

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-
ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШЕПЕЛЄВА НАТАЛІЯ В'ЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 378.015.31:316.42]:379.8

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДИ У
ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність 231 – Соціальна робота

Галузь знань Соціальна робота

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник – Максимовська Наталія Олександрівна, доктор
педагогічних наук, доцент

Харків – 2021

АНОТАЦІЯ

Шепелева Н. В. Формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 – Соціальна робота. – Харківська державна академія культури. Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Харків, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено проблемі формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності. Актуальність теми зумовлена ускладненням процесу соціального становлення молодих людей, зокрема студентів, внаслідок різких соціокультурних змін суспільства (інформатизація та спричинені нею нові виклики соціуму – інформаційне занурення та інтернет-залежність, кібертероризм і кіберзлочинність, інформаційне навіювання, соціальна фрустрація та ін.). Оскільки у студентській молоді відсутній досвід пристосування до нових соціальних змін, то в процесі їх соціального розвитку зростає стихійна складова соціалізації, що сприяє поширенню споживацтва, песимізму, залежностей, які призводять до пасивності студентів у суспільстві. Трансформація сфер діяльності, зокрема дозвілля, розширюється безмежним віртуальним простором, де студентська молодь є провідною соціальною групою та, одночасно, навігатором і творцем віртуальної культури людства. Дозвіллева діяльність дозволяє реалізувати потреби студентської молоді у реальному та віртуальному просторі, що сприяє розвитку у них соціально важливих якостей (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість та ін.), що є складовими соціальної активності. Це обумовлює необхідність соціально-педагогічного спрямування організації дозвіллевої діяльності студентів як засобу формування їх соціальної активності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в дисертації вперше: було обґрунтовано та розроблено систему соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді в

інформаційному суспільстві, що представляє структуровану взаємозалежну цілісність компонентів (цільовий, суб'єкт-об'єктний, змістовний, діяльнісний, результативний) з метою забезпечення формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в умовах інформаційного суспільства на всіх рівнях (індивідуальний, груповий, позанавчально-дозвіллевий, відкритого дозвіллевого середовища); уточнено: зміст понять «соціальна активність студентської молоді» та її структурні компоненти, «формування соціальної активності студентської молоді», «дозвіллева діяльність»; подальшого розвитку набули методи і засоби дозвіллевої діяльності, спрямовані на формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства.

Так, у вступі дисертації обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; сформульовано наукову новизну та практичне значення роботи; наведено відомості про впровадження й апробацію результатів дисертації.

У дисертації розкрито стан розробленості проблеми дослідження; визначено провідне поняття «соціальна активність студентської молоді» як соціальна якість, що є складовою соціальності студентів, характеризується набуттям громадянсько-професійних цінностей, розвитком на їх основі специфічних якостей (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість), які виявляються в просоціальній поведінці і є одночасно умовою та результатом освітньої, позанавчальної, громадянської діяльності під час навчання в закладі вищої освіти та поза його межами в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

На основі психовікових ознак студентської молоді та особливостей формування їх соціальної активності, як провідної соціальної якості, визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний) і обґрунтовано показники (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість) соціальної активності студентів. Проаналізовано

особливості формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства, визначено сутність поняття «формування соціальної активності студентської молоді», що трактується як регульований соціально-педагогічний процес сприяння засвоєнню студентами громадянських і навчально-професійних цінностей, набуття та виявлення просоціальної поведінки на основі ініціативності, соціальної мобільності та соціальної творчості як в умовах закладу вищої освіти, так і у відкритому соціальному середовищі інформаційної доби. На основі проведеного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду формування соціальної активності студентів у дозвіллевій діяльності сформовано поняття «соціально-педагогічна дозвіллева діяльність студентів», під якою розуміємо регулювання процесу набуття соціальності здобувачами вищої освіти у сфері дозвілля з урахуванням її ресурсів та можливостей в інформаційному суспільстві.

Обґрунтовано систему соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства. Розроблено програму та методичне забезпечення для реалізації системи в освітній процес обраних для експериментальної частини дослідження закладів вищої освіти, до якої входить підготовка та проведення: нарад і робочих зустрічей, тренінгів («Я і соціум»), онлайн-квестів («Я – кіберстудент»), екскурсій (мультиактивна екскурсія до ХДНБ ім. В. Г. Короленка), фотовиставок («Шлях до мрії»), конкурсів студентських проєктів («Ми можемо краще»), соціальних акцій («Разом переможемо», «Філіжанка кави»), студентських форумів у мобільних додатках («ХДАК.Інфо» та «Мистецтва.News»), волонтерського руху («Плоггінг.Kh»), віртуального дозвіллевого середовища («Ненудний карантин») тощо.

Засвідчено результативність запровадження та реалізації системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної

активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства, що підтверджено позитивною динамікою показників, а проведений кількісно-якісний аналіз отриманих результатів дає підстави стверджувати про ефективність розробленої системи. Результати дослідження можуть бути використані та впроваджені в освітній процес закладів вищої освіти України, в організації дозвілєвої діяльності студентської молоді у виховному середовищі закладу вищої освіти та поза ним, в роботі студентських громадських організацій та у відкритому соціально-культурному просторі.

Ключові слова: соціальна активність, студентська молодь, формування соціальної активності студентської молоді, дозвілєва діяльність, інформаційне суспільство, соціально-педагогічна дозвілєва діяльність, система соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні

наукові результати дисертації:

1. Дудко Н. В. Визначення поняття «соціальна творчість студентської молоді»: соціально-педагогічний аспект // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер.: Педагогічні науки. 2018. № 1. С. 62—70.

2. Дудко Н. В. Експлікація поняття «соціальна активність студентської молоді»: соціально-педагогічний аспект // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота : зб. наук. пр. 2018. Вип. 2 (43). С. 83—88.

3. Shepelieva N. V., Maksymovska N. O. Social Mission of Students in the Educational Process: the Past and the Present // Journal of Educational and Social Research. 2019. Vol. 9, № 3. P. 22—31.

4. Шепелева Н. В. Специфіка формування соціальної активності

студентської молоді у дозвіллевій діяльності // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер.: Педагогічні науки. 2020. № 2, ч. 2. С. 217—229.

5. Shepelieva N. V., Maksymovska N. O., Polyanichko A. O. Analysis of Effectiveness of the Social-Pedagogical Leisure Activities System for Formation of Student Youth's Social Activity // Journal of Educational and Social Research. 2020. Vol. 10, № 5. P. 24—33.

6. Шепелева Н. В. Світовий досвід формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота : зб. наук. пр. 2020. Вип. 1 (46). С. 143—147.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Дудко Н. В. Розвиток соціальної творчості студентської молоді в новітніх соціокультурних умовах // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали Міжнар. наук. конф. (23—24 листопада 2017 р.) / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2017. С. 146—148.

2. Дудко Н. В., Максимовська Н. О. Соціальна активність молоді як чинник подолання викликів сучасного соціуму // Психолого-педагогічні та соціальні аспекти вдосконалення якості освіти : матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (22 листопада 2018 р., Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової ; КЗ «Харків. гуманітар.-пед. академія». Харків, 2018. С. 172—175.

3. Шепелева Н. В. Розвиток соціальної активності молоді в інформаційному суспільстві // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 26—27 квітня 2018 р. / за ред. В. М. Шейка та ін. Харків, 2018. С. 48—50.

4. Шепелева Н. В. Провідні наукові підходи до вивчення соціальної активності студентської молоді в інформаційному суспільстві // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку :

матеріали Міжнар. наук. конф. (22—23 листопада 2018 р.) / під ред. В. М. Шейка та ін. Харків, 2018. С. 126—128.

5. Шепелева Н. В. Роль дозвілля у формуванні соціальної активності молоді // Трансформація соціальної педагогіки та соціальної роботи в культурі інформаційного суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 90-річчю ХДАК, Харків, 7 лютого 2019 р. Харків, 2019. С. 112—115.

6. Шепелева Н. В. Формування соціальної активності студентської молоді: поміж конформізмом і екстремізмом // Сучасна освіта: методологія, теорія, практика : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю) (12 березня 2019 р., м. Дніпро) / ПУ «Вищ. навч. закл. «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут “Бейт-Хана”». Дніпро, 2019. С. 195—197.

7. Шепелева Н. В. Формування соціальної активності студентської молоді: соціально-педагогічний аспект // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 18—19 квітня 2019 р. / за ред. В. М. Шейка та ін. Харків, 2019. С. 56—58.

8. Шепелева Н. В. Актуалізація формування соціальної активності молоді в інтернеті // Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів : матеріали доповідей та повідомлень Міжнар. наук.-практ. конф., Ужгород 27 вересня 2019 р. / за ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора. Ужгород, 2019. С. 111—113.

9. Шепелева Н. В. Формування соціальної активності студентів в осередках молодіжних субкультур // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали Міжнар. наук. конф. (21—22 листопада 2019 р.) / під ред. В. М. Шейка та ін. Харків, 2019. С. 144—146.

SUMMARY

Shepeliyeva N. V. Formation of student youth's social activity in leisure activities. – Qualifying scientific research should be treated as a manuscript.

The thesis for obtaining a Doctor of Philosophy degree (Ph.D.) in specialty 231 – Social work. – Kharkiv State Academy of Culture. Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, Kharkiv, 2021.

This study deals with the formation of student youth's social activity in leisure activities. The significance of the theme is due to the complication of social formation of young people, including students, as a result of sharp socio-cultural changes in society (informatization and the new challenges of society caused by it, information immersion and Internet addiction, cyber-terrorism and cyber-crime, information influence, social frustration and etc.). Since students have no experience of adapting to new social changes, in the process of their social development the spontaneous component of socialization grows and contributes to the spread of consumerism, pessimism, and addictions, which lead to the passivity of students in society. The transformation of the spheres of activity, in particular regarding leisure, is being expanded by the boundless virtual space, where the student youth is the leading social group and, at the same time, the navigator and creator of the virtual culture of mankind. Leisure activities make it possible to fulfill the needs of student youth in a real and virtual space, contribute to the development of socially important qualities in them (initiative, social mobility, social creativity etc.), which are components of social activity. This necessitates the socio-pedagogical drive for organizing students' leisure activities, as a means of shaping their social activity.

The scientific novelty of the research is as follows: it is the first time the study has justified and developed the system of socio-pedagogical leisure activities for formation of student youth's social activity in the information society, that represents a structured interdependent integrity of components (purposeful,

subjective-objective, informative, activity-oriented, effective) to ensure the creation of social activity of students in leisure activities at such levels as individual, group, extracurricular-leisure, open leisure environment; the content of the concepts «student youth's social activity» and their structural components, «formation of student youth's social activity», «leisure activities» is specified; methods and means of leisure activities aimed at shaping student youth's social activity in the information society have been further developed.

The introduction of the thesis gives reasons for the choice of the theme, its significance, defines object, subject, aim, tasks and methods of research; it formulates scientific novelty and practical relevance of the research; it also provides information on implementation and approbation of the thesis's results.

The thesis outlines the state of exploration of the research problem; it defines the leading concept of «student youth's social activity» as a social quality, which is an integral part of the sociability of young people and is characterized by acquiring civic and professional values; the development of specific qualities on their basis (initiative, social mobility, social creativity), which are manifested in pro-social behavior and at the same time are a condition and result of educational, extracurricular and social activities during training at a higher educational establishment and beyond all spheres of society.

On the basis of the psycho-age characteristics of student youth and the specific features of forming their social activity as a leading social quality, the criteria (motivational-value, reflexive-volitional, activity-oriented) are determined and indicators (initiative, social mobility, social creativity) of student youth's social activity are justified. The features of the formation of student youth's social activity in the conditions of the information society are analyzed, the essence of the concept «formation of student youth's social activity» is defined, which is interpreted as a regulated social and pedagogical process of ensuring the assimilation of civic and educational-professional values by students and the acquisition and identification of social behavior based on initiative, social mobility

and social creativity both in a higher educational institution and in an open social environment of the information society. Based on the analysis of domestic and foreign experience of the formation of student youth's social activity in leisure activities, the concept of «social and pedagogical leisure activities of students» has been formed, by which we mean the regulation of the process of obtaining sociability by applicants for higher education in the field of leisure, taking into account its resources and capabilities in the information society.

The system of socio-pedagogical leisure activities for the formation of student youth's social activity in the information society has been substantiated. The program and methodological support have been developed for the implementation of the system in the educational process of the higher educational institutions selected for the experimental part of the study, which involves preparing and conducting meetings and workshops, trainings («I and society»), online quests («I am a cyber-student»), excursions (multi-active excursion to the Kharkiv State Scientific Library named after V. G. Korolenko), photo exhibitions («The way to the dream»), student project contests («We can be better»), social promotion campaigns («We win together», «Cup of coffee»), student forums in mobile applications («KSAC.Info» and «Art.News»), the volunteer movement («Plogging.Kh»), virtual leisure environment («Not a boring quarantine») etc.

The resulting quality of the implementation of the system of socio-pedagogical leisure activities for the formation of student youth's social activity in the information society is evidenced, which is confirmed by the positive dynamics of indicators; and the quantitative and qualitative analysis of the obtained results allows us to assert the effectiveness of the developed system. The research results may be used and introduced into the educational process, the organization of leisure activities of students in the educational environment of higher educational establishments of Ukraine and outside it, the work of student public organizations and an open social and cultural space.

Key words: social activity, students, the formation of student youth's social activity, leisure activities, information society, socio-pedagogical leisure activities, the system of socio-pedagogical leisure activities for formation of student youth's social activity.

LIST OF THE APPLICANT'S PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THE THESIS

Publications representing the main scientific results of the thesis:

1. Dudko N. V. Definition of the concept of «social creativity of student youth»: socio-pedagogical aspect // Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Ser.: Pedagogical sciences. 2018. № 1. P. 62—70.
2. Dudko N. V. Explication of the concept of «social activity of student youth»: socio-pedagogical aspect // Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Ser.: Pedagogy. Social work: coll. scien. pap. 2018. Issue. 2 (43). P. 83—88.
3. Shepelieva N. V., Maksymovska N. O. Social Mission of Students in the Educational Process: the Past and the Present // Journal of Educational and Social Research. 2019. Vol. 9, № 3. P. 22—31.
4. Shepelieva N. V. The specifics of the formation of social activity of student youth in leisure activities // Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Ser.: Pedagogical sciences. 2020. № 2, chap. 2. P. 217—229.
5. Shepelieva N. V., Maksymovska N. O., Polyanichko A. O. Analysis of Effectiveness of the Social-Pedagogical Leisure Activities System for Formation of Student Youth's Social Activity // Journal of Educational and Social Research. 2020. Vol. 10, № 5. P. 24—33.
6. Shepelieva N. V. World experience of formation of social activity of student's youth in leisure activity // Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Ser.: Pedagogy. Social work: coll. scien. pap. 2020. Issue. 1 (46). P. 143—147.

Publications that testify the approbation of the thesis materials:

1. Dudko N. V. Development of social creativity of student youth in the

newest sociocultural conditions // Culturology and social communications: innovative development strategies : materials of International. scien. conf. (November 23-24, 2017) / Khark. stat. acad. of cult. Kharkiv, 2017. P. 146—148.

2. Dudko N. V., Maksymovska N. O. Social activity of youth as a factor in overcoming the challenges of modern society // Psychological, pedagogical and social aspects of improving the quality of education : materials of All-Ukrain. scient.-pract. conf. (November 22, 2018, Kharkiv) / under the gen. ed. of G. F. Ponomareva ; ME «Khark. hum.-ped. academy». Kharkiv, 2018. P. 172—175.

3. Shepelieva N. V. Development of social activity of youth in the information society // Culture and information society of the XXI century : materials of All-Ukrain. scient.-theoret. conf. young scientists, April 26-27, 2018 / under the ed. of V. M. Sheiko and oth. Kharkiv, 2018. P. 48—50.

4. Shepelieva N. V. Leading scientific approaches to the study of social activity of student youth in the information society // Culturology and social communications: innovative development strategies : materials of Internat. scien. conf. (November 22-23, 2018) / under the ed. of V. M. Sheiko and oth. Kharkiv, 2018. P. 126—128.

5. Shepelieva N. V. The role of leisure in the formation of social activity of youth // Transformation of social pedagogy and social work in the culture of the information society : materials of All-Ukrain. scient.-pract. conf. dedicated to the 90-th anniversary of KhSAC, Kharkiv, February 7, 2019. Kharkiv, 2019. P. 112—115.

6. Shepelieva N. V. Formation of social activity of student's youth: between conformism and extremism // Modern education: methodology, theory, practice : materials of II All-Ukrainian. scientific-practical conf. (with international participation) (March 12, 2019, Dnipro) / PI «Higher educat. institut. «International Humanitarian-Pedagogical Institute “Beit-Khana”». Dnipro, 2019.

P. 195—197.

7. Shepelieva N. V. Formation of social activity of student's youth: social and pedagogical aspect // Culture and information society of the XXI century : materials of All-Ukrain. scient.-theoret. conf. young scientists, April 18-19, 2019 / under the ed. of V. M. Sheiko and oth. Kharkiv, 2019. P. 56—58.

8. Shepelieva N. V. Actualization of the formation of social activity of youth on the Internet // Sociology and social work in terms of national and regional challenges : materials of reports and communications of Internat. scient.-pract. conf., Uzhhorod, September 27, 2019 / under the ed. of I. V. Kozubovskaya, F. F. Shandor. Uzhhorod, 2019. P. 111—113.

9. Shepelieva N. V. Formation of social activity of students in the centers of youth subcultures // Culturology and social communications: innovative development strategies : materials of International. scien. conf. (November 21-22, 2019) / under the ed. of V. M. Sheiko and oth. Kharkiv, 2019. P. 144—146.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності.....	26
1.1. Формування соціальної активності молоді в умовах інформаційного суспільства як соціально-педагогічна проблема.....	26
1.2. Формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в умовах інформаційного суспільства.....	65
1.3. Сучасний стан формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності.....	109
Висновки до розділу 1.....	149
РОЗДІЛ 2. Обґрунтування та перевірка ефективності системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді.....	153
2.1. Обґрунтування та розробка системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді.....	153
2.2. Реалізація системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді.....	172
2.3. Перевірка ефективності системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді.....	193
Висновки до розділу 2.....	223
ВИСНОВКИ.....	227
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	232
ДОДАТКИ.....	271

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

в.п.	відсоткові пункти
ЕГ	експериментальна група
ЗВО	заклади вищої освіти
ЗМІ	засоби масової інформації
ІКТ	інформаційно-комунікаційні технології
КГ	контрольна група
СумДПУ ім. А. С. Макаренка	Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ХГУ «НУА»	Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
ХДАК	Харківська державна академія культури
ХДНБ ім. В. Г. Короленка	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка
ХНУМ ім. І. П. Котляревського	Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
ССПДД	система соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах перетворення сучасного соціально-культурного простору, появи нових соціальних проблем (міграція значної кількості населення в глобальному масштабі, прояви ейджизму та маргіналізації на основі вікових ознак, постійне занурення та залежність від віртуального середовища, кіберзлочинність, розвиток споживацтва, стрімке поширення хвороб та їх вплив на соціальну взаємодію тощо), особливої уваги набуває дієвість особистості як соціального суб'єкта громадянського суспільства, зокрема молоді, що виявляється в позитивній соціальній активності особистості. Серед представників цієї психовікової групи студентська молодь стає соціальним лідером змін у суспільстві, від просоціальної позиції яких залежить формування нових моделей взаємодії на різних рівнях реального та віртуального соціального середовища. Студентська молодь як найбільш динамічна та цілеспрямована соціальна група потребує створення сприятливих умов (відкритий навчальний і позанавчальний простір, різноманітна позанавчальна дозвіллева діяльність, можливість брати участь і створювати нові структурні об'єднання, самостійна організація дозвіллевої діяльності у реальному та віртуальному середовищі та ін.) для саморозвитку та самоактуалізації реалізації просоціальних цінностей і соціально важливих якостей, що є основою соціальної активності молодих людей.

Трансформація провідних сфер життєдіяльності студентів, зокрема дозвіллевої, та їх частковий перехід до віртуального середовища сприяють інтеграції студентів у нові соціальні об'єднання, що забезпечує формування нових шляхів розвитку соціальної активності. Однак, дозвіллева діяльність студентів не є однозначною: з одного боку – вона особливо приваблива, оскільки дозволяє реалізувати духовні потреби, виявити творчі здібності, активно презентувати себе у референтних групах, а з іншого – призводить до

соціальної апатії та пасивності, що актуалізує необхідність її соціально-педагогічного спрямування. Організована дозвіллева діяльність має сприяти формуванню у сучасної студентської молоді не тільки певного загальнокультурного рівня, але й системи цінностей, якостей і навичок, просоціальної поведінки, необхідних для формування соціально активної особистості. Проте існуючі засади регулювання дозвіллевої діяльності подекуди не осучаснені до потреб цієї групи молоді. Непримусовість, вільний вибір, творчий підхід та добровільна участь як провідні ознаки дозвілля є засобом, що актуалізує дослідження формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності.

Особливості становлення студентської молоді як суб'єкта соціального розвитку вивчали В. Андрущенко, А. Дмитрієв, Є. Зеленов, І. Зязюн, А. Кузьмінський, В. Кремень, В. Курило, В. Лісовський, С. Савченко, В. Штифурак та ін.

Дослідженню соціальної активності молоді, зокрема студентської, у різних аспектах присвячені роботи Т. Баландіної, П. Кравчука, Б. Мар'єнка, М. Матвієнка, Ю. Матвієнка, В. Мокляка, П. Плотнікова, С. Постанової, І. Степаненка, О. Суської та ін. Окремої уваги заслуговують дисертаційні дослідження: О. Кулінченко (розглянуто формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу); О. Асєєва (розглянута соціальна активність студентів в інформаційному аспекті); А. Рогоза, Н. Клімкіна, Л. Нафікова, О. Тельна (розглянуто формування соціальної активності дітей і підлітків з неповних сімей і фізичними вадами).

Серед зарубіжних дослідників поняття дозвілля вивчали Н. Андерсен, Т. О'Брайен, М. Каплан, М. Дж. Картер, М. Мелвін, С. Рей та ін. Великий внесок в осмислення сутності дозвілля серед вітчизняних дослідників внесли М. Аріарский, А. Воловик, Д. Генкін, А. Жарков, В. Патрушев, Л. Романенко, І. Смарговіч, Ю. Стрільців та ін. Проблеми організації дозвілля студентської

молоді вивчали Г. Бреславська, А. Возняк, М. Гавриленко, А. Гончаренко, З. Дзюба, Л. Кожевникова, С. Пішун, І. Сидор, О. Тадля та ін. Дозвіллеву діяльність студентської молоді у різних аспектах досліджували О. Винославська, О. Дубасенюк, О. Киричук, М. Петрова, Л. Пелех, С. Пішун, А. Фатов, С. Цюлюпа та ін.

Соціально-педагогічну діяльність та її види досліджували О. Безпалько, О. Білик, А. Рижанова, А. Тадаєва, С. Харченко, О. Хендрик та ін. Соціально-педагогічній діяльності зі студентами присвячено наукові доробки О. Білик, М. Васильєвої та М. Подберезького, Т. Кравцової, Н. Максимовської, Я. Романцової й О. Мкртічяна та ін.

Соціально-педагогічний аспект дозвіллевої діяльності, зокрема соціально-педагогічну дозвіллеву діяльність студентської молоді розглядали О. Бурмістрова, Н. Максимовська та ін.

Однак, вплив соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності на формування соціальної активності студентської молоді залишився поза увагою дослідників. Бракує наукового усвідомлення впливу інформатизації і віртуалізації суспільства на розвиток ініціативності, мобільності студентів та вплив на це дозвіллевої діяльності. Відсутність методичних та практичних рекомендацій з вирішення проблеми підтверджує необхідність її дослідження. Отже, теоретична невизначеність та практична значущість зумовила обрання теми дослідження – **«Формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень Харківської державної академії культури на період 2017–2021 рр. Тему затверджено Вченою радою Харківської державної академії культури (протокол № 1 від 30 серпня 2018 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 27 березня 2018 р.).

Об'єкт дослідження – формування соціальної активності молоді в інформаційному суспільстві.

Предмет дослідження – система формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в інформаційному суспільстві.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування і практична перевірка системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді в інформаційному суспільстві.

Завдання дослідження:

- дослідити формування соціальної активності молоді як наукової проблеми в умовах інформаційного суспільства;

- визначити соціально-педагогічну специфіку формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в умовах інформаційного суспільства;

- дослідити сучасний стан формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності;

- розробити систему соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді;

- реалізувати та перевірити ефективність системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді.

Методологічними засадами дослідження є: загальні положення філософії щодо взаєморозвитку людини та суспільства; загальнонаукові підходи: аксіологічний – для визначення ціннісних складових сучасної студентської молоді як основи їх позитивної соціалізації; культурологічний – для виявлення впливу інформаційного суспільства на формування соціальної активності студентів; середовищний – для визначення впливу позанавчального середовища ЗВО як складової загального дозвіллевого середовища на розвиток структурних компонентів соціальної активності студентів; системний – для розробки системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної

активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства; діяльнісний – для організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності зі студентами щодо поліпшення їх рівня формування соціальної активності.

Теоретичне підгрунття дослідження становлять: законодавча база України щодо визначення провідних понять (Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про фахову передвищу освіту», Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», Закон України «Про волонтерську діяльність», Закон України «Про громадські об'єднання» та ін.); провідні аспекти розвитку інформаційного суспільства (Д. Белл, Г. Маршал, Дж. Скотт, Д. Лайон, Й. Масуда, Ф. Махлуп, А. Рижанова, О. Тоффлер, Ф. Фукуяма, В. Шейко та ін.); теорії практичного рефреймінгу К. Клемана та потреб А. Маслоу; теоретичні положення про молодь як особливу соціальну групу (Г. Андреева, Б. Волков, М. Головатий, А. Гулевська-Черниш, І. Зверева, І. Кон, О. Куришева, Г. Лактіонова, В. Лісовський, В. Чупров та ін.); характерні ознаки молоді як відмінної від інших соціальної групи (Г. Андреева, А. Гулевська-Черниш, І. Зверева, І. Кон, А. Мудрик, Т. Складорова, О. Тершина, С. Харченко та ін.); наукові положення щодо визначення поняття «соціальна активність» філософського (А. Верховська, В. Водоп'янов, В. Горділов, Г. Зикова, Л. Станкевич, П. Лопата та ін.), культурологічного (Ю. Борцов, Т. Весела, Б. Єрасов, О. Зайко, Ю. Запрудський, В. Коновалов, М. Мід, О. Штомпель та ін.), соціологічного (Ю. Бродецька, Д. Гвішиані, О. Коморнікова, Н. Лапіна, В. Полторак, Д. Прошин, О. Якуба та ін.), психологічного (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Базиленко, А. Брушлинський, М. Добринін, О. Косарєв, В. Петровський, О. Соколова та ін.), педагогічного (Б. Вульф, С. Константінова, Т. Мальковська та ін.), соціально-педагогічного (О. Асєєва, О. Безпалько, І. Бех, В. Косовець, О. Кулінченко, В. Торохтій, Е. Шакірова ін.) підходів; теоретичні положення щодо соціалізації студентської молоді (О. Білик, Є. Зеленов, І. Зязюн, Ю. Колесников, В. Кремень,

Н. Максимовська, А. Рижанова, С. Савченко, А. Тадаєва, О. Хендрик, В. Штифурак та ін.); наукові основи визначення поняття «соціальна активність студентської молоді» (В. Єсіна, О. Кулінченко, М. Костюченко, А. Мурзіна, Н. Зенько, Р. Ханмурзіна, О. Харланова, Е. Шакірова та ін.); теоретичні основи проблеми дозвілля (М. Аріарський, А. Воловик, А. Жарков, Н. Максимовська, В. Кірсанов, І. Петрова та ін.); визначення поняття «дозвіллева діяльність» (Н. Андерсен, М. Аріарський, О. Бойко, Ж. Дюмазедьє, І. Ісаєва, Л. Єремєєва, Н. Максимовська, Л. Мардахаєв, А. Мудрик, С. Пішун, Б. Трегубов та ін.); теорія і практика формування соціальної активності студентів (О. Асєєва, О. Кулінченко, Е. Шакірова) та основ розробки соціально-педагогічних програм (В. Беспалько, А. Капська, В. Горохтій та ін.).

Для досягнення мети й вирішення завдань застосовано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукових джерел щодо стану дослідженості проблеми формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в умовах інформаційного суспільства; теоретичне узагальнення та структуризація наукових досліджень щодо визначення місця соціальної активності в структурі соціально-педагогічного знання; аналіз і систематизація наукових підходів для визначення сутності поняття «формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності»; виявлення та порівняння зарубіжних і вітчизняних підходів щодо формування соціальної активності студентів засобами дозвіллевої діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства; систематизації і моделювання для розробки системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді; *емпіричні* – педагогічне спостереження; діагностичні індивідуальні та групові бесіди; усні та письмові опитування за допомогою діагностичних методик; аналіз документації обраних закладів вищої освіти; соціально-педагогічний експеримент для перевірки ефективності розробленої системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з

формування соціальної активності студентської молоді; *методи математичної статистики* – для обробки результатів діагностичних методик, відносних показників, кількісно-якісного аналізу емпіричного матеріалу та інтерпретації отриманих результатів; *графічний* – для візуалізації отриманих результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася з вересня 2019 року до травня 2020 року на базі Харківської державної академії культури, Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського, Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. У дослідженні взяли участь 1200 студентів (598 респондентів – у експериментальних та 602 – у контрольних групах). Чисельність кураторів академічних груп і провідних спеціалістів обраних ЗВО складала 74 особи; представників громадського об'єднання «Українська асоціація студентів» – 4 особи, співробітників закладів соціально-культурного середовища Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка – 11 осіб.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* було обґрунтовано та розроблено систему соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді в інформаційному суспільстві, що представляє структуровану взаємозалежну цілісність компонентів (цільовий, суб'єкт-об'єктний, змістовний, діяльнісний, результативний) з метою забезпечення формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в умовах інформаційного суспільства на всіх рівнях (індивідуальний, груповий, позанавчально-дозвіллевий, відкритого дозвіллевого середовища);

- *уточнено* зміст понять «соціальна активність студентської молоді» та її структурні компоненти, «формування соціальної активності студентської молоді», «дозвіллева діяльність»;

- подальшого розвитку набули методи і засоби дозвіллевої діяльності, спрямовані на формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в реалізації системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді в освітньому процесі закладів вищої освіти шляхом розробки методичного забезпечення для організації і реалізації таких форм, як: наради, консультації, інтерактивна лекція-диспут з використанням мультимедійного обладнання на тему «Я партнер і друг студента. Організація соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів», тренінг на тему «Ефективна комунікація», методична віртуальна нарада на тему «Покращення організації дозвіллевої діяльності студентів», зустріч з вирішення комунікаційних питань, вирішення кейсу, робоча зустріч, методичний семінар на тему «Сучасні формати, платформи та сервіси: нові можливості та виклики», тренінг «Я і соціум», онлайн-тестування визначення рівня цифрової грамотності, онлайн-квест «Я – кіберстудент», XIX Всеукраїнський радіодиктант національної єдності, інтерактивна презентація «Найпопулярніші та безкоштовні види дозвіллевих практик у найбільших містах України – Харків, Київ, Одеса, Львів», мультиактивна екскурсія до Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, фотовиставка «Шлях до мрії», творча студія «Музика наших сердець» / «Ганцюють всі», майстер-клас «Ми те, що ми їмо» / «Мистецтво в маси», соціальна акція «Разом переможемо», інтерактивний диспут-вечір «Що в житті залежить від мене?», підготовка концерту до святкування новорічних свят, конкурс студентських проєктів «Ми можемо краще», студентський форум у мобільних додатках «ХДАК.Інфо» і «Мистецтва.News», віртуальна соціальна акція «Філіжанка кави» у соціальних мережах, волонтерський рух «Плогінг.Kh», ютуб-канал з надання віртуальних дозвіллевих послуг «Віртуальні галереї», віртуальна дозвіллева платформа «Ненудний карантин».

Результати дослідження можуть бути використані та впроваджені в освітній процес ЗВО України, в організацію дозвілєвої діяльності студентської молоді у виховному середовищі ЗВО та поза ним, в роботу студентських громадських організацій та у відкритий соціально-культурний простір.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Харківської державної академії культури (довідка № 01-03-546 від 05.06.2020 р.), Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського (довідка № 115 від 22.01.2020 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1347 від 19.05.2020 р.), Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (довідка № 2/20 від 01.02.2020 р.) та в діяльність Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (довідка № 01/123 від 12.05.2020 р.).

Особистий внесок здобувача у роботах, що опубліковані в співавторстві, полягає у визначенні особливостей формування соціальної активності студентської молоді у дозвілєвій діяльності в інформаційну добу; представленні результатів соціально-педагогічного експерименту та аналізу його ефективності за допомогою методів математичної статистики.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-теоретичних, науково-практичних конференціях: *Міжнародних* – «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2017 – 2019), «Сучасна освіта: методологія, теорія, практика» (Дніпро, 2019), «Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів» (Ужгород, 2019); *Всеукраїнських* – «Психолого-педагогічні та соціальні аспекти вдосконалення якості освіти» (Харків, 2018), «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (Харків, 2018 – 2019), «Трансформація соціальної педагогіки та соціальної роботи в культурі інформаційного суспільства» (Харків, 2019).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 15 наукових

публікаціях (з них 12 – одноосібні), з яких 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 2 публікації – у періодичному виданні, включеному до наукометричних баз даних Scopus.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та 17 додатків на 34 сторінках. Робота містить 14 таблиць та 18 рисунків. Список використаних джерел складається з 329 найменувань (з них 33 – іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації – 305 сторінок, з них 217 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Формування соціальної активності молоді в умовах інформаційного суспільства як соціально-педагогічна проблема

Розвиток суспільства в умовах інформатизації ще з середини минулого століття є джерелом дослідження особливостей зміни системи цінностей людства. Завдяки переходу від індустріального типу суспільства до інформаційного головною цінністю стала інформація, значимість якої прирівнюється сьогодні до матеріальних благ. Саме інформація, на думку основоположника концепцій інформаційного суспільства Д. Белла, є основою соціальної структури нового «інформаційного» суспільства [299].

Трансформаційні зміни у суспільстві та його найменування «інформаційним» мають як прибічників (Д. Белл, Г. Маршал, Дж. Скотт, Д. Лайон, Й. Масуда, Ф. Махлуп, А. Рижанова, О. Тоффлер, Ф. Фукуяма, В. Шейко та ін.), так і критиків (В. Іноземцев, М. Кастельс, К. Мей, Ф. Уебстер, Ю. Хабермас, Г. Шиллер та ін.), проте перші визначають інформаційне суспільство як новий щабель розвитку людства, перехід на більш якісний етап життєдіяльності соціуму [121; 199; 247; 289; 290; 299; 308; 310; 320]. Сучасні трактування інформаційного суспільства зводяться до такого: це соціум, головною цінністю його є інформація, яка, завдяки розвитку інформаційних технологій, трансформує всі аспекти культурної, політичної, соціальної сфер життєдіяльності [305; 320]. Якщо попередні історичні етапи розвитку суспільства були зрозумілими і очікуваними послідовними «сходінками», то перехід до знанієвого типу повністю змінив траєкторію життєдіяльності. Вітчизняні та іноземні дослідження (І. Девтеров, М. Згуровський, А. Ісазадех, Н. Мур, М. Петрушкевич, А. Рижанова,

В. Шейко та ін.) [61; 83; 174; 197; 291; 306; 312;] дозволяють виділити наступні загальні відмінні характеристики інформаційного суспільства:

Глобальність [61; 196; 290; 306]. Виробництво і розповсюдження інформації не має меж (окрім випадків відсутності демократичного устрою держави і застосування тоталітарного режиму правління). Спостерігається «стирання» географічних кордонів для створення всесвітнього інформаційного суспільства. Як і передбачалось Д. Беллом, «кордони між країнами повністю зникнуть» [298]. Глобальність нівелює бар'єри для комунікації і взаємодії, що відкриває можливості для розширення меж соціальної активності особистості.

Доступність і відкритість інформації, яка надходить у суспільство [306, с. 3; 312, с. 271; 83]. Доступність інформації дозволяє самостійно обирати і контролювати інформаційні потоки, що зумовлює виробників інформації відповідати сучасним вимогам. В іншому випадку, їм загрожують шквал критики і втрата довіри. Для споживачів це означає отримання необхідних інформації і знань для життєдіяльності, самореалізації і соціальної творчості. Водночас така необмеженість інформації призводить до виникнення «інформаційного шуму», що негативно впливає на розвиток особистості, зокрема її соціальної активності, та викривлення інформації і знань.

Динамічність [83; 174, с. 111]. Завдяки інформаційно-комунікативним технологіям інформація набула швидкості розповсюдження і значного об'єму, що дозволяє суспільству своєчасно отримувати необхідні дані та відповідно реагувати на них. Це приводить до мобільності та автономності кожного суб'єкта інформаційного простору і суспільства загалом. Проте існує вірогідність певним соціальним групам, зокрема старшим віковим, не встигнути за темпом розвитку суспільства, оскільки він вимагає інформаційної обізнаності та грамотності. При цьому молодь (з її високими адаптаційними можливостями) стає провідною соціальною групою для

розвитку людства, що покликана відповідати на виклики сучасності завдяки громадянсько-професійним цінностям і якостям, що є складовими соціальної активності.

Економічний характер інформації [83; 174, с. 111; 308; 312, с. 271]. Інформація набула економічного статусу і має певну цінність, яка може бути визначена у натурально-грошовій формі. Розвитку набули відсутні раніше професії, пов'язані з виробництвом, збереженням, переробкою та реалізацією інформації. Особливої актуальності набула найвища форма інформації – знання, яка оцінюється значно більше. З означеного підтверджується важливість молоді як соціальної групи, яка не лише активно засвоює нові знання, але й оволодіває методами творення нової інформації. Віртуально-знанієва складова розвитку сучасної молоді уможливує розгортання соціальної активності у інформаційному просторі, чим збільшує способи її реалізації.

Інформаційне суспільство орієнтоване здебільшого на знання і компетентності [174, с. 111; 306, с. 3]. Лише інтелектуально та морально підготовлені члени соціуму мають змогу не тільки позитивно адаптуватися у нових умовах життєдіяльності, а й бути в авангарді розвитку. Освіта і самоосвіта є головною передумовою для успішної соціалізації та самореалізації кожного члена суспільства. Сучасні перетворення у системі освіти дозволяють людині будь-якого віку отримати знання, уміння, навички, сформувати систему цінностей, оволодіти різними способами мислення, поглядами, а також іншими особистісними якостями [187], які сприяють розвитку творчого підходу до вирішення проблем (створення різноманітних курсів, закладів вищої освіти (далі – ЗВО) для людей третього віку, організація лекторіїв, конференцій та ін.). «Не буде окремої кімнати для некомпетентних» [306, с. 3], майбутнє за новим свідомим поколінням. Така вимога нинішнього суспільства сприяє розвитку вмотивованості та ініціативності, що є основою для формування соціальної активності молоді

як найбільш пізнавально активної і адаптивної соціальної групи.

Забезпечення інформаційної рівності як складової соціальної справедливості [306, с. 4; 59]. Завдяки вільному доступу до інформації всі члени суспільства мають можливість користуватися головною цінністю сучасного соціуму (окрім категорій населення, які через інформаційну неграмотність і фінансову незабезпеченість не мають доступу до сучасних інформаційних технологій: люди похилого віку, люди з обмеженими фізичними й інтелектуальними можливостями та ін.). Користування інформацією без обмежень, контролю і фільтрацій (не враховуючи досвід авторитарних країн, де трафік будь-якої інформації відслідковується й обмежується спеціальними службами) надає рівні права для всіх учасників інформаційного суспільства, що усуває проблему інформаційної нерівності. Забезпечення цієї умови соціальної держави сприяє вирівнюванню всіх верств населення як в інформаційному аспекті, так і частково в економічному (трансформація цінностей дозволяє монетизувати доступну всім інформацію) завдяки рівному доступу до провідних благ суспільства. Так у молоді, цінності якої трансформуються через призму сучасних умов інформаційного суспільства та яка знаходиться на початковій сходінці забезпечення фінансової незалежності, в умовах інформатизації прискорюється формування особистості, що активізує розвиток соціальних якостей, зокрема соціальної активності.

Прискорена автоматизація та роботизація [144; 174, с. 111]. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволив спростити процеси виробничого циклу і прискорити їх, що сприяло вивільненню часу та отриманню додаткової можливості для самоосвіти та організації дозвілєвої діяльності. Розширення часових меж для самореалізації молоді у навчальному та позанавчальному просторі сприяє саморозвитку та самоактуалізації. Завдяки роботизації і комп'ютеризації провідних видів діяльності реалізується піднесення морально-етичного та пізнавального

розвитку молодих людей на новий щабель, що сприяє розгортанню їх соціальної активності в межах нового соціокультурного середовища.

Віртуалізація середовища, що супроводжується поступовим переходом до «життя онлайн» завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) і появі нових засобів комунікації [174, с. 111; 247]. Розробка та впровадження нових інформаційних технологій у суспільство дає змогу користуватися інформацією у будь-який зручний час і спосіб (від друкованих варіантів до електронних у мережі Інтернет), що розширює соціокультурний простір утворенням віртуальної площини. Нові ІКТ дозволяють мобільно оперувати і зберігати інформацію, що уможливорює її глобальне накопичення у неосяжних масштабах. Таке задоволення соціальних потреб у нових інформаційних джерелах сприяє відокремленому характеру взаємодії членів суспільства, особливо молоді. Необмежене віртуальне середовище та тенденція до «штучної» комунікації водночас зміцнюють віртуально-освітню та віртуально-дозвілєву діяльність молоді й розширюють простір для їх соціальної активності, а з іншої – звужують через популяризацію споживання інформації за допомогою електронних каналів доступу, що знижує соціальну активність загалом.

Визначені вище характеристики інформаційного суспільства підтверджують не тільки якісні зміни у розвитку суспільства і беззаперечну цінність інформації та інформаційного поля, яке вона утворює, але й необхідність трансформації поглядів на розвиток людини. «Жодна продукція у сучасному світі не користується таким попитом, як інформація» [174, с. 111]. Зникнення бар'єрів для засвоєння інформації і набуття знань, які існували у часи середньовіччя, коли змогу навчатися мали лише представники окремих прошарків, і в епоху індустріалізації, коли головною цінністю були товарно-матеріальні предмети, підштовхнули до збільшення кількості інформації. За статистикою, у 2006 році всесвітній обсяг інформації складав взагалі близько 0,6 зеттабайт, а сьогодні

суспільство «втопає» у необмежному інформаційному вирі [318]. За прогнозами аналітиків, до 2025 року всесвітня кількість накопиченої інформації складатиме 175 зеттабайт, порівняно з 2018 роком, коли обсяг виробленої світом інформації складав 33 зеттабайт. Для того, щоб наочно уявити скільки займають 175 зеттабайт інформації, можна підрахувати скільки комп'ютерних дисків необхідно для вміщення цього об'єму. Так, якщо взяти доволі місткі диски фірми Блу-рей (англ. Blu-Ray) об'ємом 25 гігабайт і записати на них 175 зеттабайт інформації, вага усіх дисків без упаковки дорівнюватиме вазі близько 7 777 778 одиниць літаків моделі Боїнг 747. Як влучно зазначає філософ-постмодерніст Ж. Бодріяр «інформації стає все більше, а сенсу все менше» [29, с. 109]. Питання відповідності «кількість-якість» інформації як ніколи гостро постало перед сучасним суспільством. Інформаційний «вибух» спричинив появу нових питань: «якого типу інформація з'явилася, навіщо вона була потрібна, які групи в суспільстві її використовували і для яких цілей» [328]. Попит сприяє розмаїттю пропозиції і навпаки, тому соціум повинен бути готовим до усвідомленого виробництва і споживання інформації. Все залежить від формування людини, її цінностей, активної позиції.

Якою б не була головна цінність – інформація чи будь-що інше – за нею завжди стоїть людина, яка є творцем усього навколо. Вчені (О. Білик, М. Головатий, Г. Лактіонова, В. Москаленко, А. Рижанова та ін.) приділяли увагу розвитку й формуванню особистості, зокрема молоді, в умовах інформаційного суспільства. Погоджуємося з думкою А. Рижанової, що майбутнє інформаційного суспільства залежить від молоді, яка являється «просоціальною, гуманною, соціально відповідальною, толерантною, соціально активною, творчою, духовно багатою, спрямованою на майбутнє» соціальною групою [197, с. 344]. Дослідженню молоді як особливої соціальної групи, що вирізняється певними віковими межами, присвячена низка наукових доробків: Г. Андреевої [4], Ю. Волкова [224],

М. Головатого [49], І. Зверєвої [82], І. Кона [106], О. Куришевої [119], Г. Лактіонової [122], В. Лісовського [127], В. Чупрова [282] та ін. В. Лісовський визначає молодь як «покоління людей, що проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в більш зрілому віці вже засвоїли, освітні, професійні, культурні та інші соціальні функції» [127, с. 48]. Вчений визначив її вікові межі від 16 до 30 років. З цього виходить, що науковець обмежує процес соціалізації молодих людей, що на його думку має закінчитися «в більш зрілому віці», який також не визначено ніякими віковими межами. Це твердження суперечить методологічним основам соціальної педагогіки [152], оскільки соціалізація не може початися і закінчитися у певний віковий період, вона починається з народження і закінчується смертю людини. Важливість врахування вікових ознак для визначення сутності поняття «молодь» дозволили вченим (О. Безпалько, А. Капська, О. Карпенко та ін.) визначити нижню (14 років) і верхню (35 років) вікові межі, які відповідають вимогам сьогодення. Науковці зазначають, що вікове обмеження молоді грає важливу роль у її соціалізації, яка при цьому є її «конституціональною ознакою» [14]. З одного боку, якщо зменшити період визначення молодості (як вікової ознаки людини, що відповідає соціальній групі «молодь»), то автоматично зменшується і можливий прийнятний термін для позитивної самореалізації молодих людей. З іншого боку, якщо збільшити віковий термін для категорії «молодь», то виникає загроза формування інфантилізму, соціальної імпотенції, втрати соціальної активності. У світовій практиці вікові межі молоді дещо відрізняються і за рішенням ООН становлять 15-24 роки [261]. Приймаємо за основу положення про вікові межі молоді як соціальної групи згідно з чинним законодавством України, що під молоддю визначає частину населення у віці від 14 до 35 років [188].

Враховуючи дослідження вікових особливостей та активний характер взаємодії молоді в соціумі, під молоддю розуміють «сукупність молодих

людей, яким суспільство в межах визначеного віку надає змогу соціального становлення як активного суб'єкта власної життєдіяльності» [227, с. 101]. Погоджуємося з думкою А. Капської, що саме активність є головною ознакою соціального розвитку і становлення молодих людей. Проте суперечливим є твердження щодо суспільства, яке жорстко визначає можливість соціального становлення молоді у вікових межах означеної категорії. Поділяємо позицію А. Гулевської-Черниш, яка характеризує молодь як «диференційовану соціальну групу, яка набуває рис соціальної спільноти та має специфічні соціально-психологічні, соціальні, культурні й інші особливості, у тому числі способу життя, перебуває у процесі соціалізації, має свій соціальний вік і відповідно до потреб часу має бути творцем або зачинателем нової соціальної та культурної реальності» [56].

Дослідженню ознак молоді як відмінної від інших соціальної групи присвячено наукові доробки Г. Андреевої, А. Гавловської, А. Гулевської-Черниш, І. Зверєвої, І. Кона, З. Курлянда, А. Мудрика, Т. Склярової, О. Тершиної, С. Харченка та ін. Акцентуючи на психовікових особливостях молодих людей, окреслимо найбільш характерні та актуальні сьогоденню: здатність до відтворення моральних та етичних норм суспільства [45, с. 254]; цілеспрямованість [119]; енергійність [210]; спонтанність і креативність мислення та дій [119]; значний рівень самоуправління і самоорганізації [45, с. 254]; наявність певного стилю життя (суперечливе поєднання активності та пасивності життєдіяльності) [275, с. 24]; випередження біологічними можливостями соціальних нормативів [119]; прагнення до державних і суспільних реформуваль [45, с. 254]; швидка консолідація та інтеграція з представниками інших соціальних груп і суспільством в цілому [45, с. 254]; значна продуктивність (активне й ефективне використання часу та особистісного потенціалу у навчальній / виробничій / дозвіллевій діяльності) [210].

Молодь відрізняється від інших груп соціальною

мобільністю (дозволяє оперативно реагувати на структурні зрушення в суспільстві) [210] і можливістю швидко адаптуватися до сучасних умов [45, с. 254]. Проте, щоб знаходитись «на гребні хвилі» сучасності, необхідно завжди бути «на крок попереду» часу, бути керівником і лідером, аби існуючий інформаційний вир не поглинув та не «підкорив» свого творця. В цьому випадку особливої уваги набувають інтелектуально обдаровані молоді люди, які здатні на креативні і динамічні культуротворчі дії [197, с. 345]. Молодь є не просто динамічною соціальною верствою суспільства, а й «відтворювачем існуючих соціальних структур і творцем нових, таких, що відповідають викликам часу» [24, с. 78], що є однією з провідних, відмінних від інших соціальних груп, ознак.

Дослідники (С. Белічева, І. Богданова, І. Зверєва, О. Смуk та ін.) визначають існування об'єктивних обставин, які спричиняють традиційні соціальні проблеми молоді. До найбільш масштабних, що впливають на їх соціальне становище, слід віднести: фінансову неспроможність (вершиною якої є проблема відсутності власного житла), недоступність навчання, безробіття, неможливість створити родину, політичну нестабільність, електоральну некомпетентність, професійну невизначеність тощо [28; 82; 218].

Поряд з означеними характеристиками молоді слід виділити такі особливості, як: зниження загального рівня здоров'я; низький рівень громадянської участі; нестабільність соціальних зв'язків; соціальну відчуженість (спричиняє розвиток дезадаптації і десоціалізації у суспільстві); звуження видів активності у позанавчальний і робочий час [244; 275]. Це, як зазначає психолог Р. Мей, спричиняє проявам бунтарства молодих людей, які відчують бажання повстати, заявити про себе як незалежну особистість [311].

Молоді люди завдяки притаманним їм особливостям (реактивність, соціальна мобільність, інформаційна обізнаність, ініціативність,

самостійність, креативність та ін.) швидко опановують зміни у розвитку інформаційного суспільства, тим самим органічно входять в «багатосуб'єктний простір соціальної реальності» [48, с. 3]. Специфічність молоді як соціальної групи робить її «провідним суб'єктом інформаційної доби» [137, с. 35], перед якою стоять нові виклики суспільства пов'язані з глобальною інформатизацією (кіберзлочинність і кібертероризм, інтернет- і гаджет-залежність, «інформаційні війни», віртуальне занурення та ін.). До загальних, відмінних від інших особливостей сучасної молоді в інформаційному суспільстві відносимо: модифікований процес комунікації типу «людина-техніка-людина», де джерелом інформації і засобом її передачі переважно виступають ІКТ (мережа Інтернет, соціальні мережі, телебачення), що урізноманітнює шляхи вирішення завдань та водночас зменшує реальні соціальні контакти [131, с. 45; 190, с. 130]; долучення до віртуальних спільнот, що зменшують вплив або зовсім замінюють інститут сім'ї, що супроводжується зниженням переймання молодими людьми досвіду старших поколінь [156, с. 30]; інформаційна обізнаність і вибірковість молоді пояснюється необхідністю навчально-професійного зростання, що сприяє усвідомленому споживанню інформації [131, с. 45], водночас зменшуючи пізнавальну активність через «Google ефект» (впевненість у доступності знань у мережі Інтернет, що дозволяє не здобувати знання) [238]; формування кліпової свідомості, що пояснюється затребуваністю візуалізації інформації у виді яскравих і видовищних образів, що дозволяє швидко обробляти великі потоки інформації, але знижує креативність та соціальну творчість молодих людей [131, с. 46; 190, с. 131]; устремління та наслідування уявних образів і стилю життя, нав'язаних сучасними засобами масової інформації і популярними медійними особистостями, що сприяє розвитку індивідуального успіху, ігноруючи суспільні цінності та обов'язки [190, с. 131-132]; створення та участь молодих людей у молодіжних об'єднаннях і субкультурах, що існують в інформаційному

середовищі мережі Інтернет розширює кордони для соціального становлення особистості як людини світу, але звужує та частково замінює реальну активність [131, с. 46]; пасивний характер діяльності, який характеризується зниженням практичної пізнавальної активності молоді та споживацтвом, що є наслідком заміни реального життя віртуальним [190, с. 131]. Враховуючи означені особливості в умовах інформатизації суспільства, погоджуємось з Р. Мей [311], що важливим є спрямування потенціалу молоді у позитивну творчу діяльність з метою нівелювання означених негативних ознак завдяки розвитку у неї соціальної активності.

Проблеми інформаційного суспільства накладаються на традиційні проблеми молоді, що зумовлює їх трансформацію та актуалізацію. До таких проблем В. Воронкова, О. Дзьобань, О. Соснін, Т. Прохоренко та В. Шейко відносять: зворотньопропорційну залежність якості та кількості інформації, що зумовлює виникнення й розвиток фейку (з англ. fake – підробка, неправда); побудову та занурення у віртуальний світ, що викликає залежність молодих людей від імітованих соціальних комунікацій; комп'ютерну самотність і віртуальну ізоляцію; інформаційне зомбування; розвиток споживацтва; символізацію особистості та її заміщення віртуальним суб'єктом; розвиток віртуальної злочинності та інтернет-шахрайства та ін. [93; 190; 289]. Логічною послідовністю такого «ланцюга проблем» є розвиток традиційних проблем молоді, як то: зосередження уваги «на штучному світі» (предмети, речі, техніка та ін.); інформаційне зомбування; депресії і самогубства; пияцтво, наркоманія, проституція, злочинність та ін. [190, с. 130-132]. Означені проблеми молоді пов'язані з розширенням соціокультурного простору, що формує нові вимоги до особистісного рівня розвитку молодих людей. Замало бути освіченим і фізично здоровим, необхідно бути мобільним, допитливим, гнучким, комунікабельним, соціально активним громадянином будь-якого регіону світу. Отже, соціальна активність молоді потребує ретельного вивчення та теоретичного підґрунтя з

урахуванням впливу інформаційного середовища.

Аналіз вітчизняних (Є. Ануфрієв, Г. Ареф'єва, Л. Буєва, Ю. Волков, О. Ключев, Є. Комаров, Л. Коган, В. Куценко, Т. Лапіна, В. Лісовський, М. Мансуров, В. Мордкович, В. Овчиннікова, Л. Рубіна, В. Смірнов, М. Тітма, А. Шендрік, О. Якуба та ін.) і зарубіжних (В. Арантес, Ж. Беррі, А. Деффнер, А. Кляйн, Дж. Патрісія, Р. Патнем, К. Сіракуліс, У. Феррейра де Арауїо та ін.) наукових доробків щодо визначення сутності поняття соціальної активності зумовлює визначення його основи – активність.

Активність (від лат. «actio» – діяти) – це певна самостійна діяльність або участь у якомусь процесі, результатом якої є творення чогось і, як наслідок, формування необхідних якостей для реалізації такої діяльності [211]. Її особливою відмінністю є здатність до взаємодії, яка призводить до певної реакції, діяльності та результату [214, с. 29]. Означену властивість зворотного зв'язку при цьому дослідники (Н. Абрамова, В. Овчиннікова, В. Смірнов, І. Стародубцев та ін.) присвоюють лише матерії, яка здатна до реактивності, тобто до відповідної реакції на зовнішні фактори (інформаційні, діяльнісні тощо). При цьому слід зазначити, що така послідовна взаємодія матерій призводить до її поступового розвитку внаслідок отримання певної відповіді – результату цього процесу. І, як відзначає В. Овчиннікова, такий розвиток сприяє удосконаленню та ускладненню структури самої матерії [162, с. 12-13].

Якщо активність є діяльністю, яка вимагає відповідної дії-відповіді, на нашу думку, необхідно розрізняти поняття «активність» та «діяльність». Прихильники наукової концепції «активність = діяльність» (Є. Ануфрієв, І. Христова та ін.) вважають, що ці поняття тотожні. Натомість, інші науковці (В. Мордкович, Л. Станкевич та ін.) підтримують концепцію «діяльність – активність» та стверджують, що активність є якісною та кількісною характеристикою діяльності [149, с. 13-14]. Не можемо погодитися з означеними підходами, оскільки поняття «активність» є

ширшим за «діяльність», що підтверджує умовивід С. Рубінштейна: діяльність є специфічною формою активності, спрямованої на свідоме перетворення людиною навколишнього світу [203]. Погоджуємось з автором і третьою концепцією «активність – діяльність». Реалізація людиною своїх цілей та відповідних до неї задач, формування нових після досягнення або недосягнення попередніх формують набір певних дій, що в сукупності представляють діяльність людини, яка активно перетворює життєдіяльність. Виходячи з того, що активність має на меті створення чогось нового, така цілеспрямована діяльність притаманна особистості, яка прагне досягти результату.

Поняття «активність особистості» широке та багатогранне. Пояснити це явище намагалися психологи, зокрема З. Фрейд [265]. Незважаючи на суперечливі положення його концепції щодо прояву активності людини через біологічні та фізіологічні потреби й бажання, його учні (А. Адлер, К. Юнг) поглибили теорію З. Фрейда і змогли пояснити, що джерелом активності є соціальне середовище та механізми його функціонування [1; 292]. Потреба людини у комунікативній складовій життя – взаємовідносини і стосунки у суспільстві, формування певних умов існування [215, с. 476], пояснюють прояв стрімкої й динамічної діяльності у соціумі. Взаємозалежність фізіологічних і духовних потреб людини та їх ієрархія спонукають і мотивують її до активної діяльності, розвитку, приборкання біологічних потреб задля переходу до нового ступеня розвитку – формування активної особистості та становлення повноправного учасника суспільних перетворень.

Педагоги (Б. Бім-Бад, С. Гончаренко, Г. Коджаспірова та ін.) в поняття «активність особистості» вкладають більш глибоке значення, що дозволяє розглядати його як важливу складову розвитку індивіда. Так С. Гончаренко зазначає, що активність особистості – це «здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі

засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури» [52, с. 21]. Вона проявляється, перш за все, у творчій діяльності особистості, її вольових актах, а також комунікації. Проте «активні дії можуть переслідувати гуманістичну та антигуманістичну цілі, мати суспільно корисну і асоціальну спрямованість» [22; 103, с. 8]. Тому важливе значення має сукупність моральних і ціннісних орієнтацій особистості та ставлення до власного життя і суспільства загалом. Останнє також задає певний вектор розвитку та висуває вимоги до всіх учасників перетворень. Перед індивідом постає ключове завдання – «втримати рівновагу» між особистими цілями, бажаннями та інтересами самого суспільства. Такі виклики актуалізують створення спеціальних умов або організацію діяльності, що сприятиме спрямуванню цінностей і якостей для реалізації соціально корисної діяльності. Тому погоджуємось з думкою Г. Лактіонової, що активність особистості – це «спосіб організації, регуляції життя на основі інтеграції потреб, здібностей і ціннісних стосунків особистості до життя, з одного боку, та звернених до неї вимог суспільства та обставин – з іншого» [122, с. 11].

В залежності від того, якими якісно відмінними від інших особливостями володіє людина (рівень освіти, особистісні якості, психотип особистості, життєва позиція та ін.), змінюється й сама активність. Зважаючи на неоднорідність сукупності інтересів і потреб особистості, активність змінюється прямопропорційно внутрішньому змісту особистості. Так само змінюється і система мотивації, оскільки індивід змінює траєкторію своєї поведінки, що зумовлює розвиток самих його дій та форм активності [149, с. 19]. Таким чином, активність особистості характеризується динамікою саморозвитку, що в свою чергу дає змогу зробити висновок про автономний характер особистості. Проте автономність має місце в тому випадку, коли індивід адаптувався до певної структури суспільства та здатен керувати власними потребами.

Наша думка ґрунтується на основах теорії потреб (або ієрархії)

А. Маслоу [309]. Згідно з його класифікацією соціальні потреби людини (дружба, родина, повага, саморозвиток, самоактуалізація та ін.) є надбудовою над базовими потребами і своєрідними «сходінками» до формування соціально зрілого, відповідального і активного члена сучасного суспільства. Хоча теорія потреб А. Маслоу до сьогоднішнього дня підлягає критиці з огляду на неоднозначність часового шляху досягнення потреб і наявності вікових рекомендацій для їх досягнення, на нашу думку, вона акцентує увагу на особливостях активності. Чим вище рівень потреб особистості, тим більший рівень взаємодії із суспільством спостерігається для її реалізації. При цьому важливо підкреслити прогресуючий характер соціального розвитку самого індивіда з розвитком його активності.

Поняття активності особистості як необхідної її властивості досі знаходиться в процесі визначення. На думку Е. Фромма [266], активність з самого початку закладено в людині й сама її сутнісна природа незмінна. Проте індивід настільки залежний від свого оточення, суспільства, соціального середовища, що він легко піддається їхньому впливу. Існуючі соціальні системи спрямовані проти активності особистості [149, с. 12], і з самого початку життєвого шляху формується відчуження від активної діяльності, так званих «зайвих дій». Тому вважаємо, що людині заново доводиться працювати над собою для запуску діяльнісних процесів і активності особистості в цілому, особливо це стосується молоді як «початківців» у власних життєвих перетвореннях. Це супроводжується вибором оточення, формуванням системи ціннісних орієнтацій і життєвих цілей, формуванням й задоволенням потреб і їх якісним розвитком та ін. Тільки за умови позитивно спрямованого динамічного розвитку особистості розвивається і формується її суспільно-схвалена соціальна активність як необхідна складова розвитку та формування особистості в соціумі. В іншому випадку індивід може зіткнутися з такими проблемами, як маргіналізація, деструкція суспільних стосунків, соціальна фрустрація, девіантна поведінка,

соціальна імпотенція та ін.

Спираючись на положення, що соціальна активність є одним із видів активності поряд з фізичною (біологічною) та психічною, що розвиваються у здорового індивіда в сприятливих умовах [155, с. 79], важлива їх гармонізація. При цьому варто зазначити, що всі перераховані види взаємопов'язані, але не взаємозалежні. Відсутність фізичної активності у людини не зупиняє її психічну або соціальну активність, але винятком у такому випадку є детермінованість соціальної активності психічною активністю [155, с. 80], оскільки ясність розуму та спроможність до розумової діяльності є джерелом соціальної активності – перетворення навколишнього світу, яке неможливе без інших учасників суспільства. Наявність інших суб'єктів взаємодії є необхідною умовою для реалізації особистістю соціальних функцій. Саме можливість приносити користь собі та / або іншим членам соціуму одночасно сприяє розвитку соціальних якостей людини, необхідних для формування її активності, та спричиняє певну залежність особистості від соціального середовища [178, с. 8]. У свою чергу, це має як негативний, так і позитивний вплив, оскільки суспільство – це відкрита система, на яку впливає велика кількість зовнішніх (природні, політичні, географічні та ін.) і внутрішніх (виховання, психотипи та ін.) факторів. Індивід як елемент системи самостійно обирає мету та шляхи до її досягнення, а суспільство (як «чорна скриня») є платформою для її реалізації. Не можна передбачити, яку траєкторію він обере для втілення своєї мети, чи впорається з зовнішніми чинниками, як буде реагувати на власні психологічні та біологічні особливості. Проте у будь-якому випадку діяльність інших членів суспільства мотивує людину, зокрема молоду, до активних цілеспрямованих дій, які допоможуть йому стати дійсним повноправним «творцем» історичного перетворення життєдіяльності.

Аналіз поняття «соціальна активність» дав можливість виділити основні характерні особливості змістовної сутності терміна і порівняти

погляди дослідників різних галузей наук. Іноземні вчені, зокрема Р. Патнем, визначають соціальну активність як каталізатор формування соціального капіталу, який при цьому стимулює формування соціальної активності [317]. Вказане визначення є неоднозначним і обмежує соціальну активність лише суб'єктами соціального капіталу – донор (той, хто надає свій соціальний капітал), реципієнт (той, хто отримує чужий соціальний капітал), ресурс (так званий соціальний капітал, що включає соціальні зв'язки, якими обмінюються). В Енциклопедії Сучасної України зафіксовано, що соціальна активність – це «характеристика способу життєдіяльності соціального суб'єкта (індивіда, групи), яка фіксує свідому спрямованість його діяльності й поведінки на зміну соціального середовища, умов, інститутів відповідно до потреб, інтересів, цілей, ідеалів або на консервацію наявного стану речей, гальмування змін, розвитку; вияв соціальних ініціатив, участь у вирішенні актуальних соціальних завдань, взаємодія з іншими соціальними суб'єктами» [69, с. 319]. Змістова експлікація поняття дає змогу встановити деякі протиріччя у тлумаченні. По-перше, «гальмування» і «консервація» певного процесу або дії не є активністю. Якби мова йшла про протидію як відповідну реакцію особистості на неприйнятний для неї процес, то це б розцінювалось як активність, оскільки особа застосовувала певний ряд дій для досягнення бажаної цілі – відвернення небажаного результату. Соціальна активність сприяє трансляванню особистістю накопичених нею знань, вмінь, якостей, системи культурних цінностей, ієрархії потреб і їх врахування при взаємодії з суспільством з метою його вдосконалення. По-друге, суспільство може бути представлене різними соціальними об'єднаннями, а тому прояви соціальної активності можуть приймати різноманітні форми прояву (групова, колективна творчість і діяльність).

З огляду на вищезазначене, визначення змісту поняття «соціальна активність» потребує міждисциплінарного підходу, який дозволить створити теоретичне підґрунтя дослідження та проаналізувати різні наукові думки, що

забезпечить комплексність і системність вирішення проблеми й об'єднає їх «як фрагменти цілісної загальнонаукової картини світу» [291, с. 18].

Протиріччя щодо трактування і пояснення змістовного аспекту поняття «соціальна активність» пов'язані в першу чергу з недостатньо повною філософсько-методологічною базою. Так, М. Воробйов [42], О. Данильян [60], Л. Станкевич [231], В. Тараненко [60] вважають, що соціальна активність є певним показником діяльності особистості (мірою, інтенсивністю). В цьому випадку розглядається та оцінюється тільки кількісна сторона аналізованого явища і не досліджується його якісна [178, с. 7]. При цьому завдання дослідників зводиться до виділення певних властивостей і характерних рис діяльності особистості, які б дозволили відокремити соціальну активність від інших видів активності [87, с. 8]. Такий підхід не враховує головний чинник розвитку соціальної активності – суспільство. Останнє оточує особистість, під впливом чого зумовлюється напрямок соціальної активності. В. Біленький [16], С. Лапіна [123], навпаки, підкреслюють якісну сторону змісту поняття. Їхня думка ґрунтується на тому, що соціальна активність є людською діяльністю, яка має позитивну спрямованість. Така діяльність в цьому випадку є «зовнішньою формою» прояву якостей і властивостей особистості [87, с. 8; 178, с. 8]. Однак не враховуються й інші якості людини – деструктивні (агресія, пасивність, безвідповідальність та ін.), що не мають відношення до соціальної активності.

Вище представлені погляди філософів дозволяють зробити висновок, що поняття соціальної активності некоректно розглядати з якісної і кількісної сторін окремо. Комплексний підхід охоплює всі аспекти означеного поняття. Вчені зазначають, що активність визначається рухом матерії, а відповідно соціальна активність – «рухом соціальної форми матерії» [87, с. 3], але в більшості випадків її пов'язують з таким суб'єктом як особистість і не враховують інші соціальні об'єднання (групи, прошарки, спільноти та ін.),

чий структурні зв'язки відіграють не менш важливу роль [87, с. 8].

Наукова думка культурологів Б. Єрасова [70], В. Драча [66], О. Зайко [80], М. Мід [147], О. Штомпеля [66] та ін. щодо визначення поняття «соціальна активність» ґрунтується на обов'язковому залученні особистості до цієї специфічної свідомої діяльності, що формує «соціальну тканину» суспільства [66, с. 170], особливість поняття «соціальна активність» вбачається у формуванні необхідних особистісних якостей. Так, О. Зайко пропонує під соціальною активністю розуміти «соціокультурну якість суб'єкта соціальної дії, яка реалізується у взаємодії з соціальним середовищем, що забезпечує самореалізацію особистості, обумовлену зовнішньою і внутрішньою необхідністю» [80, с. 107]. Соціальна активність сприяє руху «культурних структур» [70, с. 389], що робить її провідною цінністю людини. Це актуалізує культуротворчий аспект соціальної активності, що виражається у необхідності розвитку соціальної творчості як супутньої соціальної якості соціальної активності. Відмічається взаємна залежність як соціально активної особистості, так і культури. Оскільки соціум є носієм культури, від ступеню його розвитку та сформованості буде залежати рівень культури і навпаки. Цей факт було підтверджено та доведено на практиці американським антропологом і етнопсихологом М. Мід, яка шляхом дослідження поселень людей у Полінезії обґрунтувала вплив соціального середовища і культури на формування соціальної активності та роль людини у творенні культури [147, с. 117]. Тому важливого значення набуває гармонізація цих взаємозалежних складових й аналіз якісних характеристик суспільства, зокрема соціальної активності, і культурного середовища.

У соціології закарбувалися відмінні позиції до визначення соціальної активності. Дослідження та висновки науковців Ю. Бродецької [180], Д. Гвішиані [114], О. Коморнікової [105], Н. Лапіної [114], В. Полторака [180], Д. Прошина [180], О. Якуби [295] та ін. представляють

соціальну активність здебільшого в рамках діяльнісного підходу і розуміють під нею «сукупність форм людської діяльності, свідомо орієнтованих на вирішення завдань, що стоять перед суспільством, класом, соціальною групою в даний історичний період» [223]. Зазначається, що поставлене завдання повинно реалізовуватися в поточний період часу. В іншому випадку, такі дії не будуть вважатися активністю, а матимуть пасивний характер. При цьому, соціальною групою може виступати як окремо діюча особистість, так і суспільство в цілому [223]. Не можемо погодитися з цим твердженням, оскільки окрема особистість і вирізняється з соціальної групи певним набором особливостей і якостей, що дозволяє їй бути самостійною одиницею суспільства. Погоджуємося з О. Коморніковою [105], В. Полторак [180], О. Якубою [295] в тому, що такий підхід не є продуктивним і потребує доповнення змісту поняття з точки зору змісту форм діяльності. Більш влучним є визначення В. Полторак, Д. Прошина, Ю. Бродецької, які під соціальною активністю розуміють «особливу якісну визначеність особистості, що втілюється у вчинках і діях, спрямовану на зміцнення або руйнування, збереження або розвиток будь-яких соціальних порядків» [180]. Це твердження полягає у тому, що особистість є єдиним учасником реалізації соціальної активності, яка визначається його власним вибором. Такий підхід є вузькоспрямованим, оскільки не враховує вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, а також спірною є означена мета – вона спрямована на дотримання і поліпшення загальноприйнятих правил життєдіяльності суспільства, що суперечить квінтесенції самого розуміння поняття «соціальна активність».

Дослідження психологів К. Абульханової-Славської [191], Б. Ананьєва [3], А. Базиленко [11], А. Брушлинського [31], І. Кона [106], В. Петровського [113], О. Соколової [219] та ін. щодо розуміння поняття «соціальна активність» також поділяються на дві взаємозалежні складові – розуміння соціальної активності як стану і як відношення. Соціальна

активність як стан розглядається з точки зору притаманних особистості якостей, які склалися на основі потреб і інтересів та сприяють формуванню готовності людини до певних дій. Розгляд соціальної активності як відношення: мається на увазі самостійна діяльність індивіда та її роль у перетворенні навколишнього середовища і самого себе [191]. Ці дві позиції об'єднуються у кінцевий результат – «входження людини у світ інших людей з певною метою» [113, с. 425]. Розгляд соціальної активності як бази для «формування індивіда як діяльнісного, енергійного суб'єкта»: підкреслюється його важлива функція – перетворення історичного процесу і власної життєдіяльності [191, с. 152]. Однак слід врахувати індивідуальні особливості кожного індивіда окремо, особливо молодій людини. Оскільки від того, чи володіє особа необхідним набором якостей і чи готова до їх використання для принесення користі у соціум, залежить її власна соціальна активність.

Педагогічний підхід науковців Б. Вульфою [43], М. Колеснікової [104], М. Третьяковою [250], Т. Мальковської [139] та ін., які розглядають особливості соціальної активності різних груп соціуму, дозволяє визначити її як «інтегроване поняття, яке може проявлятися і як збудник до діяльності, і як стійка якість особистості, її характерологічна риса» [139, с. 10], що найактивніше проявляється у щільному взаємозв'язку молодій людини з суспільством [43, с. 18]. У педагогіці акцентується увага на досягненні мети – «перетворення соціальних умов і формування власних якостей (здібностей, установок, ціннісних орієнтацій)» [221]. Метою розвитку особистості є формування повноцінного соціально відповідального члена суспільства – соціально активної людини. Процес розвитку соціально активного індивіда відбувається здебільшого в рамках системи освіти переважно з молодими людьми під впливом різних факторів (навчально-виховне середовище та його суб'єкти, культурний рівень, особистісний потенціал та ін.), через що кінцева мета може бути не досягнена. «Зворотнім боком медалі» соціальної

активності є соціальна пасивність, апатія, замкнутість і відчуження від спільноти, конформізм і екстремізм та, як наслідок, фактична втрата повноцінного соціально активного члена суспільства.

Аналіз наведених визначень дослідників філософського, культурологічного, соціологічного, психологічного, педагогічного підходів дозволяє дослідити підвалини поняття «соціальна активність» на міжгалузевому рівні. Проте висвітлені наукові підходи не забезпечують вичерпного розуміння соціальної активності як необхідної складової соціально зрілої молоді людини, що формується в процесі соціалізації. Саме це зумовлює розгляд соціальної активності в рамках соціально-педагогічного підходу.

Соціально-педагогічний підхід, сформований когортою науковців О. Безпалько [14], І. Зверева [82], А. Капська [227], А. Мудрик [152], О. Рассказова [194], А. Рижанова [197], С. Савченко [205], С. Харченко [276], О. Хендрик [277] та ін., уможливує розгляд соціальної активності молоді у структурі соціально-педагогічного знання. Поділяємо думку дослідників, що соціалізацію слід розглядати як процес становлення, «олюднення» особистості шляхом набуття нею суспільно значущих цінностей, норм поведінки, правил життєдіяльності у соціумі впродовж життя. Слід підкреслити, що соціалізація особистості – це двобічний процес [225] та, як зазначає О. Безпалько, «набуття нею соціального досвіду» [225, с. 81]. Набуття досвіду, якостей і властивостей як мета соціалізації є багатоскладним і багатофакторним процесом, який залежить від соціальної ситуації [205, с. 41], зокрема соціального середовища [277] і притаманної йому культури. А. Рижанова визначає, що соціалізація – це «засвоєння, відтворення і розвиток соціальним суб'єктом культури соціуму в процесі стихійного та цілеспрямованого залучення до системи нових суспільних зв'язків і залежностей, що сприяє розвитку форм його соціальності» [196, с. 14]. Соціальне становлення молоді в процесі

соціалізації є необхідною складовою їх розвитку. Воно представляє «процес формування сутності особистості, розвитку її індивідуальності й соціальності в рамках соціальної групи, з метою більш ефективної інтеграції до системи соціальних відносин, що виражається у здатності до самореалізації індивідуального «Я» в межах визначених суспільством норм» [129, с. 25]. Оскільки соціалізація поєднує в собі стихійну та контрольовану складові, важливим вбачаємо соціально-педагогічне спрямування особистості для реалізації позитивної соціалізації, яка полягає у гармонійному поєднанні власних інтересів індивіда і суспільства, що нівелює вплив стихійності й дозволить спрямувати розвиток людини до соціальної активності за допомогою інструментів соціального виховання.

Соціальні педагоги (А. Мудрик, А. Рижанова, С. Харченко та ін.) зазначають, що соціальне виховання являє собою регульований процес [152, с. 48; 197; 275]. А. Рижанова констатує, що «соціальна педагогіка має справу лише з керованими, регульованими процесами соціалізації, а отже з соціальним вихованням» [197, с. 34], яке представляє собою «процес цілеспрямованого створення умов для розвитку соціальності соціальних суб'єктів у всіх сферах соціуму [196, с. 14]. Соціальне виховання відіграє провідну роль у формуванні та відтворенні суспільних морально-етичних і поведінкових норм [275, с. 5]. Для цього важливістю набуває формування і розвиток необхідних соціально значущих якостей, з яких, як зазначає С. Харченко, починається соціальне виховання. Серед них особливої уваги дістають соціальна активність і толерантність [197, с. 37-38], які на думку А. Рижанової, формуються саме в процесі соціального виховання. Розкриття поняття соціального виховання у такому контексті дозволяє більш глибоко і різнобічно дослідити соціально-виховний вплив соціальних сфер (особливо інформаційної та дозвіллевої) і надає можливість більш ґрунтовно визначити сутність соціальної активності в контексті соціальності.

Поділяємо думку О. Рассказової і А. Рижанової, що соціальність є

метою та результатом соціального виховання, де в першому випадку розглядається як «ієрархія соціальних цінностей, соціальних якостей, соціальної поведінки». У другому випадку (як результат) розуміється «прояв індивідуального позитивно-творчого ставлення до соціального буття, зокрема до сімейного, етнічного, релігійного, регіонального, глобального тощо» [196, с. 14], для якого також характерно «поступатися власними бажаннями в інтересах загального блага» [237, с. 41], що є не тільки характерною особливістю соціальної активності, а й одним із завдань соціального виховання. З цього логічними є складові соціальності: соціальні цінності (соціодуховність), соціальні якості, соціальна поведінка [197, с. 40]. С. Харченко доповнює та до ієрархії цінностей, якостей, зразків поведінки додає соціальну активність і суб'єктність (суб'єктивність) [275, с. 9]. Взаємозв'язок соціальної активності і суб'єктності (суб'єктивності) полягає у тому, що процеси індивідуалізації і самореалізації молоді передбачають формування суб'єктності – «спроможності бути джерелом особистої активності, проявляти індивідуальне творче ставлення до суспільного буття [195, с. 110-111]. Тому важливим вважаємо дослідження соціальної активності молоді в контексті соціальності як її складової соціальної якості.

Узагальнюючи наукові доробки дослідників (О. Асєєва, О. Безпалько, І. Бех, В. Косовець, О. Кулінченко, В. Торохтій, Е. Шакірова та ін.) щодо розуміння змісту поняття «соціальна активність» в соціально-педагогічному аспекті, відзначаємо відмінну від інших наукових підходів особливість – орієнтацію на особистість і її взаємодію з суспільством. В. Торохтій зазначає, що соціальна активність є найбільш поширеною формою активності особистості, що визначає спосіб існування і розвитку особистості як суб'єкта суспільного життя, «заснований на її свідомому і несвідомому прагненні до зміни соціальних умов і формуванню власних якостей (здібностей, установок, ціннісних орієнтацій)» [222]. Проте наукова позиція дослідників щодо визначення поняття також розділяється і дозволяє розглядати соціальну

активність як якість і як процес. Серед останніх досліджень, що це підтверджують, слід відзначити В. Косовця, який пропонує визначати соціальну активність як якість молоді особи, яка «має чітку особистісну спрямованість, володіє світоглядом як системою знань і переконань, має власну позицію, взаємодіє з навколишнім світом» (як якість); та як особливу діяльність особистості, що «характеризується інтенсивністю, якістю, новизною, креативністю, успіхом, змістовим наповненням і може відбуватися за певних умов і в певних ситуаціях» (як процес) [109, с. 5]. Проте не погоджуємося із зазначеним віковим обмеженням, що характерне соціальній групі молоді. Це порушує логіку соціально-педагогічного знання, оскільки соціальна активність – це якість, притаманна будь-якій особистості незалежно від вікових та фізичних особливостей. Погоджуємося з визначенням О. Безпалько, яка зазначає, що соціальна активність – це «динамічне утворення, суб'єктом-носієм якої виступає людина; має різну ступінь прояву та залежить від співвідношення між соціальними обов'язками особистості у суспільно значущій діяльності та суб'єктивними установками на діяльність; її розвиток відбувається через систему зв'язків людини з навколишнім соціальним середовищем у процесі пізнання, діяльності і спілкування» [13]. Авторкою зазначається, що прояв соціальної активності відбувається у двобічному порядку – як підтримання устоїв розвитку суспільства, так і його свідомо зміна та розвиток [13]. Такий підхід дозволяє реалізувати індивідуальність суб'єкта в умовах різних форм соціальності (сімейна, етнічна, громадянська, регіональна, глобальна та ін.) [68, с. 99-100]. З урахуванням означеного соціальна активність представляє собою складну структуру, що включає: потребу до реалізації соціально-значущої діяльності, що охоплює соціально-ціннісні вчинки і поведінку; інтереси, які визначають «особистісні утворення» і соціальну спрямованість людини; мотиви, які відображають ціннісні установки в процесі діяльності [117, с. 38].

Соціальна активність молоді є основою процесів самопізнання, самовизначення і самореалізації особистості [104, с. 176], які починають відбуватися з самого народження. Кожний віковий етап характеризується певним рівнем навантаження соціальних обов'язків і відповідальності, що має тенденцію до збільшення. Цей факт сприяє й збільшенню соціальної активності [104, с. 176]. Поступове соціальне навантаження і свідомий «пошук себе» починаються вже у шкільний період і набувають особливої актуальності приблизно з 15-16 років, коли перед молодого людиною постає питання вибору напряму своєї діяльності. Питання власного майбутнього, вибір вибору спеціальності й професії, входження у нові соціальні групи є чинниками впливу на її соціальну активність.

Дослідженню соціальної активності молоді присвячено наукові доробки О. Асєєвої [9], Л. Бекдамірової [15], С. Ірсалімової [90], В. Косовця [109], О. Кулінченка [117], Є. Мануйлова [141], К. Сохадзе [251], А. Смірної [217], І. Троцук [251], М. Усімбаєвої [253], А. Шабанова [283], Е. Шакірової [285] та ін. А. Смірнова розглядає її як дію [217], Є. Мануйлов – як якість [141], а В. Косовець – як багатоаспектне поняття [109]. Така поліаспектність пов'язана з несталою філософською методологічною основою, яка була розглянута на початку параграфу. Так А. Смірнова, акцентуючи увагу на діяльнісному боці соціальної активності молоді, під нею розуміє «діяльне ставлення молоді до світу, здатність здійснювати суспільно значущі перетворення в ньому, проявляючись у творчій діяльності, спілкуванні, вольових актах і реалізуючись у вигляді корисних дій під впливом мотивів і стимулів» [217, с. 19]. Дослідниця зауважує, що діяльність спрямована на задоволення суспільних потреб. Таке трактування не враховує той факт, що суспільні потреби є частково і власними потребами молоді. Саме формування взаємозалежності власних і суспільних потреб молодих людей, які «підживлюються» психовіковими особливостями, створює підґрунтя для формування і розвитку соціальної активності. Однак наукові

доброби дослідників не в повному обсязі висвітлюють зміст поняття «соціальна активність молоді» і не дають чіткого визначення окресленого питання. Результати аналізу поняття «соціальна активність молоді» дають підстави для узагальнення, що у вчених не має спільної думки щодо його визначення.

Є. Мануйлов, розглядаючи соціальну активність молоді з позиції якості, пропонує розуміти під нею «як якості особистості, як її спроможність до взаємодії із соціальним середовищем» [141, с. 10]. Дослідник, на відміну від наведеного вище визначення, виділяє «спонукальний компонент» у вигляді мотивації та підкреслює важливість власних потреб, інтересів і цінностей молодого людини, яка завдяки особистісній мотивації здатна до самореалізації [140, с. 10]. Однак, на нашу думку, відсутність взаємозв'язку власних потреб із суспільними суперечить гармонійному розвитку соціальної активності молоді.

Багатофункціональний характер поняття «соціальна активність молоді» дає змогу, незважаючи на деяку неузгодженість позицій щодо визначення змісту соціальної активності, погодитися з В. Косовцем, який розуміє її як «стійке особистісне утворення, яке характеризує молоду людину як соціальну істоту, котра має чітку особистісну спрямованість, володіє світоглядом як системою знань і переконань, має власну позицію, взаємодіє з навколишнім світом; водночас це і процес соціальної діяльності, що характеризується інтенсивністю, якістю, новизною, креативністю, успіхом, змістовим наповненням і може відбуватися за певних умов і в певних ситуаціях» [109, с. 17]. Таке трактування дає змогу розглядати соціальну активність молоді як складову якість соціальності, що проявляється та реалізується у різних сферах діяльності, зокрема навчальній, професійній, дозвіллевій та ін. Отже, соціальна активність молоді – це специфічна складова соціальності молодих людей віком від 14 до 35 років, яка характеризується сформованою системою просоціальних цінностей,

розвитком соціально-значущих ознак та якостей, що виявляються у провідних сферах діяльності особистості (громадянська, навчальна, професійна, військова, сімейна, дозвіллева та ін.).

Аналіз підходів до визначення поняття соціальної активності молоді дозволяє констатувати, що різнобічність наукових позицій має спільне підґрунтя – діяльнісну основу. Яким би чином не визначалася соціальна активність – як процес або як результат, вона проявляється саме у діях людини. При цьому різноманітність видів діяльності пояснює виокремлення видів соціальної активності. Зокрема, науковці (Є. Ануфрієв, В. Водзинська, А. Ключев, Р. Косолапов, В. Смірнов, П. Федосеев та ін.) сходяться на думці, що соціальну активність в залежності від загальних типів діяльності можна розділити на виробничу, суспільно-політичну, духовну [221]. Цю думку поділяє й А. Серьогін, але трохи видозмінює і виділяє в якості видів соціальної активності пізнавальну, трудову і суспільно-політичну [208]. Під пізнавальною активністю в цьому випадку розуміється «певний вид самостійної діяльності, спрямований на отримання певних умінь, навичок і знань, які необхідні для досягнення юнаками або дівчатами поставлених цілей, а також для освоєння ними загальнокультурних і специфічно професійних компетенцій» [9, с. 32]. О. Асеева доповнює класифікацію А. Серьогіна, пропонуючи включити рекреаційну активність [9, с. 31]. Дослідниця окремо виділяє діяльність, реалізовану в дозвіллевий час, яка характеризується зміною видів діяльності і спрямована на відновлення сил, витрачених у процесі попередньої діяльності. Відзначається також усуненням виробничої напруги, свободою вибору і відсутністю впливу ззовні [9, с. 41]. Загальноприйнятими видами соціальної активності молоді у вітчизняній практиці є професійно-трудова, громадсько-політична, моральна, управлінська, дозвіллева, вербальна [69, с. 319]. Погоджуємось із В. Косовцем, що виокремлення видів соціальної активності залежить не тільки від видів діяльності, а й переважно від суб'єкта – молоді, яка реалізує

цю діяльність. Спираючись на вказану думку, науковець виділяє: пізнавальну активність, творчу активність, громадянську активність, духовну активність, мистецьку активність, фізичну активність, рухову активність, комунікативну активність, інноваційну активність, правову активність та ін. [109, с. 5].

Аналіз наведених вище наукових узагальнень щодо видів соціальної активності молоді уможлиблює згрупувати та виділити такі види, як: пізнавальна, громадсько-політична, трудова, дозвіллева. Проте на сьогоднішній день спостерігається «стирання» меж визначених видів соціальної активності молоді. Це пов'язано зі зміною типу розвитку суспільства – переходом від індустріального (чи, на думку деяких дослідників, постіндустріального) типу суспільства до інформаційного та, як наслідок, сучасними тенденціями у діяльності молодих людей. Сформований тренд до полегшення життєдіяльності та мобільності заохочує молодь до колаборації як сфер діяльності, так і видів соціальної активності, що зумовлює їх поєднання та розширення кожного з них. Так, дозвіллева соціальна активність молоді є яскравим прикладом гармонійного поєднання у собі елементів пізнавальної, громадсько-політичної і трудової соціальної активності (волонтерство, відвідування бізнес-тренінгів і лекцій із саморозвитку, організація соціальних акцій та ін.). Зазначені види соціальної активності молоді розчленовуються відповідно до актуальних підвидів, серед яких: навчальна, освітня, творча, інноваційна, інформаційна, фізична, розумова, рекреаційна, комунікаційна, релігійна, економічна, екологічна та ін. [122; 125].

В залежності від спрямування та розвитку соціальної активності молоді за означеними видами та підвидами розрізняють моделі: органічна (або продуктивна), адаптивна, страглістська, ескапістська [122]. Ці моделі розрізняються співвідношенням ініціативи (потреб, бажань) та відповідальності (ступінь необхідності) активності особистості до навколишньої дійсності [122, с. 14]. Виходячи з цього, можна зробити

висновок, що органічна й адаптивна моделі являються найбільш оптимальними для життєдіяльності молоді, оскільки в першому випадку інтереси і цілі молодої людини та суспільства збігаються і не викликають дисгармонії, а в другому випадку – вона адаптується до поточних умов й обставин зовнішнього світу та реалізує своє «Я» в рамках наявних можливостей. Страглістська й ескапістська моделі, на нашу думку, є менш прийнятними для самореалізації молоді. Перша полягає в боротьбі за досягнення і реалізацію своїх потреб і цілей, використовуючи будь-які засоби, щоб досягти бажаного результату. Друга модель має пасивний характер, оскільки зіткнення індивіда з певними проблемами й перешкодами на шляху до досягнення мети приводить його до «вакумізації» себе і своїх потреб [55].

Вибір тієї чи іншої моделі залежить від особистісних установок, якостей і цінностей молоді. Комплекс особистісних якостей є «збудником» і певним «каталізатором» соціальної активності [140, с. 11]. С. Тетерський виділяє наступні якості, властиві соціально активній молоді: 1) спрямовані на себе – самостійність, цілеспрямованість, допитливість, наполегливість та ін.; 2) спрямовані на суспільство – оригінальність, лідерство, мобільність, динамічність, взаємодопомога і почуття колективу, товариськість, креативність, сприйнятливість до нового; 3) спрямовані на державу – включеність в публічне поле і політичну практику, громадянськість та ін. [245, с. 16-17]. При цьому В. Заболоцький підкреслює, що ініціативність є «інтегральною якістю» [78]. Проте ці якості та властивості є й показниками соціальної активності, що дозволяють визначити рівень її сформованості. В узагальненому вигляді найбільш актуальними якостями є «прояви ініціативи, самостійність, незалежність, повага до відмінностей, емпатія, рефлексія, комунікабельність, критичність, громадянськість, патріотизм» та ін. [221, с. 179]. Означені соціально значущі якості молоді, які є основою соціальної активності, стимулюють у них здатність до творчої, продуктивної

взаємодії з навколишнім середовищем і його учасниками та гармонізації матеріальної і духовної сторін власної життєдіяльності [15; 109, с. 17]. Згідно теорії практичного рефреймінгу К. Клемана, побудованої на основах теорії І. Гофмана, такий перехід від соціальної пасивності («обиватель, що змирився») до соціальної активності («приватні актори») молоді називається рефреймінгом. На думку вченого, він супроводжується взаємодією з іншими соціально активними молодими людьми [100], що сприятиме формуванню соціальної активності молоді в цілому.

Поняття «формування» є багатофункціональним і універсальним для різних наукових галузей. Розглядаючи науково виважені визначення науковців (А. Кузьмінський, В. Москаленко, В. Омеляненко, І. Підласий, М. Фіцула та ін.), слухною є думка В. Москаленко, яка під формуванням особистості розуміє процес становлення та розвитку індивіда від народження до набуття сформованості і зрілості особистісних рис [151]. З цього, поняття «формування особистості» пов'язане з певною дією, яка спрямована на досягнення означеної мети. З означеним погоджуються А. Кузьмінський, В. Омеляненко та І. Підласий, які також наголошують на результативності, «завершеності» (умовно), та визначають формування особистості як «складний процес становлення людини як особистості, який відбувається в результаті розвитку і виховання; цілеспрямований процес соціалізації особистості» [115; 179, с. 15]. М. Фіцула додає: формування особистості відбувається не лише під впливом розвитку та виховання, а й середовища, що розширяє види формування особистості (стихійний, цілеспрямований, саморозвиток і самоформування) [259, с. 45]. Тому дослідник підкреслює важливість соціально-педагогічного спрямування як внутрішніх (спадковість), так і зовнішніх (середовище, виховання) особливостей формування [259, с. 45], які здатні спрямувати активність особистості та розвиток її якостей у позитивний напрямок і, тим самим, сприятимуть формуванню повноцінного члена суспільства.

Під «формуванням» у дослідженні розумітимемо визначення, надане В. Ягуповим: «надання певної форми, завершеності процесу становлення особистості, досягнення нею рівня зрілості та стабільності» [293]. При цьому на становлення особистості впливає низка чинників: соціальних, економічних, екологічних, ідеологічних, психологічних, педагогічних, інформаційних тощо. Проте сам процес формування особистості є одночасно і керованим, і стихійним [89, с. 23; 179, с. 15], що дозволяє розглядати соціальну активність і процес її формування в рамках соціально-педагогічного підходу.

Формування і розвиток соціальної активності молоді як складової її соціалізації відбувається шляхом реалізації соціально-педагогічної діяльності. Погоджуємось із А. Рижановою, яка визначає її як «науково обґрунтоване культуровідповідне регулювання соціального виховання в усіх сферах з метою непримусового набуття та розвитку соціальності суб'єктів соціуму» [196, с. 14]. Серед видів соціально-педагогічної діяльності О. Безпалько та В. Торохтій виділяють роботу соціального педагога за такими напрямками: психосоціальна, медико-соціальна, соціально-правова, культурно-дозвіллева (соціокультурна) [68; 246]. До виділених видів Г. Голоухова додає інформаційно-виховну [51], що актуалізує соціально-педагогічну діяльність згідно з сучасними викликами інформаційного суспільства (кіберзлочинність і кібертероризм, інтернет- і гаджет-залежність, «інформаційні війни», віртуальне занурення, кліпова свідомість та ін.). Особливо наголошуємо на культурно-дозвіллевій та інформаційно-виховній соціально-педагогічній діяльності, що формують сучасне середовище молодих людей, яке впливає на їх розвиток і формування соціально значущих якостей, серед яких соціальна активність є однією з провідних. Враховуючи вплив інформатизації на всі сфери діяльності, важливо коректно і ненав'язливо скеровувати потенціал молоді у позитивний напрямок за допомогою соціально-педагогічних засобів. Погоджуємося з думкою

науковців (С. Белічева, О. Белінська, А. Тадаєва та ін.), що поняття «соціально-педагогічний супровід» є похідним від «соціально-педагогічна діяльність» [239, с. 70] і її найважливішим компонентом [17, с. 83]. А. Рижанова визначає соціально-педагогічний супровід як «вид соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на захист, допомогу та підтримку успішного поступового розвитку соціальності суб'єктів соціуму в нетрадиційних умовах соціалізації через організацію, координацію та контроль соціального виховання різних соціальних інститутів та закладів найближчого соціального середовища» [198, с. 101]. Слушною є думка О. Білик, яка уточнює, що соціально-педагогічний супровід найкраще реалізовується в освітньо-культурному середовищі [24, с. 222]. Погоджуємось з О. Хендрик і А. Мурзіною, що позитивне середовище сприяє «цілеспрямованому процесу якісних і кількісних змін соціальності особистості» [277, с. 57] завдяки вихованню та самовихованню [154, с. 86]. Під процесом виховання в такому випадку мається на увазі навчально-виховний процес, який забезпечить оволодіння знаннями в закладі освіти і позитивний вплив педагога. В свою чергу, процес самовиховання дозволить доповнити отримані необхідні базові знання та вміння новими, додатковими вміннями та навичками, які індивід вибирає за власним бажанням у вільний від основної діяльності час (в цьому разі навчальної). Це підтверджує актуальність дозвіллевої діяльності як інструменту сприяння формуванню та розвитку соціальної активності молоді.

Враховуючи аналіз сутності поняття «формування соціальної активності молоді», під ним будемо розуміти процес соціально-педагогічної діяльності з розвитку та набуття молодими людьми просоціальних цінностей, суспільно корисних особистісних якостей, характеристик і навичок, які реалізуються у соціально значущих видах взаємодії (навчальної, позанавчальної (дозвіллевої), частково трудової, професійно орієнтованої, громадянської) з метою позитивного перетворення умов соціальної дійсності.

Розглядаючи формування особистості, в тому числі й молоді, в рамках процесу соціалізації, вчені наголошують на важливості впливу середовища. Традиційним соціально-педагогічним підходом дослідження факторів соціалізації, що впливають на формування особистості, є факторна модель соціалізації А. Мудрика, який загалом виділяє чотири фактори: мегафактори (космос, планета, світ), макрофактори (країна, етнос, суспільство, держава), мезофактори (регіон, село, місто, містечко), мікрофактори (родина, сусіди, однолітки, організації різного типу, мікросоціум) [152, с. 5-6]. При цьому дослідники зазначають вплив Інтернету і засобів масової комунікації на мега- і мезорівні відповідно [14; 152]. Погоджуємось із А. Тадаєвою, яка у дослідженні проблеми соціально-педагогічного супроводу соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі розглядає сучасний інформаційний простір як трансцендентний фактор соціалізації [239, с. 25], що дає змогу проаналізувати актуальні інформаційні доробки інформаційного суспільства щодо його впливу на соціальну активність молоді за всіма рівнями. Отже, серед мегафакторів слід виділити процеси інформатизації і глобалізації, що охопили всі регіони світу та мають величезний вплив, зокрема, на молодь як найдинамічнішу соціальну групу. Вплив означених процесів має як позитивні наслідки (створення загального динамічного соціокультурного простору, який розширює межі уявлень про світ), так і негативні (спрощення доступу до інформації сприяє розвитку споживацтва молоді, поширенню асоціальних цінностей, деформації соціальних цінностей і моральних норм). Серед макрофакторів, що впливають на соціалізацію молоді, насамперед відзначимо державне телерадіомовлення, що має на меті транслювання цінностей та інформації, вигідних певній країні. Так, наприклад, особливої актуальності в наш час у Європейському союзі (далі – ЄС) набувають інтеграційні / дезінтеграційні процеси (в той час, коли Україна прагне вступу до ЄС, Великобританія пройшла процедуру брексіт (англ. brexit) та вийшла з

союзу у січні 2020 року), що активізує політичні маніпуляції свідомістю молоді. Мезофактори відрізняються можливістю згуртування молодих людей на рівні місця проживання, що має потужний потенціал об'єднання завдяки щільному контакту мешканців з територіальною громадою та традиціями і цінностями, притаманними певному регіону. Проте складність виникає у постійному «підживленні» існуючих взаємозв'язків між молоддю та іншими соціальними групами, що потребує впровадження сучасних засобів, таких як сайти і віртуальні соціальні об'єднання, які б були актуальні для молодих людей обумовленої географічної єдності. Серед мікрофакторів важливим є комунікація з родиною та друзями, що дозволяє прищепити сімейні цінності та інтегруватися у соціальний простір. Інформаційно-комунікаційні технології, з одного боку, сприяють взаємодії молоді зі своїм найближчим оточенням шляхом урізноманітнення засобів комунікації, а з іншого – трансформували процес спілкування, що призвело до появи гаджет-залежності та кіберзлочинності. До того ж, зменшення реального спілкування «віч-на-віч» розвиває у молоді соціальну замкнутість, відчуження і споживацтво, що загрожує формуванню соціальної активності та сприяє розвитку конформістських і екстремістських поведінкових форм.

Погоджуємось із Л. Мардахаєвим, який до загальних факторів формування особистості відносить: сім'ю (біологічні батьки, прийомні батьки, державна опіка); ігри; книги; друзів та авторитетних особистостей; засоби масової інформації (далі – ЗМІ); соціально-педагогічні особливості колективів, які супроводжують особистість впродовж різних етапів життєдіяльності (навчання, робота, дозвілля й ін.) та ін. [143, с. 9]. Узагальнюючи положення Л. Мардахаєва, можна зробити висновок, що фактори формування як процесу мають нескінченний характер впливу, оскільки спочатку вони (фактори, наведені вище) впливають на формування особистості, а після сформована особистість сама виступає фактором впливу.

Важливим у процесі формування соціальної активності молоді в

контексті соціалізації є визначення агентів соціалізації. Агентами соціалізації прийнято називати людей, установи та організації, за допомогою зв'язку з якими особистість соціалізується в процесі комунікації, навчання, долучення до культури тощо [21; 152; 168]. Серед загальноприйнятих усталених агентів виділяють: батьків, братів і сестер, родичів, друзів, однолітків, сусідів і знайомих, викладачів, чоловіка / жінку, колег та ін. [152]. Взаємодія з ними так чи інакше залежно від вікових особливостей і особистісних потреб сприяє соціалізації молодих людей і формуванню соціальної активності. Інформатизація та глобалізація суспільства посилюють вплив молодіжної субкультури як агента соціалізації молоді [146]. Молодіжна субкультура представляє собою систему цінностей і норм поведінки, традицій і звичаїв, форм комунікації, відмінних від культури дорослих, що характеризує стиль життя певної групи молоді [169]. Вони об'єднують молодих людей, які зазнають певних труднощів у адаптації до середовища, що пояснює їх згуртування шляхом створення унікального стилю, моди в одязі, манерах сленгу, організації дозвіллевої діяльності [146, с. 151]. Молодіжні субкультури частково замінюють традиційних агентів (сім'я, родичі, близькі та ін.), виконуючи функції соціальної адаптації, самоідентифікації, самореалізації та інтеграції до нових умов життєдіяльності [146, с. 152], що сприяє формуванню соціальної активності, особливо в умовах інформатизації.

О. Кулінченко зазначає, що формування соціальної активності є довготривалим, доволі суперечливим і складним процесом, оскільки вплив факторів є стохастичним і непрогнозованим [117, с. 38]. Це, зі свого боку, мотивує молоду людину бути ще більш зацікавленою в процесі життєдіяльності суспільства та її членів, бути більш самостійною та «здійснювати самоконтроль і самокорекцію (якщо це доступно)» [117]. Особливо це стосується сучасних умов життєдіяльності суспільства в інформаційну добу, коли спостерігаються віртуалізація соціального простору

і перенесення більшої частки формування соціальної активності молоді саме до неї [57, с. 16]. Розширення соціокультурного простору сприяє утворенню нових форм реалізації соціально корисної діяльності, що ускладнює визначення формування соціальної активності молодих людей. Разом із цим, динамічність і нерегульованість розвитку віртуального середовища та молоді у ньому ускладнюють дослідження впливу інформаційного суспільства на формування соціальної активності. Враховуючи означені особливості інформатизації суспільства [306; 61; 83; 312; 174; 197; 291], що впливають на формування соціальної активності молоді та є малодослідженими, спираючись на думку вчених [9; 88], слід відзначити:

- 1) розширення простору, зокрема глобального, для реалізації соціальної активності молоді ускладнює визначення діяльності, яку можна віднести до соціально активної. Оскільки інноваційні структурні впровадження в такій суспільно значущій діяльності молодих людей викликані інформатизацією суспільства (діяльність віртуальних молодіжних об'єднань, участь у дистанційних освітніх програмах, віртуалізація трудових відносин та ін.), вони можуть спричинити, насамперед, мотиви особистісної вигоди та споживацтво, завуальовані нібито проявами соціальної активності;
- 2) віртуалізація соціального простору молоді призводить до загрози занурення у штучний світ і відмови від реальних соціальних комунікацій, що ускладнює формування соціальної активності молоді;
- 3) переміщення основних видів діяльності молоді у віртуальну площину зміцнює попит на знаннієвий компонент (інформаційна обізнаність, комп'ютерна грамотність та ін.), що трансформує систему цінностей і витісняє традиційні форми соціально значущої діяльності;
- 4) відсутність обмежень віртуального світу не дає змоги структурувати його та визначити параметри, оскільки всі об'єкти штучні та тимчасові (віртуальні користувачі під вигаданими

аватарами / ніками / профілями мають можливість самостійно створювати, тимчасово переривати та знищувати власну віртуальну соціальну активність);

5) неконтрольованість інформаційного середовища може призводити до пропаганди та навіювання негативних соціальних образів, що сприяють проявам девіантної поведінки серед несформованих особистостей молодих людей (споживацтво, інтернет-та гаджет-залежність, кіберзлочинність і кібертероризм та ін.).

Узагальнюючи теоретичні основи формування соціальної активності молоді в умовах інформаційного суспільства в контексті соціального виховання та соціально-педагогічної діяльності, можна зробити наступні висновки:

- Підґрунтям формування соціальної активності молоді є теоретичні засади, зокрема міжгалузевий базис, провідним серед котрих є соціально-педагогічний підхід, у відповідності до якого соціальна активність є складовою соціальності особистості.
- На формування соціальної активності молоді впливають як традиційні фактори та агенти (родина та друзі, навчальні та/або виробничі взаємозв'язки, вибір та організація дозвілля, молодіжна субкультура та ін.), так і новітні (ІКТ, віртуальний простір), що сприяє інтеграції та глобалізації як учасників, так і процесів взаємодії між молодими людьми за допомогою інноваційних технологій (мережа Інтернет, сайти, соціальні мережі, мобільні додатки та ін.).
- Формування соціальної активності відбувається у процесі набуття соціальності під впливом організованої соціально-педагогічної діяльності, покликаної нівелювати нові виклики для сучасної молоді (кіберзлочинність і кібертероризм, інтернет- і гаджет-залежність, «інформаційні війни», віртуальне занурення, кліпова свідомість та ін.).

- Формування соціальної активності молоді відбувається у тому середовищі та оточенні, де здійснюється провідна діяльність (навчальна, професійна, військова, дозвіллева та ін.), яка займає більшу частину часу, а також зумовлена тією соціальною роллю, що її засвоює молода людина у цій діяльності.
- Формування соціальної активності молоді відбувається у різних сферах життєдіяльності (соціальній, громадянській, дозвіллевій та ін.), які, завдяки колаборації та взаємопроникненню через ІКТ, урізноманітнили шляхи реалізації соціальної активності.

Враховуючи наведені вище особливості формування соціальної активності молоді в умовах інформатизації суспільства, підтверджується актуальність дослідження соціальної активності молодих людей і особливостей її формування у віртуальному середовищі. Серед провідних тенденцій, що обумовлюють сучасний процес формування соціальної активності молоді, є: необмежений доступ до інформації і знань, що сприяє самоорганізації і саморозвитку; завдяки новим каналам комунікації і ІКТ розширюється соціокультурний простір для формування соціальної активності молодих людей, утворюючи віртуальну складову її реалізації, що сприяє появі нових форм соціально значущої діяльності та, водночас, загрожує розвитком споживацтва та занурення у «життя онлайн»; доступність новітніх надбань інформаційного суспільства (гаджети та підключення до мережі Інтернет) популяризує діяльність молоді у віртуальному середовищі, що забезпечує глобальність і динамічність взаємодії, однак знищує традиційні канали комунікації; трансформується зміст соціальності, у структурі якої розглядається соціальна активність, завдяки інформаційній складовій розвитку молоді. Актуалізується аналіз поняття соціальної активності, зокрема молоді, як результату (розвитку комплексу соціально значущих якостей) та процесу; діяльнісна сутність дозволяє її розгляд у контексті соціально-педагогічного знання, а саме – як

результату соціального виховання та соціально-педагогічної діяльності, обумовленого традиційними (родина, друзі, освіта, дозвілля, молодіжна субкультура та ін.) та сучасними (мережа Інтернет, гаджети, соціальні мережі та додатки, ін.) факторами і агентами впливу. У зв'язку з цим необхідним є пошук сприятливого середовища, яке б спрямовувало потенціал молодих людей до позитивного перетворення життєдіяльності. Оскільки основний час молоді зайнятий навчальною та виробничою видами діяльності, які є регульованими та детермінованими, важливості набуває інша складова життєдіяльності – дозвілєва діяльність, що відрізняється різноманітністю засобів і джерел для самореалізації та самоактуалізації. Тому подальше дослідження буде спрямоване на аналіз формування соціальної активності студентської молоді у дозвілєвій діяльності в умовах інформаційного суспільства.

1.2. Формування соціальної активності студентської молоді у дозвілєвій діяльності в умовах інформаційного суспільства

Динамічний характер взаємодії молодих людей із навколишньою реальністю робить наголос на адаптаційній складовій процесу соціалізації, що пов'язано з розширенням соціокультурного середовища (вступ до ЗВО і пристосування до його умов – 87% першокурсників відчують потребу адаптуватися до нових умов життя у ЗВО) [205, с. 38-39]. Цей факт підтверджує думка О. Білик, яка зазначає, що «зменшується роль сім'ї, культурних установ, вищих навчальних закладів як агентів соціалізації» та при цьому зростає вплив інформатизації, що збільшує роль технологічного аспекту при зниженні ціннісного [23, с. 29-30]. Основи соціально-педагогічного знання, наведені у попередньому параграфі, дозволяють встановити діалектичну взаємозалежність рівня розвитку соціальності студентів та формування їх соціальної активності. Зважаючи на постійні

трансформації суспільства і видів діяльності, спричинені інформатизацією, актуальності набуває дослідження формування соціальної активності студентської молоді та актуальних засобів сприяння цьому процесу.

Згідно з чинним законодавством України (Закон України «Про вищу освіту») під студентською молоддю (здобувачі вищої освіти) розуміємо «осіб, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації» [184].

Дослідженню процесу соціалізації студентської молоді присвячено праці Б. Ананьєва, В. Андрущенко, В. Астахової, О. Білик, Л. Виготського, А. Дмитрієва, Є. Зеленова, І. Зязюна, Ю. Колесникова, В. Кременя, А. Кузьмінського, В. Курила, О. Ларміна, В. Лісовського, Н. Максимовської, Б. Рубіна, С. Савченка, О. Хендрик, С. Шашенка, В. Штифурак та ін. Загалом думка науковців збігається у рішенні, що студентську молодь слід розглядати як соціальну групу, що є складовою загальної групи «молодь». Так, О. Лармін визначає студентську молодь як «специфічну, соціально-професійну групу людей молодого покоління, що об'єднана виконанням спеціальних учбових і соціально-підготовчих функцій, характеризується спільністю побуту, ціннісних орієнтацій і способу життя» [124]. Погоджуємось з думкою С. Савченка, який зазначає, що студентська молодь – це найпідготовленіша й найосвіченіша група молоді, найбільше долучена до розвитку інформаційного середовища, у зв'язку з чим є соціально мобільною та соціально престижною [205]. Науковець зазначає, що під час переходу молодої людини з соціального статусу «учень» до статусу «студент» відбувається перехід до нового соціального статусу – інтелігенції [205, с. 72], яка покликана вирішувати нові виклики суспільства. Спираючись на представлені визначення вчених, вважаємо за необхідне проаналізувати психовікові та соціальні особливості становлення студентської молоді, характерні для означеної соціальної групи.

Як й інші соціальні групи, студентська молодь відрізняється

особливими ознаками, притаманними лише їй. По-перше, це нова соціальна роль і статус «студент», які є тимчасовими та пов'язані з віковими межами, характерними для студентської молоді. Об'єднання молодих людей у спільному виді діяльності (навчання) та занурення у інтереси, потреби і проблеми нової для них соціальної спільноти вирізняють їх з поміж інших, тим самим утворюючи новий соціальний статус, який є короткочасним (діє в межах періоду навчання у ЗВО) [201]. За дослідженнями науковців (Л. Виготський, З. Курлянд, Р. Хмельюк, А. Семенова та ін.), період студентства за віком підпадає під першу вікову фазу молоді (до 25 років), яка характеризується найбільшими темпами і швидкістю інтелектуального розвитку та реалізації психічних функцій [170, с. 81]. Наявність значного інтелектуального потенціалу пояснює прагнення до активної навчальної діяльності в означеному віковому проміжку. Існує певне вікове обмеження – зазвичай у ЗВО навчаються студенти віком в межах від 16 до 22 років, проте верхня межа може бути більшою, але не перевищувати 35 років [185]. Л. Виготський зазначає, що вік студентської молоді є «початковою ланкою в ланцюзі дорослих віків» [44]. Означений віковий проміжок є особливим, оскільки «завершується період утворення окремих низок уявлень, і якщо не усі вони, то значна частина їх групуються в одну мережу» [254], що дозволяє визначити нову соціальну роль студента. Для студентської молоді це новий етап життя – фізіологічної, статевої і соціальної зрілості, пов'язаний з дорослішанням [233, с. 196].

По-друге, студентська молодь є особливою соціальною групою, що характеризується відмінними від інших психологічними та поведінковими моделями та ознаками життєтворчості [177], які утворюються та розвиваються під впливом нового середовища, педагогічних ситуацій і активності самих молодих людей [283, с. 391]. Це пояснює складність становлення їх особистісних якостей [128]. Б. Ананьєв зазначає, що період студентства є часом для розвитку загальних соціогенних потенцій молоді

людини [3]. Узагальнивши дослідження науковців (В. Астахова, І. Зимня, С. Савченко, В. Лісовський, Н. Максимовська, С. Михайловська та ін.), до відмінних психовікових особливостей студентської молоді слід віднести наступні: висока інтелектуальна діяльність і рівень самоосвіти; значна пізнавальна мотивація [85; 128]; швидка реакційність на прості, комбіновані та словесні сигнали; оптимум абсолютної та різнобічної чуттєвості аналізаторів; найбільша пластичність у формуванні складних психомоторних та інших навичок; найвища швидкість оперативної пам'яті та переключення уваги; підвищення зацікавленості до моральних проблем (мета і образ життя, обов'язки, любов, вірність та ін.) [85; 233, с. 197-198]; підвищена емоційна складова, схильність до узагальнень і критики; посилення мотиваційної активності [135]; зниження елементів романтизму в почуттях і поведінці студентської молоді, збільшення меркантильного початку й жорсткого практицизму; корпоративність у поглядах, поведінці, рефлексорних реакціях; висока інформаційно-технологічна підготовка [205, с. 80-81, с. 84]; пошук сфер самоактуалізації і самореалізації [135]; готовність до здобуття соціально-професійних знань; ініціація власної активності в процесі професійного становлення і активності свого оточення; можливість прогнозувати та планувати подальшу практичну соціально значущу діяльність на основі отриманих результатів [148; 154, с. 85].

Особливо акцентують на соціальних ознаках цієї групи О. Євдокімова, С. Єфіменко, С. Савченко, О. Харланова та ін., які виділяють соціальний аспект розвитку студентської молоді, що проявляється у таких особливостях, як: формування власного світогляду та цінностей [74]; засвоєння нових соціальних ролей (громадських, професійно-трудова, сімейних та ін.) [75, с. 142]; включеність у взаємодію з навколишнім середовищем та суспільством [273, с. 185]; збільшення особистісної відповідальності – входження студента у «світ дорослих» як самостійного члена суспільства мотивує до самоорганізації діяльності та її контролю, що сприяє розвитку

відповідальності [75, с. 142]; професійне самовизначення шляхом вибору спеціальності у ЗВО та майбутньої професії [75, с. 142]; цілеспрямоване оволодіння професійно значущими знаннями, уміннями й навичками як необхідною складовою професійної самореалізації молодій людині [75, с. 142]; початок «економічної активності» – бажання студентської молоді бути незалежними від більш дорослих соціальних груп (наприклад, батьки, бабусі та дідусі, сестри і брати та ін.), що прискорює трансформацію молодих людей «із групи невиробничого характеру в амбівалентну соціальну групу, яка бере безпосередню участь у матеріальному й духовному виробництві, що дозволяє віднести студентство до соціально-дієвої групи суспільства» [205, с. 81].

Суперечливий характер соціального становлення студентської молоді як соціальної групи зумовлює негативні властивості та моделі поведінки: низький рівень соціальної відповідальності; відсутність достатнього рівня мотивації для провадження самостійної діяльності; невміння використовувати отримані знання і вміння на практиці; недостатній рівень культури; споживацтво; надмірне пролонгування дитинства (неготовність до самостійної життєдіяльності); пасивна дозвіллева діяльність; погані звички, що шкодять здоров'ю (паління, алкоголь, наркотики); відсутня позитивна модель організації власної життєдіяльності (здорове харчування, гігієна та ін.); несформованість сімейно-етичних норм стосунків; незадоволеність своїм соціальним статусом, спровокована низьким матеріальним становищем; несформована політична позиція та електоральна поведінка; прояви антисоціальної поведінки (практики протесту та екстремізм); низький рівень духовного життя; обмежені можливості частини студентства для самореалізації в рамках системи отримання вищої освіти; низька активність у діяльності органів самоврядування; недостатня адаптованість студентів-випускників до соціально-економічних реалій; психологічна нестабільність, що виражається у страху зробити хибний вибір щодо роботи чи особистого

життя; надмірний прагматизм і меркантильність у стосунках з однолітками; націленість на особисту вигоду, навіть усупереч суспільним інтересам [307; 24, с. 84; 205, с. 92-93]. Вказані негативні ознаки студентів уповільнюють формування соціальної активності, сприяючи розвитку низки проблем (девіантна поведінка, апатія, соціальна фрустрація, споживацтво, соціальна імпотенція та ін.). Суперечливість притаманних студентській молоді особливостей і характеристик пояснюється загостреним сприйняттям інтерсоціальних проблем і бажанням соціальної перебудови. Як зазначає С. Савченко, «збудником» до соціальної активності студентів є їх соціальна, економічна й політична незахищеність [205, с. 84], до якої додається й інформаційна.

Окремо слід виділити особливості, притаманні студентській молоді через зміни у суспільстві. Інформатизація та технологізація сприяє трансформації соціокультурного середовища та ціннісних орієнтацій розвитку студентів, а рівень розвитку їх інформаційних потреб безпосередньо впливає на соціальну активність [159, с. 32]. До ознак соціального розвитку студентської молоді в інформаційному суспільстві відносять: інтерсоціалізація, академічна мобільність, прагматичність та орієнтованість на особистісні успіхи [24, с. 91, с. 110], усвідомлення й використання інформації як головної цінності та складової культури особистості, критичне сприйняття інформації, вміння пошуку інформації за допомогою використання сучасних ІКТ, відокремлення соціально-позитивної інформації від інформаційного шуму, безпечне поводження у віртуальному просторі [137, с. 62-63]. Як зазначає О. Асеєва, завдяки можливостям віртуального середовища спостерігається розвиток ініціативності, особистісної свободи та думки, які здебільшого мають місце лише у соціальних мережах, що свідчить про сприяння розвитку «низинної» соціальної активності [9, с. 36]. Передусім, зауважує дослідниця, вона проявляється шляхом порівняння протестної активності у реальному та

віртуальному просторах – відмічається значно менша частина молодих людей, готових вийти на демонстрацію протесту, ніж їх кількість у віртуальній групі [9, с. 37]. Таким чином, інформатизація розширює можливості для соціальної активності студентської молоді, але при цьому породжує низку загроз і проблем (віртуальне занурення, споживацтво, інформаційна залежність, кібертретирування та ін.).

Перелічені відмінні ознаки та характеристики студентської молоді дозволяють сформулювати «портрет сучасного студента», який вирізняється власною системою цінностей, значним пізнавальним потенціалом і рівнем інформаційної обізнаності, вмотивованістю та ініціативністю до реалізації провідних видів діяльності (навчальна, професійна, дозвіллева тощо), що складають основу соціальної активності. Самореалізація студентів за допомогою соціально корисної діяльності у громадянській і навчально-професійній сферах визначає вектор розвитку особистості та шляхи їх саморозвитку, що на думку Т. Яшиної і Д. Вознюк нівелює вплив негативних чинників (безробіття, алкоголізм, наркоманія та ін.) [296, с. 59] та сприяє їх соціальній активності.

Визначенню поняття соціальної активності студентської молоді присвячено наукові доробки В. Єсіної [73], Н. Зенько [84], М. Костюченка [110], О. Кулінченка [118], А. Мурзіної [154], О. Серьогіна [208], Х. Хамзаєва [268], Р. Ханмурзіної [269], О. Харланової [273], Е. Шакірової [285]. Проте більшість дослідників не вбачає своїм завданням відображення взаємозв'язку структурних складових, що унеможлиблює реалізацію комплексного підходу до розкриття змісту поняття. В. Єсіна під соціальною активністю студентської молоді розуміє «багатоаспектне особистісне утворення, представлене в єдності мотиваційного, операційного та рефлексивного компонентів, спрямоване на здійснення переважно самодетермінованої внутрішньої (психічної) та зовнішньої (практичної) діяльності, яка характеризується усвідомленістю,

інтенсивністю, націленістю на перетворення себе і соціуму відповідно до завдань суспільного розвитку» [73]. Не можемо погодитися з автором, оскільки визначення розкрито поверхово, акцентуючи увагу лише на компонентах і характері діяльності соціальної активності студентів, що не розкриває його зміст.

Дослідниці Г. Палаткіна і Л. Азізова під соціальною активністю студентської молоді розуміють «інтегративну морально-вольову якість особистості студента, що включає потреби, ціннісні орієнтації, соціальні установки, соціальні інтереси та мотиви, соціальні дії, які розвиваються і формуються в суспільно значущій та навчальній діяльності шляхом вирішення виникаючих протиріч між поставленими цілями і можливістю їх здійснення в період навчання у вузі» [167, с. 86-87]. Погоджуємось із авторами, що соціальну активність студентів слід розглядати як якість молодій людині, сформовану на основі ціннісного, мотиваційного та діяльнісного компонентів. Проте думка щодо набуття соціальної активності студентською молоддю в процесі вирішення протиріч, що виникають на шляху досягнення мети, на наш погляд, є не точною. По-перше, прояв соціальної активності є добровільною дією, побудованою на особистісних цінностях студента. Протиріччя між метою та можливостями мають місце у виробничих, навчальних, особистих та інших сферах життєдіяльності, які, зазвичай, є соціально врегульованими й, частково, керованими. По-друге, дослідниці зазначили, що соціальна активність формується завдяки залученню студента до суспільно значущої та навчальної діяльності. Таке обмеження середовища реалізації потенціалу студентської молоді не є обґрунтованим, оскільки соціальна активність реалізується також у дозвіллевій діяльності, а у зв'язку з розширенням соціокультурного простору – також у віртуальній.

Відмінною є наукова позиція О. Харланової, яка визначає соціальну активність студентської молоді як «інтеграційну властивість особи, що

навчається здійснювати усвідомлену, детерміновану переважно їй самою взаємодію із соціальним середовищем по перетворенню себе та середовища на користь суспільства й самого суб'єкта за допомогою навчально-професійної діяльності, слідуючи соціальним і моральним нормам» [273, с. 186]. Авторка підкреслює, що соціальна активність реалізується в освоєнні студентом позиції об'єкта соціальної активності, що взаємодіє з об'єктом – іншими членами суспільства. Важливість позитивного взаємопроникнення студента та середовища визначає його соціальну активність. Проте дослідниця визначає позитивний вплив на соціальну активність студентської молоді лише навчально-професійного середовища, з чим ми не можемо погодитися.

Дослідженню структурних складових соціальної активності студентів присвячено роботи І. Дралюк [65], Т. Ільїної [264], Г. Качан [97], М. Костюченка [110], С. Моторова [97], Н. Моторової [97], О. Нісман [157], Н. Піліпчевської [176], М. Рум'янцевої [263], В. Хайкіна [267], О. Чугунової [280] та ін. Автори І. Дралюк і О. Чугунова сходяться у своїх наукових висновках і виділяють мотиваційний, операційний (діяльнісно-вольовий), рефлексивний (когнітивний) компоненти [65; 280]. Натомість, В. Хайкін зазначає на психологічній складовій соціальної активності студентської молоді та виділяє такі структурні компоненти: когнітивний, мотиваційний, поведінковий і самосвідомість особистості [267]. Інші автори (Т. Ільїна, Н. Піліпчевська, М. Рум'янцева) глибше представили складові соціальної активності студентської молоді: ціннісні орієнтації, спрямованість особистості, потреба у діяльності [176; 264; 263]. О. Нісман наголошує на діяльнісному аспекті соціальної активності студентської молоді й виділяє компоненти на основі видів діяльності: пізнавальна активність, професійно-виробнича діяльність, власна активність, громадянська активність [157]. Не можемо погодитися з думкою автора, оскільки діяльнісний компонент є однією з складових соціальної активності

студентської молоді.

Детальніше зміст структурних складових соціальної активності студентів розкривають Г. Качан, С. Моторова і Н. Моторової. Так автори виділяють: самостійність, соціальну відповідальність, ініціативність у досягненні соціально корисних цілей, соціально значущі потреби, орієнтацію на соціальні цінності, особистісні життєві принципи й установки, активність психічних процесів і власне результат соціальної активності [97, с. 16-17]. М. Костюченко доповнює цей список такими компонентами: колективізм і свідомість як база для формування соціальної активності; соціальна зрілість; реалізм; соціальна творчість; громадянськість, принциповість, гуманність [110, с. 41]. Аналіз наведених наукових позицій авторів уможливорює висновок щодо вагомості соціально значущих якостей, що сприяють ціннісно орієнтованій соціально-корисній діяльності студентів. Проте в розрізі соціально-педагогічного знання, розглядаючи соціальну активність як складову соціальності, важливою є основа розвитку якостей та їх позитивне спрямування, як невід'ємних складових соціальної активності. На особистість студента, так само як і навчальна діяльність, впливають й інші види – виробнича, військова, дозвіллева. Саме в процесі соціального становлення молодих людей, які навчаються у ЗВО, у них формуються та розвиваються важливі соціальні цінності (громадянські, навчальні, професійні та ін.), що активно реалізуються в навчальній діяльності [137, с. 47]. При цьому, як зазначає Є. Ануфрієв [6], підвищується загальний ступінь розвитку студентів та їхніх якостей, серед яких самостійність, ініціативність, цілеспрямованість, відповідальність, соціальна мобільність, соціальна творчість та ін. Завдяки розвитку соціально важливих якостей на основі провідних цінностей, уможливорюється самореалізація та самоактуалізація студентів у соціальній активності. Так О. Серьогін зазначає, що соціальна активність студентської молоді полягає у самостійній і усвідомленій діяльності, обумовленій власними потребами, та за допомогою

якої можливо досягти високого професійного та культурного рівнів, вирішувати суспільні проблеми для забезпечення ефективного розвитку соціуму [208].

Важливість громадянського й професійного компоненту соціальної активності студентів досліджували О. Білик [24] (щодо визначення складових соціальності іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ЗВО), С. Савченко [205] (щодо важливості громадянсько-професійної самореалізації для позитивної соціалізації студентської молоді), М. Максимовський (визначено громадянсько-професійний аспект самореалізації студентів, як складова змісту їх соціальної культури) [137], Н. Печериця [175] (щодо необхідності соціально-педагогічної діяльності з корекції ейджизму на професійно-громадянську спрямованість студентів), О. Хендрик [277] (щодо визначення складових соціальності студентів мистецьких спеціальностей) та ін. Спираючись на положення О. Білик [24] та О. Хендрик [277] щодо визначення складових соціальності студентів (визначеність громадянської позиції як цінність; гармонійний розвиток і самовиховання позитивних якостей; громадянсько-професійна поведінка) та необхідність розвитку соціальної активності у структурі соціальності, уможлиблюється виділення структурних складових соціальної активності студентської молоді:

- 1) система просоціальних цінностей (зокрема, вікові, громадянські, навчальні, професійні), гармонізація яких у відповідних сферах життєдіяльності та інформаційно-віртуальному просторі сприяє соціальному становленню особистості та розвитку соціальної активності;
- 2) соціально значущі якості, які є проявом засвоєних цінностей та стимулом реалізації соціальної активності студентів: ініціативність і цілеспрямованість у прийнятті рішень, самостійність й соціальна мобільність у вирішенні поставлених завдань, соціальна творчість і

креативність у реалізації соціально корисної діяльності та ін. Якості студентської молоді, які вирізняють їх серед інших соціальних груп, дозволяють швидко адаптуватися до мінливих умов інформаційного суспільства та розширювати простір соціальної активності;

3) позитивно спрямована просоціальна поведінка під час самореалізації у провідних сферах діяльності студентської молоді (громадянська, навчально-професійна, позанавчальна та ін.), що забезпечує безпосередню реалізацію соціально значущих якостей у суспільно корисній діяльності.

Означені структурні компоненти соціальної активності студентської молоді забезпечують позитивне ставлення молодих людей до соціального буття та сприяють індивідуальній реалізації у соціумі за допомогою самореалізації шляхом соціально корисної діяльності. Відзначимо, що так чи інакше структурні компоненти розвинуті у студентів, але не сформована просоціальна спрямованість використання набутих якостей і навичок для суспільного добробуту.

Виходячи з аналізу наукових позицій авторів (В. Єсіної, Г. Палаткіної і Л. Азізової, О. Харланової та ін.) щодо визначення сутності поняття соціальної активності студентів і виділених структурних складових, під соціальною активністю студентської молоді будемо розуміти соціальну якість, що є складовою соціальності студентів, характеризується набуттям громадянсько-професійних цінностей, розвитком на їх основі специфічних якостей (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість), які виявляються в просоціальній поведінці і є одночасно умовою та результатом освітньої, позанавчальної, громадянської діяльності під час навчання в ЗВО та поза його межами в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Дослідженню критеріїв соціальної активності студентської молоді присвячено роботи Т. Ільїної [263], М. Костюченка [110], О. Кулінченка [117], Л. Ліферова [130], Т. Мальковської [138],

Г. Палаткіної [167], О. Перцовського [171], М. Рум'янцевої [264], О. Серьогіна [208], О. Харланової [273] та ін., які погоджуються, що необхідно враховувати особливості структурних компонентів соціальної активності студентської молоді при виборі критеріїв. Дослідження Л. Азізової і Г. Палаткіної дають змогу виокремити такі критерії соціальної активності студентської молоді: мотиваційний, предметно-операційний, рефлексивний, ціннісно-потребнісний [167, с. 87]. Дещо інший підхід запропонувала Т. Мальковська [138, с. 9], більш глибоко розкривши проблему. Дослідниця в якості критеріїв соціальної активності виділяє направленість соціальної орієнтації, кількісні й якісні показники діяльності, мотиви взаємодії з людьми. Схожу наукову думку мають Л. Ліферов, Т. Ільїна, М. Рум'янцева, які послідовно доповнюють один одного та виокремлюють такі критерії, як: соціальна спрямованість, соціально значущі якості [263], активна діяльність [264], соціальна позиція [130]. Найбільш близькою, на нашу думку, є інтерпретація О. Перцовського, який до загальних критеріїв відносить: потребу у діяльності; інтереси (особистісні утворення); мотиви [171, с. 17]. Проте окреслені підходи не віддзеркалюють соціально-педагогічну сутність вивчаємої проблеми. Визначивши соціальну активність студентської молоді як складову якість соціальності, ґрунтом для виділення критеріїв соціальної активності студентів слугують критерії розвитку соціальності О. Білик (когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, поведінковий) [24, с. 284], Н. Максимовської (ціннісний, якостей особистості, поведінковий) [135], М. Максимовського (мотиваційно-ціннісний, соціальних якостей особистості, поведінковий) [137, с. 73], О. Рассказової (когнітивний, ціннісно-самооцінний, емоційно-особистісний, практично-діяльнісний, додатковий критерій розвитку соціальності в ознаки в певній соціальній ситуації) [194], А. Тадаєвої (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний, рефлексивний) [239, с. 60], О. Хендрик (ціннісний, емоційно-

чуттєвий, творчо-діяльнісний) [277] та ін.

Розглянуті вище підходи науковців мають спільні та взаємодоповнюючі рішення щодо виокремлення критеріїв соціальної активності, що дає нам змогу врахувати всі наведені умовиводи та згрупувати їх у наступні критерії соціальної активності студентської молоді: мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний.

Виділення мотиваційно-ціннісного критерію пояснюється важливістю розвитку системи цінностей студента як особистості та його вмотивованості, які є «індикатором для відстеження індивідуальних та соціальних змін, що виникають в результаті історичних, соціальних та особистих подій» [34, с. 12]. Розвиток особистості студента має реалізовуватися у громадянській і навчально-професійній діяльності через призму його системи цінностей, яка відповідає власним і суспільним інтересам та при цьому враховує їх психовікові особливості, відмінні від інших соціальних груп. Закладаючи в основу цінностей студентської молоді принципи гуманності та громадянськості, просоціальний характер поведінки, які є основою мотиваційно-ціннісного критерію [287], формується траєкторія позитивного розвитку соціальності студента в умовах інформатизації суспільства. На основі такої системи цінностей у молодій людини набуває розвитку вмотивованість до соціально значущої діяльності, яка приносить користь не лише собі, а й іншим, у реальному та віртуальному просторі. Таким чином, у студентської молоді формується соціальна позиція – розуміння важливості себе як соціально відповідального члена суспільства, від якого залежить подальший розвиток суспільства. Важливим є спрямування студентства до опанування просоціальних цінностей, підпорядкованих морально-етичним та юридичним законам суспільства, так, щоб сформувався їх беззаперечна необхідність і важливість.

З мотивацією студентів нерозривно пов'язана рефлексія, які у комплексі утворюють «складну структуру взаємозв'язків» соціальної

активності особистості [158, с. 3], що доводить необхідність виділення рефлексивно-вольового критерію. Студентська молодь як найбільш динамічна та мобільна соціальна група знаходиться у постійному пошуку «себе» – пошуку прийнятних осередків інформаційного суспільства для самореалізації і самоактуалізації, що є основою рефлексивно-вольового критерію формування соціальної активності студентів. При цьому значущим моментом є глибина усвідомлення й аналіз результатів діяльності, що реалізується власне студентами [158, с. 5]. Головною особливістю в цьому випадку є вироблення нових, адекватних сучасному стану, способів рішення проблеми, що будуть спрямовані на покращення розвитку суспільства, оскільки «у дорослих людей здатність до рефлексії залишається на досить низькому рівні» [53]. Погоджуємось з Є. Валіулліною, що «рефлексія виступає найважливішою регулятивною функцією вольової сфери особистості, як засіб і механізм одночасно, що дозволяє осмислено й усвідомлено сприймати себе джерелом власної активності» [36, с. 68-69], що підтверджує їх взаємообумовленість. Воля є невід'ємним струмуючим фактором «рефлексії прагнень» [202], що скеровує потенціал студентів. Рефлексія і воля є основою саморозвитку особистості студента [98, с. 341], а їх нерозвинутість знижує загальний рівень активності, зокрема соціальний. На часі скерування розвитку соціально значущих якостей студентів (самостійність, ініціативність, цілеспрямованість, соціальна мобільність, соціальна творчість та ін.), які є складовими їх соціальної активності, на основі провідних цінностей мотиваційно-ціннісного критерію.

Логічним за послідовністю функціонального навантаження критеріїв є діяльнісний критерій соціальної активності студентської молоді, оскільки його основою є вмотивованість і предметність [160, с. 186]. Він характеризує як поведінковий аспект студентів, так і спрямованість самої діяльності. На думку О. Доневої та Є. Шанц діяльнісний компонент є результатом реалізації особистісних якостей студентів [63; 287] шляхом психічної та фізичної

активності та соціальної творчості, які є структурними компонентами соціальної активності студентської молоді, тим самим «активізуючи рефлексивні процеси аналізу й самоаналізу на основі порівняння, зіставлення, співвіднесення уявлення про себе з тими ж параметрами «мене кращого» [287]. Така реалізація студентами соціально значущої діяльності, побудованої на основах мотиваційно-ціннісного та рефлексивно-вольового критеріїв, сприяє успішній самоактуалізації молодих людей у провідних сферах діяльності реального та віртуального просторів. Завдяки креативному та творчому підходу студентів до вирішення проблем, реалізується соціально корисна діяльність, яка віддзеркалюється у просоціальній поведінці. Отже діяльнісний критерій формування соціальної активності «акумулює» всі позитивні цінності, якості та особливості студентської молоді, які є ґрунтом для практичної реалізації соціальної активності.

Визначені критерії соціальної активності студентів мають бути гармонізовані та врегульовані в процесі соціально-педагогічної діяльності. Так, регулятором виступають «соціальні знання, вміння, досвід соціально значимої діяльності, емоційно-ціннісні переживання, рефлексія, її інтереси, потреби та мотиви» [19, с. 175], які проявляються в громадянській, навчально-професійній діяльності. Дослідженню проблеми вимірювання соціальної активності молодих людей, зокрема студентів, і обґрунтуванню її показників присвячено наукові доробки А. Аніщенко [5], І. Гайдукової [46], Л. Єрьоміної [72], І. Лернера [126], В. Манька [142], Л. Харченко [274], Е. Шакірової [285] та ін. Аналіз їх робіт дозволяє зробити висновок, що науковці не мають спільної думки щодо виділення показників соціальної активності студентської молоді. Спираючись на квінтесенцію визначеного нами поняття соціальної активності студентів (громадянські та навчально-професійні цінності; соціально значущі якості: ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість; просоціальна поведінка), до показників кожного з виділених вище критеріїв (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-

вольовий, діяльнісний) відносимо: ініціативність, соціальну мобільність, соціальну творчість.

Передусім, соціальна активність студентської молоді, як результат, знаходить своє відображення у прояві ініціативності молодими людьми у різних видах соціально значущої діяльності, де реалізуються громадянські та професійні цінності студентів. А. Аніщенко, І. Лернер, В. Манько та Л. Харченко сходяться у думці про важливість ініціативності як показника соціальної активності [5; 126; 142; 274]. Ініціативність студентів – «це не тільки бажання виразити себе», але й самопрезентація у соціальному просторі, що водночас є показником їх професійного розвитку і становлення, проявом активної, творчої діяльності [274, с. 220]. Ініціативність також виступає формою та ознакою соціальної активності студентської молоді. Вона проявляється у сміливості висловлювання власної думки, формуванні рішучих пропозицій і їх здійсненні, вмінні співвідносити проблему та оптимальні шляхи її вирішення [142; 274, с. 220], що забезпечує відповідальність за дії. У такий спосіб студенти проявляють одну з вимірюваних складових соціальної активності – ініціативність [142], що на думку Л. Харченко є провідною проблемою морального виховання особистості студента [274]. Це набуває особливої актуальності в сучасних умовах інформаційного суспільства, коли, наприклад, поширення електронного допису у соціальних мережах також прирівнюється до прояву ініціативності та накладає відповідальність як на автора, так і на поширювача. Враховуючи маніпуляційний характер ЗМІ, до яких входять соціальні мережі, важливості набувають розвиток і спрямування ініціативності сучасної студентської молоді як у реальному, так і віртуальному просторі.

Іншим важливим показником соціальної активності студентів є соціальна мобільність. Згідно з дослідженнями А. Стрюк і М. Стрюк [232], С. Семерікова [232], В. Тернопільської [243] та ін., соціальна мобільність як

показник дозволяє оцінити специфічні, характерні для студентської молоді якості й особливості (швидка адаптація, значний рівень самоосвіти, інформаційна обізнаність, переважно віртуальні види комунікації та ін.), що є складовими соціальної активності. Хоча соціальна мобільність – не нове поняття (у 1927 році його ввів до наукового обігу П. Сорокін, який розумів під цим перехід соціального об'єкта з однієї позиції в іншу [220]), його актуальність не втрачається й сьогодні. А. Кравченко зазначає, що соціальна мобільність «ґрунтується на стабільних цінностях та потребі в саморозвитку, передумовою якого є освіта» [112]. Погоджуємося з автором, оскільки освіта (формальна, неформальна, інформальна) є рухом для студентів, що дозволяє вийти на якісно новий рівень, а отже й закладає сприятливий ґрунт для соціальної активності у вигляді набуття компетентностей, які реалізуються у громадянській і навчально-професійній діяльності. Часто поруч із соціальною мобільністю виокремлюють особистісну. Особистісну мобільність В. Тернопільська та Н. Чіжова розуміють як «здатність до творчої діяльності та саморозвитку, критичного мислення, уміння знаходити нестандартні рішення в нових ситуаціях» [243, с. 239]. З цього особистісна мобільність є своєрідним показником успішної реалізації й адаптації студентської молоді в соціумі, що супроводжується проявами творчості у діяльності. Відокремлення особистісної активності від соціальної має місце, якщо розглядати другу з позиції нововведення поняття ще у минулому столітті П. Сорокіним. Проте вважаємо за доцільне не відокремлювати від соціальної активності особистісну, а розглядати їх нерозривно в межах нашого дослідження. Зважаючи на інформатизацію суспільства та всіх сфер життєдіяльності, соціальна мобільність студентської молоді потребує деталізації, оскільки вона є відображенням переміщень студентів як у реальному, так і віртуальному вимірі [232, с. 56], що відображає їх самостійність і відповідальність. Погоджуємось з думкою М. Біль, що інформаційна складова соціальної мобільності сприяє формальній та

інформальній освіті студентської молоді [26, с. 648], що сприяє їх позитивному розвитку, зокрема соціальної активності.

Науковці І. Гайдукова [46], Л. Єрьоміна [72], І. Лернер [126], Н. Максимовська [135] та ін. вказують на важливість творчої складової соціальної активності студентів, яка також має бути оцінена. Необхідність соціальної творчості в діяльності студентської молоді пояснюється нестабільністю та хаотичністю трансформацій в суспільстві. Сформована сучасна тенденція до мобільної реактивності в усіх сферах життєдіяльності висуває нові вимоги до сучасного члена суспільства. Для успішного соціального розвитку та реалізації своїх потреб на сьогоднішній день мало засвоїти інформацію, накопичену попередніми поколіннями. Необхідно випереджати час, бути на крок попереду, щоб виявитися в авангарді розвитку і творчого перетворення навколишньої дійсності [27, с. 11]. Такий спосіб життєдіяльності дозволяє студенту бути самостійним і незалежним «творцем» сьогодення та застосовувати сучасні креативні та інноваційні засоби та методи. На думку І. Лернера, творчість є найвищим проявом соціальної активності та знаходить своє відображення у діяльності студентської молоді [126]. Соціальна творчість «червоною ниткою» переплітає виділені вище показники формування соціальної активності студентської молоді (ініціативність, соціальна мобільність) та віддзеркалює характер соціальної поведінки молодих людей, що навчаються у ЗВО. У дослідженнях Н. Максимовської та І. Гайдукової відзначається, що соціальна творчість є такою діяльністю, результатом якої є створення чогось нового, що приносить користь як мінімум собі, як максимум – суспільству [46, с. 171; 136, с. 436]. Тобто соціальна творчість студентської молоді відображає «розвиток творчої спрямованості, самостійності та ініціативи студентів, формування активної життєвої позиції, що в подальшому сприяє виробленню власного розуміння значущості соціальної дії, організації і реалізації соціально-освітніх проєктів для позитивного перетворення навколишньої

соціальної дійсності» [72]. При цьому соціальна творчість як показник віддзеркалює активний характер діяльності студентської молоді в суспільстві, що сприяє її соціалізації і розвитку завдяки здатності «виходити за межі» звичних дій та виявляється у прояві креативності у реалізації соціальної активності.

Оскільки соціальна активність студентської молоді є складовою соціальності, характеризується певними соціально значущими якостями і особливостями, які знаходять своє відображення у розглянутих вище показниках в залежності від міри їх набуття студентів можна розділити за рівнями. Серед відомих типологізацій слід зазначити Л. Аза, Н. Бегека, В. Казачкова [262] та типологізацію на основі даних дослідження С. Савченка [205] щодо рівня соціалізованості студентської молоді, де провідним критерієм автор обрав соціальну активність студента. За першою типологізацією (Л. Аза, Н. Бегека, В. Казачков) студентську молодь дослідники поділяють на п'ять рівней: 1) дуже високий (студент-лідер – високий рівень сформованості соціальної активності, енергійний, цілеспрямований, виконує основні соціальні ролі); 2) високий (студент-одноосібник – порядний і чесний, успішно опановує знання, проте схильний до індивідуалізації, не прагне участі у суспільному житті ЗВО); 3) середній (студент-конформіст – дотримується правил і норм поведінки навколишнього середовища, підлаштовується під оточення); 4) низький (студент-матеріаліст – орієнтується на власний матеріальний добробут); 5) дуже низький (студент-екстреміст – схильний до антисоціальних і протиправних вчинків) [262, с. 75-76]. Натомість, С. Савченко пропонує поділяти студентську молодь за ступенем формування соціальної активності на чотири рівні: 1) надактивний студент (ініціативний, має лідерські якості та організаторські здібності, політично активний, із задоволенням бере участь у житті ЗВО); 2) активний студент (компромісний, активний виконавець громадських завдань, не ініціативний, підтримує

більшість в організаційних питаннях і рішеннях); 3) малоактивний студент (боязкий, сором'язливий, не має організаторських здібностей, виконує громадські завдання неохоче); 4) пасивний студент (бездіяльнісний, байдужий до громадського життя, не бере участі у житті ЗВО й ухиляється від виконання завдань, живе своїми інтересами та проблемами) [205, с. 350].

Враховуючи результати розглянутих вище досліджень науковців та спираючись на наукові роботи соціальних педагогів (А. Аніщенко [5], О. Білик [24], Ю. Загородній [79], О. Караман [96], Н. Клімкіна [101], Н. Максимовська [135], М. Максимовський [137], О. Рассказова [194], А. Тадаєва [239], О. Хендрик [277] та ін.) щодо дослідження якісно-кількісних характеристик соціального розвитку, було встановлено наступні рівні соціальної активності студентської молоді:

високий рівень – характеризується значним ступенем пізнання й гнучкістю опанування громадянських і навчально-професійних цінностей та ініціатив; високим ціннісним ставленням та відповідальністю до громадянської, навчальної, позанавчальної (зокрема дозвіллевої), професійної сфер діяльності; усвідомленням необхідності творчого підходу й пошуку креативних ідей при вирішенні завдань громадянського й навчально-професійного характеру у реальному та віртуальному середовищах; активною самоорганізацією навчальної, позанавчальної (зокрема дозвіллевої), наукової, професійної діяльності завдяки високому ступеню опанування та володіння сучасними ІКТ; організацією та участю у соціально корисній діяльності, що супроводжується взаємодією з іншими учасниками та використанням сучасних каналів віртуальної комунікації;

середній рівень – характеризується посереднім ступенем пізнання й опанування громадянських і навчально-професійних цінностей та ініціатив; задовільним ціннісним ставленням до громадянської, навчальної, позанавчальної (зокрема дозвіллевої), професійної сфер діяльності; не стійким усвідомленням необхідності творчого підходу до вирішення завдань

громадянської і навчально-професійної сфер діяльності, що позначається фрагментарністю взаємодії з іншими членами реального та віртуального середовищ; незначною самоорганізацією навчальної, позанавчальної (зокрема дозвіллевої), наукової, професійної діяльності, що пояснюється невисоким ступенем організаторських здібностей; епізодичним характером організації та участі у соціально корисній діяльності, що викликано наявним посереднім рівнем опанування та використання сучасних ІКТ і відповідальності перед іншими членами реального та віртуального середовищ;

низький рівень – характеризується обмеженістю студентів до пізнання й опанування громадянських і навчально-професійних цінностей та ініціатив; відсутністю ціннісного ставлення до громадянської, навчальної, позанавчальної (зокрема дозвіллевої), професійної сфер діяльності; відсутністю розуміння необхідності творчого й креативного підходу до вирішення завдань громадянської і навчально-професійної сфер діяльності, що позначається уникненням взаємодії з іншими членами реального та віртуального середовищ; не достатнім ступенем самоорганізації навчальної, позанавчальної (зокрема дозвіллевої), наукової, професійної діяльності, що пояснюється відсутністю організаторських здібностей; пасивним характером організації та ігноруванням прийняття участі у соціально корисній діяльності, що викликано відсутністю креативності і недостатнім рівнем оволодіння сучасними ІКТ (табл. 1.1).

Критерії, показники та рівні соціальної активності студентської молоді

Рівні	Показники	Критерії		
		Мотиваційно-ціннісний	Рефлексивно-вольовий	Діяльнісний
1	2	3	4	5
Високий	ініціативність	<p>Глибока вмотивованість до опанування громадянських та навчально-професійних цінностей та ініціатив;</p> <p>Значна цінність творчого професійного навчання, що забезпечує самопрезентацію у реальному і віртуальному громадянсько-професійному середовищі</p>	<p>Стійке усвідомлення важливості ініціювання вирішення громадянських і навчально-професійних завдань;</p> <p>Цілеспрямованість і вияв вольових зусиль у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій і професійній діяльності у реальному й віртуальному просторах</p>	<p>Активна самоорганізація навчальної, позанавчальної (зокрема дозвіллевої), наукової та професійної діяльності;</p> <p>Постійна взаємодія з іншими членами реального й віртуального середовищ за допомогою сучасних ІКТ з метою позитивного перетворення громадянської і навчально-професійної сфер діяльності</p>
	соціальна мобільність	<p>Гнучкість опанування та прийняття громадянських і навчально-професійних цінностей в умовах інформаційного суспільства;</p> <p>Усвідомлене ціннісне ставлення до громадянського життя, що виявляється в активному й відповідальному ставленні до інших соціальних груп у реальному і віртуальному середовищах</p>	<p>Беззаперечне усвідомлення важливості професійного навчання в реальному та віртуальному середовищах як основи саморозвитку та професійного зростання;</p> <p>Активне встановлення й зміцнення соціальних зв'язків з реальними та віртуальними суб'єктами суспільства</p>	<p>Конструктивна взаємодія з іншими соціальними групами у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності;</p> <p>Постійний саморозвиток у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності</p>
	соціальна творчість	<p>Значна цінність громадянської і навчально-професійної творчості у реальному й віртуальному середовищах;</p> <p>Усвідомлення цінності творчого підходу у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності для взаєморозвитку особистості й інформаційного середовища</p>	<p>Креативний пошук соціально прийнятних способів перетворення громадянської і навчально-професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства;</p> <p>Значна винахідливість у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності</p>	<p>Ініціювання й використання нових творчих моделей поведінки у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності;</p> <p>Активне опанування й використання сучасних креативних (зокрема інформаційних) ресурсів для згуртування інших членів суспільства з метою реалізації соціально корисної діяльності у реальному та віртуальному середовищах</p>

1	2	3	4	5
Середній	ініціативність	Незначна вмотивованість до опанування громадянських та навчально-професійних цінностей та ініціатив; Невисока цінність творчого професійного навчання, що забезпечує самопрезентацію у громадянсько-професійному середовищі реальної і віртуальної форми	Фрагментарне усвідомлення важливості вирішення громадянських і навчально-професійних завдань; Посередній рівень цілеспрямованості та вияву вольових зусиль у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій і професійній діяльності у реальному та віртуальному просторах	Посередній ступінь самоорганізації навчальної, позанавчальної (зокрема дозвіллевої), наукової та професійної діяльності; Епізодична взаємодія з іншими членами реального та віртуального середовищ за допомогою сучасних ІКТ з метою позитивного перетворення громадянської та навчально-професійної сфер діяльності
	соціальна мобільність	Незначна гнучкість опанування та прийняття громадянських і навчально-професійних цінностей в умовах інформаційного суспільства; Невисоке ціннісне ставлення до громадянського життя, що виявляється в активному й відповідальному ставленню до інших соціальних груп у реальному та віртуальному середовищах	Посередній рівень усвідомлення важливості професійного навчання в реальному та віртуальному середовищах, як основи саморозвитку та професійного зростання; Фрагментарне встановлення й зміцнення соціальних зв'язків з реальними та віртуальними суб'єктами суспільства	Несталий рівень взаємодії з іншими соціальними групами у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності; Посередній ступінь саморозвитку у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності
	соціальна творчість	Невисока цінність громадянської і навчально-професійної творчості у реальному та віртуальному середовищах; Незначний ступінь усвідомлення цінності творчого підходу у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності для взаєморозвитку особистості та інформаційного середовища	Посередній ступінь креативності у пошуку соціально прийнятних способів перетворення громадянської і навчально-професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства; Нестійкий рівень винахідливості у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності	Фрагментарне ініціювання та використання нових творчих моделей поведінки у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності; Посередній ступінь опанування й використання сучасних креативних (зокрема інформаційних) ресурсів для згуртування інших членів суспільства з метою реалізації соціально корисної діяльності у реальному та віртуальному середовищах

1	2	3	4	5
Низький	ініціативність	<p>Відсутня гнучкість опанування та прийняття громадянських і навчально-професійних цінностей в умовах інформаційного суспільства;</p> <p>Незадовільне ціннісне ставлення до громадянського життя, що виявляється в пасивному відношенню до інших соціальних груп у реальному та віртуальному середовищах</p>	<p>Пасивне усвідомлення важливості професійного навчання в реальному та віртуальному середовищах, як основи саморозвитку та професійного зростання;</p> <p>Уникнення встановлення соціальних зв'язків з реальними та віртуальними суб'єктами суспільства</p>	<p>Низький ступінь взаємодії з іншими соціальними групами у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності;</p> <p>Відсутність саморозвитку у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності</p>
	соціальна мобільність	<p>Відсутність цінності громадянської і навчально-професійної творчості у реальному та віртуальному середовищах;</p> <p>Неусвідомлення цінності творчого підходу у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності для взаєморозвитку особистості та інформаційного середовища</p>	<p>Неусвідомлення важливості креативного підходу у перетворенні громадянської і навчально-професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства;</p> <p>Низький ступінь винахідливості у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності</p>	<p>Відсутність використання творчих моделей поведінки у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності;</p> <p>Пасивне опанування й використання сучасних інформаційних ресурсів для згуртування інших членів суспільства з метою реалізації соціально корисної діяльності у реальному та віртуальному середовищах</p>
	соціальна творчість	<p>Пасивне опанування та прийняття громадянських і навчально-професійних цінностей в умовах інформаційного суспільства;</p> <p>Недостатнє ціннісне ставлення до громадянського життя, що виявляється в безвідповідальному ставленню до інших соціальних груп у реальному та віртуальному середовищах</p>	<p>Відсутність усвідомлення важливості професійного навчання в реальному та віртуальному середовищах, як основи саморозвитку та професійного зростання;</p> <p>Пасивне встановлення соціальних зв'язків з реальними та віртуальними суб'єктами суспільства</p>	<p>Пасивна взаємодія з іншими соціальними групами у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності;</p> <p>Відсутність саморозвитку у навчальній, позанавчальній (зокрема дозвіллевій), науковій, професійній діяльності</p>

Отже, відповідно визначеним вище критеріям, показникам і рівням соціальної активності студентів, вважаємо за доцільне визначити поняття «формування соціальної активності студентської молоді» як регульований соціально-педагогічний процес сприяння засвоєнню студентами громадянських і навчально-професійних цінностей, набуття та виявлення просоціальної поведінки на основі ініціативності, соціальної мобільності та соціальної творчості як в умовах ЗВО, так і у відкритому соціальному середовищі інформаційної доби.

Маючи на меті бути самостійною і незалежною у всіх розуміннях особистістю, студент орієнтується на сучасні реальні та / або віртуальні приклади успіху (популярні, талановиті люди) й використовує можливості, що пропонує держава (наприклад, молодіжні ініціативи, проекти). Ці фактори, стверджує Ю. Кустікова, сприяють формуванню соціальної активності студентської молоді. І, навпаки, недовіра до органів влади, відсутність позитивних прикладів та образів, байдужість старших поколінь до проблем молоді створюють бар'єри для формування соціальної активності студентської молоді [120]. Регламентом між органами влади та молодими людьми є законодавство України, що регламентує права й обов'язки, а також механізми з реалізації ініціатив.

Серед законодавчих актів і положень, які так чи інакше забезпечують формування та розвиток соціальної активності студентської молоді, виділяємо: Закон України «Про вищу освіту» [184], Закон України «Про фахову передвищу освіту» [189], Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [188], Закон України «Про волонтерську діяльність» [185], Закон України «Про громадські об'єднання» [186] та ін. Так ст. 29 Закону України «Про фахову передвищу освіту» до завдань закладів передвищої освіти відносить виховання у студентів соціальної активності [189], що має продовжуватися на наступному другому освітньому рівні у ЗВО. Це підтверджує ст. 26 Закону України «Про

вищу освіту», що зазначає одним із завдань ЗВО формування соціально активної особистості студента [184]. Загалом, чинне законодавство України щодо питань студентської молоді визначає права та обов'язки студентської молоді, але не затверджує механізми формування їх соціальної активності в провідних сферах самореалізації.

З урахуванням провідних видів діяльності студентської молоді, формування її соціальної активності реалізується у навчальному та позанавчальному просторі ЗВО, який складається з: дозвілєвої діяльності; громадських, благодійних і волонтерських студентських організацій, чия діяльність підпорядковується чинному законодавству України та реалізує засади соціальної політики. В умовах трансформаційних змін суспільства та переходу до інформаційного типу до складових також додається віртуальний простір, представлений мережею Інтернет, ІКТ, мобільними додатками та ін. Діяльність у названих середовищах мотивує та сприяє формуванню соціальної активності студентів завдяки самореалізації у громадянському та навчально-професійному середовищах. Забезпечується розвиток креативності та творчості особистості студентів як майбутніх спеціалістів, їх ділових якостей, соціальних потреб і почуттів, формування ціннісного і відповідального ставлення до своєї майбутньої професії і соціальної місії та ін. [97, с. 18].

Насамперед, провідними для студентів є навчальне середовище ЗВО та інші учасники освітнього процесу (одногорупники, куратори, викладачі, деканат, ректорат, адміністрація), в умовах спеціально організованої діяльності, результатом якої є залучення молодих людей до провідних соціальних цінностей [154, с. 86], зокрема громадянсько-професійних. Навчальне середовище та навчальна діяльність сприяють розвитку студентської молоді та її наукової творчості, духовному збагаченню, спрямовують до активної діяльності у інших сферах. Важливу роль для адаптації студентів в умовах ЗВО та спрямування їх потенціалу у позитивну

діяльність відіграють саме куратори. Їхня діяльність реалізується в межах Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти і Статуту ЗВО та має на меті «самореалізацію та становлення особистості студента як високоморальної та всебічно розвиненої людини» [37, с. 270], що реалізується під час організації навчальної і позанавчальної діяльності.

У позанавчальному просторі ЗВО реалізуються такі форми: студентські громадські об'єднання, студентське самоврядування, волонтерство та ін., що, завдяки підтримці адміністрації ЗВО, «збагачують навчально-виховний процес... і дозвілля студентів» [296, с. 62]. Студентське самоврядування є першим кроком у формуванні соціальної активності студентів у просторі ЗВО. Діяльність органів студентського самоврядування регламентується положенням про студентське самоврядування ЗВО та Законом України «Про вищу освіту», який визначає його як «право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти» [184]. Студентське самоврядування має на меті вирішувати локальні проблеми спільноти у ЗВО, що сприяє розвитку відповідальності за себе та інших студентів, формуванню власної громадянської позиції і соціальної активності [35, с. 42; 118, с. 7]. Не менш важливою є участь у студентських громадських організаціях. Залучення молодих людей до студентських громадських об'єднань сприяє розвитку комунікативних навичок і вирішенню завдань із представниками освітніх, політичних, медичних та ін. структур. Завдяки такому досвіду реалізується самопрезентація студентів у інших сферах життєдіяльності, що сприяє формуванню їх соціальної активності. Іншою формою «самореалізації особистості, розвитку толерантності, милосердя, доброти, чуйності та інших позитивних якостей, які є основою співіснування в громаді» [35, с. 42] є волонтерська діяльність студентів. Погоджуємось з думкою М. Костюченка: волонтерство сприяє організації виховного процесу ЗВО, що позитивно

впливає на соціалізацію особистості студента, зокрема її складову соціальну активність [110, с. 53].

Формування соціальної активності студентської молоді є переходом на новий більш якісний рівень їх життєдіяльності. Як зазначають дослідники (Г. Качан, С. Моторов, Н. Моторова), це перехід від репродуктивного рівня до творчого [97, с. 17], для якого сприятливим середовищем є дозвіллеве. Однак воно потребує «педагогічної організації та підтримки» з боку педагогів, соціально-педагогічних працівників, провідних спеціалістів та ін. [38; 209, с. 127]. О. Гур'янова відзначає, що самоуправління власними ресурсами (час, фізичні та моральні зусилля, знання, вміння та ін.) є основною формою прояву соціальної активності студентів, яка знаходить своє відображення не лише у навчально-науковому процесі, а й у дозвіллі [58, с. 86]. Завдяки такому спрямуванню потенціалу забезпечується самостійне волевиявлення молодих людей при виборі діяльності [47, с. 77-78; 283, с. 391], що сприяє вмотивованій реалізації соціально активної діяльності, породженої власними потребами. Дозвіллеве середовище, в тому числі позанавчальне, дозволяє самореалізуватися студентській молоді у різноманітних культурно-дозвіллевих центрах (бібліотеки, музеї, галереї та ін.) незалежно від обраної спеціальності та майбутньої професії, що сприяє формуванню їх соціальної активності.

В результаті аналізу процесу формування соціальної активності молодих людей простежується певна закономірність між зміною типу суспільства та тенденцій і особливостей формування соціальної активності. Якщо ще до середини минулого століття індустріалізація «диктувала» певні правила та норми життєдіяльності, необхідні керівництву країни, то перехід до інформаційного типу суспільства докорінно змінив не лише стиль життя людей, а й їхню свідомість. Як вірно підмітив англійський письменник Дж. Фаулз: «Свобода волі жорстко пов'язана зі свободою умов життя» [255]. Саме свобода організації власної життєдіяльності студентів стала «наріжним

каменем» у формуванні їх соціальної активності та формах її прояву, особливо в умовах інформаційного суспільства. Враховуючи проаналізовані особливості соціальної активності й соціального становлення студентської молоді та вплив інформаційного суспільства на всі сфери життєдіяльності, уможлиблюється виділення наступних тверджень щодо формування соціальної активності студентської молоді, зокрема у віртуальному середовищі:

- розширення соціокультурного простору для формування соціальної активності студентської молоді трансформує провідні види діяльності студентів (громадянська, навчальна, професійна, дозвіллева та ін.) і відкриває нові можливості для її реалізації у віртуальному середовищі;
- взаємопроникнення громадянського, навчально-професійного та інформаційного середовищ студентів завдяки сучасним ІКТ вимагає пошуку актуальних методів організації соціально-педагогічної діяльності, що сприятиме формуванню соціальної активності студентів як складової соціальності особистості;
- формування соціальної активності студентів є складним процесом, на структурні компоненти якої (громадянські й навчально-професійні цінності; ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість; просоціальна поведінка) впливають виклики інформаційного суспільства (віртуальне занурення, інформаційні війни, формування кліпової свідомості, кіберзлочинність, віртуальна залежність та ін.), що визначає вектор життєтворення молодих людей та суспільства загалом;
- формування соціальної активності студентської молоді набуло нових шляхів її реалізації (організація та реалізація соціально значущої діяльності у віртуальному просторі за допомогою сучасних ІКТ) завдяки інформаційній обізнаності студентів як невід'ємної складової сучасної особистості, що сприяє трансформації і розширенню видів реалізації

соціальної активності.

Зміст поняття «дозвілля» було глибоко досліджено такими науковцями, як М. Аріарський [8], А. Воловик [41], А. Жарков [76], В. Кірсанов [99], Н. Максимовська [135], І. Петрова [172], М. Петрова [173] та ін. Різномісність дозвілля дозволяє особистості більш повно розкрити свій потенціал, знайти застосування своїм вмінням і навичкам окрім навчальної, професійної, військової сфер діяльності, розширити світогляд і коло знайомств, пізнавати нове тощо. А. Жарков зазначає, що таке пізнання нового відбувається під час споживання цінностей духовної культури [76, с. 70]. «Дозвілля – провідник особистості в суспільство» [236, с. 70], інструмент, за допомогою якого відбувається позитивна соціалізація і гармонізація людини в навколишньому світі. Погоджуємось з визначенням Н. Максимовської: «дозвілля – це сфера соціального буття, яка визначається зокрема часовим (є складовою вільного часу), змістовним (творче, спортивне, інтелектуальне, розважальне, рекреаційне та ін.) критеріями, реалізується на принципах добровільності та активності, має людинотворчий потенціал, сприяє соціальному розвитку особистості» [134]. Завдяки такому ступеню охоплення соціального життя особистості, дозвілля сприяє формуванню соціальної активності молодих людей, особливо студентів, як результату їх соціального розвитку.

Дозвілля студентської молоді є своєрідною площиною, яка дозволяє не лише цікаво проводити вільний час, а й являється «сферою для усвідомлення себе, своїх якостей, переваг і недоліків порівняно з іншими» [173, с. 43], що стимулює молодих людей до розвитку і соціальної активності. Таким чином, дозвілля є середовищем соціального розвитку студентів [303] як майбутньої громадянської і професійної еліти суспільства, що дозволяє спрямувати розвиток студента «на новий щабель – від споживача духовних цінностей до їх творця», створює умови для самовираження, саморозвитку і самореалізації особистості» [86], тим самим закладає ґрунт для формування соціальної активності студентської молоді.

Поняття «дозвіллева діяльність» розглядається багатьма дослідниками, серед яких М. Аріарський [8], О. Бойко [30], Ж. Дюмазедьє [67], І. Ісаєва [91], Л. Єремєєва [71], Н. Максимовська [135], Л. Мардахаєв [143], А. Мудрик [152], С. Пішун [177], Б. Трегубов [248] та ін., які визначають її особливості в активності дій та орієнтації на задоволення потреб особистості [30; 212]. При цьому таке задоволення потреб відповідає ціннісним орієнтаціям і соціокультурним нормам, що в кінцевому результаті приносить задоволення особистості [71, с. 43]. Ж. Дюмазедьє зазначає, що дозвіллева діяльність побудована на трьох «стовпах», які виконують функції розслаблення, розваги та розвитку [67], що особливо важливо для гармонійного соціального становлення студентської молоді. Сучасний розвиток суспільства зробив дозвіллеву діяльність не тільки невід'ємною частиною позитивної життєдіяльності студентів, а й потужним інструментом забезпечення соціально-педагогічних функцій (формування, накопичення і відтворення нових знань, цінностей і життєвих орієнтирів; соціалізація суспільства за допомогою створення структури відносин, опосередкованих культурними компонентами; рекреаційна та ін.) [50]. Як зазначають С. Пішун і Б. Трегубов, дозвіллева діяльність дає можливість самостверджуватися, саморозвиватися, самореалізовуватися, самовдосконалюватися особистості та формувати її соціальну активність за рахунок впровадження такої свідомої і цілеспрямованої суспільно корисної діяльності [177, с. 10; 248]. Погоджуємося з Н. Максимовською, яка визначає дозвіллеву діяльність як «ціннісно зумовлене вільне обрання та здійснення активних дій соціальними суб'єктами з метою задоволення фізичних, духовних і соціальних потреб у дозвіллевому просторово-інституціональному середовищі» [135, с. 66]. Головними характеристиками дозвіллевої діяльності є свобода вибору і самостійність діяльності, яку реалізує особистість.

Студент як споживач і, одночасно, виробник різноманітних форм дозвіллевої діяльності являє собою приклад для інших соціальних груп яким

чином можна використовувати вільний час. Проте постає питання визначення часового інтервалу вільного часу, який студентська молодь може використовувати для задоволення своїх дозвіллевих потреб. Зазвичай вважається, що вільний час на день можна визначити шляхом віднімання від доби часу, необхідного для відтворення власних життєвих функцій (навчання, робота, вітальні потреби та ін.). Час, що залишається після вирахування витрат на стандартні щоденні потреби, визначається як «чистий вільний час», тобто дозвілля [181]. Час на дозвілля студентської молоді – це здебільшого 2-3 години на день [206, с. 228]. Цей незначний проміжок часу студент може присвятити власній самореалізації: своїм інтересам, самоосвіті, хобі, відпочинку та ін. Саме дозвіллева діяльність студентської молоді утворює особливі умови для спрямування особистості до вибору виду діяльності, яка сприятиме формуванню її соціальної активності [269]. Погоджуємося з визначенням Р. Ханмурзіною, що дозвіллева діяльність студентської молоді представляє собою комплекс із можливостей та інтересів студентів, який завдяки цілеспрямованості і вмотивованості молодих людей сприяє формуванню їхньої соціальної активності, а отже приносить користь як самій молодій людині, так і суспільству [269]. В процесі соціально-педагогічної діяльності щодо формування соціальної активності студентів необхідно враховувати значний виховний потенціал дозвіллевої діяльності, що сприяє розвитку позитивних особистісних якостей [10].

Погоджуємось з Г. Кондратенко й С. Черніковим, що позанавчальна діяльність є невід'ємною складовою у формуванні соціально активної особистості студента та є складовою навчально-виховного процесу ЗВО [107, с. 35]. Позанавчальна діяльність сприяє громадянському та професійному становленню студентської молоді, що уможлиблює самореалізацію і самоактуалізацію у інших сферах життєдіяльності. Враховуючи означене, пристаємо на думку М. Максимовської, яка зазначає, що позанавчальна

діяльність є невід'ємною частиною дозвіллевої та її сучасних дозвіллевих практик [135]. Виявлений дослідницею взаємозв'язок між цими видами діяльності студентів дозволяє більш широко використовувати потенціал молодих людей у соціально-виховному просторі ЗВО [135, с. 123, с. 145]. Так дозвіллева діяльність дозволяє молодим людям легше проходити процес соціалізації та активно включатися в глобальні проблеми пізнання та перетворення навколишньої дійсності [269]. Взаємозалежність соціалізації і дозвіллевої діяльності [152] утворює фундамент, що підтверджує важливість дослідження останньої для позитивного формування соціальної активності як складової соціальності. Дозвіллева діяльність є найсприятливішим середовищем для розвитку індивідуальних і творчих складових студентської молоді [71, с. 43], що дозволяє у подальшому сформуванню достатній рівень соціальної активності. Дослідження вчених підтверджують цей взаємозв'язок, зазначаючи згубний вплив пасивних форм дозвіллевої діяльності на формування соціальної активності [242].

Оскільки дозвіллева діяльність студентської молоді будується на усвідомленому виборі діяльності людиною, дослідники (С. Рабійчук, Е. Соколов, С. Філімонов) розрізняють види дозвіллевої діяльності, які поєднують в групи: відпочинок, розваги, свято, самоосвіта та ін. [192 с. 139; 258]. Слід зазначити, що кожній такій групі дозвіллевої діяльності притаманні активні і пасивні форми. До активних, зазвичай, відносять фізичні і спортивні заняття, туризм, відвідування закладів культури та ін. Активні види дозвілля сприяють м'язовій і розумовій роботі. Протилежною за характером реалізації є пасивна дозвіллева діяльність, яка може бути представлена у формі перегляду телевізору, розмов по телефону, відпочинку лежачи на дивані та ін. Так, в залежності від вибору тієї чи іншої форми дозвіллевої діяльності студентом, формується певний «ярлик», який характеризує його як самостійну одиницю суспільства шляхом визначення культурного рівня, духовних потреб та інтересів [76], що є складовими

формування соціальної активності студентської молоді. Більш структурною та зрозумілою, на нашу думку, є типологізація видів дозвіллевої діяльності молодих людей Л. Акімової, яка на думку І. Сидор, побудована за принципом піраміди й утворює ієрархію за ступенем розвитку особистості: «домашній», «розвивальний», «соціально активний» [2]. Таким чином, студент, обираючи той чи інший вид дозвіллевої діяльності (чи то перегляд телевізору, чи то діяльність у волонтерській організації), дозволяє віднести його до певного типу та визначити напрям скерування його потенціалу для досягнення «вершини» цієї піраміди – соціально активної студентської молоді.

Дозвіллева діяльність студентської молоді в інформаційному просторі набула ознак унікальності та самостійності, оскільки вибір заняття залежить лише від студента. Як зазначає Н. Максимовська, це є індикатором «для визначення провідних моделей її життєдіяльності й формування соціального образу» [135, с. 142]. Віртуалізація студентського дозвілля видозмінює звичні прийоми та методи її організації, що відображаються у таких особливостях:

виявлення власної активності у віртуальному просторі і її проєкція в реальних видах дозвілля [135, с. 148];

ціннісна складова дозвіллевих потреб не встигає за дозвіллевими вподобаннями [135, с. 149];

відставання від суб'єктної активності студентства у сфері віртуального дозвілля, що призводить до зменшення впливу ЗВО як фактора соціального становлення [135, с. 150];

комерціалізація дозвілля, що сприяє товарно-грошовим відносинам і споживацтву студентів [177, с. 8] та ін.

Розширення соціокультурного середовища та засобів діяльності студентів, які вчені (В. Гура) визначають як «віртуальний соціальний простір» [57, с. 17], дозволяють сьогодні долучитися до різних форм проявів соціальної активності (від опублікування оголошення про допомогу на

власній сторінці у соціальній мережі до організації благодійного фонду у віртуальному середовищі). О. Яковлева зазначає, що така трансформація середовища формування соціальної активності студентської молоді є «формою створення та просування своєї комунікативної ідентичності» [294, с. 213]. Серед засобів інформаційного середовища, які найбільш популярні серед студентів та здатні відобразити сучасні форми прояву їх соціальної активності, дослідниця виділяє: інформаційні ресурси (сайти, інтернет-портали, інформаційні ресурси ЗВО), комунікаційні ресурси (соціальні мережі та мобільні додатки), мережеві платформи для спільної діяльності (вікі, ресурси краудсорсинга та краудфайдинга) та ін. [294, с. 213].

Як вже зазначалось вище, трансформація суспільства до інформаційного типу вплинула на дозвілєву діяльність не менше, ніж на інші сфери. Технологізація всіх процесів внесла нові інтерактивні форми [236, с. 67], які пропонують позанавчальні та дозвілєві інститути. Позитивно спрямована організована дозвілєва діяльність студентської молоді дозволяє не тільки розширити коло соціальних комунікацій із навколишнім світом і сприяє соціалізації, а й дає поштовх до розвитку таких її складових, як: діяльність, спілкування, самосвідомість [10]. Дозвілєва діяльність є засобом виховання і формування соціально-позитивної особистості студента, здатного до подолання сучасних викликів (навіювання, інтернет- і гаджет-залежності та ін.) і реалізації своєї соціальної активності.

Розширення соціокультурного простору будує базис для розвитку дозвілєвої діяльності та утворює напрямки подальшого формування студента як особистості. Впровадження та використання новітніх інструментів дозвілєвої діяльності студентів (віртуальне спілкування у соціальних мережах та мобільних додатках, постинг, ведення блогів і влогів, комп'ютерні і онлайн-ігри, інтернет-серфінг, перегляд серіалів, онлайн-шопінг та ін.) має відповідати запиту сучасного суспільства у формуванні соціально активного майбутнього покоління, здатного до вирішення проблем

інтерсоціального значення. Начасі важливості набуває гармонізація дозвіллевої діяльності і дозвіллевих практик із розвитку соціально важливих якостей студентів (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість та ін.), що сприяють реалізації соціально значущої діяльності. О. Бабахова зазначає, що провідними у формуванні соціальної активності студентської молоді є дозвіллеві центри, які здатні привернути їхню увагу та зацікавити [10].

Особливої уваги потребує аналіз субкультур, які є складовою дозвіллевої самореалізації студентів. Вони є відображенням актуальних проблем суспільства, «завуальованих» новими культурними проявами молодих людей. Серед найпопулярніших субкультур сьогодні виділяють: 1) соціально активні (грінпіс, волонтери та ін.); 2) пов'язані з музикою (рейвери, рокери, металісти, панки та ін.); 3) з особливим стилем життя (хіпі, готи, растамани, панки, індіаністи, емо та ін.); 4) прихильники сучасного мистецтва (графітери, брейк-дансери та ін.); 5) прихильники літературних творів (толкієністи, поттеріанці та ін.); 6) пов'язані зі спортом (роллери, скейтери, воркаутівці та ін.); 7) пов'язані з іграми (ролевими, дігери, геймери та ін.); 8) асоціальні та негативно налаштовані (скінхеди, нацисти, гопники та ін.) [81, с. 109; 108, с. 65].

Серед такого розмаїття культурних течій є як позитивні, так і негативні субкультури, що впливають на формування соціальної активності студентів та їх розвиток як особистостей загалом. Серед сприятливих, на нашу думку, слід виділити такі: грінпіс, волонтери, графітери, брейк-дансери, толкієністи, поттеріанці, роллери, скейтери, воркаутівці, дігери. Долучення до таких об'єднань розвиває у молодих людей фізичну підготовку та пізнавальну діяльність, сприяє об'єднанню за інтересами, комунікації та формуванню соціальної активності студентів загалом.

Дозвіллева діяльність студентської молоді є відмінною від інших соціальних груп через психовікові особливості означеної спільноти та

діючого інформаційного типу суспільства, проте підпорядковується загальним принципам організації. До таких принципів відносять: доступності та загальності у виборі виду заняття; самодіяльності у реалізації дозвіллевої діяльності; цілеспрямованості та систематичності взаємодії соціальних інститутів і особистості; спадкоємності між поколіннями [236, с. 70]. Розглядаючи позанавчальну дозвіллеву діяльність студентів як складову загальної дозвіллевої, відмічаємо дотримання наведених принципів організації, що відображаються у таких особливостях: вільний вибір студентами виду дозвіллевої діяльності; творчий підхід студентів до вибору та організації дозвіллевої діяльності; цілеспрямованість реалізації власної дозвіллевої діяльності; активність студентів у художньо-організаційному та просторово-часовому середовищі [177, с. 12] та ін.

Визначивши дозвіллеву діяльність студентів у середовищі ЗВО як провідну інституцію молодих людей, важливості набуває її скерування в межах соціально-педагогічного підходу. Серед дослідників, які вивчали питання соціально-педагогічної діяльності зі студентами у ЗВО – Т. Кравцова [111], Я. Романцова й О. Мкртічян [200]; О. Білик [25] розглядала соціально-педагогічний супровід студентів у ЗВО як складову соціально-педагогічної діяльності; М. Васильєва та М. Подберезський [39] проаналізували важливість соціально-педагогічної діяльності й роботи зі студентами у середовищі ЗВО; Н. Максимовська [135] дослідила соціально-педагогічну діяльність зі студентською молоддю у сфері дозвілля, зокрема анімаційний підхід та ін. Погоджуємось з думкою О. Бурмістрової [33], що однією з провідних складових соціально-педагогічної діяльності є дозвіллева. При розгляді дозвіллевої діяльності студентів як засобу соціально-педагогічної діяльності з формування соціальної активності молодих людей реалізується системний підхід до вирішення проблеми. Соціально-педагогічна дозвіллева діяльність студентів та її організація уможливають розвиток позитивних

громадянсько-професійних соціальних цінностей, соціально важливих якостей і здібностей, самовиховання та саморозвиток молодих людей [163], що сприятиме їх «усвідомленому вибору можливостей своєї участі в суспільному житті» [222] та формуванню соціальної активності загалом. У випадках стихійності та відсутності позитивного спрямування студентів спостерігаються екстремістські й конформістські прояви [170, с. 85; 278], особливо враховуючи сучасні виклики інформаційного суспільства (споживацтво, навіювання, кіберзлочинність, Інтернет-залежність та ін.). Ґрунтуючись на наукових здобутках Н. Максимовської [134], під соціально-педагогічною дозвіллевою діяльністю студентів розуміємо регулювання процесу набуття соціальності здобувачами вищої освіти у сфері дозвілля з урахуванням її ресурсів та можливостей в інформаційному суспільстві. З означеного визначення уможлиблюється визначення її мети, сутності, завдань і принципів. Отже, метою соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів є організація процесу соціального виховання для підвищення рівня соціальності студентів, а зокрема й соціальної активності, через дозвіллеву діяльність у реальному та віртуальному дозвіллевому середовищі. Процесуально це постає у посиленні позитивних впливів сфери дозвілля та діяльності із задоволення дозвіллевих потреб молодих людей, що навчаються у ЗВО, в процесі їх соціального виховання, зменшенні негативних впливів дозвілля на розвиток їхньої соціальності в інформаційну добу.

Сутність у сприянні самоорганізації студентів в напрямі реалізації дозвіллевих потреб на основі просоціальних якостей, забезпеченні соціально-позитивної спрямованості їхньої дозвіллевої діяльності, розбудові сприятливого середовища для цього з урахуванням особливостей інформаційного суспільства (розширення соціокультурного простору й «стирання» географічних бар'єрів, відкритий доступ до інформації,

динамічність розвитку соціуму та ін.) та складових сфер реалізації соціальної активності студентів (громадська, навчальна, професійна та ін.). До завдань соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів відносимо: 1) виявлення рівня дозвіллевих потреб студентської молоді в сучасних умовах інформатизації суспільства; 2) аналіз організації дозвіллевої діяльності студентів у середовищі ЗВО та поза ним (реальне та віртуальне); 3) створення умов для позитивної самореалізації студентської молоді та виявлення їх активності у дозвіллевій діяльності професійного й громадянського спрямування; 4) сприяння реалізації сформованих якостей студентів, що є складовими їхньої соціальної активності (цілеспрямованість, ініціативність, соціальна мобільність, інформаційна обізнаність, соціальна творчість та ін.) у відкритому соціально-дозвіллевому середовищі. Для виконання означених завдань необхідними є організація й реалізація роботи за наступними напрямками: формування та розвиток особистісно-соціальних якостей (цілеспрямованість, ініціативність, соціальна мобільність, толерантність, інформаційна обізнаність, соціальна творчість та ін.) засобами дозвілля; активізація діяльності референтних соціальних груп через реалізацію дозвіллевої взаємодії; забезпечення умов для формування сприятливого середовища для реалізації дозвіллевих практик у реальному та віртуальному просторі; підтримка студентів у інформаційно-дозвіллевому відкритому середовищі.

Для ефективної організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів необхідним є дотримання принципів, серед яких гуманізм, гармонізація, демократизм, альтруїзм, толерантність, конфіденційність та ін. [68]. Означені принципи комбінуються з принципами дозвілля (свобода вибору, добровільна участь, стимулювання інтересу та ін.) та системи вищої освіти (цілісний розвиток особистості студента в єдиному освітньому процесі ЗВО, комплексність педагогічного

сприяння у навчальній та позанавчальній діяльності та ін.), що уможлиблює комплексний підхід до вивчення проблеми. Погоджуємось з А. Рижановою [68] та Н. Максимовською [134], що провідним принципом соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів є гармонізація соціального розвитку, зокрема соціальної активності, молодих людей у дозвіллевій діяльності, що скеровує потенціал молодих людей «сходами зростання цінностей» [134].

Від якості організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді «залежать розвиток людини, реалізація її творчого потенціалу та соціальної активності» [134]. Враховуючи проблеми організації дозвілля студентів, які здебільшого пов'язані з відставанням культурно-дозвіллевих центрів і дозвіллевих практик від сучасних інформаційних тенденцій, «необхідно вдосконалювати сферу дозвілля соціально-педагогічними методами» [134]. Зокрема, існуючі традиційні позанавчальні об'єднання ЗВО (творчі гуртки, студентське самоврядування, волонтерські об'єднання та ін.) і культурно-дозвіллеві центри (бібліотеки, музеї, галереї та ін.) мають трансформувати свою діяльність відповідно сучасним тенденціям інформаційного суспільства, розширивши простір реалізації і спектр дозвіллевих послуг, що сприятиме їх актуалізації серед студентів і позитивно впливатиме на формування їхньої соціальної активності. Погоджуємось з В. Ракитянською: нині «відбувається конвергенція форматів, платформ, контенту» [193, с. 7], що підвищує ефективність взаємодії студентів із провідними дозвіллевими центрами. Позитивним прикладом сьогодні є інформаційний простір бібліотеки. Так, традиційні бібліотеки, завдяки технічній модернізації і професіональному розвитку кадрів в сучасних умовах інформатизації, орієнтуються на мультиплатформність реалізації діяльності. Взаємна мотивація як студентів, так і співробітників, сприяє саморозвитку й самореалізації учасників дозвіллевої діяльності, особливо

студентів. Завдяки клієнтоорієнтованості та персоналізації обслуговування користувачів (а це здебільшого студентська молодь) популяризується діяльність бібліотеки, яка є одним з провідних дозвіллевих центрів, що забезпечує позитивний розвиток соціально важливих якостей молодих людей (ініціативність, пізнавальна активність, соціальна творчість тощо). Інформатизація сфери дозвіллевої діяльності також вплинула й на музеї, що позитивно сприяє на формування соціальної активності студентів. Вже традиційно щороку всі музеї світу долучаються до акції «Ніч музеїв», що згуртовує молодих людей і скеровує їхні дозвіллеві запити у позитивно організовану дозвіллеву діяльність. Сучасні інформаційні технології використовуються й при організації виставок і експозицій у галереях, зокрема 3-D проєкції та віртуальні зображення витворів мистецтва, доступні як для реального так і для віртуального перегляду. Такий підхід уможливорює розширення соціокультурного простору для формування соціальної активності студентської молоді, долаючи соціальні бар'єри, зокрема географічні й епідеміологічні. Таким чином, комплексний і систематичний підхід до організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді забезпечує гармонійний розвиток структурних складових соціальної активності молодих людей у найбільш сприятливому для них середовищі.

Завдяки соціально-педагогічному скеруванню позанавчальна дозвіллева діяльність утворює позитивне творче середовище для студентів, що сприяє їх розвитку та становленню як особистостей з активною життєвою позицією. Позанавчальна дозвіллева діяльність студентів зберігає зв'язок з навчальним процесом, чим сприяє поліпшенню «культурно-дозвіллевого життя» ЗВО [240]. Проте сьогодні рівень залучення студентів до організації та участі у позанавчальній дозвіллевій діяльності у середовищі ЗВО значно скоротився через невідповідність вимогам сьогодення. Через інформатизацію дозвіллевої діяльності та, як

наслідок, прискорення розвитку й появу нових дозвіллевих практик організація позитивного дозвілля (наприклад, волонтерство) стала неактуальною та незатребуваною. Натомість організація дозвіллевої діяльності студентської молоді перейшла у вільне віртуальне середовище, що не підкоряється відомим нам законам.

Аналіз провідних досліджень О. Асєєвої [9], О. Кулінченка [118], Е. Шакірової [285] та ін. щодо формування соціальної активності студентської молоді та необхідності організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності дозволяє зробити наступні висновки:

- організація дозвіллевої діяльності студентської молоді має значний соціально-виховний вплив, що потребує соціально-педагогічного спрямування для стимулювання розвитку соціальності та утворення сприятливого середовища, зокрема інформаційного, для формування соціальної активності студентів;
- враховуючи сучасні виклики інформаційного суспільства (інтернет- і гаджет-залежності, навіювання, споживацтво та ін.), що стоять перед студентом, важливою є організація соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентської молоді як інструменту створення сприятливого середовища для формування соціальної активності за всіма критеріями (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний);
- розширення соціокультурного простору завдяки інформатизації суспільства трансформує дозвілlevу діяльність студентів шляхом видозмінення традиційних її видів і створення нових завдяки сучасним ІКТ (сайти, інтернет-портали, інформаційні ресурси ЗВО, соціальні мережі, мобільні додатки та ін.), що актуалізує організацію дозвіллевої діяльності молодих людей у реальному та віртуальному середовищах;
- завдяки організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентів забезпечується соціальне

виховання та позитивне спрямування молодих людей у організації і самоорганізації позанавчальної діяльності серед різноманіття безкоштовних та комерціалізованих дозвіллевих практик у реальному та віртуальному просторі, що забезпечує розвиток соціально значущих якостей (самостійність, соціальна відповідальність, ініціативність, орієнтація на соціальні цінності, особистісні життєві принципи і установки, соціальна мобільність і творчість та ін.), які є структурними компонентами соціальної активності студентської молоді;

- інформаційна складова соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентів збагачує їх соціальний досвід, сприяє розвитку соціальної творчості та формуванню соціальної активності молодих людей загалом, завдяки можливості бути як споживачем, так і виробником нових дозвіллевих форм.

Виходячи з проведеного аналізу у цьому параграфі, було ґрунтовно вивчено суперечливі особливості студентської молоді (позитивні: формування громадянських і навчально-професійних цінностей, високий освітній рівень, значний рівень самореалізації, мобільність, інформаційна обізнаність, тимчасовий соціальний статус та ін.; негативні: низький рівень соціальної відповідальності, споживацтво, несформована політична позиція, меркантильність та ін.), які підтверджують необхідність соціально-педагогічного спрямування формування їх соціальної активності. Розглядаючи соціальну активність студентів в структурі соціально-педагогічного знання, було визначено її як специфічну соціальну якість, що є складовою їх соціальності, яка характеризується набуттям громадянсько-професійних цінностей і соціально значущих якостей, що виявляються у просоціальній поведінці молодих людей у різних сферах життєдіяльності. Виділені критерії (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний), показники (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна

творчість) і рівні (високий, середній, низький) соціальної активності студентів уможливили розгляд процесу її формування як регульованого соціально-педагогічного процесу, який забезпечує розвиток компонентів соціальної активності у різних середовищах, зокрема дозвіллевому. Слід відзначити безумовний позитивний соціально-виховний вплив дозвіллевої діяльності на формування соціальної активності студентської молоді, що актуалізує організацію соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентів. Зважаючи на розширення соціокультурного простору, який трансформувал дозвіллеве середовище студентів (поява мережі Інтернет як нової платформи реалізації дозвіллевої діяльності) і розширив лінійку дозвіллевих практик віртуальними, дозвіллева діяльність студентів дещо звузилась в бік інформатизації. Переваги сучасної дозвіллевої діяльності студентської молоді (безперешкодність доступу, швидкість, розширення можливостей та ін.) сприяють формуванню соціальної активності студентської молоді та дозволяють урізноманітнити її прояв. Проте некерованість і неконтрольованість віртуального середовища створює загрозу розвитку традиційних і виникненню нових проблем студентської молоді, таких як девіантна поведінка, соціальна імпотенція, соціальна фрустрація, розвиток споживацтва, низький рівень соціальної відповідальності, булінг, прояви агресії та ін. З цього визначається необхідність організації і впровадження соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентської молоді з формування соціальної активності з урахуванням впливу інформаційного суспільства.

1.3. Сучасний стан формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності

Формування соціальної активності студентської молоді та важливість її прояву обумовлена всевітнім характером проблеми та спробами вирішення.

Спираючись на світову практику варто зазначити, що ще наприкінці минулого століття була прийнята Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття (англ. World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action), яка визначає ціннісні орієнтації у навчанні та вихованні. Одним із важливих завдань декларації є: «забезпечити можливість індивідуального розвитку і соціальної мобільності, з метою виховання в душі громадянськості і підготовки до активної участі в житті суспільства на основі глобального світогляду, а також з метою створення ендogenous потенціалу та зміцнення прав людини, сталого розвитку, демократії і миру в душі справедливості» [329]. Це віддзеркалює мету формування соціальної активності студентів, яка полягає у розвитку соціально відповідальної молоді, здатної на позитивні суспільно значущі перетворення. Особливої актуальності це набуває в умовах інформаційного суспільства. Результати досліджень Програми міжнародної оцінки студентів (англ. Programme for International Student Assessment, скорочено – PISA) показали вплив на майбутню соціальну активність особистості таких параметрів інформаційного освітнього середовища, як: ресурси, політика, організація навчальної діяльності (періодичність занять, чіткість розкладу, мікроклімат, відносини викладача та студента) [315].

Зарубіжний досвід розвитку студентської молоді та рівнів сформованості її соціальної активності, що постійно вивчаються й аналізуються, уможлиблює аналіз актуальних підходів формування соціальної активності студентів у дозвіллевій діяльності та їх змісту. Аналізуючи американську практику формування соціальної активності студентської молоді, потрібно спершу звернути увагу на шкільну освіту як підґрунтя для формування соціальної активності студентів. Організація американської шкільної освіти закладає основи формування соціальної активності, які утворюють ґрунт для розвитку у ЗВО. Так, школярі однаково важливо відносяться і до навчання, і до соціальних проєктів. Проєкти

представлені найрізноманітніші – від занять спортом і вибору найкрасивіших людей школи (короля і королеви) до організації благодійних акцій. З початкових класів учнів навчають допомагати та долучають до співтовариства (англ. community), якому кожен має приділити 75 годин допомоги. Якщо учень при випуску зі школи здасть всі іспити, але не відпрацює 75 годин, то він не зможе вступити до коледжу [166]. Вибір напряду соціальної активності дозволяє самоідентифікуватися та зробити правильний вибір щодо майбутньої спеціальності. Така активна діяльність дає перевагу випускнику при вступі до коледжу, оскільки оцінюється в додаткові бали, які збільшують рейтинг [183]. Такий підхід дає змогу зробити висновок, що соціальна активність в Сполучених Штатах Америки (далі – США) цінується більше, ніж рівень знань.

Механізм формування соціальної активності студентської молоді в США вирізняється закладанням фундаменту соціальної активності ще у школі, а після продовжується в коледжі й на роботі. Система побудована таким чином, що кожен студент, вступивши до ЗВО, навіть не має сумнівів щодо участі у соціальному житті спільноти. Цьому сприяють створені впродовж уже десятиліть студентські спільноти – братерства. В залежності від інтересів молоді люди можуть обрати те чи інше братерство, яке має певний напрямок діяльності (науковий, спортивний, художній та ін.). Зазвичай, вступ до спільноти передбачає поселення у окремому будинку-гуртожитку для членів братерства. Членство у них є соціально престижним і показовим. При цьому серед таких об'єднань студентів існує певна елітарність і змагальний характер. Для того, щоб вступити до відомого престижного братерства, найчастіше студенту-новачку необхідно вирішити ряд завдань, які доведуть його бажання бути членом спільноти та характер його активності.

Серед найбільш відомих американських студентських братерств є Альфа Фі Омега (англ. Alpha Phi Omega, скорочено – АРО). Його головним

гаслом є розвиток лідерства за допомогою виконання громадських робіт. Мета діяльності – участь, особистісне зростання, покращення, затребуваність. Місією спільноти є підготовка спершу університетських, а згодом суспільних лідерів завдяки спільній роботі – праці на користь соціуму [297]. Р. Дорохіна зазначає, що їхня діяльність побудована на «трьох китах» – лідерстві, дружбі, службі [64]. Така стратегія формування соціальної активності надає можливість брати участь у різних програмах розвитку лідерських якостей, створювати такі програми, реалізовувати суспільно корисні ідеї, а головне, що все це відбувається у міцному братерському колі. Саме розвиток партнерства і взаємодопомоги сприяє формуванню соціальної активності учасників братства, яка реалізується у соціально-педагогічній дозвіллевій діяльності студентів – від організації розважальних вечірок до благодійних акцій. Звичайно, як лідери студентського братерського руху, члени Альфа Фі Омега прагнуть отримати світове визнання своєї організації. Варто відзначити, що така мета досить реалістична, оскільки рівень престижності братерства достатньо високий. Це підтверджують, по-перше, кількість представництв спільноти у понад 350 кампусах (студентських містечках), а, по-друге, число відомих членів Альфа Фі Омега, серед яких: Г. Гувер (31-й президент США), Г. Трумен (33-й президент США), Д. Ейзенхауер (34-й президент США), Дж. Кеннеді (35-й президент США), Дж. Форд (38-й президент США), Дж. Картер (39-й президент США), Дж. Буш старший (41-й президент США), Х. Клінтон (67-й державний секретар) та ін. [64]. Завдяки впровадженню сучасних ІКТ в діяльність братерства розширилися географічні та вікові межі учасників, що сприяє глобальній єдності, комунікації і розвитку соціальної мобільності студентів і випускників. Тепер Альфа Фі Омега має власний сайт у мережі Інтернет (<https://apo.org>) та віртуальні спільноти у соціальних мережах (група в Facebook – <https://www.facebook.com/APO.Service>, сторінка в Instagram – <https://www.instagram.com/apostaff>), завдяки чому нинішні та колишні

учасники об'єднуються для організації суспільно корисної діяльності, обміну знаннями та досвідом тощо.

Аналіз американської практики ЗВО щодо формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності характеризується як «братерська система лідерів», яка забезпечує соціально-педагогічне спрямування розвитку студентів і мотивує їх бути ініціативними, соціально мобільними, креативними членами суспільства. Завдяки значній ролі братерств у життєдіяльності студентів, а також у професійній діяльності випускників формується певний стиль життя, який характеризується нерозривним зв'язком професійного успіху та соціальної активності. Це пояснює вмотивованість студентів до вступу у братерства та участі у різноманітних позанавчальних дозвіллевих практиках, що сприяє формуванню їх соціальної активності.

Щодо європейського досвіду формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності, варто проаналізувати стратегію Великобританії. На відміну від США, англійці акцентують увагу на знаннях, що є стимулом до прояву соціальної активності. Високий рівень навчання студента і участь у соціально корисній діяльності (яка не заважає отриманню знань) можуть стати приводом для присудження стипендії, яка частково компенсує витрати на навчання. Також активне соціальне життя студентської молоді є способом налагодження комунікації у студентській спільноті, що забезпечується участю у спортивних клубах, спілках, волонтерською діяльністю й частковою зайнятістю [318]. Таке активне включення студентів у соціально-педагогічну дозвіллеву діяльність сприяє розвитку ініціативності, самостійності, соціальної мобільності й соціальної творчості молодих людей, що утворює базис формування їх соціальної активності.

ЗВО у Великобританії налічують велику кількість різноманітних за напрямками діяльності клубів і спілок. Їх можна об'єднати за напрямками:

спортивні (заняття спортом і спортивні команди);

наукові (дослідницькі групи за різними галузями науки);
соціальні (клуби, що об'єднані спільними інтересами).

Такі студентські спільноти представляють максимальну кількість інтересів молодих людей, що навчаються у ЗВО. К. Бенсон, координатор з питань зайнятості та працевлаштування в Університеті Камбрії зазначає: «Заходи, що організовуються студентськими спілками, охоплюють все, починаючи з мистецтва та драми, загальних і спеціалізованих інтересів, до мов, політики, релігійних і культурних груп та спортивних клубів» [324]. Діяльність у таких студентських спілках реалізується через соціально-педагогічну дозвіллеву діяльність, що сприяє налагодженню міцних дружніх стосунків між студентами, формуванню таких соціально важливих якостей, як ініціативність, відповідальність, соціальна мобільність, інформаційна обізнаність, соціальна творчість, що слугують основою формування соціальної активності студентської молоді.

Аналіз офіційних сайтів провідних коледжів і університетів Великобританії (сайт Академії англійської мови у Кардіффі – <https://www.celticenglish.co.uk>; сайт коледжу Беллербіс – <https://www.bellerbys.com>; сайт Оксфордського університету – <https://www.ox.ac.uk>; сайт Ричмондського університету – <https://www.richmond.ac.uk>) дає змогу більш глибоко дослідити особливості формування соціальної активності студентів в умовах інформаційного суспільства і виявити індивідуальний підхід кожного закладу освіти.

Соціально-педагогічну спрямованість має організація дозвіллевої діяльності у коледжі Беллербіс (англ. Bellerbys College) [300]. Формування соціальної активності своїх учнів як майбутніх студентів ЗВО вбачається у рівномірному учбовому навантаженні та відпочинку [321]. Для цього учням пропонуються різноманітні заходи:

дискусійні клуби – навчальні об'єднання учнів, метою яких є самоосвіта за допомогою підготовки доповідей, а також розвиток

ініціативності й креативності. «Бонусом» такого клубу є можливість відвідувати лекції в провідних університетах;

наукові клуби – навчальні об'єднання учнів, які сприяють додатковій освіті учнів з глибшого розуміння складних наук (наприклад, медицина), що сприяє розвитку ініціативності, цілеспрямованості та соціальної творчості;

музичні заходи – щотижневі семінари для діджеїв і меломанів, відвідуючи які, згодом можна виступити на конкурсі талантів коледжу «Беллербіс має талант» (англ. «Bellerbys Got Talent»), що сприяє розвитку інформаційної обізнаності та соціальної творчості;

кіно- і фотомистецтво – клуб любителів фото і кіно дає можливість не тільки навчитися цьому заняттю, а й удосконалити свої здібності завдяки розвитку креативності та соціальної творчості. Кожну неділю організовується перегляд кінострічки, після чого проходить обговорення та надається можливість висловити свої думки;

спортивні секції – учні можуть вільно обирати вид спорту і фізичного навантаження, який до вподоби саме їм – від занять йогою до ігор у футбол;

благодійні вечори – учні завжди можуть взяти участь у благодійній акції і допомогти Благодійному комітету коледжу у зборі коштів (англ. Building Futures), що сприяє розвитку відповідальності;

організаційні об'єднання – якщо учні мають організаційні здібності або просто мають бажання допомогти в організації свята, випускного балу та ін., у коледжі є вони отримують таку змогу.

Всі означені заходи дозволяють об'єднати молодих людей можливістю допомогти іншим, але не зобов'язують виконувати неприйнятну роботу, що сприяє розвитку таких соціально важливих якостей, як ініціативність, соціальна мобільність та соціальна творчість, що є складовими формування соціальної активності студентів.

Інший підхід формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності демонструє Академія англійської мови у

Кардіффі (англ. Celtic English Academy) [301]. Стратегія академії полягає у поєднанні навчання й дозвілля, спрямованого на встановлення міцних контактів між студентами. Організація поїздок на екскурсії у різні міста та країни сприяє вивченню мови та набуванню соціального досвіду в інших культурних середовищах, в тому числі й інформаційному. Соціальні заходи (наприклад, літні барбекю) дозволяють об'єднати студентську молодь і створити спільне дозвілльє середовище, яке виконує функцію соціально-педагогічного спрямування потенціалу студентської молоді. Також кожен студент може стати ініціатором і запропонувати адміністрації академії ідею проведення заходу чи свята, що сприяє розвитку ініціативності та соціальної творчості молодих людей.

Відмінним є підхід Ричмондського університету (англ. Richmond University) щодо формування соціально активної студентської молоді у дозвілльєвій діяльності [319]. Їхня стратегія дещо нагадує американську модель братств, оскільки також спрямована на розвиток студентського лідерства. Лідерські якості у студентів пропонується формувати шляхом їх залучення до участі у студентських клубах і спілках, допомоги викладачам (практикується допомога студентів у підготовці заняття, за яку вони можуть отримати додаткові бали до свого рейтингу), волонтерської діяльності та участі у студентському самоуправлінні. Університет пропонує студентству широкий спектр клубів і об'єднань, які надають унікальні можливості для розвитку своїх навичок і досвіду – як під час навчання, так і після. Існують клуби різних спрямувань – від математичних до ігрових. Всі клуби Ричмондського університету мають вихід до віртуального простору (групи та сторінки у соціальних групах), що забезпечує оперативність комунікації та мобільність учасників. Якщо студент бажає створити нове об'єднання, то процедура досить легка (що сприяє розвитку ініціативності студентської молоді). Особливо цінним у Ричмонді вважають позанавчальний досвід і волонтерську роботу. Подорожі країною та

Європою, спеціальні щорічні заходи «Міжнародна ніч» (англ. International Night) та «Весняний фестиваль» (англ. Springfest), волонтерська допомога дітям і людям похилого віку та ін. збагачують студентський досвід і цінності, дозволяють формуватися їх соціальній активності, щоб стати «людиною світу» [322]. Тому гаслом ЗВО є «єдність у різноманітності», що забезпечується завдяки інтернаціоналізму та англійському досвіду, традиціям [319]. Участь у тій чи іншій соціально-педагогічній дозвілльєвій діяльності студентів забезпечує їх соціальне становлення як всебічно розвинених, зрілих і соціально відповідальних молодих людей, готових до позитивних перетворень суспільства.

Досвід Оксфордського університету (англ. University of Oxford), репутація якого не викликає сумнівів у вірності організації навчального процесу і формуванні студентської еліти, ґрунтується на збереженні традицій і їх підтриманні в умовах інформаційного суспільства [327]. Університет відрізняється своїми сильними зв'язками між студентами і взаємодопомогою навіть після завершення навчання. Це обумовлюється не тільки величезною кількістю клубів за різними напрямками та інтересами (понад 400), а й існуванням загальної Студентської спілки. Спілка – це демократична, незалежна організація, яку очолюють самі студенти і яка представляє, підтримує та покращує життя студентів, що навчаються в університеті [313]. Тобто кожен студент автоматично стає учасником цієї спілки та несе відповідальність за себе і за все студентство, що забезпечує реалізацію студентського самоврядування.

Кожен студент може обрати будь-який вид діяльності до душі. В університеті налічується 83 спортивних клубів, 150 студентських клубів різної тематики (якщо серед них немає відповідного інтересам студента, то процедура створення нового досить проста) [313]. Зокрема, Оксфордський союз (англ. Oxford Union) є найпрестижнішим дискусійним об'єднанням у світі, з неперевершеною репутацією, що існує впродовж

майже 200 років з метою просування дебатів і дискусій не тільки в Оксфордському університеті, а й в усьому світі. Також існують окремі кімнати відпочинку як для студентів, так і спільна кімната для зустрічей з випускниками (таким чином підтримуються контакт і взаємодопомога між випускниками університету). Окремою гордістю студентів Оксфордського університету є ЗМІ, представлені незалежною студентською газетою «Червелл» (англ. «Cherwell»), щотижневою газетою «Студент Оксфорду» (англ. «The Oxford Student») (студенти називають її скорочено «OxStu»), найстарішим англійським незалежним студентським журналом «Айсіс мегезін» (англ. «Isis Magazine») (започаткований у 1892 році). Участь студентів у діяльності видань є не тільки престижною, а ще й сприяє згуртуванню молодих людей, розвитку їх пізнавальної і загальної активності, самостійності й ініціативності, вирішенню проблем студентської громади та ін. При цьому, незважаючи на вікові традиції, студенти розширили інформаційний простір згаданих видань шляхом створення їхніх онлайн-версій (сайт газети «Червелл» – <https://cherwell.org>, сайт газети «Студент Оксфорду» – <https://www.oxfordstudent.com>, сайт журналу «Айсіс мегезін» – <https://isismagazine.org.uk>).

Окрім дозвіллевого різноманіття для студентів формуванню їх соціальної активності також сприяє міцний студентський взаємозв'язок, що активно підтримується за допомогою організації університетських клубів, які представляють собою спортивні та розважальні заклади (футбольні поля, майданчики для ігри в крікет, кафе, бари та ін.).

Отже, практика ЗВО Великобританії дає можливість зробити висновок, що формування соціальної активності студентської молоді характеризується як «система збереження та розвитку традицій». Через збереження багатовікових традиційних дозвіллевих практик і їхні трансформації в умовах інформаційного суспільства реалізується соціально-педагогічна дозвіллева діяльність з формування соціально активної студентської молоді, що

характеризується вільною організацією та участю в різноманітних дозвіллевих осередках. Завдяки свободі у самоорганізації дозвіллевої діяльності студентів розвитку набувають соціально важливі якості – як ініціативність, соціальна мобільність і соціальна творчість, що є складовими якостями формування соціальної активності студентської молоді. Міцний контакт випускників і студентів, що забезпечує функцію наставництва, сприяє подальшому розвитку традицій у сучасному інформаційному середовищі та стимулює самореалізацію студентів у соціально значущій діяльності.

Досвід польських студентів найбільш наближений до українського. Зазвичай у Польщі студентська молодь у середовищі ЗВО об'єднана Студентською спілкою, до якої можуть долучитися всі охочі. Діяльність Спілки ставить за мету формувати необхідні навички та досвід у вирішенні важливих питань студентського самоврядування. Серед заходів і студентських об'єднань, які може запропонувати ЗВО (на прикладі Університету економіки і гуманітарних наук у Варшаві): студентські вечірки, конференції, безкоштовні мовні курси, наукові клуби, курси професійної майстерності, інтеграційні події, репетиторство для нових студентів [326] і т. ін. Участь студентської молоді у згаданих спілках і заходах сприяє її всебічному гармонійному розвитку, що виявляється у формуванні соціальної активності завдяки реалізації самостійної і відповідальної соціально значущої діяльності.

Формування соціальної активності польських студентів у дозвіллевій діяльності характеризується як «базова система», що відбувається загалом за рахунок активної участі у студентському самоврядуванні. Дозвіллеві практики, пропоновані ЗВО, здебільшого спрямовані на самоосвіту. Позитивною є діяльність студентських наукових клубів у інформаційному середовищі, що забезпечується завдяки створеним віртуальним сторінкам у мережі Інтернет (наприклад, сайт наукового клубу соціальних відношень –

<http://knhr.vizja.pl>), але нерозвиненим є напрямок створення студентських осередків у соціальних мережах, додатках тощо.

На відміну від польського досвіду ЗВО у Нідерландах використовують різні механізми стимулювання соціальної активності студентської молоді та її формування, що характеризується як «базова система з фінансовим стимулюванням». Тілбургський університет [325], окрім вже відомих студентських спілок і дозвіллевої діяльності, використовує фінансовий механізм мотивації студентів до прояву соціальної активності. Так, активна діяльність у Студентській спілці може винагороджуватися у вигляді гранту, який складає 300 євро. Таку грошову винагороду студент може отримати до дев'яти разів на рік [323]. Також пропонується займатися волонтерською та добродійною діяльністю, організацією заходів (екскурсій, конференцій, поїздок, вечірок та ін.), брати участь у спортивних і розважальних заходах та ін. Така організація дозвіллевої діяльності студентів сприяє розвитку ініціативності та соціальної творчості, які є показниками соціальної активності.

Зарубіжний досвід формування соціальної активності студентської молоді в дозвіллевій діяльності інформаційного суспільства відображає вдалу колаборацію традиційних і сучасних інструментів й засобів, які сприяють розвитку студента як особистості та поліпшенню його рівня соціальної активності. Організація дозвіллевої діяльності в ЗВО США, Великобританії, Польщі, Нідерландів не визначається як соціально-педагогічна дозвіллева діяльність, проте відповідає її ознакам, визначеним у попередньому параграфі. Аналіз позанавчальної, зокрема дозвіллевої, діяльності студентів ЗВО США, Великобританії, Польщі, Нідерландів з формування соціальної активності уможливорює наступні висновки:

1. Формуванню соціальної активності молоді сприяють організовані ЗВО заходи та студентські об'єднання.
2. Участь студентів у самоврядуванні ЗВО сприяє розвитку

лідерських і організаторських якостей, що є складовими формування соціальної активності.

3. Різноманітність дозвіллевих практик уможлиблює розвиток соціальної творчості та ініціативності студентів.

4. Інформаційно-технологічна складова організації дозвіллевої діяльності розширює можливості традиційних студентських об'єднань (сайти, віртуальні групи та сторінки у соціальних мережах) та популяризує участь у них, що сприяє згуртуванню молодих людей і розвитку соціальної мобільності.

Серед вітчизняних досліджень формування соціальної активності студентської молоді слід виділити роботи О. Асєєвої, О. Кулінченка, Е. Шакірової, які, на нашу думку, утворюють базис сучасних емпіричних знань стосовно досліджуваної проблеми. Е. Шакірова дослідила питання формування соціальної активності студентів у 2010 році, коли захистила кандидатське дисертаційне дослідження («Формування соціальної активності студентів педагогічного коледжу в позанавчальній діяльності») [285]. Вчена виявила взаємозалежність організованої позанавчальної діяльності як складової соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності на розвиток показників соціальної активності. Розробивши власну методику аналізу формування соціальної активності студентської молоді, якою науковці користуються й сьогодні, вона виявила тенденції розвитку складових соціальної активності, притаманні студентам. Зважаючи на те, що дослідження проводилося лише серед студентів педагогічного коледжу, освітній процес яких більшою мірою скерований соціально-педагогічними засобами, на основі розрахунків Е. Шакірової [284] було сформовано наступні висновки: 1) студентська молодь орієнтована на особистісні соціальні цінності, такі як здоров'я, цікава робота, щасливе особисте життя (кохання та родина), та не сприймає за важливе соціальну взаємовиручку та соціальну рівність, що говорить про розвиток споживацтва

та наявний рівень почуття конкурентності по життю; 2) самооцінка студентами соціальних якостей (самостійність, цілеспрямованість, доброзичливість, патріотичність, комунікабельність та ін.) є доволі високою, що свідчить про «самоідеалізацію», оскільки вона суттєво відрізняється від діагностичних результатів опитування; 3) залучення студентської молоді до суспільного життя загалом має прийнятний рівень, оскільки спостерігається участь як у наукових заходах, так і у спортивних та громадських (суботники), проте на низькому рівні залишається залученість до студентського самоврядування та політичної активності, що свідчить про наявність проблеми самостійної організації й участі у суспільно значущій діяльності. Е. Шакірова підкреслює необхідність розвитку таких якостей, як організованість, працьовитість та ініціативність, що є важливими складовими формування соціальної активності студентської молоді, та пропонує це робити у позанавчальний час [284, с. 35]. Проте дослідниця не актуалізує форми організації позанавчальної діяльності студентів, пропонуючи традиційні – студентське самоврядування, патріотичні заходи тощо, що не враховує сучасні тенденції соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді в інформаційному суспільстві.

Певного роду послідовником наукової думки Е. Шакірової став О. Кулінченко, який, ґрунтуючись на методиках і результатах досліджень попередниці, дослідив рівень сформованості соціальної активності студентської молоді та запропонував програму його поліпшення (дисертаційне дослідження «Формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу», 2015 рік). Результати експерименту дослідника характеризуються наступними висновками [118, с. 12-13]: 1) серед якостей, що характеризують соціально активну особистість, студенти виділяють: ініціативність, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, творче ставлення,

організованість, комунікабельність, справедливість, толерантність та ін.;

2) самооцінка студентів щодо притаманних їм якостей є самокритичною, оскільки вони відзначили, що їм здебільшого не вистачає принциповості, толерантності, справедливості, комунікабельності та організованості; 3) лише десята частина студентської молоді має високий рівень соціальної активності, що супроводжується виявом громадянської позиції, соціальної відповідальності, активної життєвої позиції, загальної активності загалом;

4) 1/5 молодих людей, які навчаються у ЗВО, має достатній рівень соціальної активності, що дозволяє охарактеризувати їх як ініціативних, самостійних, соціально відповідальних членів суспільства. Проте вони потребують певної мотивації від оточення (однолітки, викладачі, батьки), оскільки їхній рівень соціальної творчості незадовільний та інколи набуває репродуктивного характеру (повторювати, робити за зразком); 5) трохи більше 40% студентів мають середній рівень соціальної активності, що відрізняється від попередніх адаптивних характером поведінки – мінімальний рівень соціальної відповідальності та загальної активності, що ґрунтується на нестійкій системі цінностей; 6) майже чверть студентів має недостатній рівень соціальної активності. Цей факт є «тривожним знаком» як для самих студентів, так і для суспільства загалом. Така негативна тенденція серед молоді характеризується наслідуванням негативних прикладів соціальної поведінки, що йде врозріз з соціально позитивним буттям. Такі студенти характеризуються нестійкими морально-етичними нормами й правилами поведінки, несформованістю системи цінностей, низьким рівнем соціальної культури, мінімальною соціальною відповідальністю, що забезпечує існування молоді людини в рамках юридичних законів, загальною пасивністю, яка проявляється у разовій участі у суспільно-корисній діяльності «за для галочки» та ін.

З викладеного вище можна зробити висновок, що на часі – проблема формування соціальної активності студентської молоді. Це пояснюється відсутністю організації ефективної соціально-педагогічної дозвіллевої

діяльності з формування соціальної активності студентської молоді, що полягає в організації і впровадженні соціально корисних і активних видів дозвіллевой діяльності у життя молодих людей.

Для студентської молоді загальноприйняту активну дозвіллеву діяльність можна розділити на три групи за направленістю інтересів: перша – самоосвіта та саморозвиток (відвідування тренінгів, освітніх лекцій і лекторіїв, музеїв, бібліотек і медіатек, перегляд відеоматеріалів та ін.); друга – любительська і громадська діяльність (організація і проведення різноманітних занять, гуртків, хобі, туризм та ін.); третя – спілкування (зустрічі з друзями, спільні заняття та ігри з дітьми і дорослими та ін.) [236, с. 69]. Організація дозвіллевой діяльності студентів реалізується у двох напрямках – позанавчальному просторі ЗВО та самостійно молодими людьми у позанавчальних інституціях.

До активних видів дозвіллевой діяльності у «соціально-виховному просторі» ЗВО відносять: самоврядування, громадську, просвітницьку, волонтерську, спортивно-змагальну, мистецьку діяльності та ін. [135, с. 145]. Пристаємо на думку Н. Максимовської, що серед них найбільш змістовно наповненими видами дозвіллевой діяльності, які сприяють соціально позитивній діяльності студентів, є: студентське самоврядування, волонтерська діяльність, громадська діяльність через громадські об'єднання [135, с. 146]. Інші види позанавчального дозвілля студентів відносимо до розважальних, що соціально позитивно впливають на організацію дозвіллевой діяльності та сприяють розвитку організаційних і комунікативних навичок: спортивно-масовий туризм, художня самодіяльність, аматорські об'єднання, драматичні гуртки, клуби, заходи передбачені планами виховної роботи ЗВО (свята, КВК, концерти та ін.) [135, с. 147].

До найбільш актуальних і популярних на сьогоднішній день видів дозвіллевой діяльності студентської молоді, які організуються та обираються

молодими людьми у позанавчальних інституціях, відносять: відвідування спортивних клубів (близько третини від всіх відвідувачів є студенти) [256], розважальні спортивні заклади (боулінг, більярд, ковзанка та ін.), нічні танцювальні клуби. Особливу увагу слід приділити закладам громадського харчування типу кафе, анти-кафе (особливістю є оплата перебування у закладі і самостійне обслуговування, споживання та використання всіх наданих можливостей від чаю до ігор), кав'ярні (мода на вживання натуральної та доступної кави переросла в майже щоденний ритуал) [165]. Також до актуальних форм дозвіллевої діяльності серед студентів відносять туризм (особливо популярним є освітній туризм) [229], настільні ігри (Монополія, Мафія, Щурячі перегони, Дженга тощо), рекреаційні заходи (відвідування салонів краси, масаж та ін.), шопінг (розглядається як прогулянка торговельними центрами без особливої потреби у придбанні чогось).

Новітні форми дозвіллевої діяльності (комп'ютерні ігри та мобільні ігрові додатки, інтернет-серфінг, блогінг, влогінг та ін.) ґрунтуються на використанні новітніх досягнень інформаційного суспільства – сучасних ІКТ. Як зазначає Н. Максимовська, використання інформаційних досягнень людства сприяє додатковому розвитку молодих людей, зокрема студентської молоді. Так, комп'ютерні ігри об'єднують студентів у геймерську субкультуру, яка за допомогою жанру ігрового роману залучає особу до процесу створення сюжету і тим самим розвиває розумові процеси та активує змагальний аспект [135, с. 148-149]. На жаль, позитивних соціально спрямованих ігор, які б сприяли цьому, вкрай мало; серед відомих нам – Машинаріум (англ. Machinarium) (про допомогу з очищення планети та здолання екологічної катастрофи), Спое (англ. Spore) (про створення маленького доброго всесвіту, результати якого гравці після поширюють на різних платформах) та ін.

Певне зниження дозвіллевої активності у реальному середовищі

пов'язане з інформатизаційними перетвореннями дозвіллевої діяльності студентської молоді. Розширення соціального простору і необмежений доступ до інформації змінюють та збільшують дозвіллеве середовище студентів завдяки модифікації й переміщенням частини дозвіллевих практик у віртуальне середовище [104, с. 176]. Студентство як виробник і споживач дозвіллевих практик «залежно від власної соціальної позиції, зумовленої ціннісним підґрунтям» [135, с. 124] є провідником для розвитку нових форм дозвіллевої діяльності, що утворюють базис формування соціальної активності. Проте О. Асеєва зазначає, що можливості та переваги віртуального простору більшістю студентів використовуються зазвичай у розважальних цілях (інтернет-серфінг, соціальні мережі, прослуховування та перегляд аудіо та відео та ін.). Це, на думку дослідниці, не тільки не сприяє формуванню соціальної активності, а й знижує її загалом [9, с. 89], оскільки молоді люди просто «вбивають час», тим самим розвиваючи інтернет-залежність. За результатами проведеного дослідження О. Асеєвої («Віртуалізація соціальної активності молоді в мережевих спільнотах», 2015 рік) більшість студентської молоді використовує віртуальний простір для пошуку інформації, комунікації, організації дозвіллевої діяльності, тобто для себе; менша частина, соціально активна у реальному просторі, є такою ж і у віртуальному [9, с. 72, с. 95].

Більш звичним заняттям для студентської молоді є інтернет-серфінг. Таке «блукання» сайтами та веб-сторінками є звичною щоденною практикою, яка здебільшого не носить продуктивного характеру, а є безцілним провадженням часу. Студенти просто «вбивають» свій вільний час, який можна було використати для самореалізації свого творчого потенціалу та самоактуалізації як у реальному, так і віртуальному просторі завдяки організації дозвіллевої діяльності.

Соціальні мережі є найбільш поширеним і всеохоплюючим віртуальним явищем, яке давно переросло свою загальну функцію

згуртування, самопрезентації і спілкування. Розширення функціоналу платформ соціальних мереж дало можливість студентській молоді знаходити необхідні товари і послуги (у зв'язку з інтеграцією виробничої діяльності у мережу Інтернет) і заробляти, дізнаватися про найсвіжіші новини раніше, ніж у ЗМІ, та ін. Соціальні мережі сьогодні являють собою середовище для ведення фото / відео «звітів», що спрощує процес комунікації за допомогою «постинга» і слугує індикатором соціального становища (наявність «переможної комбінації» складових успіху – гарне фото, географічна помітка соціально престижного місця або міста/країни та кількість лайків і коментарів).

На практиці технічна платформа соціальних мереж слугує осередком створення блогів і влогів (проте здебільшого використовуються засоби ютуб – відеохостингового сайту для збереження і поширення відеоматеріалів), що об'єднують молодих людей у групи за інтересами. Зазвичай блоги і влоги несуть інформативний характер і перетворюються на джерело фінансових надходжень (у разі великої аудиторії підписників – людей, що дивляться матеріали, та рекламної діяльності – дописів з рекомендацією товару / послуги за грошове винагородження).

Серед найцікавіших форм хотілося б виділити каучсерфінг (онлайн-сервіс з пошуку місця для ночівлі під час мандрівки до іншого міста / країни) [302]. Каучсерфінг на сьогоднішній день став не просто засобом заощадження коштів туристів, а й певною мережею однодумців, які таким чином урізноманітнюють своє дозвілля. Такий сервіс також набирає популярності і серед власників хатніх тварин, які можуть залишити свого «друга» безкоштовно у одного з користувачів сервісу.

Розглядаючи вище наведені форми дозвіллевої діяльності студентської молоді, також варто зазначити комбінаторність зазначених дозвіллевих практик. Наприклад, у кафе і кав'ярнях окрім базової мети – реалізації їжі і напоїв відвідувачам, пропонуються різноманітні настільні ігри та ігри на

приставках. Така практика закладів є популярною серед студентської молоді та є прикладом колаборації кафе і кав'ярень з дозвіллевіми центрами.

Відзначається зменшення ролі сім'ї та традиційних дозвіллевих центрів (палаці культури, бібліотеки, театри, музеї, клуби сімейного дозвілля та ін.) [24, с. 3], що позначилося на сучасних формах і видах дозвілля студентської молоді. На відміну від вітчизняних реалій іноземний досвід свідчить про інше – студентська молодь інакше розставляє пріоритети, і перші позиції з форм дозвіллевої діяльності посідають саморозвиток і час, проведений із родиною, а вже після молоді люди приділяють увагу друзям, спорту та розвагам, пов'язаним з ІКТ [314, с. 508]. Така система цінностей у європейської студентської молоді і високий рівень відповідальності за розвиток суспільства виключають проблеми, пов'язані з формуванням соціальної активності (оскільки соціально неактивна молода особа не може бути студентом ЗВО і представляти країну на світовому рівні).

З метою ґрунтовного дослідження формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності, враховуючи проаналізований іноземний і вітчизняний підходи до вирішення проблеми, необхідним вважаємо визначення актуального стану формування соціальної активності студентської молоді у відповідності до виділених критеріїв і показників. Необхідним є визначення ЗВО, де буде реалізовуватися діагностичний етап експериментальної роботи, вибірки і груп студентів, які будуть порівнюватися. Для визначення таких ЗВО нами враховуються наступні положення:

1. ЗВО та обрані групи студентів мають бути компліментарними та порівнюваними.
2. Обрані ЗВО мають бути однієї освітньої спрямованості, зокрема гуманітарної, що є основою для формування соціальної активності та дозволяє нівелювати можливий вплив особливостей професійної підготовки, притаманний різним спеціальностям ЗВО.

3. Обов'язкова наявність і співпраця з кураторами академічних груп, які готові співпрацювати та взаємодіяти зі студентами як у навчальній, так і в позанавчальній час, у рамках організації дозвілленої діяльності як провідного інструмента сприяння формуванню соціальної активності студентської молоді.

4. Обрані ЗВО мають географічно розташовуватися в межах одного регіону країни для зниження регіональних відмінностей, що можуть вплинути на результати діагностування та подальшої реалізації дослідження.

Враховуючи вище наведені умови, для дослідження формування соціальної активності студентської молоді було обрано наступні ЗВО: Харківська державна академія культури (далі – ХДАК), Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія» (далі – ХГУ «НУА»), Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (далі – СумДПУ ім. А. С. Макаренка), Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського (далі – ХНУМ ім. І. П. Котляревського). Обрані ЗВО розташовані географічно у північно-східному регіоні країни та спеціалізуються у підготовці спеціалістів гуманітарного профілю. Завдяки спільному напрямку підготовки студентів за гуманітарним профілем та подібному переліку напрямів підготовки студентів (згідно з державними нормами підготовки навчальні плани мають бути якісно та кількісно подібними в межах 75% загальної кількості кредитів єдиної кредитно-трансферної системи (скорочено – ЄКТС)) [184] забезпечується порівнюваність та компліментарність результатів експерименту. Проаналізуємо діяльність обраних освітніх закладів, яка сприяє розвитку та формуванню соціальної активності студентської молоді та його структурних складових.

Аналіз діяльності та внутрішньої нормативної документації ХДАК дозволив становити, що виш провадить навчальну та позанавчальну

діяльність студентів згідно з власним Статутом. До організаційно-структурних підрозділів, які сприяють формуванню соціальної активності молодих людей в дозвіллевій діяльності у ЗВО, відносимо: студентську раду; Центр міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів; навчально-наукові і творчі майстерні; навчальний театр; творчі лабораторії; бібліотеку та ін.

Завдяки діяльності наведених вище структурних підрозділів ініціюються та проводяться фотовиставки, свята, конкурси, соціальні акції та інші заходи [270], що мотивують студентів до реалізації соціально значущої діяльності. Серед найбільш дієвих і актуальних форм, що забезпечують соціально-педагогічне спрямування дозвіллевої діяльності студентської молоді у просторі ЗВО, є студентська рада. До її складу входить голова, заступник, секретар та 10 членів, які є головами студентських рад факультетів та відповідають за роботу своїх підрозділів. Студентська рада представляє собою об'єднання ініціативних, відповідальних, самостійних студентів, небайдужих до проблем студентської громади. Учасники ради не лише представляють себе та інтереси студентів ЗВО в навчальній і позанавчальній діяльності, а й сприяють та мотивують інших до активної й відповідальної життєдіяльності загалом. Реалізуючи творчий підхід до вирішення завдань громади, студенти самореалізуються в своєму мікросоціумі, що сприяє розвитку показників соціальної активності студентської молоді (ініціативності, соціальної мобільності та соціальної творчості).

За підтримки студентської ради та Центру міжнародної освіти і співробітництва ХДАК з 2013 року функціонує Центр міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів. Метою центру є забезпечення розвитку міжкультурної та професійної соціальності іноземних студентів за допомогою організації позанавчальної діяльності [270]. Завдяки спільній співпраці студентів-учасників органів самоврядування, кураторів,

викладачів, українських та іноземних студентів, а також інших працівників академії організуються та проводяться соціокультурні заходи, як-то: літературно-мистецькі вечори («Знайомтеся – Україна», «Пісенні традиції Слобожанщини» та ін.), театралізовані виховні тематичні заходи («Українські вечорниці», «Свято Миколая», «Українське Різдво», «Масляна», «Великдень в Україні» та ін.), майстер-класи («Українська писанка», «Лялька-мотанка» та ін.), факультативі заняття із вивчення іноземних мов, круглі столи, тренінги та ін. Діяльність Центру та участь у вказаних заходах сприяє розвитку навчально-професійних цінностей, ініціативності та соціальної творчості студентської молоді – структурних складових соціальної активності, що проявляється у подальшій ініціативній і самостійній діяльності студентів – створення медіа-проектів, театральних і хореографічних постановок та ін.

Щорічною традицією ХДАК є організація та проведення спартакіади для студентів, де вони згуртовуються та проявляють свої спортивні таланти, що не тільки підтримує «здоровий дух» молодих людей, а й розвиває комунікаційні та лідерські якості, зокрема ініціативність, цілеспрямованість та ін. Не менш важливим є сприяння науковому потенціалу студентської молоді, що реалізується завдяки проведенню двічі на рік Міжнародної наукової конференції «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку». Завдяки соціально-педагогічному спрямуванню потенціалу студентів така форма дозвілєвої діяльності, де студенти у співтоваристві з викладачами виробляють власні наукові відкриття та знання, сприяє розвитку науково-професійної творчості.

До більш креативних об'єднань, що сприяють розвитку творчої складової соціальної активності студентів, відносяться газета «Бурсацький узвіз» та комунікаційний простір «Plateforme 15». Стосовно газети відмічається плідна співпраця викладачів та студентів, які з 2009 року (рік заснування газети та її реєстрації в Головному управлінні юстиції у

Харківській області) пліч-о-пліч висвітлюють головні події ХДАК. «Plateforme 15» представляє собою простір для студентів і викладачів для вираження власної думки у більш невимушеній обстановці. Такі зустрічі відбуваються за ініціативою студентів, які задають тематику зборів, та проводяться організовано (таймінг, технічне оснащення, кава-брейк) й цікаво завдяки соціально-педагогічному спрямуванню з боку викладачів.

За ініціативою викладачів і студентів у соціальних мережах представлені віртуальні групи кафедр, а також інформаційно-розважальні об'єднання (наприклад, у Facebook сторінка «Харківська державна академія культури», групи «ХГАК. Публікації. Мероприяття», «Транспорт ХДАК» та ін.; в Instagram сторінка «Academy of Culture Kharkiv»).

Загалом організація позанавчальної діяльності у ХДАК орієнтована на задоволення дозвіллевих запитів студентів традиційними формами, що пояснюється недостатніми інформаційною обізнаністю та технічною забезпеченістю. Тому відмічається самостійна організація студентами різноманітних заходів поза межами ЗВО («Plateforme 15»), що підтримується соціально-педагогічним скеруванням викладачів і адміністрації академії.

Аналіз структурних підрозділів і заходів ХГУ «НУА» [271], що сприяють формуванню соціальної активності студентської молоді, реалізуються та впроваджуються відповідно до Статуту ЗВО. Серед структурних підрозділів виділяємо такі: бібліотека, студентське самоврядування, спортивний клуб, вокальні ансамблі, театри, школа вожатих, волонтерський загін та ін.

Навчально-виховний простір ХГУ «НУА» вирізняється паритетним характером взаємодії різних вікових груп завдяки підготовці та навчанню дітей і студентів, а також діяльності Центру безперервної освіти для дорослих. Такий підхід уможливорює позитивний розвиток студентів, який забезпечується тісною взаємодією з іншими соціальними групами як у навчальній, так і позанавчальній діяльності, що сприяє розвитку

толерантності, ініціативності та соціальної мобільності.

Адміністрація ХГУ «НУА» створює сприятливі умови для самореалізації студентів за різними напрямками – від творчості до науки:

художні колективи – осередок розвитку художнього творчого потенціалу, представлений жіночим вокальним ансамблем «Аеліта», чоловічим вокальним ансамблем «Романтик-бенд», народним студентським театром «На Лермонтовській, 27», театром танцю «Фабула»;

спортивний клуб – підтримка студентів та організація збірних команд університету для участі в обласних і всеукраїнських студентських змаганнях, а також допомога студентам, які мають бажання долучитися до спорту;

щорічні науково-практичні та науково-теоретичні конференції всеукраїнського та міжнародного рівнів за різними науковими галузями.

Позитивною є діяльність студентського самоврядування, до головних цілей якої відносяться: формування громадянської активності студентів; патріотичне, етичне, моральне виховання; захист прав та ін. [271]. Оскільки цілі забезпечують розвиток структурних складових соціальної активності студентської молоді (громадянські та навчально-професійні цінності; соціально значущі якості: ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість; просоціальна поведінка), діяльність студентів у самоврядуванні є сприятливим соціально-педагогічним дозвіллевим середовищем для формування їх соціальної активності.

Організація волонтерської діяльності студентів у ХГУ «НУА», на нашу думку, сприяє розвитку ініціативності та соціальної мобільності молодих людей завдяки реалізації таких постійних проєктів, як:

«Піклування» – робота та організація допомоги дітям-сиротам і дітям, що залишилися без опікування батьків;

«Пошана та турбота» – організація допомоги людям похилого віку;

«Чужої біди не буває» – організація допомоги соціально незахищеним учням і студентам, що навчаються в університеті (студенти-сироти, інваліди,

постраждали внаслідок військового конфлікту на території Донецької і Луганської областей);

«Дорослі – дітям» – робота з дітьми з сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Учасники загону організують і проводять соціальні акції (наприклад, ліквідація наслідків авіакатастрофи «Боїнга 777»), організують зустрічі, патріотичні акції та уроки мужності та ін. Така діяльність студентів є взірцем реалізації соціально значущої діяльності, що приносить користь суспільству, а самим студентам дозволяє формувати та реалізувати соціальну активність.

Організація позанавчальної діяльності в ХГУ «НУА» вирізняється різноспрямованістю форм реалізації студентського потенціалу у дозвіллевій діяльності, а її результати оперативно висвітлюються на сайті ЗВО. Всі зазначені об'єднання виконують соціально-педагогічну функцію дозвіллевої діяльності, що сприяє розвитку складових добродієвих якостей соціальної активності студентів, проте не вистачає інформаційно-віртуальної складової.

Організація позанавчальної діяльності у СумДПУ ім. А. С. Макаренка [235] також керується затвердженим Статутом. До активних організаційно-структурних об'єднань ЗВО відносимо: студентське самоврядування, студентську лабораторію, навчально-наукові центри, науково-дослідні лабораторії, бібліотеку та ін.

Аналіз студентського самоврядування СумДПУ ім. А. С. Макаренка дозволив відзначити, що до цього об'єднання входять студентський проректор, перший студентський проректор та 15 студентів, відповідальних за різні області студентської життєдіяльності. Діяльність у самоврядуванні дає право та можливість студентам вирішувати питання стосовно навчання, побуту та захисту інтересів і прав, а також брати участь в управлінні вишем. Так, плідна співпраця молодих людей з адміністрацією та структурними підрозділами СумДПУ ім. А. С. Макаренка позитивно впливає на соціальне становлення студентів, зокрема сприяє формуванню їх соціальної активності.

Завдяки діяльності Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих учених (далі – НТ), яке є органом самоврядування наукової молоді Сумського ЗВО, реалізується сприяння науковій та винахідницькій діяльності студентів, представництво, захист і реалізація професійних, творчих, інтелектуальних, юридичних і соціально-економічних прав та інтересів наукової молоді СумДПУ ім. А. С. Макаренка.

Розвиток наукового потенціалу молодих людей реалізується також шляхом діяльності таких студентських осередків: студентська лабораторія (Лабораторія методики навчання іноземних мов); навчально-наукові центри (Навчально-науковий центр надання психологічної допомоги населенню; Навчально-науковий центр кафедри логопедії; Навчально-науковий центр фізичної та психологічної реабілітації); науково-дослідні лабораторії (педагогічного краєзнавства і козацької педагогіки; інноваційних корекційно-розвивальних арт-технологій та ерготерапії; українського фольклору та ін.) [235]. Залучення студентів до НТ та інших студентських наукових підрозділів забезпечує розвиток наукової і соціальної творчості як складових соціальної активності.

Організація позанавчальної діяльності у СумДПУ ім. А. С. Макаренка утворює міцну соціально-педагогічну основу для саморозвитку студентів завдяки навчально-науковим осередкам та самоврядуванню. Активна діяльність кафедр сприяє формуванню та розвитку лабораторій і центрів, де студенти набувають соціально значущий досвід, але відсутня інформаційно-технічна складова організації діяльності.

Організація навчальної та позанавчальної діяльності студентської молоді ХНУМ ім. І. П. Котляревського [272] також реалізується в рамках Статуту ЗВО. Серед структурно-організаційних осередків, що сприяють організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів, виділяємо такі: студентська рада, бібліотека, оркестри, театри, хор, оперна студія, музичні гуртки та ін.

Студентське самоврядування, представлене студентською радою, налічує 9 студентів, серед яких є голова, його заступник, секретар і керівники секторів. Студентська рада провадить діяльність щодо вираження загальної думки молодих людей, що навчаються у ЗВО, та захищає права й обов'язки студентської громади. Активна діяльність і спільна робота в колективі сприятливо впливають на розвиток таких якостей, як ініціативність, соціальна мобільність, самостійність та ін., що є складовими соціальної активності студента. Пріоритетними напрямками діяльності було визначено реалізацію соціально корисної діяльності, як-то: створення та організація соціальних і благодійних проєктів для допомоги дітям з дитячих будинків; організація виїзних концертів для жителів м. Харкова та області з метою поширення та популяризації культури й мистецтва; активне залучення ЗВО до інших міських проєктів та ін.

Активну соціально-педагогічну дозвілльєву діяльність для студентів провадить бібліотека ХНУМ ім. І. П. Котляревського, заснована в 1887 році. Працівники бібліотеки постійно організовують тематичні виставки, присвячені видатним особистостям культури. Завдяки партнерським зв'язкам із Харківською державною науковою бібліотекою імені В. Г. Короленка (далі – ХДНБ ім. В. Г. Короленка) студенти можуть у повному обсязі використовувати науково-творче середовище книгозбірні.

Науковий і дослідницький потенціали студентів підтримуються завдяки проведенню конференцій та публікації їхніх матеріалів у журналах «Аспекти історичного музикознавства» та «Проблеми взаємодії мистецтв, педагогіки та теорії і практики освіти», а також висвітленню подій Університету студентами у газеті «Dominanta» (двома мовами – українською та англійською). Таке спрямування студентів сприяє розвитку наукової творчості та креативності як складових соціальної активності.

Творчий потенціал молодих людей реалізується за допомогою різноманітного вибору творчих гуртків, спрямованих на розвиток музичних і

вокальних талантів. Широко представлені у ХНУМ ім. І. П. Котляревського оркестри – студентський симфонічний оркестр, оркестр народних інструментів, оркестр баяністів. Під керівництвом видатних диригентів студенти мають змогу навчатися та демонструвати свої музичні таланти, а також співпрацювати з іноземними колегами. ЗВО пишається капелюю бандуристів, студенти-учасники якої завжди виступають на відкритті Міжнародного конкурсу ім. Г. М. Хоткевича, беруть участь у концертах філармонії та ін.

Вокально-музичні групи представлені фольклористичним гуртом «Стежка», естрадним оркестром «Біг бенд» та студентським хором. Студенти-учасники гурту «Стежка» мають на меті відтворення української народної музичної спадщини, збереження її живого звучання (генетична пам'ять культури) у сучасному мистецькому просторі. Натомість учасники гурту «Біг бенд» представляють джазовий музичний стиль та вже завоювали успіх на різноманітних конкурсах. Також не менш популярним є студентський хор, який вирізняється своєю стильовою та візуальною витриманістю і виконавською майстерністю.

Дуже розвинена оперна та театральна діяльність студентів. Оперна студія славиться своїм цікавим репертуаром і виставами професійного рівня і вже стала частиною учбового підрозділу університету.

Навчальний театр «П'ятий поверх», створений на базі театрального факультету, щомісяця показує близько 18 вистав національної і зарубіжної класики, а також практикує внесення до репертуару кращих робіт студентів-режисерів ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Інший навчальний театр «Аніма» вирізняється своєю креативністю; його актори ставлять високохудожні вистави, що брали участь у багатьох престижних міжнародних фестивалях. Студенти організовують для інших соціальних груп благодійні вистави, які завжди проходять з успіхом.

Організація позанавчальної діяльності студентів у ХНУМ ім. І. П. Котляревського знаходиться на достатньому рівні, оскільки ЗВО вирізняється різнобічністю організованої дозвіллевої діяльності завдяки широкому вибору гуртків і студентських об'єднань. Проте всі вони спрямовані на розвиток і реалізацію творчих потенцій студентської молоді та мають недостатню соціально-педагогічну складову, що полягає у створенні умов для гармонійного розвитку особистості, зокрема формування соціальної активності. Також відзначається недостатнє залучення можливостей інформаційно-віртуального простору.

Аналіз організаційно-структурних підрозділів, внутрішньої документації, включаючи статuti, та організації позанавчальної діяльності обраних ЗВО свідчить, що вони підпорядковуються українському законодавству [184; 185; 186]. Він також дозволяє констатувати, що загалом всі виші мають у своїй структурі різнобічні студентські об'єднання, які сприяють самореалізації молодих людей, і організують дозвіллеву діяльність студентів. Проте ЗВО будують свою діяльність переважно у напрямку сприяння науковому або творчо-мистецькому потенціалу студентства, який проявляється на конференціях, олімпіадах, науково-дослідній роботі та соціокультурній діяльності як невід'ємної навчально-виховної складової освітнього процесу. Формуванню соціальної активності студентської молоді в обраних ЗВО не приділяється достатньо уваги, що пояснюється неефективною організацією соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів. Такий дисбаланс позначається на загальному навчально-професійному розвитку молодих людей і їх самореалізації. Крім того, загалом позанавчальна дозвіллева діяльність студентів організована за допомогою традиційних форм і засобів, які не відповідають сучасним вимогам інформаційного суспільства, що пояснюється недостатньою матеріально-технічною оснащеністю аналізованих ЗВО.

Для глибшого аналізу сформованості соціальної активності

студентської молоді у дозвіллевій діяльності в обраних ЗВО (ХДАК, ХГУ «НУА», СумДПУ ім. А. С. Макаренка, ХНУМ ім. І. П. Котляревського) серед студентів 1-5 курсів було проведене анонімне опитування методом анкетування. До обраних методик увійшли ті [257], що дають змогу віддзеркалити критерії і показники соціальної активності студентської молоді (табл. 1.2). До загальної вибірки увійшло чотири групи студентів (1200 осіб) обраних ЗВО. Зміст обраних методик наведено у додатках (див. дод. А-І).

Таблиця 1.2

Критерії, показники та методики оцінки формування соціальної активності студентської молоді

№ п/п	Критерій	Показники	Методика оцінки
1	2	3	4
1	Мотиваційно-ціннісний	Ініціативність	Визначення життєвих цінностей особистості (Must-тест) (П. Іванов, Є. Колобова)
		Соціальна мобільність	Самооцінка психологічної адаптивності
		Соціальна творчість	Визначення соціальної креативності особистості
2	Рефлексивно-вольовий	Ініціативність	Діагностика лідерських здібностей (Є. Жаріков, Є. Крушельницький)
		Соціальна мобільність	Вивчення здібності до самокерування у спілкуванні
		Соціальна творчість	Самооцінка творчого потенціалу особистості
3	Діяльнісний	Ініціативність	Діагностика комунікативних та організаційних схильностей (КОС-2)
		Соціальна мобільність	Діагностика перцептивно-інтерактивної компетентності (модифікований варіант М. Фетіскіна)
		Соціальна творчість	Оцінка рівня творчого потенціалу особистості

Аналіз показника ініціативності як складової мотиваційно-ціннісного критерію соціальної активності реалізується за допомогою опитування П. Іванова та Є. Колобової «Визначення життєвих цінностей

особистості (Must-тест)» (дод. А). Обрана методика дозволяє визначити 15 життєвих цілей-цінностей студентської молоді за допомогою продовження початку речень типу «Я неодмінно повинен...», «Жахливо, якщо...», «Я терпіти не можу...» у кількості 18 одиниць. Таке щире висловлювання власних життєвих принципів і пріоритетів молодих людей дозволяє визначити їх спрямованість щодо формування соціальної активності. Для оцінювання показника соціальної мобільності мотиваційно-ціннісного критерію було підібрано опитування «Самооцінка психологічної адаптивності» (дод. Б). Всього в анкеті представлено 15 тверджень, поділених на дві групи (А та Б), на які потрібно відповісти «так» або «ні». Ця методика дозволяє визначити ступінь психологічної гнучкості в процесі діяльності, що є провідною складовою соціальної мобільності студентів. Для аналізу показника соціальної творчості мотиваційно-ціннісного критерію соціальної активності студентів було обрано опитування «Визначення соціальної креативності особистості» (дод. В), питання якого дозволяють оцінити творчу складову особистості. Анкета представлена 18-ма питаннями, на які потрібно відповісти певною оцінкою за шкалою від 1 до 9 балів. Питання складені таким чином, що студенти проводять самооцінку особистісних якостей та особливості їх прояву в залежності від життєвої ситуації.

Для аналізу показника ініціативності рефлексивно-вольового критерію соціальної активності студентської молоді було підібрано методикую Є. Жарикова та Є. Крушельницького «Діагностика лідерських здібностей» (дод. Г). Анкета вміщує 50 питань, на які студентам треба відповісти «так» або «ні». Метою проведення опитування є оцінка організаторських і комунікативних якостей та здібностей молодих людей, що являються інтегративними характеристиками ініціативності й позитивної цілеспрямованості студентської молоді. Показник соціальної мобільності рефлексивно-вольового критерію соціальної активності студентської молоді,

частково її комунікаційну складову, можна проаналізувати за допомогою опитування «Вивчення здібності до самокерування у спілкуванні» (дод. Д). Сама анкета складається з 25-ти тверджень, відповідь на які передбачає «вірно» або «невірно». Аналіз відповідей студентів дозволяє визначити рівень мобільності й адаптивності до різних ситуацій, що виникають у процесі комунікації. Для аналізу показника соціальної творчості рефлексивно-вольового критерію соціальної активності студентів було обрано опитування «Самооцінка творчого потенціалу особистості» (дод. Е). Анкета налічує 18 питань закритого типу, які дозволяють визначити рівень творчого потенціалу у студентської молоді та наявність можливих бар'єрів для його реалізації.

Для аналізу показника ініціативності діяльнісного критерію соціальної активності студентської молоді було обрано опитування «Діагностика комунікативних та організаційних схильностей (КОС-2)» (дод. Ж), анкета якого складається з 40-ка питань з типом відповіді «так» або «ні». Зміст питань дозволяє визначити наявний рівень організаторських і комунікативних здібностей студентів, що проявляються ініціативності у спілкуванні й допомозі, здатності самостійно приймати рішення у нестандартних ситуаціях, організації заходів та ін. Аналіз показника соціальної мобільності діяльнісного критерію реалізується за допомогою модифікованої діагностики М. Фетискіна «Діагностика перцептивно-інтерактивної компетентності» (дод. З). Анкета складається з 6-ти блоків тверджень, які необхідно оцінити за шкалою від 1 до 5 балів. Діагностика дозволяє визначити такі складові взаємодії студентської молоді, як взаємопізнання, взаєморозуміння, соціальна автономність, соціальна адаптивність та ін., що утворюють ґрунт для соціальної мобільності студентської молоді. Для оцінки показника соціальної творчості діяльнісного критерію було обрано опитування «Оцінка рівня творчого потенціалу особистості» (дод. І). Анкета представляє собою 18 питань, відповідь на які

необхідно подати за шкалою від 1 до 9 балів в залежності від близькості оцінки. Це опитування дозволяє визначити рівень творчого потенціалу студентів шляхом самооцінки наявних їм якостей і частоти їх застосування, що характеризують соціальну творчість.

З метою доведення результативності проведеної роботи перед порівняємо показники груп до початку експерименту для оцінки коректності сформованих контрольної та експериментальної груп. Результати порівняння наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Результати діагностики рівня формування соціальної активності студентської молоді у ЗВО за виділеними критеріями та показниками

Критерій	Мотиваційно-ціннісний											
Показник	Ініціативність						Соціальна мобільність					
Рівні	високий		середній		низький		високий		середній		низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ЗВО												
ХДАК	57	19,32	110	37,75	125	42,93	57	19,64	111	38,08	124	42,28
ХНУМ ім. І. П. Котляревського	58	18,98	115	37,50	133	43,52	61	19,78	118	38,69	127	41,53
СумДПУ ім. А. С. Макаренка	70	23,41	128	42,51	102	34,08	63	21,09	122	40,51	115	38,40
ХГУ «НУА»	73	24,02	126	41,88	103	34,1	63	20,98	122	40,39	117	38,63
Критерій	Мотиваційно-ціннісний											
Показник	Соціальна творчість						Диференційовані показники мотиваційно-ціннісного критерію					
Рівні	високий		середній		низький		високий		середній		низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ЗВО												
ХДАК	69	23,60	114	38,94	109	37,46	61	20,85	112	38,26	119	40,89
ХНУМ ім. І. П. Котляревського	73	23,82	118	38,69	115	37,49	64	20,86	117	38,29	125	40,85
СумДПУ ім. А. С. Макаренка	67	22,16	113	37,97	120	39,87	67	22,22	121	40,33	112	37,45
ХГУ «НУА»	69	22,71	115	38,03	119	39,26	68	22,57	121	40,10	113	37,33
Критерій	Рефлексивно-вольовий											
Показник	Ініціативність						Соціальна мобільність					
Рівні	високий		середній		низький		високий		середній		низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ЗВО												
ХДАК	57	19,53	111	38,06	124	42,41	60	20,56	111	37,95	121	41,49
ХНУМ ім. І. П. Котляревського	62	20,11	112	36,67	132	43,22	61	20,09	117	38,20	128	41,71
СумДПУ ім. А. С. Макаренка	68	22,48	120	40,13	112	37,39	66	21,87	118	39,48	116	38,65
ХГУ «НУА»	68	22,40	124	41,25	110	36,35	64	21,19	121	39,90	117	38,91

Закінчення табл. 1.3

Критерій		Рефлексивно-вольовий											
Показник		Соціальна творчість						Диференційовані показники рефлексивно-вольового критерію					
Рівні		високий		середній		низький		високий		середній		низький	
ЗВО		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ХДАК		64	22,09	112	38,34	116	39,57	61	20,73	111	38,11	120	41,16
ХНУМ ім. І. П. Котляревського		71	23,15	116	37,84	119	39,01	65	21,12	115	37,57	126	41,31
СумДПУ ім. А. С. Макаренка		64	21,37	111	36,83	125	41,80	66	21,91	116	38,81	118	39,28
ХГУ «НУА»		66	21,98	109	36,06	127	41,96	66	21,86	118	39,07	118	39,07
Критерій		Діяльнісний											
Показник		Ініціативність						Соціальна мобільність					
Рівні		високий		середній		низький		високий		середній		низький	
ЗВО		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ХДАК		61	20,87	110	37,7	121	41,43	61	20,74	103	35,34	128	43,92
ХНУМ ім. І. П. Котляревського		64	20,75	116	38,01	126	41,24	65	21,33	109	35,68	132	42,99
СумДПУ ім. А. С. Макаренка		65	21,63	122	40,58	113	37,79	66	22,03	122	40,76	112	37,21
ХГУ «НУА»		67	22,11	124	41,03	111	36,86	73	24,11	122	40,50	107	35,39
Критерій		Діяльнісний											
Показник		Соціальна творчість						Диференційовані показники діяльнісного критерію					
Рівні		високий		середній		низький		високий		середній		низький	
ЗВО		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ХДАК		72	24,70	119	40,88	101	34,42	64	22,11	111	37,97	117	39,92
ХНУМ ім. І. П. Котляревського		73	24,02	121	39,49	112	36,49	67	22,03	116	37,73	123	40,24
СумДПУ ім. А. С. Макаренка		70	23,11	119	39,56	111	37,33	67	22,26	121	40,30	112	37,44
ХГУ «НУА»		71	23,58	121	39,90	110	36,52	70	23,26	122	40,48	110	36,26

У таблиці 1.3 в абсолютних та відносних показниках зазначено рівень респондентів (студентів) за відповідними критеріями та складовими показниками формування соціальної активності. Для чіткого розуміння поточного стану формування соціальної активності студентської молоді було обрано висвітлити показники за традиційними для соціально-педагогічних досліджень рівнями – низький, середній, високий. Проте слід зазначити, що отримані дані за диференційованими показниками визначених нами критеріїв соціальної активності студентів, що належать до низького та середнього рівнів, висвітлюють наявну соціальну порядність та соціальну обізнаність.

Дійсний рівень формування соціальної активності студентської молоді характеризують диференційовані показники високого рівня. За отриманими даними, до початку експерименту рівень формування соціальної активності всіх груп загалом подібний, проте на цьому етапі спостерігається певне розбиття вибірки за поточним рівнем (більш високий – СумДПУ ім. А. С. Макаренка, ХГУ «НУА»; менш високий – ХДАК, ХНУМ ім. І. П. Котляревського). Узагальнені результати діагностики надано у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Зведені показники рівнів формування соціальної активності студентської молоді на діагностичному етапі експерименту

Групи	Рівні формування соціальної активності студентської молоді					
	високий		середній		низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ХДАК	62	21,23	111	38,11	119	40,66
ХНУМ ім. І. П. Котляревського	65	21,34	116	37,86	125	40,80
СумДПУ ім. А. С. Макаренка	67	22,13	119	39,81	114	38,06
ХГУ «НУА»	68	22,56	121	39,88	113	37,55

Підсумовуючи результати відповідей студентів на питання верифікованих методик зазначимо, що загалом підтвердилося припущення про те, що на високому рівні формування соціальної активності знаходиться відносно невелика кількість студентської молоді аналізованих ЗВО (ХДАК – 62 студента, що дорівнює 21,23%, ХНУМ ім. І. П. Котляревського – 65 студентів, що дорівнює 21,34%, СумДПУ ім. А. С. Макаренка – 67 студентів, що дорівнює 22,13%, ХГУ «НУА» – 68 студентів, що дорівнює 22,56%). Більшість мають низький рівень – 40,66%, 40,80, 38,06%, 37,55% відповідно. Для забезпечення формування соціальної активності студентської

молоді необхідно стимулювати розвиток студентів із середнім та низьким рівнем.

Проте реалізація діагностичного етапу за обраними верифікованими методиками не враховує вплив сучасних умов інформаційного суспільства на формування соціальної активності студентської молоді, а також дозвілєвої діяльності як сприятливого середовища. Тому було розроблено та реалізовано авторську методику дослідження формування соціальної активності студентів опитування «Формування соціальної активності студентської молоді у дозвілєвій діяльності» (див. дод. К), що містить 18 тверджень, відповіді на які представлено закритими та відкритими типами. Твердження дозволили виявити можливе використання потенціалу студентів для реалізації соціально активної діяльності завдяки завуальованим визначенням дозвілєвих переваг молодих людей. Так серед них такі твердження:

- для досягнення успіху у житті мені може сприяти: «самоосвіта» – 90,00%; «активна громадська робота (волонтерство, боротьба за захист довкілля та інше)» – 8,00%; «допомога родичів і знайомих» – 2,00%;
- у вільний від навчання час я: «збираю друзів або одногрупників на прогулянку / кіно / театр / інше» – 46,00%; «обираю, до якої пропозиції від друзів пристати, щоб весело провести час» – 31,00%; «відпочиваю наодинці, не люблю шумні компанії» – 23,00%;
- серед наведених заходів я б обов'язково взяв участь у: «мітингу щодо захисту довкілля» – 20,00%; «волонтерському русі» – 6,00%; «не взяв би участь у жодному з них» – 74,00%;
- якби у мене була можливість організувати будь-яке позанавчальне об'єднання, то я: «створив віртуальну групу у соціальних мережах, де би студенти могли обмінюватися інформацією та публікувати фото й відео» – 34,00%; «організував творчий осередок, де проводились би різні майстер-класи та долучались всі охочі студенти» – 47,00%; «не

створював би нічого, і так все добре» – 19,00%;

- якби друзі попросили організувати студентське свято, то я запропонував би: «провести його у нічному клубі» – 62,00%; «організувати пішу прогулянку по цікавим і визначним пам'яткам міста з екскурсією та пікніком» – 20,00%; «організувати благодійну акцію у дитячому будинку» – 18,00%.

Проаналізувавши відповіді студентів стосовно дозвіллевої активності у віртуально-дозвіллевому просторі, відзначаємо такі тенденції:

- молоді люди активно користуються мінімум двома видами соціальних мереж (Instagram – 90,00%, Facebook – 40,00%), проте використовують можливості віртуального простору лише для задоволення власних потреб, що негативно відбивається на формуванні соціальної активності;

- більшість студентів зовсім не використовують можливості мережі Інтернет для допомоги іншим, що свідчить про споживацький характер: 63,00% молодих людей не публікує і не поширює повідомлення про допомогу та ін.; 26,00% публікують або поширюють інформацію про допомогу. При цьому 48,00% використовує інформаційно-віртуальний простір для розваг;

- інформаційне середовище сприяє саморозвитку студентської молоді завдяки відкритості та доступності отримання інформації для навчання, що активно використовується молодими людьми (40,00%) (рис. 1.1).

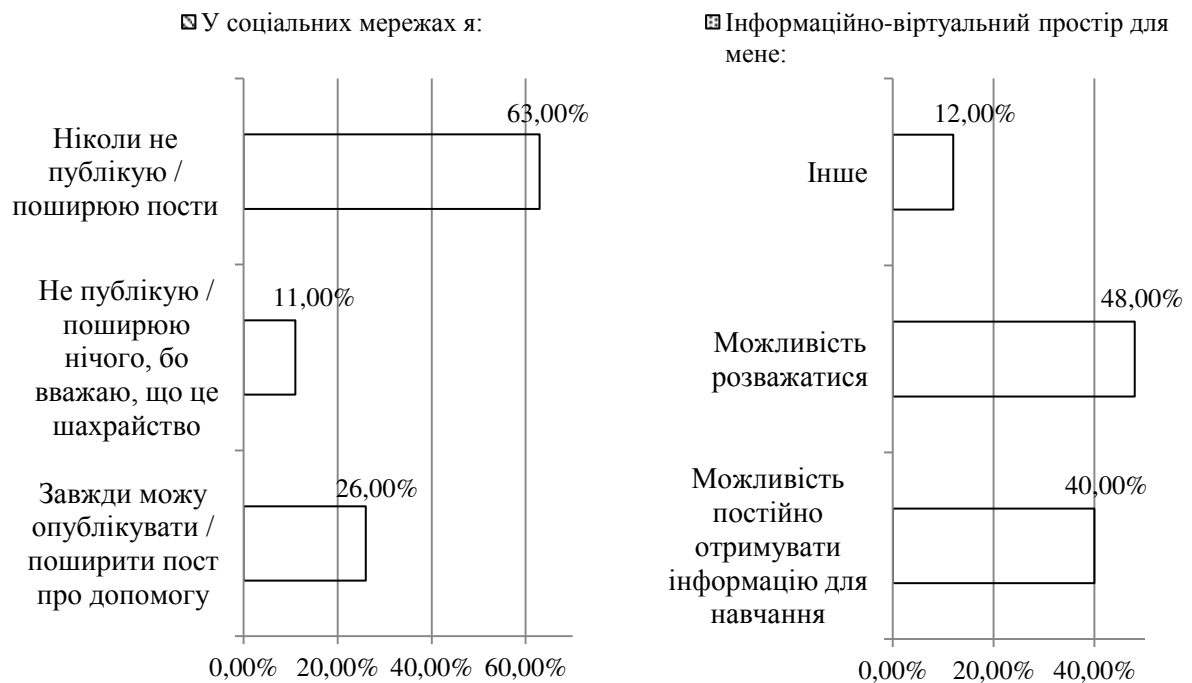

Рис.1.1. Загальні результати діагностики студентів за допомогою авторської методики «Формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності»

Проаналізувавши за допомогою відповідних опитувань і методик поточний стан формування соціальної активності студентської молоді, варто відзначити досить суперечливий характер молодих людей щодо життєвих цінностей, цілей та організації власної життєдіяльності, включаючи дозвіллеву. Правильне розуміння та реалізація дозвіллевої діяльності студентів «зіштовхується» з пасивністю та втратою інтересу до активних форм дозвіллевої діяльності через віртуалізацію дозвіллевого середовища. Проте молоді люди прагнуть до саморозвитку та збереження навколишнього середовища, що особливо актуально на часі, та цей рівень не достатній для формування соціально активної когорти майбутнього покоління – студентів.

Враховуючи отримані дані щодо формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності за допомогою верифікованих та авторської методик, для експериментальної частини роботи було обрано

2 експериментальні групи (далі – ЕГ) (598 осіб) та 2 контрольні групи (далі – КГ) (602 особи). ЕГ обиралися за відносно гіршими результатами діагностування (ХДАК – 292 особи, ХНУМ ім. І. П. Котляревського – 306 осіб), відповідно контрольні групи – за ліпшими (СумДПУ ім. А. С. Макаренка – 300 осіб, ХГУ «НУА» – 302 особи). Це пояснюється наявністю соціально-педагогічної складової в організації позанавчальної діяльності у СумДПУ ім. А. С. Макаренка та ХГУ «НУА» (волонтерська діяльність, організація благодійних вистав і соціальних акцій та ін.), що сприяє розвитку складових якостей соціальної активності студентів.

Аналіз сучасного стану формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності на прикладі зарубіжних і вітчизняних ЗВО актуалізує дослідження організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності молодих людей як інструменту поліпшення їхнього рівня соціальної активності. Позитивний досвід країн Європи та США підтверджує дієвість організованих і впроваджених дозвіллевих практик у позанавчальну діяльність студентів як структурними підрозділами ЗВО, так і молодими людьми самостійно. Самореалізація та самоактуалізація студентів у дозвіллевій діяльності сприяє розвитку таких якостей, як ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість, що є основою формування соціальної активності. Завдяки розбудові соціокультурного простору за допомогою сучасних ІКТ оновлення та розвитку набули як традиційні, так і нові види дозвіллевої діяльності студентської молоді, що розширює межі формування та розвитку соціальної активності з низького й середнього рівня до високого. Таким чином, ґрунтуючись на досвіді проаналізованих ЗВО та результатах діагностики обраних ЗВО (ХДАК, ХГУ «НУА», СумДПУ ім. А. С. Макаренка, ХНУМ ім. І. П. Котляревського) для експериментальної частини дослідження наступним етапом є розробка й реалізація системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства.

Висновки до розділу 1

Динамічність і глобальність економічних і соціальних умов розвитку суспільства й перехід до інформаційного його типу спричинили певні зміни у життєдіяльності та появу нових викликів. Молодь як найбільш адаптована та мобільна соціальна група інформаційного суспільства характеризується певними особливостями (інформаційна обізнаність і вибірковість, модифікований процес комунікації типу «людина-техніка-людина», створення та участь у віртуальних молодіжних об'єднаннях та ін.), що сприяють її позитивному розвитку. Проте молодій людині замало бути освіченою і фізично здоровою, необхідно бути допитливим, гнучким, комунікабельним, соціально активним громадянином.

Аналіз поняття «соціальна активність» у доробках провідних дослідників різних наукових галузей (філософія, соціологія, психологія, культурологія, педагогіка) актуалізує соціально-педагогічний підхід, який уможлиблює дослідження соціальної активності молоді в структурі соціальності. З цього під формуванням соціальної активності молоді розуміємо процес соціально-педагогічної діяльності з розвитку та набуття молодими людьми просоціальних цінностей, суспільно корисних особистісних якостей, характеристик і навичок, які реалізуються у соціально значущих видах взаємодії (навчальної, позанавчальної (дозвілєвої), частково трудової, професійно орієнтованої, громадянської) з метою позитивного перетворення умов соціальної дійсності.

Особливої уваги у формуванні соціальної активності заслуговує така складова молоді, як студенти – соціальна група, що відрізняється: віковими, психовіковими (висока інтелектуальна, значна пізнавальна мотивація, підвищена емоційна складова, пошук сфер самоактуалізації і самореалізації та ін.), соціальними (засвоєння нових соціальних ролей, збільшення особистісної відповідальності, оволодіння професійно значущими знаннями, початок «економічної активності» та ін.) та

інформаційними (інтерсоціалізація, новий соціальний статус, академічна мобільність, інформаційна обізнаність ін.) особливостями.

До структурних компонентів соціальної активності студентської молоді відносимо: 1) систему просоціальних цінностей (зокрема, вікові, громадянські, навчальні, професійні), гармонізація яких сприяє соціальному становленню особистості та розвитку соціальної активності; 2) соціально значущі якості, які є проявом засвоєних цінностей і стимулом реалізації соціальної активності студентів (ініціативність і цілеспрямованість у прийнятті рішень, самостійність й соціальна мобільність у вирішенні поставлених завдань, соціальна творчість і креативність у реалізації соціально корисної діяльності та ін.); 3) позитивно спрямовану просоціальну поведінку під час самореалізації у провідних сферах діяльності студентської молоді (громадянська, навчально-професійна, позанавчальна та ін.), що забезпечує безпосередню реалізацію соціально значущих якостей у суспільно корисній діяльності. З означеного, під соціальною активністю студентської молоді розуміємо соціальну якість, що є складовою соціальності студентів, характеризується набуттям громадянсько-професійних цінностей, розвитком на їх основі специфічних якостей (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість), які виявляються в просоціальній поведінці і є одночасно умовою та результатом освітньої, позанавчальної, громадянської діяльності під час навчання в ЗВО та поза його межами в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Обґрунтовано критерії соціальної активності студентської молоді, до яких відносимо: мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний. Кожен із них оцінюється показниками, які віддзеркалюють сутність поняття соціальної активності студентської молоді. Серед показників визначаємо: ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість. В залежності від ступеню розвитку соціальної активності за кожним показником виділяємо наступні рівні соціальної активності студентської молоді: високий, середній,

низький.

Враховуючи проаналізовані наукові здобутки та зміст соціальної активності студентів, під формуванням соціальної активності студентської молоді, в рамках соціально-педагогічного (вузького) підходу, розуміємо: регульований соціально-педагогічний процес сприяння засвоєнню студентами громадянських і навчально-професійних цінностей, набуття та виявлення просоціальної поведінки на основі ініціативності, соціальної мобільності та соціальної творчості як в умовах ЗВО, так і у відкритому соціальному середовищі інформаційної доби.

Формування соціальної активності студентської молоді відбувається шляхом реалізації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності, що є складовою соціально-педагогічної діяльності. Під соціально-педагогічною дозвіллевою діяльністю студентів розуміємо регулювання процесу набуття соціальності здобувачами вищої освіти у сфері дозвілля з урахуванням її ресурсів та можливостей в інформаційному суспільстві. Зарубіжний і вітчизняний досвід формування соціальної активності студентів у дозвіллевій діяльності підтверджує позитивний вплив організованого позанавчального дозвіллевого простору ЗВО, що частково має ознаки соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності. Аналіз позанавчальної діяльності ЗВО України, країн Європи та США уможлиблює наступні висновки: організована позанавчальна діяльність у ЗВО та студентські об'єднання сприяють позитивному розвитку студентів і формуванню їхньої соціальної активності; участь студентів у самоврядуванні ЗВО сприяє розвитку лідерських і організаторських якостей, що є складовими формування соціальної активності; різноманітність дозвіллевих практик уможлиблює розвиток соціальної творчості та ініціативності студентів.

Для дослідження формування соціальної активності студентської молоді було обрано чотири ЗВО, які відповідають встановленим критеріям дослідження: ХДАК, ХГУ «НУА», СумДПУ ім. А. С. Макаренка, ХНУМ ім.

І. П. Котляревського.

Результати опитування студентів за допомогою верифікованих методик підтвердили припущення про те, що на високому рівні формування соціальної активності знаходиться відносно невелика кількість студентської молоді аналізованих ЗВО (ХДАК – 21,23%, ХНУМ ім. І. П. Котляревського – 21,23%, СумДПУ ім. А. С. Макаренка – 22,13%, ХГУ «НУА» – 22,56%). Більшість мають середній – 38,11%, 37,86%, 39,81%, 39,88% – та низький – 40,66%, 40,80, 38,06%, 37,55% – рівні відповідно. Для забезпечення формування соціальної активності студентської молоді необхідно стимулювати студентів із середнім і низьким рівнями.

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Обґрунтування та розробка системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді

Теоретична обґрунтованість проблеми формування соціальної активності студентів, наявний практичний досвід успішного впливу організованої дозвіллевої діяльності на її рівень та результати діагностики, що є першочерговим етапом соціально-педагогічної діяльності [96, с. 143], актуалізують розробку системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності (далі – ССПДД) з формування соціальної активності студентської молоді. Погоджуємось з Р. Ханмурзіною, що через «відсутність необхідного досвіду оволодіння предметною культурно-дозвіллевою діяльністю, обмеженість загальної культури, вузькість духовних інтересів обираються далеко не найконструктивніші форми соціальної активності» [269]. При цьому важливою умовою є врахування особливостей інформаційного суспільства та його вплив на формування соціальної активності студентів.

Поняття «система» має два загальних підходи до розуміння – загальноприйнятій, що трактує поняття через розуміння складових системи, та більш кібернетичний, який розглядається в межах методу «чорна скриня». Обидва підходи досить повно розкривають сутність поняття «система», та більш загальноприйнятим і практичним є наступне визначення: система – це «сукупність елементів, певним чином пов'язаних і взаємодіючих між собою для виконання заданих цільових функцій» [102, с. 11]. Цільові функції

представляють собою кінцеву мету, до якої прагне система. До загальних властивостей системи відносять: цілісність, ієрархічність, емерджентність і функціональність [54]. Саме завдяки ієрархічності системи уможлиблюється організація складних багатокомпонентних систем, а отже й організація наукового дослідження формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності. Тому при побудові ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді ми спирались на загальні принципи організації і функціонування соціально-педагогічних систем [77, с. 117], серед яких: відкритість, самоорганізація, саморегуляція, самовідтворення, функціональність, динамічність та ін.

Ефективність реалізації ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді забезпечується завдяки підпорядкуванню змісту системи таким принципам, як: гуманізм, демократичність, законність, єдність відповідальності та повноважень, комплексність, диференційованість [207, с. 87].

Гуманізм і демократичність забезпечують: гармонізацію суспільних і громадських вимог із особистими інтересами студентів; добровільність участі студентів у реалізації заходів ССПДД; конфіденційність особистих результатів студентів впродовж реалізації заходів ССПДД на всіх підрівнях; наступність та адресність форм дозвіллевої діяльності, запроваджуваних у рамках ССПДД та ін.

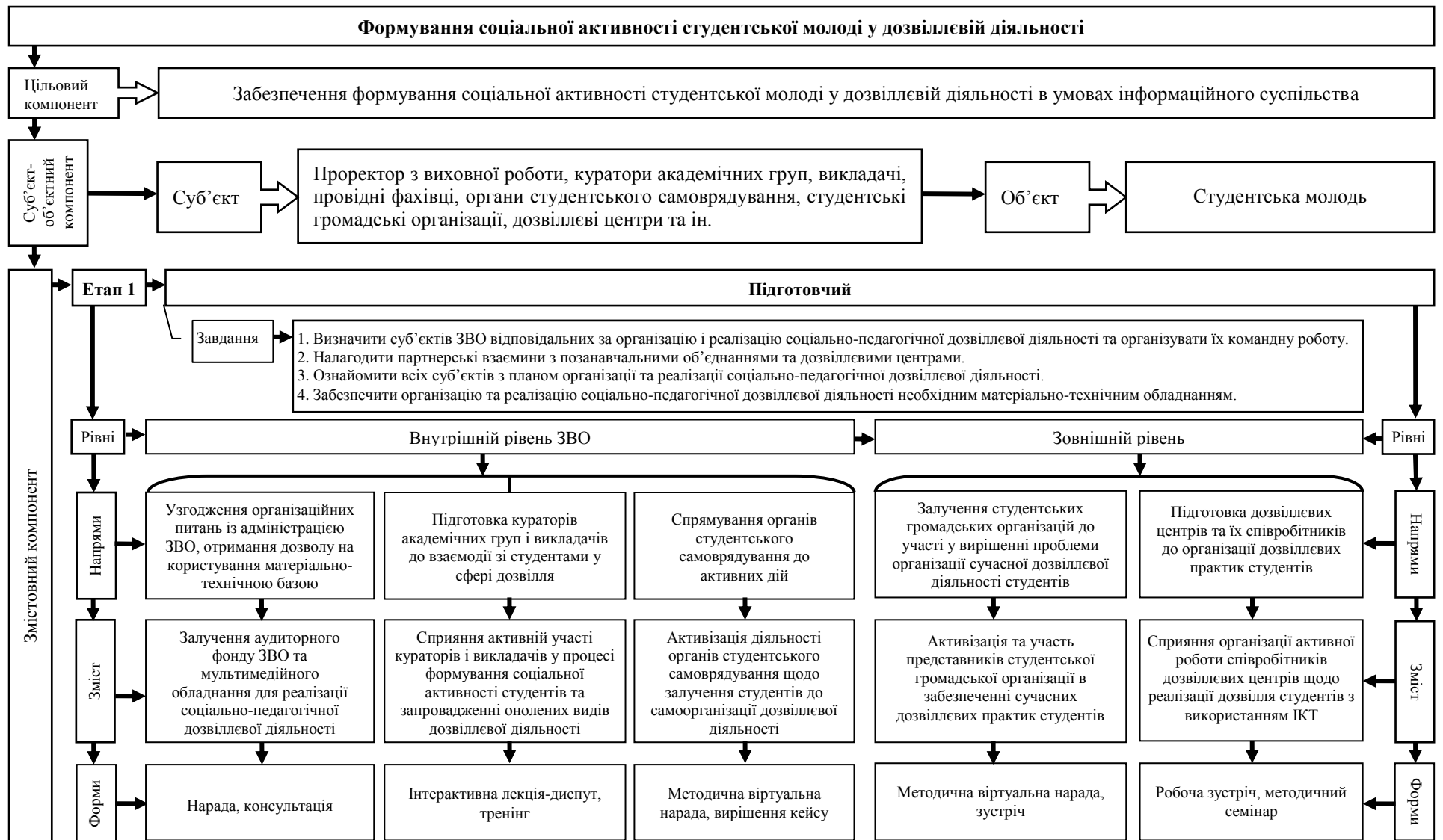
Принципи законності, а також єдності відповідальності та повноважень забезпечують коректну організацію соціально-педагогічної діяльності за допомогою спланованого комплексу дозвіллевих заходів для студентів у рамках ССПДД. Завдяки дотриманню субординації і юридичних норм забезпечуються: контроль і перевірка реалізації студентами дозвіллевих заходів згідно ССПДД; єдність повноважень і відповідальності учасників системи (кураторів, органів студентського самоврядування, студентських громадських організацій, працівників дозвіллевих центрів, студентів);

солідарність учасників та ін.

Важливість дотримання принципів комплексності та диференційованості обумовлюється необхідністю індивідуального підходу в процесі реалізації соціально-педагогічної діяльності згідно з розробленою ССПДД. Завдяки цим принципам реалізуються та забезпечуються: послідовність і комплексність соціально-педагогічної діяльності в рамках організованих дозвіллевих заходів; компетентність суб'єктів ССПДД; стимулювання активності студентів до вирішення соціально-педагогічних проблем та ін.

Всі наведені вище принципи забезпечують стимулювання соціальної активності студентської молоді, що є одним із головних завдань соціально-педагогічної діяльності [207, с. 87] та метою розробки та реалізації ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді.

Дослідники (О. Безпалько, О. Рассказова, О. Караман та ін.) до основних складових соціально-педагогічної діяльності відносять: суб'єкт, об'єкт, мету, завдання, зміст, технології, результат [14, с. 46]. О. Караман ширше розкриває складову змісту, що представлена принципами, сферами, функціями, напрямками, етапами [96, с. 144]. Таке рішення є прикладом системного підходу до організації і вирішення соціально-педагогічної проблеми та спрощує візуалізацію зв'язків складових ССПДД. Систематизація та структуризація складових соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді дозволяє змодельовати процес досягнення мети, що дозволяє зменшити ризик розбіжності теоретичної розробки з результатами емпіричного дослідження [9, с. 68]. Тому подальше дослідження буде спрямоване на розробку ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства (рис. 2.1)

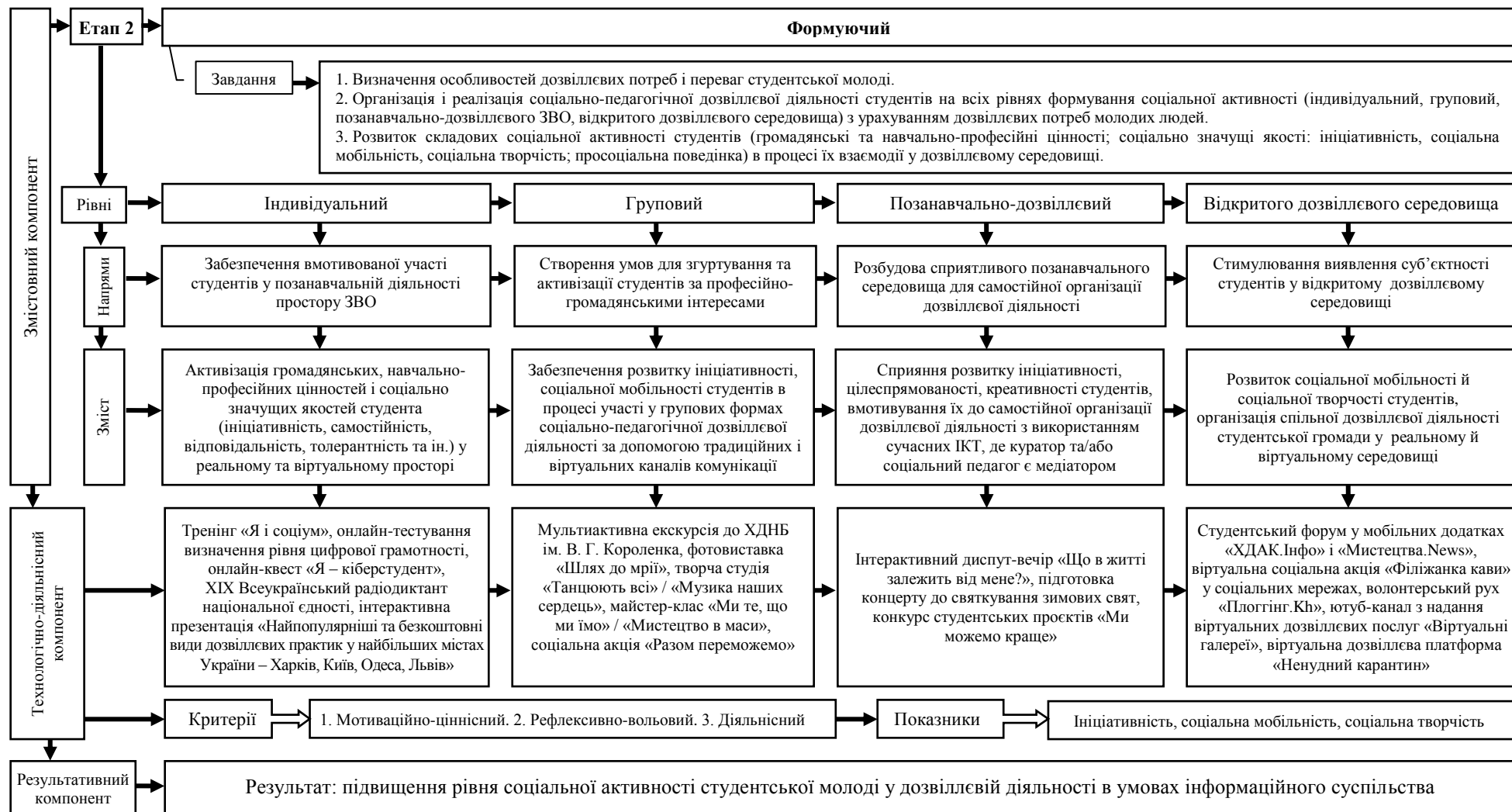

Рис. 2.1. Система соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства

Узявши за основу принцип системності та складові соціально-педагогічної діяльності, у ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства виділяємо наступні структурні компоненти:

- цільовий;
- суб'єкт-об'єктний;
- змістовний;
- технологічно-діяльнісний;
- результативний.

Першочерговим у розробці ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді є визначення мети. Коректне формування мети забезпечує ефективне проектування процесу соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності та успішне досягнення кінцевого результату. Для визначення мети застосовується цілепокладання, що уможливорює її формування з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників, зокрема впливу інформаційного середовища, навчальних і позанавчальних установ та їх учасників та ін. Отже, метою ССПДД є забезпечення формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Суб'єкт-об'єктний компонент ССПДД визначає учасників, які задіяні в процесі формування соціальної активності студентів. Оскільки соціально-педагогічна дозвіллева діяльність є адресною, до об'єкта ССПДД відносимо студентську молодь, чий рівень соціальної активності необхідно поліпшити. Суб'єктом ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді є учасники, які безпосередньо мають вплив на студентів і можуть сприяти досягненню поставленої мети. Враховуючи той факт, що більшість часу студентська молодь витрачає на навчання та задоволення дозвіллевих потреб, до суб'єктів слід віднести: проректора з виховної роботи; кураторів академічних груп; викладачів; провідних фахівців; органи студентського

самоврядування; студентські громадські організації; дозвіллеві центри та ін. Однак характер соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності буде суб'єкт-суб'єктним.

Встановивши мету й учасників ССПДД, необхідно визначити зміст процесу формування соціальної активності студентської молоді в інформаційному суспільстві. Змістовний компонент ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді визначає напрями та зміст взаємодії учасників системи на різних підрівнях. Завдяки середовищному підходу уможлиблюється визначення впливу середовища на формування соціальної активності студентів, що обумовлено їх провідними видами діяльності (навчальна й дозвіллева). Враховуючи особливості формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформатизації і віртуалізації, доцільним є виокремлення етапів змістовного компоненту: 1) підготовчий; 2) формуючий.

Підготовчий етап полягає у підготовці позанавчального, зокрема дозвіллевого, середовища ЗВО та його учасників. На цьому етапі доцільним є налагодження зворотнього зв'язку з адміністрацією ЗВО, зокрема з проректором з виховної роботи, кураторами, викладачами, фахівцями, студентськими об'єднаннями та дозвіллевими центрами. До провідних завдань підготовчого рівня відносимо: 1) визначити суб'єктів ЗВО, відповідальних за організацію і реалізацію соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності та організувати їх командну роботу; 2) налагодити партнерські відносини з позанавчальними об'єднаннями та дозвіллевими центрами; 3) ознайомити всіх суб'єктів з планом організації та реалізації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності; 4) забезпечити організацію та реалізацію соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності необхідним матеріально-технічним обладнанням.

Враховуючи складні взаємозв'язки між учасниками ССПДД та особливості дозвіллевого середовища, для ефективної організації процесу

формування соціальної активності студентської молоді було визначено наступні рівні підготовчого етапу: внутрішній рівень ЗВО та зовнішній рівень.

Внутрішній рівень ЗВО забезпечує підготовку позанавчального середовища як складового дозвіллевого та спрямування матеріально-технічного і кадрового потенціалу вишу.

По-перше, необхідним є узгодження організаційних питань із адміністрацією ЗВО, що полягає у схваленні підготовки й проведення соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності зі студентами. Завдяки матеріально-технічній базі ЗВО уможлиблюється актуалізація процесу відповідно вимогам інформаційного суспільства, зокрема сучасному аудиторному фонду, організованим комп'ютерним класам із доступом до мережі Інтернет, безкоштовному Wi-Fi, мультимедійній апаратурі та ін. Для вирішення організаційних питань доцільними формами роботи є наради та консультації, що забезпечать організацію відповідальної роботи зі студентами та іншими учасниками освітнього процесу.

По-друге, важливою є адаптація студентів до позанавчального середовища ЗВО, що уможлиблюється завдяки організованому інституту кураторів. Куратори є певними посередниками між студентами та адміністрацією ЗВО, що забезпечують баланс в організації освітнього процесу всіх учасників та сприяють соціальному становленню студентської молоді, зокрема формуванню соціальної активності. Також важливу роль відіграють активні викладачі, які виконують навчально-виховну функцію ЗВО, що позитивно впливає на гармонійний розвиток особистості студентів. Для ефективної організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентів необхідною є підготовка кураторів і активних викладачів до взаємодії з молодими людьми у сфері дозвілля. Для вмотивування кураторів і викладачів, що мають бажання взяти участь у реалізації ССПДД, до запровадження оновлених видів дозвіллевої

діяльності у позанавчальному середовищі ЗВО слід провести тренінг на тему взаємодії зі студентами та інтерактивну лекцію-диспут з питань залучення нових форм і методів організації дозвіллевої діяльності студентів в умовах інформатизації. Завдяки комплексній роботі кураторів у організації навчальної і позанавчальної діяльності студентів набувають розвитку громадянські й навчально-професійні цінності, високоморальні почуття і якості у студентській молоді, що забезпечує формування їх соціальної активності.

По-третє, в межах навчального простору ЗВО функціонує студентське самоврядування, яке утворює сприятливе середовище для формування соціальної активності студентів. Об'єднання найбільш ініціативних та соціально активних молодих людей, що очолюють органи студентського самоврядування, мотивує інших до участі у вирішенні нагальних питань студентської спільноти. Так, учасники самоврядування, окрім участі у навчальному процесі, займаються вирішенням проблем організації дозвіллевої діяльності студентів. Активна взаємодія органів студентського самоврядування та студентської громади актуалізує існуючі види дозвіллевої діяльності та сприяє самоорганізації нових, що позитивно відбивається на розвитку самостійності, відповідальності, цілеспрямованості студентів у студентському мікросоціумі, що після транспонується у професійне і громадянське середовище. Таке моделювання організації життєдіяльності студентської молоді позитивно впливає на розвиток особистості студентів та сприяє формуванню їх соціальної активності. Для налагодження взаємодії між студентами та учасниками органів студентського самоврядування доцільною є організація методичної віртуальної наради, що забезпечить обмін досвідом з питань організації дозвіллевої діяльності молодих людей, а для посилення творчої складової організації означеної діяльності – застосування кейсового методу вирішення проблеми.

Зовнішній рівень підготовчого етапу ССПДД з формування соціальної

активності студентської молоді передбачає організацію та спрямування можливостей і потенціалу інших об'єднань і дозвіллевих центрів, що сприятимуть формуванню соціальної активності студентів поза межами ЗВО. До таких слід віднести студентські громадські організації та дозвіллеві центри.

Більш самостійною та вільною від впливу ЗВО формою самореалізації і самоактуалізації потенціалу студентської молоді є студентські громадські організації. Вони є частиною молодіжних громадських організацій, які сприяють високому соціальному розвитку студентів і формуванню їх соціальної активності. Завдяки визначеній спільній меті студенти об'єднуються для надання допомоги своїм товаришам у різних сферах діяльності, зокрема дозвіллевій. Взаємодія активних студентів із студентськими громадськими організаціями сприятиме організації сучасних дозвіллевих практик молодих людей, а також розвитку у них ініціативності, взаємодопомоги, соціальної творчості, що утворюють основу для формування соціальної активності студентської молоді. Для встановлення позитивної комунікації між ЗВО та студентськими громадськими організаціями доцільним є застосування таких форм, як методична віртуальна нарада з питань організації дозвіллевої діяльності студентів у реальному та віртуальному середовищах, а також зустріч, яка може бути проведена за допомогою методу «мозковий штурм», у формі диспуту або ін.

Іншою складовою зовнішнього рівня є співпраця із дозвіллевими центрами. Діяльність дозвіллевих центрів забезпечує не лише розважальну та рекреаційну функції, а й сприяє формуванню та розвитку гармонійної особистості, що мобільно пристосовується до нових соціально-економічних умов і викликів суспільства. Хоча інформатизація традиційних форм дозвіллевої діяльності студентів (відвідування бібліотек, клубів, музеїв та ін.) й поява віртуальних певним чином знижує загальну фізичну активність, проте підвищує пізнавальний інтерес молодих людей і розширює середовище

для формування та реалізації соціальної активності за допомогою Інтернету, телебачення, електронних видань, мобільних додатків та ін. Так, сучасним мультифункціональним дозвіллевим простором є бібліотеки, які розширили перелік послуг і відповідають вимогам інформаційного суспільства завдяки оновленій матеріально-технічній базі та постійному підвищенню кваліфікації співробітників. Залучення студентів до такого формату сучасних дозвіллевих центрів сприяє розвитку їх творчого потенціалу, креативності та самореалізації, які є компонентами формування соціальної активності, оскільки надає свободу вибору в організації як власної дозвіллевої діяльності, так й інших шляхом реалізації власного дозвіллевого проекту у реальному та віртуальному просторі. Для забезпечення ефективності взаємодії студентів і дозвіллевих центрів, зокрема бібліотек, необхідним вбачаємо проведення робочих зустрічей і методичних семінарів із співробітниками бібліотек з метою вдосконалення їхньої професійної майстерності.

Після організації першого етапу змістовного компоненту ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді необхідною є організація другого етапу – формуючого, що безпосередньо визначає стратегію формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності. До завдань формувального рівня відносимо: 1) визначення особливостей дозвіллевих потреб і переваг студентської молоді; 2) організація і реалізація соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів на всіх рівнях формування соціальної активності (індивідуальний, груповий, позанавчально-дозвіллевий ЗВО, відкритого дозвіллевого середовища) з урахуванням дозвіллевих потреб молодих людей; 3) розвиток складових соціальної активності студентів (громадянські та навчально-професійні цінності; соціально значущі якості: ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість; просоціальна поведінка) в процесі їх взаємодії у дозвіллевому середовищі.

Враховуючи вплив інформатизації на провідні види діяльності

студентів, зокрема дозвілєву, доцільною є організація соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді на всіх підрівнях взаємодії молодих людей. Комплексний підхід до організації та реалізації дозвілєвої діяльності студентської молоді як інструмента формування соціальної активності уможлиблює виділення наступних рівнів: індивідуальний, груповий, позанавчально-дозвілєвий, відкритого дозвілєвого середовища.

Формування соціальної активності у дозвілєвій діяльності студента на індивідуальному рівні забезпечує вмотивовану участь молодих людей у позанавчальній діяльності у середовищі ЗВО, що сприяє активізації громадянських і навчально-професійних цінностей, а також суспільно значущих якостей (ініціативність, цілеспрямованість, самостійність, відповідальність, мобільність, ініціативність, толерантність та ін.). На цьому підрівні студентська молодь за допомогою кураторів надихається на реалізацію суспільно корисної діяльності, усвідомлює важливість самопрезентації і самоактуалізації через соціальну активність.

Груповий рівень формування соціальної активності студентів забезпечує створення сприятливих умов для згуртування молодих людей за професійно-громадянськими інтересами шляхом організації кураторами різноманітних групових дозвілєвих практик. Завдяки сприятливим умовам позанавчального середовища ЗВО й дозвілєвих центрів, зокрема бібліотеки, та їх матеріально-технічній базі уможлиблюється організація сучасних і актуальних дозвілєвих практик, що зміцнюють студентські взаємозв'язки, розширюють їх. Групова форма роботи зі студентами за допомогою різних каналів комунікації сприяє розвитку якостей, які молоді люди максимально набувають завдяки роботі у колективі, зокрема ініціативності та соціальної мобільності, що є основою формування соціальної активності. Самореалізація студентської молоді на груповому рівні є перехідним етапом від залежної і підпорядкованої організації дозвілєвої діяльності до

самостійної, що сприяє їх самоактуалізації та формуванню соціальної активності.

На позанавчально-дозвіллевому рівні важливим етапом є розбудова сприятливого позанавчального середовища для самостійної організації дозвіллевої діяльності. Для цього куратори як найближчі до студентів суб'єкти освітнього процесу допомагають молодим людям, виконуючи роль медіатора. Отже, куратори на цьому рівні формування соціальної активності студентів є спостерігачами, які лише спрямовують ініціативність, креативність і соціальну творчість студентської молоді у позитивне життєтворення. Завдяки вільному та творчому підходу до організації як власної дозвіллевої діяльності, так і студентської громади ЗВО загалом, студенти вмотивовуються до проєктної діяльності, що розширює можливості молодих людей, та, одночасно, сприяє розвитку ініціативності, цілеспрямованості, креативності студентів.

Рівень відкритого дозвіллевого середовища є найбільш актуальним і гнучким простором студентів для самостійної організації власної дозвіллевої діяльності, що приносить користь як собі, так і іншим членам суспільства. Враховуючи досягнення інформаційного суспільства та багатофункціональність сучасних гаджетів, студенти мають можливість створювати різні віртуальні соціальні спільноти, які допомагають акумулювати потенціал молодих людей у звичному для них просторі. Створення студентами власних віртуальних дозвіллевих середовищ на інтернет-платформах з вільним доступом з будь-якої географічної точки розширює можливості задоволення їхніх дозвіллевих потреб і сприяє розвитку соціальної творчості та соціальної мобільності, що є структурними складовими соціальної активності студентів.

ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді представляє собою сукупність певних соціально-педагогічних методів і форм, що пов'язані структурно-логічними зв'язками, з метою досягнення

оптимального рівня сформованості соціальної активності у студентської молоді (чий рівень був низький) та його підвищенню (чий рівень був оптимальний). Тому на кожному з визначених рівнів згідно ССПДД необхідною є організація технологічно-діяльнісного компоненту, що представляє собою набір дозвіллевих форм, відповідних сучасним запитам студентів та спроможних вирішити означені виклики на кожному з рівнів.

На індивідуальному рівні головним є виявлення потенціалу студентів і розкриття важливості реалізації ними суспільно корисної діяльності, що транслюється завдяки формуванню у них соціальної активності. Для цього куратори академічних груп впроваджують дозвіллеві практики, які дозволяють молодій людині у невимушеній обстановці досягнути важливість формування у них соціальної активності та користь від її реалізації. Серед таких заходів, насамперед, є тренінг на тему «Я і соціум». Тренінг є організаційною формою навчально-виховної роботи, що має за мету діагностику наявного рівня сформованості соціальної активності у студента. Означений тренінг сприятиме визначенню студентом свого місця й можливостей у суспільстві, дозволяє опанувати напрямки самореалізації свого потенціалу та соціально значущих якостей, що є складовими компонентами соціальної активності. Наступною дозвіллевою практикою є онлайн-тестування визначення рівня цифрової грамотності, яке передбачає отримання миттєвого результату. Така форма є актуальною як для сучасної студентської молоді, оскільки інтернет-простір є невід'ємною частиною її життя, так і для кураторів, тому що є швидким способом отримання первинної інформації про рівень інформаційної та технічної підготовки студента. Враховуючи результати онлайн-тестування і сучасну тенденцію студентів до використання гаджетів у всіх сферах життєдіяльності, за допомогою обладнаних комп'ютерних класів ЗВО з метою розвитку пізнавальної активності та соціальної творчості молодих людей ефективною є організація онлайн-квесту на тему «Я – кіберстудент». Завдання онлайн-

квесту сприяють отриманню нової інформації та ненав'язливо спрямовують творчий потенціал студентів до ініціативної та відповідальної соціально корисної діяльності. Важливою дозвіллевою практикою вважаємо спільно з органами студентського самоврядування як найбільш активної студентської спілки ЗВО організацію участі у ХІХ Всеукраїнському радіодиктанті національної єдності, що сприяє розвитку патріотичності на тлі перевірки писемної грамотності. Участь у радіодиктанті також сприятиме згуртуванню студентів, розвитку їх комунікабельності й відповідальності. З метою розвитку пізнавальної активності доцільною є організація інтерактивної презентації на тему «Найпопулярніші та безкоштовні види дозвіллевих практик у найбільших містах України – Харків, Київ, Одеса, Львів», яка не тільки візуально представляє новий матеріал, а й супроводжується активним диспутом, що регулює ведучий (куратор, соціальний педагог). Таким чином означені дозвіллеві практики на індивідуальному рівні формування соціальної активності студентів сприятимуть розвитку особистісних якостей молодих людей в процесі соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності.

Груповий рівень формування соціальної активності студентської молоді передбачає згуртування молодих людей з метою розвитку якостей колективної взаємодії і підтримки за допомогою організації спільної дозвіллевої діяльності під керівництвом куратора, соціального педагога та інших робітників сфери культури. Серед таких форм дозвіллевої діяльності, по-перше, виділяємо мультиактивну екскурсію до ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Бібліотека як міжкультурне творче середовище, що розширило спектр своїх послуг до віртуальних освітніх консультацій, організовує дозвіллевий час молоді людини з метою розширення світогляду, активізації пізнавальної функції, інформативної наповненості та розгортання комунікативних вмінь студента. Завдяки ІКТ та майстерності робітників ХДНБ ім. В. Г. Короленка звичайна екскурсія розширила простір взаємодії з відвідувачами, зокрема студентами, до мультиактивності, що виявляється в проведенні

інтерактивних свят, вікторин тощо (наприклад, відеолекція «Краю мій, Слобожанщино!», онлайн-вікторина «Харківщина в цікавих подіях і фактах» та ін.). Такий позитивний приклад організації дозвіллевої діяльності сприятиме творчому підходу до організації та реалізації у середовищі ЗВО дозвіллевих практик, як-то: свято, конкурс, виставка тощо. З ініціативи куратора та адміністрації ЗВО студентам пропонується взяти участь у фотовиставці «Шлях до мрії», яка у креативній формі розвиватиме у студентів ініціативність, цілеспрямованість, соціальну творчість та ін., що сприятиме формуванню їх соціальної активності. Більш діяльнісною формою є творчі студії та майстер-класи, які є різноплановими за характером діяльності, але мають спільну мету – створення чогось творчого та корисного, що позитивно сприяє формуванню соціальної активності студентів. Враховуючи інтереси студентів, на вибір можна запропонувати організацію творчої студії «Танцюють всі» або «Музика наших сердець», або проведення щорічних майстер-класів на тему «Ми те, що ми їмо» або «Мистецтво в маси». Вибір тієї чи іншої дозвіллевої практики заохочуватиме студентів у творчій обстановці набувати соціально важливі якості (ініціативність, самостійність, цілеспрямованість, соціальна творчість, відповідальність та ін.), що сприяють формуванню їх соціальної активності. Не менш соціально корисною, на нашу думку, є організація та участь студентської молоді у різних соціальних акціях. Однією з таких є організація соціальної акції «Разом переможемо», присвяченої Всесвітньому дню боротьби зі СНІДом. Долучення студентів до вирішення інтерсоціальних проблем і питань мотивуватиме молодих людей бути відповідальними, ініціативними, обізнаними членами суспільства, які мають активну життєву позицію.

Позанавчально-дозвіллевий рівень мотивуватиме студентів до самостійного вибору каналів реалізації дозвіллевих потреб. Завдяки роботі куратора та соціального педагога як наставників молоді люди матимуть

можливість спрямувати свій потенціал у позитивну організацію дозвілєвої діяльності за власними вподобаннями та потребами. Враховуючи технологічну складову ЗВО, студентська молодь може реалізувати такі заходи, що сприяють формуванню соціальної активності: інтерактивний диспут-вечір «Що в житті залежить від мене?», підготовка концерту до святкування новорічних свят, конкурс студентських проєктів «Ми можемо краще». Завдяки розвитку мережі Інтернет, «світу гаджетів», а разом і технологічній забезпеченості ЗВО інформаційна обізнаність студентів дозволяє спрямувати переваги розвитку у позитивний напрямок організації позанавчальної діяльності. При цьому в такий спосіб урізноманітнюються традиційні дозвілєві практики. Так, звичайний диспут завдяки інформаційній грамотності та обізнаності студентів трансформується в інтерактивний диспут-вечір «Що в житті залежить від мене?», що сприяє розвитку комунікаційних навичок, впевненості, соціальної творчості. З метою продовження об'єднання студентського потенціалу та скерування соціальної творчості молоді у позитивну соціально корисну діяльність заплановано організацію святкових концертів до Нового року та Різдва. Враховуючи творчий напрямок освітньої підготовки студентів, така форма організації дозвілєвої діяльності позитивно впливатиме на соціальний розвиток молодих людей загалом. Це забезпечить виконання таких соціально-педагогічних функцій, як виховна, рекреаційна, інформативна та ін. На студентів буде покладено відповідальність за глядачів, які прийшли на свято, тому вони мають докласти максимум зусиль для реалізації розробленого сценарію. Послідовним завершуючим етапом позанавчально-дозвілєвого рівня є організація конкурсу студентських проєктів «Ми можемо краще». Завдяки комплексній роботі студента у створенні й презентації власного проєкту з організації певної діяльності, яка йому є близькою та несе позитивні перетворення у суспільство, набуватимуть розвитку просоціальні цінності, життєві орієнтири, важливі якості й риси, що

є основою формування соціальної активності студентів.

Організація дозвілєвої діяльності студентів на рівні відкритого дозвілєвого середовища, яка спрямована на згуртування молодих людей з метою корисного проведення дозвілєвого часу, представлена самостійною діяльністю студентів за участю куратора та соціального педагога як спостерігача у реальному й віртуальному середовищах. Серед таких виділяємо: студентський форум у мобільних додатках «ХДАК.Інфо» і «Мистецтва.News», віртуальна соціальна акція «Філіжанка кави» у соціальних мережах, волонтерський рух «Плоггінг.Kh», ютуб-канал з надання віртуальних дозвілєвих послуг «Віртуальні галереї», віртуальна дозвілєва платформа «Ненудний карантин». Оскільки студентська молодь вирізняється оперативністю та швидкою інтегративністю до нових умов і викликів суспільства, вона адаптує соціально корисну діяльність згідно з сучасними способами. З метою розвитку соціальної мобільності та ініціативності як складових соціальної активності студентів ефективним є згуртування молодих людей у віртуальних спільнотах «ХДАК.Інфо» і «Мистецтва.News» за допомогою мобільних додатків (Viber, WhatsApp, Telegram, Messenger та ін.), що сприятиме швидкій комунікації і вирішенню проблем студентської громади. За допомогою сучасних ІКТ вже звичною є організація соціальних акцій не лише у реальному житті, а й у соціальних мережах типу Facebook та Instagram. Завдяки ініціативності, соціальній творчості та інформаційній обізнаності студентів організовано віртуальну соціальну акцію «Філіжанка кави» у соціальних мережах, що за допомогою дописів у соціальних мережах та їх поширенню допомагає безхатнім тваринкам. Такий креативний підхід сприятиме розвитку емпатії та відповідальності студентів, що вмотивує їх до інших соціально активних дій. Послідовним кроком є організація волонтерської роботи «Плоггінг.Kh», в основі якого став всесвітній рух по збереженню екології світу «Плоггінг» (англ. «Plogging»), започаткований студентами зі Швеції. Таке

поєднання фізичної активності з високою екологічною метою збереження планети чистою сприятиме формуванню соціальної активності студентської молоді завдяки розвитку громадянських і освітньо-професійних цінностей та якостей, що проявляються у соціально значущій поведінці. Мотивація до реалізації суспільно корисної діяльності також проявляється в організації надання віртуальних дозвіллевих послуг як студентам свого ЗВО, так і іншим користувачам мережі Інтернет завдяки різним віртуальним платформам. Так, актуальним є створення ютуб-каналу «Віртуальні галереї», де студенти виступатимуть в ролі авторів цікавих відеороликів про цікаві міста і події та спілкуватимуться з глядачами через коментарі. У такий доступний і легкий спосіб об'єднання та комунікації у студентів набуватимуть розвитку такі якості, як ініціативність, цілеспрямованість, соціальна мобільність, соціальна творчість, комунікативні навички та ін. Позитивний досвід корисного впровадження ІКТ і можливостей мережі Інтернет дозволить нівелювати негативні ризики інтернет-залежності та використовувати потенціал віртуального середовища. Так, молоді люди мають можливість створювати віртуальні дозвіллеві середовища на різних платформах мережі Інтернет (зокрема на Google Клас), що надають можливість обмінюватися власним досвідом і думками, організовувати віртуальні форми дозвіллевої діяльності незалежно від часових і географічних бар'єрів. Особливої актуальності такі форми набувають під час пандемій і природніх катаклізмів.

Організація ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді перевіряється за допомогою визначених критеріїв (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний) і показників (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість), які обґрунтовано у параграфі 1.3.

Означена ССПДД розрахована терміном на 1 навчальний рік. Запропоновані дозвіллеві форми в рамках організації дозвіллевої діяльності студентів у реальному та віртуальному середовищах можуть бути доопрацьовані або відмінені залежно від результатів повторної діагностики

студентів, а також припускається запровадження нових форм. Через безперервний процес розвитку інформаційного суспільства та трансформацію навчального і дозвілєвого середовищ такий підхід є доцільним, оскільки припускає постійну модернізацію та підвищення ефективності ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді в цілому. План реалізації ССПДД надано в додатках (дод. Л).

2.2. Реалізація системи соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді

Для реалізації ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді важливими складовими були час (експериментальне дослідження тривало впродовж одного навчального року) та учасники (студенти ХДАК – 292 особи, студенти ХНУМ ім. І. П. Котляревського – 306 осіб, проректори з виховної роботи, куратори академічних груп, викладачі та провідні спеціалісти обраних для експерименту ЗВО – 74 особи, представники громадського об'єднання «Українська асоціація студентів» – 4 особи, бібліотекарі та співробітники ХДНБ ім. В. Г. Короленка – 11 осіб).

Формування соціальної активності студентської молоді у дозвілєвій діяльності відповідно до розробленої ССПДД є поетапним процесом, складові якого взаємопов'язані. Кожна складова виконує певні функції і закладає базу подальшого розвитку якостей і вмінь студента для реалізації соціально корисної діяльності. Тому важливим вбачаємо якісну роботу всіх учасників процесу на кожному виділеному етапі (підготовчий, формуючий).

Для досягнення максимальної ефективності ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді необхідними є підготовка учасників і організація середовища для реалізації розробленої системи за планом, що забезпечується на підготовчому етапі. Оскільки загальним простором для

організації дозвіллевої діяльності студентів є позанавчальне середовище ЗВО, необхідними вбачаються визначення й підготовка відповідальних осіб та забезпечення умов для впровадження дозвіллевих практик.

Першочерговим для організації розробленої ССПДД є забезпечення належних умов для реалізації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності на внутрішньому рівні ЗВО. З метою узгодження організаційних питань у ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК було організовано наради за участю проректорів з виховної роботи, кураторів академічних груп і провідних спеціалістів – 40 осіб з ХНУМ ім. І. П. Котляревського та 34 особи з ХДАК. Учасників наради проінформували щодо реалізації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності зі студентами та планом ССПДД. Куратори академічних груп отримали роздатковий матеріал з запланованими дозвіллевими практиками. Спеціалісти, відповідальні за матеріально-технічну базу обраних ЗВО, були ознайомлені з датами проведення дозвіллевих практик, коли буде потрібне мультимедійне та комп'ютерне обладнання; на них було покладено відповідальність за проведення інструктажу з техніки безпеки при використанні означеної техніки. Для забезпечення ефективності реалізації ССПДД у ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК на нарадах було оголошено графік проведення консультацій із кураторами академічних груп з питань організації і проведення дозвіллевих практик. Проведення таких нарад забезпечило узгодження організаційних питань із адміністрацією ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК, що сприяє подальшій роботі з учасниками ССПДД. Завдяки співпраці з проректорами з виховної роботи у ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК було організовано та проведено ряд консультацій для кураторів академічних груп, на яких детально було пояснено зміст кожної дозвіллевої практики та визначено роль самих кураторів. Куратори ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК активно відвідували консультації і ставили питання щодо їхньої участі у запланованих дозвіллевих практиках. Консультації забезпечили

налагодження комунікаційного процесу з кураторами академічних груп та їх якісну інформаційну підтримку, що стало ґрунтом для наступного напрямку їх підготовки.

Наступним напрямом підготовчого етапу на внутрішньому рівні ЗВО була безпосередня підготовка кураторів і активних викладачів, що бажають взяти участь у реалізації ССПДД, ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК, до взаємодії зі студентами. Для їхнього вмотивування у процес формування соціальної активності студентської молоді за допомогою соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності в умовах інформаційного суспільства було організовано та проведено з використанням мультимедійного обладнання інтерактивну лекцію-диспут на тему «Я партнер і друг студента. Організація соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів» (дод. П). Було висвітлено провідні проблеми та завдання суб'єктів простору ЗВО, проаналізовано думку студентів ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК, обговорено шляхи підвищення рівня соціальної активності студентської молоді за допомогою організованої соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності. Учасники заходу підтримали запропоновані дозвіллі практики згідно ССПДД, а також задіяння дозвіллевих центрів, серед яких було виділено ХДНБ ім. В. Г. Короленка. З метою ефективної реалізації ССПДД з формування соціальної активності студентів важливим є встановлення дружніх комунікаційних зв'язків між кураторами, викладачами та безпосередньо молодими людьми, що навчаються у ЗВО. Для цього було проведено тренінг на тему «Ефективна комунікація», де куратори академічних груп і активні викладачі опанували прийоми та навички взаєморозуміння та ефективного слухання, що посприяло активізації творчого підходу в реалізації дозвіллевих практик для студентської молоді. Завдяки комплексу вправ [249] також було досягнуто згуртування учасників тренінгу, що позитивно вплинуло на підготовку до реалізації ССПДД.

Заключним напрямом підготовки внутрішнього рівня ЗВО є залучення органів студентського самоврядування до активної взаємодії зі студентами з метою вирішення проблем організації дозвілєвої діяльності. Взаємодія активних і відповідальних учасників самоврядування зі студентами експериментальних груп сприяє розвитку соціально важливих якостей (ініціативність, цілеспрямованість, соціальна мобільність і творчість та ін.) останніх. Для вмотивування учасників студентського самоврядування до креативного вирішення проблеми було організовано захід з вирішення кейсу. Для студентів спеціально було розроблено та організовано проведення кейсу на тему трансформації простору ЗВО з метою підвищення рівня соціальної активності студентської молоді (дод. Р). Завдяки мультимедійному обладнанню було забезпечено візуалізацію матеріалу, що сприяло активному включенню учасників студентського самоврядування у розв'язання кейсу. Студенти сформували багато позитивних і вірних способів вирішення завдання, серед яких було встановлення партнерських зв'язків студентського самоврядування зі студентськими громадськими організаціями з метою організації позанавчального дозвілєвого простору ЗВО. Розв'язання цього кейсу спонукало учасників студентського самоврядування до участі у методичній віртуальній нараді на тему «Покращення організації дозвілєвої діяльності студентів» з метою формування соціальної активності студентів за допомогою трансформації їх дозвілєвих практик. У віртуальній нараді взяли участь голови студентських рад ХДАК, ХНУМ ім. І. П. Котляревського, ХГУ «НУА», СумДПУ ім. А. С. Макаренка, їхні заступники і секретарі та представники громадського об'єднання «Українська асоціація студентів». Завдяки різноманіттю сучасних ІКТ нараду було проведено за допомогою програми Skype, яка є безкоштовною та доступною з різних портативних пристроїв (комп'ютер, ноутбук, планшет, смартфон тощо), що дозволило подолати географічні бар'єри. Шляхом колегіальної бесіди було встановлено, що для

урізноманітнення доступних студентам дозвіллевих практик слід застосувати інформаційні технології та наявне технічне оснащення ЗВО. У такий спосіб, учасники методичної віртуальної наради дійшли висновку, що завдяки технологізації дозвілля студентів поживається та урізноманітнюється соціально корисними дозвіллевими практиками. Серед запропонованих варіантів були такі: проведення лекції із застосуванням медіаобладнання, створення віртуальних об'єднань, організація та проведення диспут-вечора та ін. В результаті обговорення студенти ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського прийняли рішення, що найбільш цікавими для них є організація диспут-вечора та створення віртуальних об'єднань у мобільних додатках.

Підготовчий етап на зовнішньому рівні ССПДД з формування соціальної активності передбачав організацію роботи за двома напрямками: залучення студентських громадських організацій до вирішення проблеми організації дозвіллевої діяльності студентів і підготовка дозвіллевих центрів та їх співробітників до організації дозвіллевої діяльності молодих людей. Завдяки активній підготовці внутрішнього рівня ЗВО та проведенню методичної віртуальної наради органів студентського самоврядування з учасниками студентської громадської організації «Українська асоціація студентів» частково було реалізовано підготовку зовнішнього рівня. Методична нарада дозволила виявити актуальні проблеми студентської молоді та організації їх дозвіллевої діяльності, що потребували обговорення та вирішення. З цією метою було організовано зустріч голів студентських рад ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського із представниками «Української асоціації студентів», де було ініційовано віртуальний робочий чат «Творчі студенти» у мобільному додатку Telegram. Це дозволило оперативно комунікувати незалежно від часових, географічних і природних бар'єрів, а також інформувати й долучатися до організації та участі в активних соціальних проєктах від студентської громадської організації.

Підготовка дозвіллевих центрів, зокрема ХДНБ ім. В. Г. Короленка (що було підтримано кураторами та викладачами на інтерактивній лекції-диспуті на тему «Я партнер і друг студента. Організація соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів»), полягає в актуалізації потенціалу співробітників відповідно до вимог сучасного розвитку інформаційного суспільства та особливостей студентів. По-перше, було підготовлено та проведено робочу зустріч із директором ХДНБ ім. В. Г. Короленка, що дозволило налагодити плідну співпрацю з фахівцями бібліотеки та визначити напрями роботи з організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді. По-друге, завдяки активному сприянню керівництва бібліотеки для її фахівців було організовано методичний семінар на тему «Сучасні формати, платформи та сервіси: нові можливості та виклики» (дод. С) з використанням мультимедійного обладнання. Бібліотекарів ознайомили з сучасними інформаційними платформами та способами їх використання у соціокультурному просторі бібліотеки для задоволення дозвіллевих потреб студентів. Учасники семінару активно ставили запитання та обговорювали можливі шляхи використання інформаційних технологій і платформ для впровадження нових послуг для читачів.

Наступним етапом ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді є формуючий. На цьому етапі на основі підготовки середовища та суб'єктів експерименту необхідними є безпосередня організація та реалізація соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності зі студентами на всіх підрівнях.

Передусім важливості набуває робота зі студентами на індивідуальному рівні, оскільки необхідним є забезпечення їхньої вмотивованої участі у позанавчальній діяльності простору ЗВО, а саме ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського. З цією метою актуальними дозвіллевими формами є тренінги, квести і творчі студії, орієнтовані на плідну роботу кураторів

академічних груп і активних викладачів зі студентами. Так, було організовано тренінг «Я і соціум» (дод. М), який мав за мету розкрити особистісну сутність кожного студента і їхні якості, допомогти їм опанувати власні ресурси для співпраці з іншими членами суспільства та реалізації соціально корисної діяльності. Важлива роль у цьому тренінгу відводилась модератору, оскільки від його комунікативних і організаторських здібностей залежало позитивне спрямування студентської молоді до співпраці з кураторами та викладачами ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського та успішна реалізація ССПДД загалом. Тренінг було організовано таким чином, що студенти були не просто слухачами, а й вносили певні правки у сценарій заходу, що забезпечило інтерактивний підхід. Молоді люди встановили правила поведінки на тренінгу, які було занотовано на плакаті як візуальне нагадування впродовж усього заходу. Загалом студенти запропонували загальні етичні правила поведінки, як-то: поважати один одного та думку співрозмовника; не сперечатися; щиро висловлювати думки та ін. Модератором також було запропоновано правило: персоніфікованість висловлювання думок студентів, яка забезпечила ініціативність та відповідальність кожного учасника тренінгу за власні слова. Для встановлення довірчих відносин між студентами та модератором першим етапом загальної частини заходу стало знайомство за допомогою нескладного, але дієвого прийому – до власного імені додати три слова-прикметника, що характеризують найбільш приманні особі якості. Так молоді люди мали можливість презентувати свої особливості та, можливо, по-новому розкритися серед одногрупників. Варто відзначити, що такий простий спосіб знайомства створив невимушену атмосферу серед студентів і допоміг модератору реалізувати наступну складову тренінгу – гру «Торбинка асоціацій». Він запропонував студентам до поняття «соціум» підібрати якнайбільше асоціативних слів та заповнити свою уявну торбинку. Більшість запропонувала такі варіанти, як: суспільство, навколишнє середовище, люди та ін. Визначення та обговорення з молодими людьми проблем, з якими вони стикаються у

суспільстві, дозволило відобразити їх за допомогою вправи «Гора проблем», вершиною якої стала соціальна пасивність. Ілюстративний підхід забезпечив розуміння студентами важливості всіх компонентів взаємовідносин у суспільстві та важливості соціальної активності як якості в кожному з них. Цікавою була реакція студентів на тест «Сім “Я” людини», який завдяки психологічним прийомам дозволив визначити провідні особливості кожного учасника та їх користь у взаємовідносинах з іншими членами суспільства. Заключною стала соціально спрямована гра на розуміння людей, яка полягала в узгодженні питання між студентами за умови уявної фізичної вади (відсутність слуху, зору або інше). Так молоді люди зробили для себе висновок про важливість взаєморозуміння між членами суспільства, толерантності та ввічливості, взаємодопомоги. Наприкінці тренінгу всі студенти подякували у вправі «Єднальна нитка», передаючи клубок ниток та по черзі висловлюючи подяку. Такий інтерактивний тренінг дозволив висвітлити важливі проблеми суспільства та підкреслити потенціал молодих людей, їхні можливості та позитивні якості.

Враховуючи особливості сучасної студентської молоді у ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського, їхню інформаційну обізнаність і дозвіллені вподобання, для визначення рівня загальної цифрової грамотності кожному студенту було запропоновано пройти онлайн-тестування. Таку можливість безкоштовно надає сайт «Дія. Цифрова освіта» (<https://osvita.diiia.gov.ua>), де наприкінці визначається рівень володіння навичками роботи з інформаційними технологіями й інформацією. Для молодих людей це стало цікавим заняттям, під час якого кожен дізнався про свої сильні та слабкі сторони, а після мав можливість скористатися навчальними відеоуроками з різних тем оволодіння комп'ютерною грамотністю.

Наступним послідовним кроком з метою розвитку та поліпшення інформаційної грамотності та соціальності студентів став онлайн-квест на тему «Я – кіберстудент» (дод. Н), проведений за допомогою комп'ютерних ресурсів і

мережі Інтернет. Завдяки технологічній забезпеченості ЗВО (наявність обчислювальних центрів, підключення до мережі Інтернет і Wi-fi) уже звичний для студентів квест перетворився на захоплюючу віртуальну місію, що складалася з пошуку інформації, її аналізу, відповідей на запитання, роботи з мобільними додатками та ін. Студенти із захопленням сприйняли таке завдання, після чого відбулося обговорення переваг і недоліків інформаційного суспільства та інтернет-технологій. Під час дискусії молоді люди зазначили, що майбутнє суспільства у віртуальному середовищі, тому цифрова неграмотність і невміння користуватися Інтернетом і мобільними додатками можуть становити значну проблему для певних груп громадян.

Для розвитку патріотичності студентської молоді органи студентського самоврядування запропонували взяти участь у ХІХ Всеукраїнському радіодиктанті національної єдності. Таке національне свято є позитивним прикладом згуртування українців з усіх куточків світу шляхом перевірки української писемної грамотності, що носить характер флешмобу. Завдяки добре організованій роботі членів органів самоврядування ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського до написання диктанту було залучено багато ініціативних студентів і працівників ЗВО, деякі навіть надіслали свої роботи на перевірку до студії Українського радіо.

З метою розвитку мотивації та ініціативності студентів було проведено інтерактивну презентацію на тему «Найпопулярніші та безкоштовні види дозвіллевих практик у найбільших містах України – Харків, Київ, Одеса, Львів» (дод. О). Завдяки залученню мультимедійного обладнання до проведення презентації вдалося яскраво та інформаційно представити не лише розважальні, а й розвивальні та корисні культурні осередки. Варто відзначити, що більшість із представлених дозвіллевих центрів студентам була невідома (наприклад, у Харкові – муніципальна галерея, літературний музей та ін.). Ця обставина стала поштовхом до урізноманітнення організації власної дозвіллевої діяльності самими студентами шляхом пошуку нових для них

культурних інститутів, що сприяють формуванню соціальної активності.

На груповому рівні формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності пропонується комплекс заходів, спрямованих на згуртування молодих людей з метою розвитку комунікативності, ініціативності та творчості (свято, фестиваль, конкурс, соціальна акція, волонтерський рух тощо), де студенти мають змогу проявити себе в колі одногрупників і реалізувати свій потенціал у позитивному напрямку за допомогою кураторів і провідних спеціалістів ЗВО. Тому наступним послідовним кроком серед заходів групового підрівня став похід студентів ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського до ХДНБ ім. В. Г. Короленка, де для них провели мультиактивну екскурсію. Студенти оглянули будівлю бібліотеки загалом і великий читальний зал, познайомилися з експозиціями кабінету бібліотекознавства ім. Л. Б. Хавкіної, послушали лекцію у відділі рідкісних видань і рукописів, а у відділі «Україніка» ім. Т. Г. Шевченка стали учасниками краєзнавчого заходу у форматі відеолекції «Краю мій, Слобожанщино!». Вони охоче брали участь в інтерактивних заходах, особливо цікавою їм здалася онлайн-вікторина «Харківщина в цікавих подіях і фактах», проведена в рамках краєзнавчого заходу. Особливо цікавою екскурсія виявилася для студентів факультету соціальних комунікацій ХДАК, оскільки більшість з них отримують спеціальності, пов'язані з інформаційною сферою («Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», «Музеєзнавство, пам'яткознавство»). Також студенти оформили читацькі квитки з метою подальшої роботи над науковими дослідженнями.

Умотивовані екскурсією, студенти за підтримки адміністрації ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського під керівництвом кураторів організували фотовиставку «Шлях до мрії». Її метою було згуртувати молодих людей за допомогою спільного творчого проєкту. Участь у підготовці фотовиставки привернула особливу увагу першокурсників, які таким чином проявили себе та отримали додаткову можливість для розгорнення комунікативних зв'язків.

Учасникам дуже сподобалась ідея і формат фотовиставки, про що свідчить пропозиція щодо організації щорічних фотовиставок різної тематики.

Важливою складовою на груповому рівні формування соціальної активності студентської молоді є робота молодих людей у творчих студіях. Завдяки різноманітному характеру таких студентських об'єднань реалізується розвиток ініціативності та креативності молодих людей. З урахуванням провідного напрямку підготовки ЗВО обраних ЕГ вибір тематики творчої студії поділився наступним чином – студенти ХДАК вирішили створити творчу студію «Танцюють всі», а студенти ХНУМ ім. І. П. Котляревського – «Музика наших сердець». У ХДАК завдяки активним і талановитим студентам зі спеціальності 024 – Хореографія організували творчу студію «Танцюють всі», метою якої є навчання всіх охочих танцям різних стилів і відтворення старовинного танцю. Взаємодія студентів різних спеціальностей популяризувала творчу студію, що посприяло активному залученню інших. Згуртування молодих людей у невимушеній обстановці дозволило утворити творче середовище, що сприяє не лише фізичній, а й соціальній активності завдяки розвитку ініціативності, комунікабельності, соціальної мобільності. А в ХНУМ ім. І. П. Котляревського на базі навчальної лабораторії було організовано творчу студію «Музика наших сердець», метою якої є обробка та редагування сучасних музичних композицій. Завдяки технологічній складовій ЗВО студенти мають змогу за допомогою безкоштовних онлайн-сервісів редагувати та створювати музичні композиції для своїх виступів, що розширює простір для формування соціальної активності студентів.

Продуктивною та повчальною є організація майстер-класів різного спрямування. Завдяки автономності такої форми дозвілєвої діяльності забезпечується різнобічний розвиток особистості студентів, зокрема формування їхньої соціальної активності. Студентам ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського так само, як і при створенні творчої студії, було надано можливість вибору теми майстер-класу. Так, студенти ХНУМ ім.

І. П. Котляревського обрали майстер-клас «Мистецтво в маси», метою якого було навчання техніці декорування декупаж. Студенти за допомогою простих матеріалів (папір, серветки, клей, пензлики) навчилися створювати красиві та легкі декори для різних предметів, що сприяло розвитку їх соціальної творчості. Натомість, студенти ХДАК обрали майстер-клас «Ми те, що ми їмо», організований на базі Центру міжнародної освіти і співробітництва. Його метою було навчитися готувати корисні солодощі. Так, у рамках акції «Здорова неділя» студенти готували корисні цукерки, якими після пригощали інших. Завдяки такій плідній співпраці між відповідальними кураторами, які організували майстер-класи, та студентами розвитку набули ініціативність, толерантність, відповідальність, соціальна творчість, що є основою формування соціальної активності студентської молоді.

Після набуття досвіду шляхом участі у творчих студіях і майстер-класах наступним кроком стали організація та участь у соціальній акції «Разом перемаємо», присвяченій Всесвітньому дню боротьби зі СНІДом. Важливість і відповідальність реалізації соціальної акції студентами вбачалась у ретельному виборі форм і методів ознайомлення молодих людей із проблемою світового масштабу. Так, студенти під керівництвом кураторів академічних груп обрали два напрямки роботи – внутрішній (інформування студентів свого ЗВО щодо проблеми СНІДу та проведення інформаційних ігор на тему «Шляхи передачі СНІДу») та зовнішній (інформування перехожих). Завдяки правильно підібраним формам вираження проблеми соціальна акція мала жвавий та активний характер проведення. Студенти ЗВО охоче долучилися до гри «Шляхи передачі СНІДу», яку проводили ведучі-студенти, що сприяло комунікативному процесу в ігровому процесі. Варто відзначити, що молоді люди не соромились ставити запитання у разі неправильної відповіді, що розвинуло їх пізнавальні особливості та збагатило знання щодо означеної проблеми. Ініціативність і загальна активність студентів набули розвитку під час роздавання інформаційних листівок

переходим із нагадуванням про Всесвітній день боротьби зі СНІДом та заклик до відповідальної життєдіяльності. Такий комплексний підхід до організації соціальної акції сприяє не лише якісному інформуванню інших учасників акції, а й розвитку соціально значущих якостей студентської молоді – ініціативності, соціальної відповідальності, соціальної творчості, комунікабельності, толерантності та ін., що є базисом для формування соціальної активності.

На позанавчально-дозвіллевому рівні реалізується ініціатива та соціальна творчість студентів завдяки організації їх позанавчального простору за допомогою кураторів, викладачів і матеріально-технічної бази вишу. Так, за підтримки ініціативних представників органів студентського самоврядування ХДАК було вирішено інтерактивний диспут-вечір на тему «Що в житті залежить від мене?» організувати та провести спільно зі студентами ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Для проведення була обрана «Platforme 15» – творчий простір для студентів і викладачів ХДАК. Диспут-вечір пройшов у невимушеній атмосфері, проте з затвердженням заздалегідь списком доповідачів в рамках теми. Захід було оснащено комп'ютерним та медіаобладнанням, що сприяло візуалізації матеріалу. В рамках теми диспуту «Що в житті залежить від мене?» було обговорено багато важливих питань, наприклад: питання гендерної та національної рівності, проблеми ейджизму, булінг, екологічні проблеми та ін. Студенти, які виступали з доповідями, порушили важливі для молодих людей питання, які було обговорено на гідному рівні. За допомогою викладачів, які виступали ведучими вечора, було досягнуто виконання програми та таймінгу заходу. Наприкінці вечора учасники дійшли спільних висновків щодо проблем, які вони підняли та обговорили, після чого дружно влаштували каву-брейк. Заходи такого типу позитивно впливають на розвиток толерантності, ввічливості, ініціативності, соціальної відповідальності та ораторських здібностей, що сприяє формуванню соціальної активності студентів.

У період зимових свят студенти за підтримки адміністрацій ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського та кураторів організували й підготували концертні програми. Організація свят є першим кроком у розвитку ініціативності та відповідальності молодих людей за допомогою інструментів дозвіллевої діяльності. Позитивним також є те, що студентська молодь робить це не лише для задоволення власних дозвіллевих потреб, але й для інших учасників. Так, наприклад, студенти ХНУМ ім. І. П. Котляревського організували чудове різдвяне свято для дітей співробітників свого університету. Це була продумана програма з попури дитячих казок (казки Г. Андерсена, «Мойдодир» К. Чуковського, «Колобок» Є. Андреевої), лялькової вистави («Декамерон» Дж. Боккаччо) та інтерактиву з традиційними новорічними персонажами. А студенти ХДАК влаштували для одногрупників та професорсько-викладацького складу серію святкових концертів за участю танцювальних і музичних колективів академії. Завдяки творчому потенціалу студентів і вмотивованості у якісному та яскравому проведенні свята була досягнута головна мета – розвиток ініціативності, соціальної відповідальності та цілеспрямованості студентської молоді, як складових формування соціальної активності.

Наступною соціально-педагогічною дозвіллевою практикою з формування соціальної активності студентської молоді стала організація конкурсу студентських проєктів «Ми можемо краще». Активне обговорення інтерсоціальних проблем суспільства позитивно сприяло проєктній діяльності молодих людей. За умовами конкурсу студенти ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського мали один тиждень на підготовку проєкту з покращення життєдіяльності свого міста, що сприяло розвитку відповідальності. Обов'язковими його елементами були докладний опис (назва, мета, завдання, бюджет та ін.) та презентація. Студенти мали можливість обирати – готувати проєкт самостійно або в групі. Варто відзначити, що незалежно від кількості розробників проєкту всі презентації

та ідеї студентів були представлені цікаво та різноманітно. Було порушено багато важливих питань, які потребують вирішення – від сортування сміття до облаштування пішохідних переходів додатковими пристроями. Розглянуті проблеми та запропоновані їх вирішення, на думку викладачів і представників студентських рад, є важливими та потребують подальшого розвитку. З цією метою студентам було запропоновано розмістити свої проєкти у програмі «Суспільний бюджет» на сайті «Портал харків'янина» [182].

Рівень відкритого дозвіллевого середовища у формуванні соціальної активності студентської молоді характеризується свободою дій в організації дозвіллевої діяльності. Оскільки особливістю сучасних молодих людей, які навчаються у ЗВО, є інформаційна обізнаність і технологічна компетентність, що виявляються у вмінні використовувати новітні технології та гаджети для вирішення поточних завдань, дозвілєві практики також набувають віртуальної форми. Найбільш доступним та поширеним серед студентів є створення віртуальних об'єднань у мобільних додатках. Це пояснюється тим, що смартфон став невід'ємним атрибутом молоді, більш портативним та зручним, здатним сьогодні замінити майже всі комп'ютерні засоби. Цей мобільний гаджет давно перестав виконувати свої базові функції – дзвінки, відправка смс. Завдяки підключенню до мережі Інтернет молоді люди мають змогу користуватися різноманітними безкоштовними мобільними додатками, що спрощує процес комунікації. З огляду на цю обставину першим кроком розвитку відкритого дозвіллевого середовища для студентів стало створення віртуальної групи в одному з мобільних додатків (Viber, Telegram, WhatsApp та ін.). Учасниками форуму стали всі охочі студенти ЗВО. Так у ХДАК було створено форум під назвою «ХДАК.Інфо», а у ХНУМ ім. І. П. Котляревського студенти створили об'єднання «Мистецтва.News». Ці групи об'єднує спільна мета форуму – поширення нової інформації в межах свого вишу. Створення такого типу студентських форумів забезпечує

швидкий обмін інформацією між його учасниками та сприяє розвитку товариських відносин. У кожному форумі є відповідальний – модератор, який контролює та ініціює обговорення питань. Було вирішено, що модераторами віртуального форуму стануть старости груп. Варто відзначити, що в деяких академічних групах вже існували подібні віртуальні об'єднання, але вони налічували лише студентів групи та не мали відповідального. Тому створення таких віртуальних студентських форумів з такою кількістю учасників дозволило об'єднати молодих людей, розвинути товарищівість, толерантність, пізнавальну активність, ініціативність та ін.

Враховуючи переваги віртуального середовища для розвитку ініціативності студентської молоді, наступним кроком ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді є організація віртуальних соціальних акцій у соціальних мережах. Неприв'язаність учасників до певної географічної точки спрощує участь і розширює можливості звичайної соціальної акції. Так, студентами було створене віртуальне об'єднання у мобільному додатку Telegram, до якого можуть долучитися всі охочі. Віртуальна соціальна акція під назвою «Філіжанка кави» має на меті допомогу безхатнім тваринам. Завдяки розповсюдженню інформації у соціальних мережах (Facebook, Instagram) було запущено таку пропозицію – відмовитися від зайвої чашки кави, а пожертвувати ці кошти на користь тваринкам, які потребують невідкладної допомоги (операція, лікування та ін.). Завдяки таким грошовим переказам було надано допомогу кошеняті, постраждалому від нападу собак. За допомогою активності у соціальних мережах студенти ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського продовжують координувати організацію допомоги безхатнім тваринам, не лише переводячи кошти власноруч, а й закликаючи інших, поширюючи повідомлення. Подібні заходи позитивно впливають на особистість студента, розвиваючи гуманність, соціальну відповідальність і почуття взаємодопомоги. Особливо мотивує молодих людей позитивний приклад

відомих особистостей, які поширюють результати соціально корисних дій у соціальних мережах. Тому за основу активізації волонтерського руху й було обрано гасло – «Не випий зайву чашку кави, а витрать ці кошти з користю».

Завдяки послідовному розвитку громадянських і навчально-професійних цінностей, а також відповідальності, ініціативності, соціальної мобільності й творчості було вирішено створити волонтерський рух. Переймаючись глобальною екологічною проблемою накопичення сміття, активні студенти запропонували створити мобільну волонтерську спілку зі збереження навколишнього середовища. Вони запропонували підтримати плоггінг – всесвітній екологічний рух, який полягає в повільному бігу та збиранню сміття, що трапляється на шляху. Такий організований вид спорту було започатковано в Швеції у 2016 році. Поєднання фізичних вправ та екологічної допомоги навколишньому середовищу стало дуже популярним і сьогодні налічує багато прихильників та послідовників. У волонтерів є веб-сторінки та сайти, що об'єднують та інформують усіх плоггінців. Позитивним прикладом слугує об'єднання волонтерів-плоггінців у Великобританії, де брати-студенти Ф. Хамільтон та Х. Хамільтон створили сайт (<https://ploggingbag.com>), який інформує та координує своїх прибічників, і групи у соціальних мережах для оперативного зв'язку один з одним. Цей рух став настільки популярним, що для плоггінців створюють спеціальні сумки для збору сміття, аби волонтерам було зручно під час бігу. Об'єднавши сили, студенти ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського створили групу «Плоггінг.Kh» у мобільному додатку Viber, завдяки чому оперативно комунікували один з одним та розподіляли райони для проведення плоггінгу – Григорівський бір у Новобаварському районі, та Залютинський ліс, що в Холодногірському районі. Студенти жваво та ініціативно організували один із вихідних днів, розділились та продуктивно пробігли лісами м. Харкова, про що свідчить вага зібраного сміття (близько 15 кг). Варто відзначити, що студенти не лише згуртувались, а й проявили свої

якості й навички: ініціативність, фізичну активність, доброзичливість, креативність, інформаційну обізнаність та ін., внаслідок чого подальшого розвитку набули соціальна мобільність, соціальна відповідальність, соціальна творчість та ін.

Організація дозвіллевої діяльності студентів у віртуальному середовищі набуває популярності зі швидкістю розвитку нових інформаційних технологій. Сьогодні не лише трансформуються традиційні дозвілєві практики, а й утворюються нові. Серед останніх поширення отримали віртуальні дозвілєві послуги, що позитивно впливають на формування соціальної активності студентської молоді. Враховуючи діагностичні дані студентів щодо інформаційної обізнаності та підготовленості, молодим людям було запропоновано стати не тільки споживачами віртуальних дозвілєвих практик, а й створити власний продукт, що мав би користь для інших. Студенти ухвалили рішення створити ютуб-канал з оглядами цікавих місць, фактів і новин свого вишу та міста загалом. Для студентів ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського така форма і творчий підхід до організації власної дозвіллевої діяльності стали найбільш влучними, оскільки обрані ЗВО готують молодих людей здебільшого за культурологічними та мистецтвознавчими спеціальностями, серед яких режисери, оператори, бібліографи, музиканти, диригенти, співаки, танцюристи та ін. Набуті студентами знання, вміння, навички та компетентності позитивно вплинули на виконання спільної мети проєкту «Віртуальні галереї» – інформування та пропагування місцевого туризму шляхом створення коротких відеосюжетів інформаційно-розважального характеру на обрану тему. Завдяки розподіленню завдань серед студентів кожен займався тим, що йому до вподоби, а головне – робив це завзято, ініціативно та якісно. Після узгодження сценарію, збору матеріалів, монтажу відеосюжету та завантаження його у мережу Інтернет студенти організовували перегляд готового відео та обговорювали результати роботи.

Така форма організації дозвіллевої діяльності молодих людей, що навчаються у ЗВО, має декілька переваг: по-перше, зменшується споживацтво серед студентів, оскільки тепер вони самі організують і створюють дозвілєві практики; по-друге, студенти отримують позитивний досвід використання віртуального середовища як корисної дозвіллевої платформи; по-третє, в процесі роботи над наданням віртуальних послуг іншим користувачам віртуальної спільноти в молодих людей набувають розвитку соціально значущі якості та вміння (ініціативність, пунктуальність, соціальна відповідальність, вірність своїм принципам, дружлюбність, толерантність, соціальна мобільність, гнучкість, цілеспрямованість, соціальна творчість та ін.). Робота студентів над розробкою та реалізацією віртуальних дозвілєвих послуг є певним комплексним заходом, який віддзеркалює набуття знань, вмінь, навичок, компетентностей, якостей молодими людьми під час попередніх дозвілєвих практик розробленої ССПДД.

Переваги інформатизації дозвіллевої діяльності виявляються не лише у різноманітті технологічних засобів, а й у здоланні географічних бар'єрів та ізолюваності. Саме під час світової пандемії захворювання вірусом COVID-19 (COronaVIrusDisease 2019), коли всі країни оголосили карантин і надзвичайний режим, а люди самоізолювалися у власних домівках, провідним дозвілєвим простором для багатьох стала мережа Інтернет. Такі події глобального масштабу скоригували хід реалізації ССПДД, чим підтвердили позитивний аспект можливості трансформації дозвілєвих практик, що сприяють формуванню соціальної активності студентів завдяки сучасним ІКТ. Тому з метою підвищення рівня формування соціальної активності студентської молоді ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського в інформаційному просторі поряд з дистанційним навчанням було створено віртуальну дозвілєву платформу на основі безкоштовного веб-сервісу Google Клас. По-перше, Google Клас доступний кожному користувачу комп'ютера та / або смартфона. По-друге, він дозволяє розміщувати та

зберігати матеріали різного формату. По-третє, спрощується та урізноманітнюється процес комунікації між учасниками. По-четверте, політика веб-сервісу забезпечує блокування реклами, а також конфіденційність учасників від сканування персональних даних у рекламних цілях. Позитивні аспекти використання Google Клас дозволили створити віртуальне дозвіллене середовище під назвою «Ненудний карантин» (<https://classroom.google.com/c/OTg0NzMyNzE1MTJa>). Щоб приєднатися до нього, студентам було розіслано інструкцію з кодовим словом. Серед наявних розділів з різноманітними дозвіллевими практиками представлено: «Театральне мистецтво», «Музеї світу», «Опера та балет», «Самоосвіта», «Разом веселіше». Тематика розділів була побудована з урахуванням напрямів підготовки студентів (для обраних ЗВО – Культура і мистецтво). В кожному розділі студенти мали можливість обирати цікаві для них форми. Так, у розділі «Театральне мистецтво» розміщено записи вистав провідних українських театрів, а в «Музеї світу» – онлайн-експозиції, віртуальні тури та інтерактивні виставки з найвідоміших музейних зібрань. Найбільше студентів зацікавив розділ «Разом веселіше», який містить матеріали та посилання на тренування вдома, віртуальну карту подорожей, спільний чат та ін. Особливу зацікавленість викликала віртуальна карта, де молоді люди мали можливість відмітити геолокацію своїх рідних міст, подорожей і додати фото й свої враження до них. Таке інтерактивне завдання сприяло гуртуванню студентів, активізації пізнавальної активності та сприянню комунікативних зв'язків, особливо під час самоізоляції. Загалом, таке віртуальне дозвіллене середовище дозволило позитивно організувати дозвіллену діяльність студентської молоді, частково нівелювати негативний вплив мережі Інтернет шляхом скорочення часу на безцільне «блукання» веб-ресурсами, а також розвивати провідні якості соціальної активності студентів (ініціативність, самостійність, відповідальність, соціальна мобільність, соціальна творчість та ін.).

Реалізація означеної ССПДД з формування соціально-активності студентської молоді у ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського мала за мету підвищення рівня соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в умовах інформаційного суспільства за рахунок розвитку соціально важливих якостей (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість та ін.), що є її складовими. Самі студенти відзначили, що такий креативний підхід до організації позанавчальної діяльності та участь у ній проректора з виховної роботи, кураторів, викладачів і співробітників ЗВО, соціального педагога урізноманітнюють студентське життя та сприяють самоорганізації дозвіллевої діяльності. Серед найбільш цікавих і корисних форм дозвіллевих практик, реалізованих у рамках соціально-педагогічної програми формування соціальної активності студентської молоді, вони виділили: онлайн-квест, створення віртуального студентського форуму у мобільних додатках, віртуальну методичну конференцію, інтерактивний диспут-вечір, проведення віртуальної соціальної акції, віртуальне дозвіллеве середовище. Ця думка свідчить, що студенти підтримують ініціативу щодо організації і реалізації соціально значущої діяльності за допомогою можливостей віртуального середовища.

Таким чином, реалізована ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності засвідчила впровадження розроблених дозвіллевих практик у повному обсязі. Було налагоджено зворотній зв'язок з усіма учасниками системи. ССПДД реалізувалася відповідно до всіх вимог формувального етапу соціально-педагогічного експерименту та поставлених мети, завдань і напрямів дослідження. У процесі реалізації основних заходів системи було враховано особливості студентів академічних груп і їхні вподобання.

2.3. Перевірка ефективності системи соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді

За допомогою методів спостереження та бесіди було налагоджено зворотній зв'язок із кураторами академічних груп, який дав змогу зробити висновок про наочне поліпшення загальної атмосфери та поведінки студентів ХДАК і ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Було встановлено партнерські відносини між студентами та іншими суб'єктами навчально-виховного процесу (проректор з виховної роботи, викладачі, куратори, провідні фахівці, органи студентського самоврядування та ін.), що посприяло успішній реалізації дозвіллевих практик ССПДД. Зокрема, професорсько-викладацький склад обраних ЗВО відзначив, що молоді люди стали більш ініціативними та зацікавленими під час проведення пар. Куратори академічних груп підкреслили розвиток пізнавальної активності та соціальної творчості під час організації позанавчальної діяльності студентів. Також куратори відкрили для себе сучасні тенденції в організації дозвіллевої діяльності студентів, які можна застосовувати в організації позанавчальної діяльності як у просторі ЗВО, так і поза ним. Так, завдяки продуктивній взаємодії з представниками громадського об'єднання «Українська асоціація студентів» та співробітниками ХДНБ ім. В. Г. Короленка було встановлено партнерські взаємозв'язки, що уможливило налагодити подальшу плідну співпрацю з організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів. Помітно поліпшився мікроклімат у самих академічних групах, студенти почали активніше комунікувати один з одним, що сприяло розвитку соціальної мобільності.

Впровадження заходів розробленої ССПДД серед студентів експериментальних груп (ЕГ 1, ЕГ 2) мало на меті покращення існуючого рівня формування соціальної активності студентської молоді. Для перевірки

досягнення означеної мети було повторно використано діагностично-опитувальні методики для порівняння результатів до та після проведення експерименту.

Для визначення ефективності соціально-педагогічної програми було використано статистичні методи, зокрема розрахунок відносних величин, кількісно-якісний аналіз, розрахунок параметричних і непараметричних критеріїв рядів розподілу величин, графічний метод, табличний метод. Використовуючи зазначені методи, було отримано наступні результати (табл. 2.1-2.16; рис. 2.2-2.23).

Таблиця 2.1

Результати розрахунку показника «ініціативність» (мотиваційно-ціннісний критерій) в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	19,32	18,98	23,41	24,02
середній	37,75	37,5	42,51	41,88
низький	42,93	43,52	34,08	34,1
Рівні	після експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	25,89	25,01	24,21	24,85
середній	48,67	49,15	43,10	42,58
низький	25,44	25,84	32,69	32,57

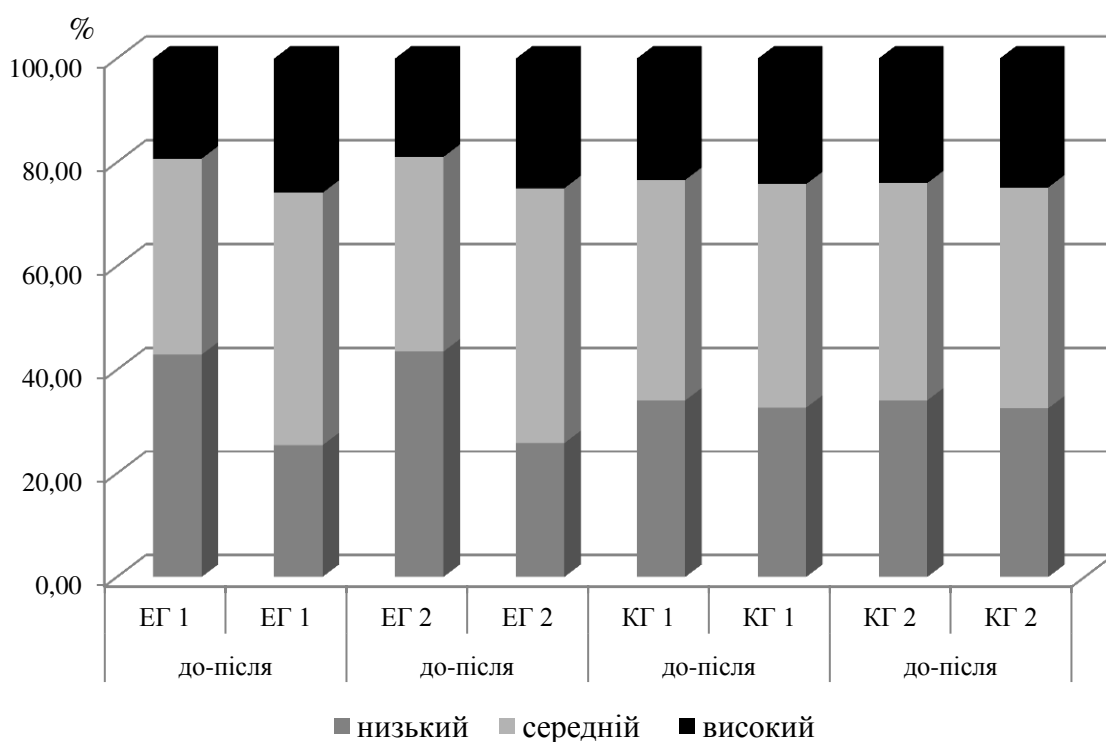

Рис. 2.2. Результати розрахунку показника «ініціативність» (мотиваційно-ціннісний критерій) в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) і контрольних (КГ 1, КГ 2) групах до та після проведення експерименту, %

За результатами, поданими в таблиці 2.1, можемо констатувати, що кількість студентів із низьким рівнем за показником «ініціативність» мотиваційно-ціннісного критерія зменшилась:

серед студентів групи ЕГ 1 сальдо дорівнює 17,49 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 40,74% після проведення експерименту в порівнянні з результатами до проведення;

серед студентів групи ЕГ 2 сальдо дорівнює 17,68 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 40,63% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 1 сальдо дорівнює 1,39 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 4,08% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 2 сальдо дорівнює 1,53 в.п., тобто кількість

студентів з низьким рівнем зменшилась на 4,49% після проведення експерименту.

При цьому питома вага студентів з високим рівнем показника «ініціативність» мотиваційно-ціннісного критерія збільшилась в ЕГ 1 та ЕГ 2 на 6,57 в.п. і 6,03 в.п. відповідно. В КГ 1 і КГ 2 також зросла питома вага на 0,80 в.п. та 0,83 в.п. відповідно.

Таблиця 2.2

Результати розрахунку показника «соціальна мобільність» (мотиваційно-ціннісний критерій) в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	19,64	19,78	21,09	20,98
середній	38,08	38,69	40,51	40,39
низький	42,28	41,53	38,4	38,63
Рівні	після експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	25,95	27,18	21,54	21,25
середній	49,67	50,02	41,33	41,99
низький	24,38	22,80	37,13	36,76

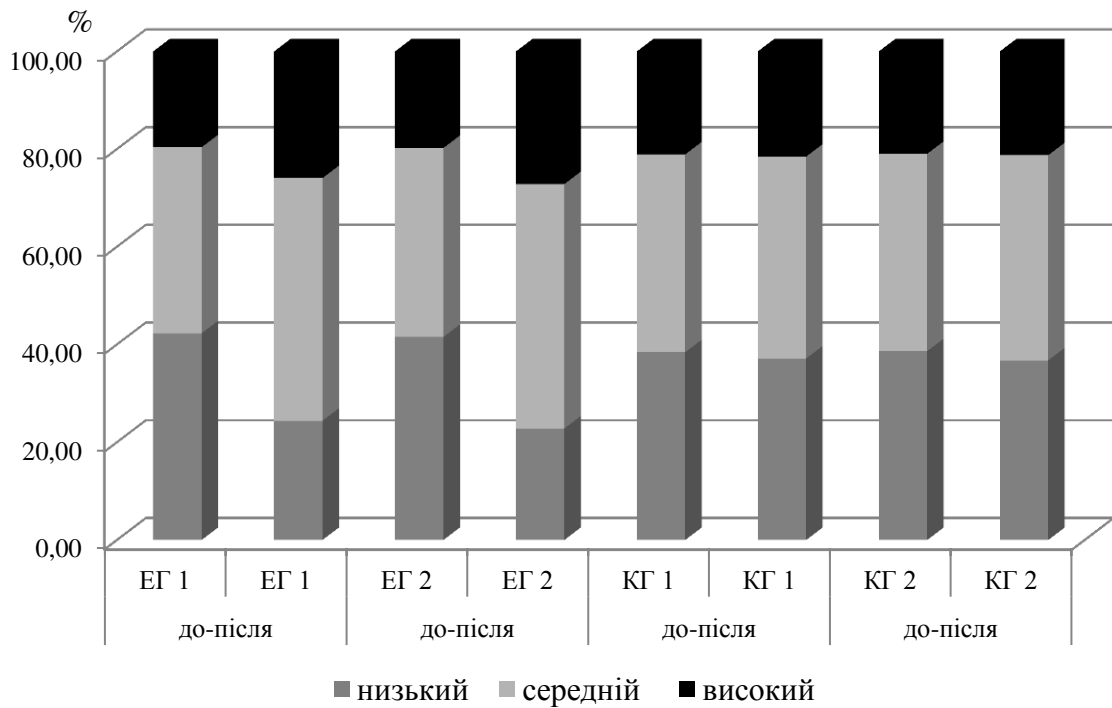

Рис. 2.3. Результати розрахунку показника «соціальна мобільність» (мотиваційно-ціннісний критерій) в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) і контрольних (КГ 1, КГ 2) групах до та після проведення експерименту, %

За результатами, поданими в таблиці 2.2, можемо констатувати, що кількість студентів із низьким рівнем за показником «соціальна мобільність» мотиваційно-ціннісного критерія зменшилась:

серед студентів групи ЕГ 1 сальдо дорівнює 17,90 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 42,34% після проведення експерименту в порівнянні з результатами до проведення;

серед студентів групи ЕГ 2 сальдо дорівнює 18,73 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 45,10% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 1 сальдо дорівнює 1,27 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 3,31% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 2 сальдо дорівнює 1,87 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 4,84% після проведення експерименту.

При цьому питома вага студентів з високим рівнем показника «соціальна мобільність» мотиваційно-ціннісного критерія збільшилась в ЕГ 1 та ЕГ 2 на 6,31 в.п. і 7,40 в.п. відповідно. В КГ 1 і КГ 2 також зросла питома вага на 0,45 в.п. та 0,27 в.п. відповідно.

Таблиця 2.3

Результати розрахунку показника «соціальна творчість» (мотиваційно-ціннісний критерій) в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	23,6	23,82	22,16	22,71
середній	38,94	38,69	37,97	38,03
низький	37,46	37,49	39,87	39,26
Рівні	після експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	32,04	31,58	23,18	23,87
середній	49,26	50,01	37,55	38,35
низький	18,70	18,41	39,27	37,78

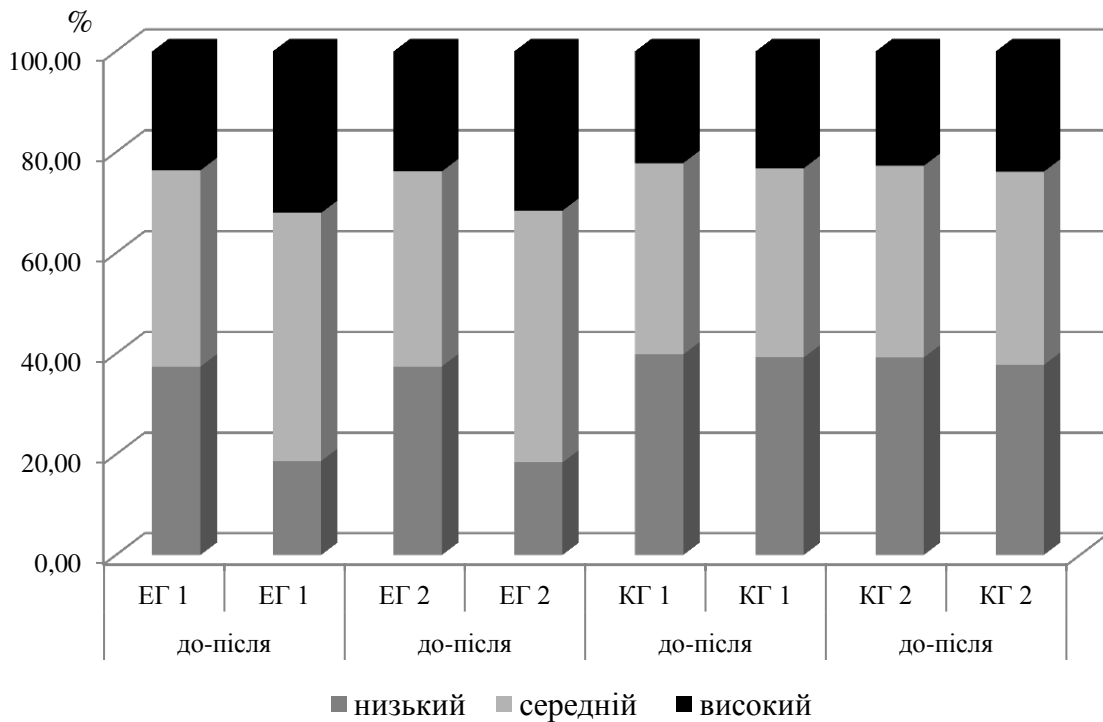

Рис. 2.4. Результати розрахунку показника «соціальна творчість» (мотиваційно-ціннісний критерій) в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) і контрольних (КГ 1, КГ 2) групах до та після проведення експерименту, %

За результатами, поданими в таблиці 2.3, можемо констатувати, що кількість студентів із низьким рівнем за показником «соціальна творчість» мотиваційно-ціннісного критерія зменшилась:

серед студентів групи ЕГ 1 сальдо дорівнює 18,76 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 50,08% після проведення експерименту в порівнянні з результатами до проведення;

серед студентів групи ЕГ 2 сальдо дорівнює 19,08 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 50,89% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 1 сальдо дорівнює 0,60 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 1,50% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 2 сальдо дорівнює 1,48 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 3,77% після проведення експерименту.

При цьому питома вага студентів з високим рівнем показника «соціальна творчість» мотиваційно-ціннісного критерія збільшилась в ЕГ 1 та ЕГ 2 на 8,44 в.п. і 7,76 в.п. відповідно. В КГ 1 і КГ 2 також зросла питома вага на 1,02 в.п. та 1,16 в.п. відповідно.

Таблиця 2.4

Результати розрахунку показника «ініціативність» (рефлексивно-вольовий критерій) в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	19,53	20,11	22,48	22,4
середній	38,06	36,67	40,13	41,25
низький	42,41	43,22	37,39	36,35
Рівні	після експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	26,19	26,67	23,08	22,50
середній	49,85	49,14	41,15	42,96
низький	23,96	24,19	35,77	34,54

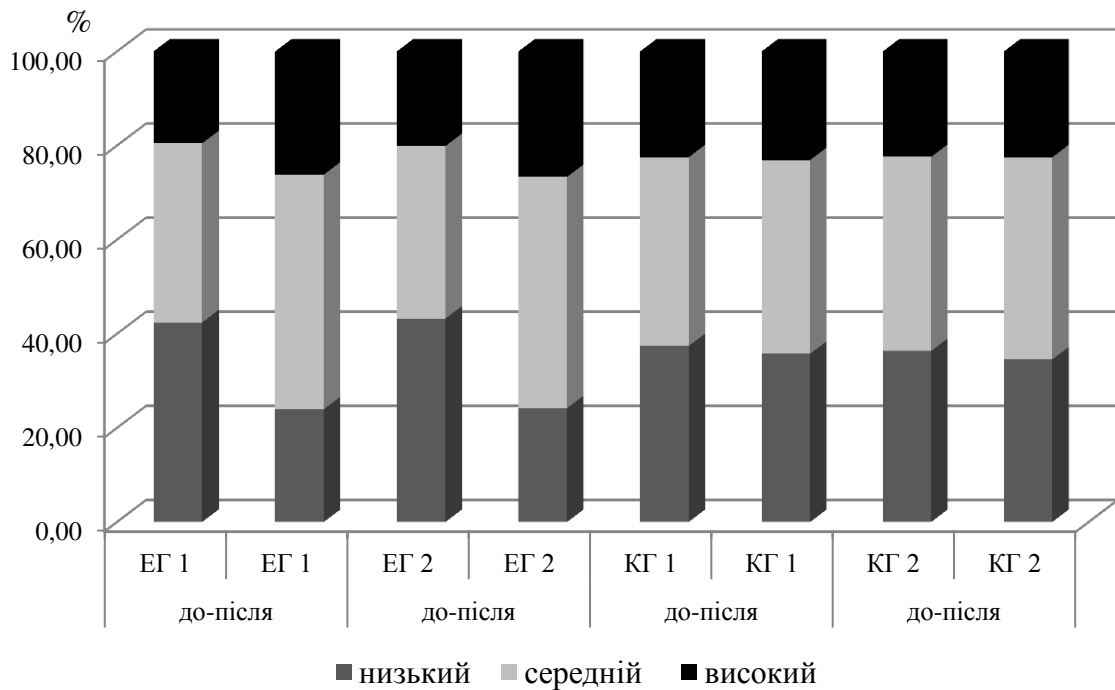

Рис. 2.5. Результати розрахунку показника «ініціативність» (рефлексивно-вольовий критерій) в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) і контрольних (КГ 1, КГ 2) групах до та після проведення експерименту, %

За результатами, поданими в таблиці 2.4, можемо констатувати, що кількість студентів із низьким рівнем за показником «ініціативність» рефлексивно-вольового критерія зменшилась:

серед студентів групи ЕГ 1 сальдо дорівнює 18,45 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 43,50% після проведення експерименту в порівнянні з результатами до проведення;

серед студентів групи ЕГ 2 сальдо дорівнює 19,03 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 44,03% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 1 сальдо дорівнює 1,62 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 4,33% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 2 сальдо дорівнює 1,81 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 4,98% після проведення експерименту.

При цьому питома вага студентів з високим рівнем показника «ініціативність» рефлексивно-вольового критерія збільшилась в ЕГ 1 та ЕГ 2 на 6,66 в.п. і 6,56 в.п. відповідно. В КГ 1 і КГ 2 також зросла питома вага на 0,60 в.п. та 0,10 в.п. відповідно.

Таблиця 2.5

Результати розрахунку показника «соціальна мобільність» (рефлексивно-вольовий критерій) в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	20,56	20,09	21,87	21,19
середній	37,95	38,2	39,48	39,9
низький	41,49	41,71	38,65	38,91
Рівні	після експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	28,37	28,74	21,98	21,45
середній	47,49	48,42	40,08	40,21
низький	24,14	22,84	37,94	38,78

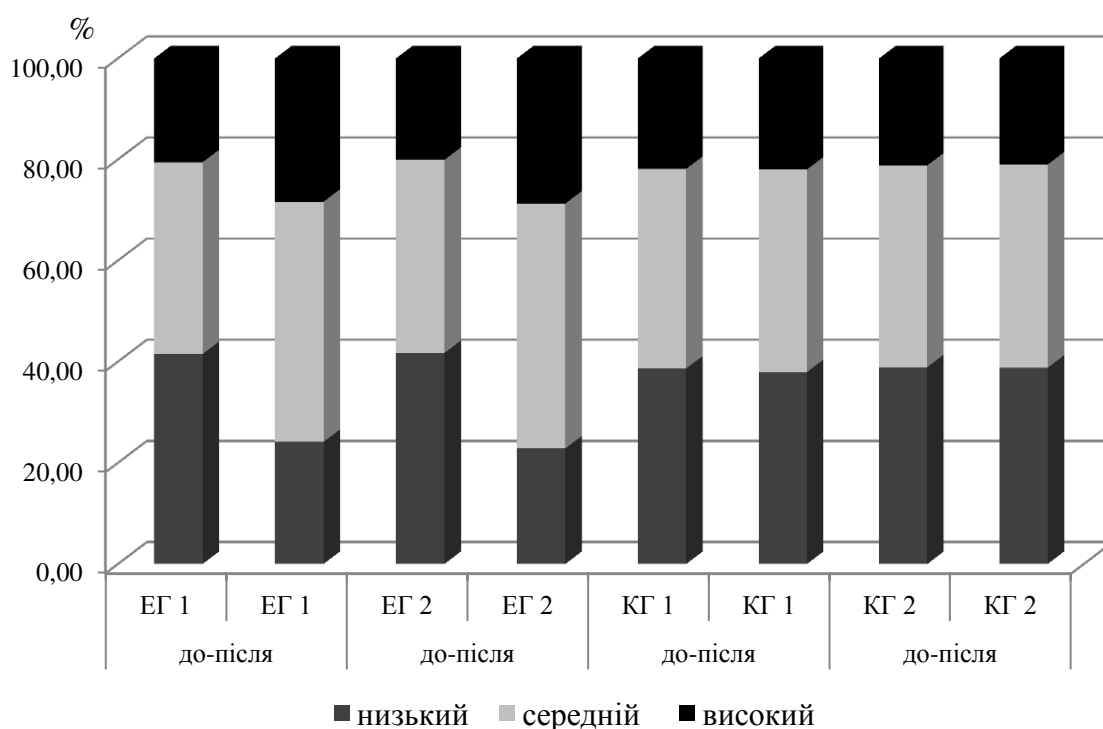

Рис. 2.6. Результати розрахунку показника «соціальна мобільність» (рефлексивно-вольовий критерій) в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) і контрольних (КГ 1, КГ 2) групах до та після проведення експерименту, %

За результатами, поданими в таблиці 2.5, можемо констатувати, що кількість студентів із низьким рівнем за показником «соціальна мобільність» рефлексивно-вольового критерія зменшилась:

серед студентів групи ЕГ 1 сальдо дорівнює 17,35 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 41,82% після проведення експерименту в порівнянні з результатами до проведення;

серед студентів групи ЕГ 2 сальдо дорівнює 18,87 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 45,24% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 1 сальдо дорівнює 0,71 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 1,84% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 2 сальдо дорівнює 0,13 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 0,33% після проведення експерименту.

При цьому питома вага студентів з високим рівнем показника «соціальна мобільність» рефлексивно-вольового критерія збільшилась в ЕГ 1 та ЕГ 2 на 7,81 в.п. і 8,56 в.п. відповідно. В КГ 1 і КГ 2 також зросла питома вага на 0,11 в.п. та 0,26 в.п. відповідно.

Таблиця 2.6

Результати розрахунку показника «соціальна творчість» (рефлексивно-вольовий критерій) в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	22,09	23,15	21,37	21,98
середній	38,34	37,84	36,83	36,06
низький	39,57	39,01	41,8	41,96
Рівні	після експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	27,59	28,93	22,15	22,04
середній	52,61	52,94	36,29	36,58
низький	19,80	18,13	41,56	41,38

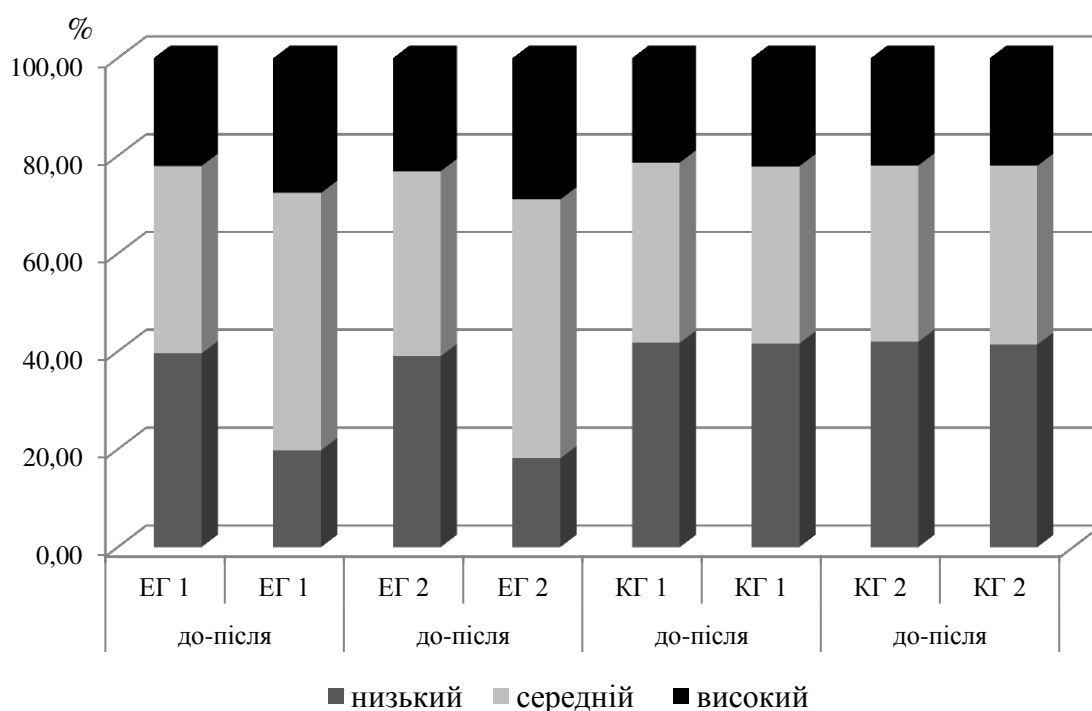

Рис. 2.7. Результати розрахунку показника «соціальна творчість» (рефлексивно-вольовий критерій) в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) і контрольних (КГ 1, КГ 2) групах до та після проведення експерименту, %

За результатами, поданими в таблиці 2.6, можемо констатувати, що кількість студентів із низьким рівнем за показником «соціальна творчість» рефлексивно-вольового критерія зменшилась:

серед студентів групи ЕГ 1 сальдо дорівнює 19,77 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 49,96% після проведення експерименту в порівнянні з результатами до проведення;

серед студентів групи ЕГ 2 сальдо дорівнює 20,88 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 53,52% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 1 сальдо дорівнює 0,24 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 0,57% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 2 сальдо дорівнює 0,58 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 1,38% після проведення експерименту.

При цьому питома вага студентів з високим рівнем показника «соціальна творчість» рефлексивно-вольового критерія збільшилась в ЕГ 1 та ЕГ 2 на 5,50 в.п. і 5,78 в.п. відповідно. В КГ 1 і КГ 2 також зросла питома вага на 0,78 в.п. та 0,06 в.п. відповідно.

Таблиця 2.7

Результати розрахунку показника «ініціативність» (діяльнісний критерій) в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	20,87	20,75	21,63	22,11
середній	37,7	38,01	40,58	41,03
низький	41,43	41,24	37,79	36,86
Рівні	після експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	26,48	27,12	21,80	22,17
середній	48,21	50,26	41,73	42,82
низький	25,31	22,62	36,47	35,01

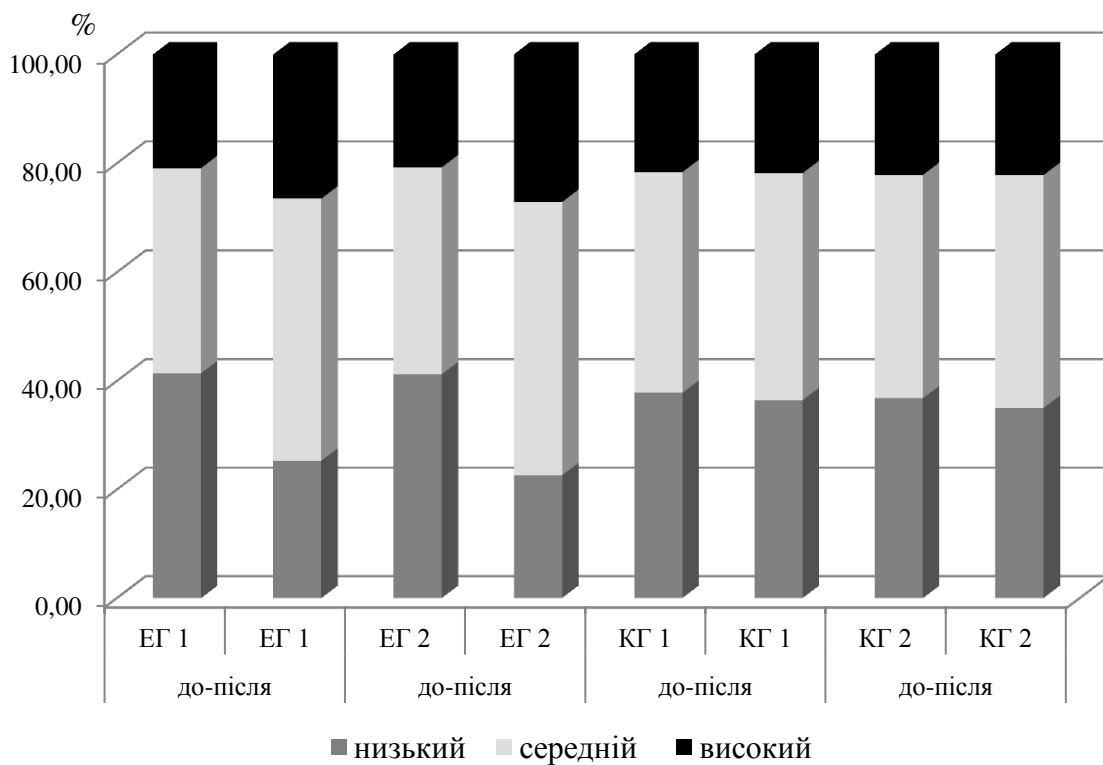

Рис. 2.8. Результати розрахунку показника

«ініціативність» (діяльнісний критерій) в експериментальних (EG 1, EG 2) і контрольних (KG 1, KG 2) групах до та після проведення експерименту, %

За результатами, поданими в таблиці 2.7, можемо констатувати, що кількість студентів із низьким рівнем за показником «ініціативність» діяльнісного критерія зменшилась:

серед студентів групи EG 1 сальдо дорівнює 16,12 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 38,91% після проведення експерименту в порівнянні з результатами до проведення;

серед студентів групи EG 2 сальдо дорівнює 18,62 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 45,15% після проведення експерименту;

серед студентів групи KG 1 сальдо дорівнює 1,32 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 3,49% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 2 сальдо дорівнює 1,85 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 5,02% після проведення експерименту.

При цьому питома вага студентів з високим рівнем показника «ініціативність» діяльнісного критерія збільшилась в ЕГ 1 та ЕГ 2 на 5,61 в.п. і 6,37 в.п. відповідно. В КГ 1 і КГ 2 також зросла питома вага на 0,17 в.п. та 0,06 в.п. відповідно.

Таблиця 2.8

Результати розрахунку показника «соціальна мобільність» (діяльнісний критерій) в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	20,74	21,33	22,03	24,11
середній	35,34	35,68	40,76	40,5
низький	43,92	42,99	37,21	35,39
Рівні	після експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	28,24	28,70	23,29	24,99
середній	53,38	52,94	42,01	41,68
низький	18,38	18,36	34,70	33,33

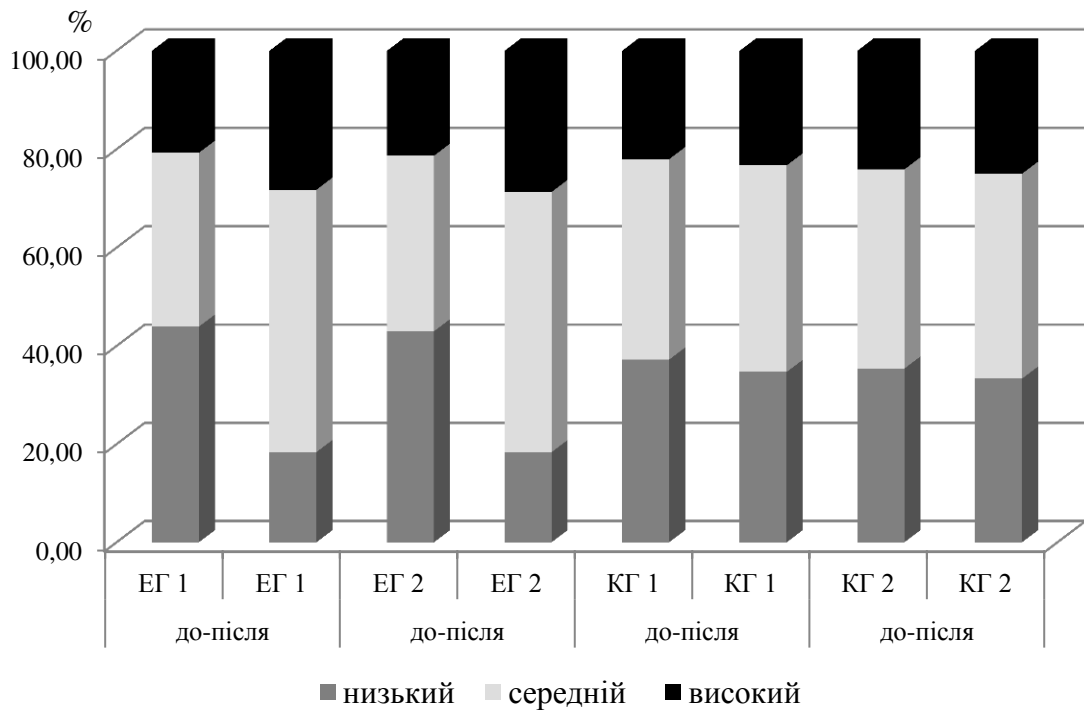

Рис. 2.9. Результати розрахунку показника «соціальна мобільність» (діяльнісний критерій) в експериментальних (EG 1, EG 2) і контрольних (KG 1, KG 2) групах до та після проведення експерименту, %

За результатами, поданими в таблиці 2.8, можемо констатувати, що кількість студентів із низьким рівнем за показником «соціальна мобільність» діяльнісного критерія зменшилась:

серед студентів групи EG 1 сальдо дорівнює 25,54 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 58,15% після проведення експерименту в порівнянні з результатами до проведення;

серед студентів групи EG 2 сальдо дорівнює 24,63 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 57,29% після проведення експерименту;

серед студентів групи KG 1 сальдо дорівнює 2,51 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 6,75% після проведення експерименту;

серед студентів групи KG 2 сальдо дорівнює 2,06 в.п., тобто кількість

студентів з низьким рівнем зменшилась на 5,82% після проведення експерименту.

При цьому питома вага студентів з високим рівнем показника «соціальна мобільність» діяльнісного критерія збільшилась в ЕГ 1 та ЕГ 2 на 7,50 в.п. і 7,37 в.п. відповідно. В КГ 1 і КГ 2 також зросла питома вага на 1,26 в.п. та 0,88 в.п. відповідно.

Таблиця 2.9

Результати розрахунку показника «соціальна творчість» (діяльнісний критерій) в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	24,7	24,02	23,11	23,58
середній	40,88	39,49	39,56	39,9
низький	34,42	36,49	37,33	36,52
Рівні	після експерименту			
	ЕГ 1	ЕГ 2	КГ 1	КГ 2
високий	31,16	32,39	24,38	25,04
середній	52,30	51,79	38,54	39,28
низький	16,54	15,82	37,08	35,68

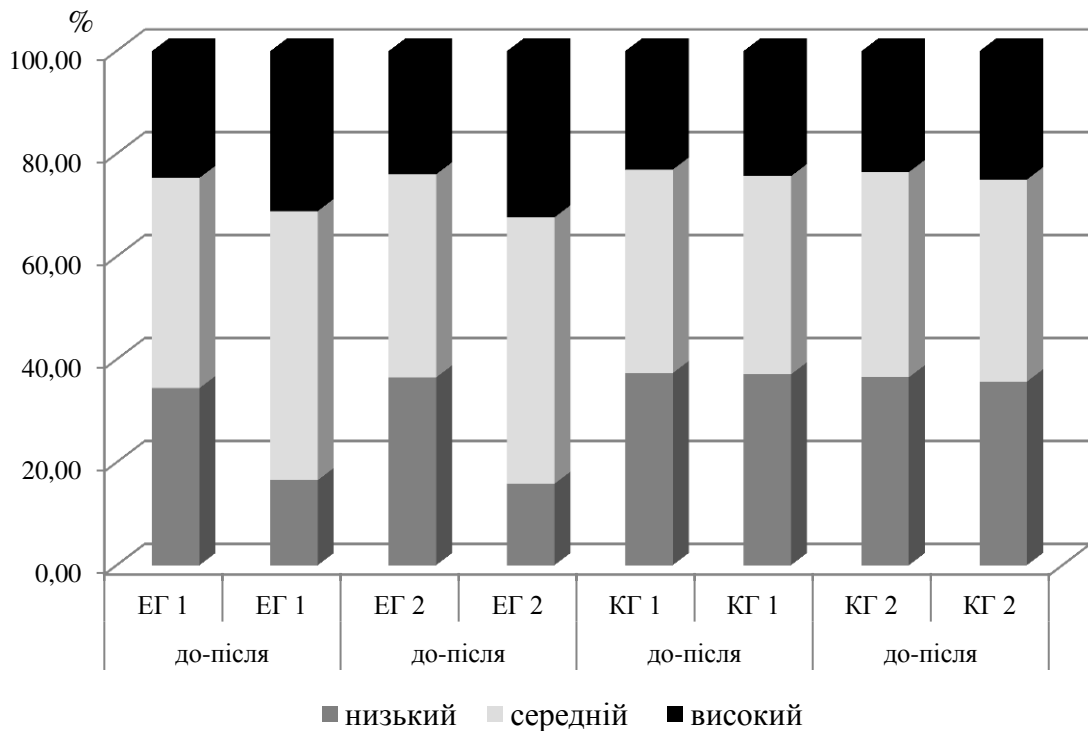

Рис. 2.10. Результати розрахунку показника «соціальна творчість» (діяльнісний критерій) в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) і контрольних (КГ 1, КГ 2) групах до та після проведення експерименту, %

За результатами, поданими в таблиці 2.9, можемо констатувати, що кількість студентів із низьким рівнем за показником «соціальна відповідальність» діяльнісного критерія зменшилась:

серед студентів групи ЕГ 1 сальдо дорівнює 17,88 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 51,95% після проведення експерименту в порівнянні з результатами до проведення;

серед студентів групи ЕГ 2 сальдо дорівнює 20,67 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 56,65% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 1 сальдо дорівнює 0,25 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 0,67% після проведення експерименту;

серед студентів групи КГ 2 сальдо дорівнює 0,84 в.п., тобто кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 2,30% після проведення експерименту.

При цьому питома вага студентів з високим рівнем показника «соціальна відповідальність» діяльнісного критерія збільшилась в ЕГ 1 та ЕГ 2 на 6,46 в.п. і 8,37 в.п. відповідно. В КГ 1 і КГ 2 також зросла питома вага на 1,27 в.п. та 1,46 в.п. відповідно.

Таблиця 2.10

Результати розрахунку загального показника «формування соціальної активності» студентської молоді в експериментальних і контрольних групах на початку та після проведення експерименту, %

Групи	Рівні соціальної активності студентської молоді											
	до експерименту						після експерименту					
	високий		середній		низький		високий		середній		низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
ЕГ 1	62	21,23	111	38,11	119	40,66	82	27,99	146	50,15	64	21,86
ЕГ 2	65	21,34	116	37,86	125	40,80	87	28,48	155	50,52	64	21,00
КГ 1	67	22,13	119	39,81	114	38,06	68	22,85	121	40,19	111	36,96
КГ 2	68	22,56	121	39,88	113	37,55	70	23,12	123	40,71	109	36,17

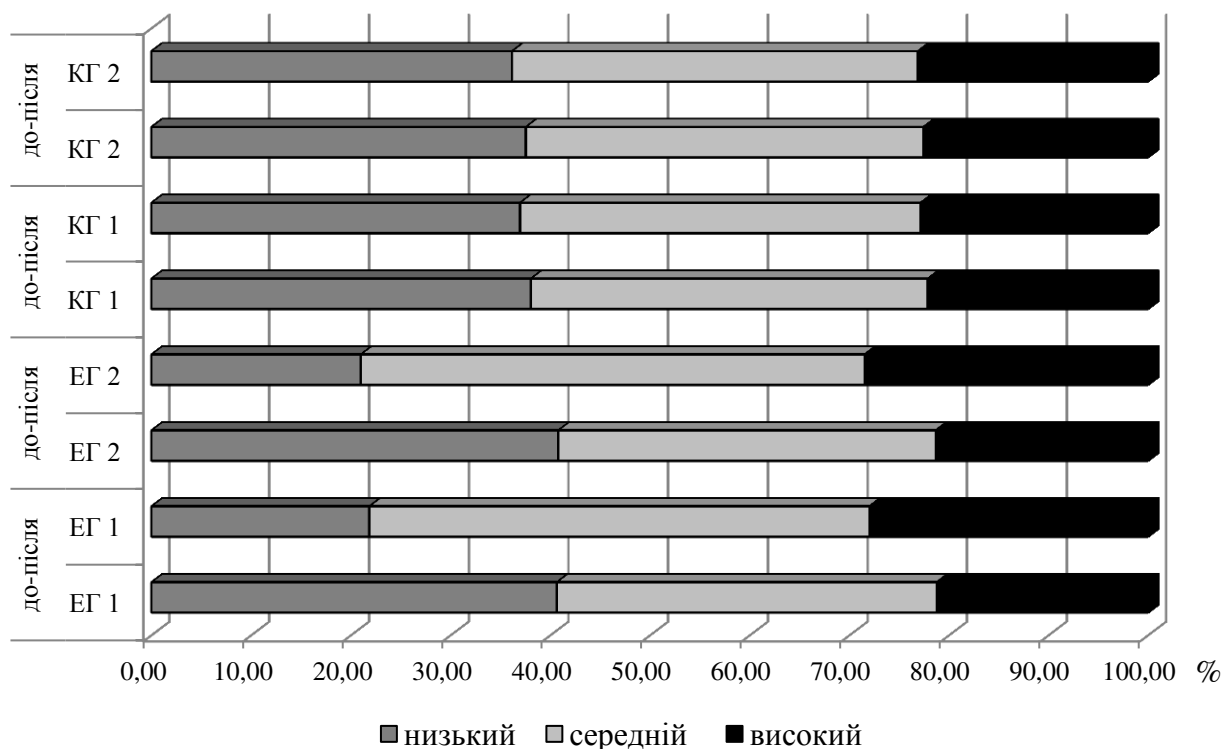

Рис. 2.11. Результати розрахунку загального показника «формування соціальної активності» студентської молоді в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) і контрольних (КГ 1, КГ 2) групах до та після проведення експерименту, %

Загалом, порівнюючи результати загального показника «формування соціальної активності» студентів до проведення експерименту та після (табл. 2.10), можна сказати, що його рівень виріс завдяки поліпшенню складових показників (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість) за всіма критеріями (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний) наступним чином:

питома вага студентів ЕГ 1 з низьким рівнем формування соціальної активності зменшилась на 18,80 в.п., що дорівнює 55 особам, з середнім рівнем – збільшилась на 12,04 в.п. (35 осіб), з високим рівнем – збільшилась на 6,76 в.п. (20 осіб), що у відсотковому відношенні складає $\Delta = -46,23\%$, $\Delta = +31,58\%$, $\Delta = +31,84\%$ відповідно;

питома вага студентів ЕГ 2 з низьким рівнем формування соціальної

активності зменшилась на 19,80 в.п., що дорівнює 61 особі, з середнім рівнем – збільшилась на 12,66 в.п. (39 осіб), з високим рівнем – збільшилась на 7,14 в.п. (22 особи), що у відсотковому відношенні складає $\Delta = -48,53\%$, $\Delta = +33,43\%$, $\Delta = +33,48\%$ відповідно;

питома вага студентів КГ 1 з низьким рівнем формування соціальної активності зменшилась на 1,10 в.п., що дорівнює 3 особи, з середнім рівнем – збільшилась на 0,38 в.п. (2 особи), з високим рівнем – збільшилась на 0,72 в.п. (1 особа), що у відсотковому відношенні складає $\Delta = -2,88\%$, $\Delta = +0,95\%$, $\Delta = +3,25\%$ відповідно;

питома вага студентів КГ 2 з низьким рівнем формування соціальної активності зменшилась на 1,38 в.п., що дорівнює 4 особам, з середнім рівнем – збільшилась на 0,83 в.п. (2 особи), з високим рівнем – збільшилась на 0,56 в.п. (2 особи), що у відсотковому відношенні складає $\Delta = -3,68\%$, $\Delta = +2,07\%$, $\Delta = +2,47\%$ відповідно.

Для перевірки дієвості розробленої ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді було обрано ряд статистичних методів і показників для підтвердження однієї з гіпотез:

гіпотеза 0 – впровадження ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді сприяє зниженню питомої ваги студентів з низьким рівнем формування соціальної активності та поліпшує його розвиток до середнього та високого рівнів, чим підтверджує ефективність розробленої системи (тобто ряди розподілу суттєво відрізняються результатами отриманими до проведення експерименту порівняно з після);

гіпотеза 1 – впровадження ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді не впливає на рівень формування соціальної активності студентів, що говорить про неефективність впровадження системи (тобто ряди розподілу за результатами до проведення експерименту та після майже не відрізняються).

Для підтвердження однієї з гіпотез вище було обрано наступні

параметричні та непараметричні критерії:

t-критерій Стюдента (t-test);

критерій Колмогорова-Смирнова (Kolmogorov-Smirnov test);

критерій Манна-Уїтні (Mann-Whitney test).

Параметричний t-критерій Стюдента використовується для визначення статистичної значущості відмінностей середніх величин двох сукупностей та обчислюється за формулою 2.1:

$$t = \frac{M_1 - M_2}{\sqrt{m_1^2 + m_2^2}}, \quad (2.1)$$

де M_1 – середня арифметична першої порівнюваної групи;

M_2 – середня арифметична другої порівнюваної групи;

m_1 – середня помилка середньої арифметичної першої порівнюваної групи;

m_2 – середня помилка середньої арифметичної другої порівнюваної групи.

Для реалізації розрахунку t-критерія Стюдента, як й інших обраних критеріїв, скористаємося можливостями програми STATISTICA. Для цього необхідно вихідні дані оптимізувати наступним чином: значення 1 присвоїмо студентам з високим рівнем формування соціальної активності, 2 – студентам з середнім рівнем, 3 – студентам з низьким рівнем.

Величину рівня значущості (p) встановлюємо 0,05 (рис. 2.12). Якщо рівень значущості менше або дорівнює 0,05, то результат вважається статистично значимим, якщо менше або дорівнює 0,01, то результат вважається статистично високо значущим.

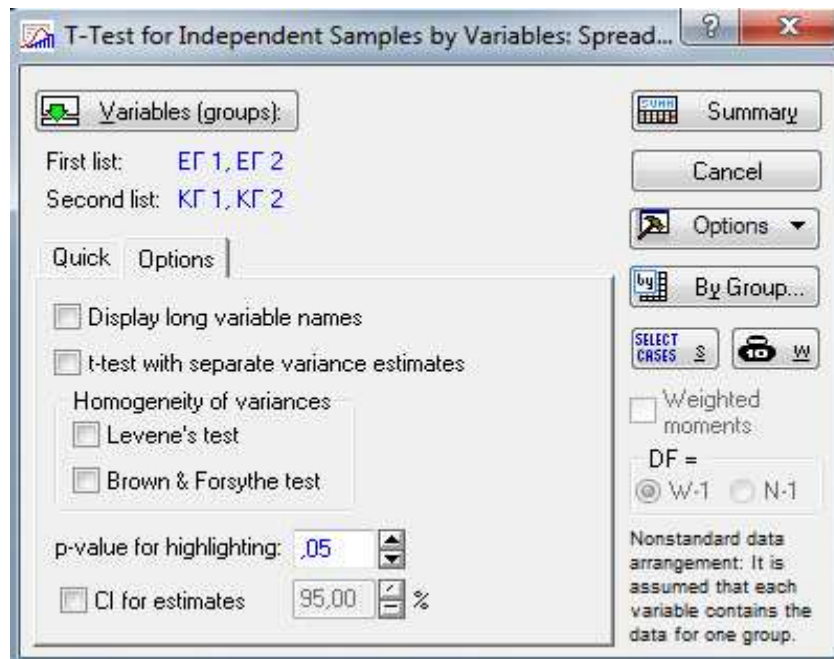

Рис. 2.12. Діалогове вікно програми STATISTICA: встановлення параметрів розрахунку t-критерія Стьюдента

В результаті отримали наступні результати (рис. 2.13):

T-test for Independent Samples (Spreadsheet1)						
Note: Variables were treated as independent samples						
Group 1 vs. Group 2	Mean Group 1	Mean Group 2	t-value	df	p	Valid N Group 1
ЕГ 1, ЕГ 2 vs. КГ 1, КГ 2	1,931438	2,122924	-4,54801	1198	0,000006	598
Valid N Group 2	Std.Dev. Group 1	Std.Dev. Group 2	F-ratio Variances	p Variances		
602	0,699592	0,757551	1,172557	0,051668		

Рис. 2.13. Діалогове вікно програми STATISTICA: результати розрахунку t-критерія Стьюдента

На рис. 2.13 представлені наступні проміжні та підсумкові показники розрахунку t-критерія Стьюдента:

- Mean Group – середні значення змінних за групами, де група 1 – ЕГ 1 та ЕГ 2, група 2 – КГ 1 та КГ 2, які дорівнюють 1,93 та 2,12 відповідно;

- Valid N Group – число спостережень в групі, тобто довжина групи, яка для групи 1 (ЕГ 1 та ЕГ 2) складає 598 студентів, а для групи 2 (КГ 1 та КГ 2) – 602 студента;
- Std. Dev. Group – стандартне відхилення значень змінних, яке для групи 1 (ЕГ 1 та ЕГ 2) дорівнює 0,69, а для групи 2 (КГ 1 та КГ 2) – 0,76, що говорить про більш низький рівень формування соціальної активності у групі 2, ніж у групі 1;
- F-ratio Variance – значення коефіцієнту F – тест для дисперсії, який дорівнює 1,17;
- p Variances – рівень значущості коефіцієнту F – тест для дисперсії, який дорівнює 0,051668, що більше ніж заданий $p = 0,05$, що говорить про рівність дисперсій;
- df – число ступенів свободи, за значенням якого визначається табличне значення t-критерію, яке порівнюється з розрахованим, та визначається за формулою 2.2:

$$f = (n_1 + n_2) - 2, \quad (2.2)$$

де n_1 – довжина першої порівнюваної групи;

де n_2 – довжина другої порівнюваної групи.

У цьому випадку число ступенів свободи дорівнює 1198.

- t-value – значення t-критерію, яке дорівнює $t_{\text{емп.}} = -4,54801$, що більше $t_{\text{табл.}} = 1,960$, оскільки розрахункове значення порівнюється табличним за модулем;
- p – рівень значущості t-критерію, який дорівнює 0,000006, що також підтверджує достовірність і значущість розрахованого t-критерію Стьюдента, оскільки заданий рівень достовірності $p = 0,05$ більше розрахованого.

За отриманими результатами можна зробити висновок, що середні

відрізняються істотно. Всі результати статистично достовірні, тому приймається гіпотеза 0 – впровадження ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді сприяє зниженню питомої ваги студентів з низьким рівнем формування соціальної активності та поліпшує його розвиток до середнього та високого рівнів, чим підтверджує ефективність розробленої системи.

Альтернативним t-критерію Стьюдента є непараметричний критерій Колмогорова-Смірнова. За допомогою цього критерію перевіряється не лише відмінність середніх величин двох незалежних груп, а й форм розподілу. При цьому критерій Колмогорова-Смірнова має перевагу у достатньо точному підтвердженню або відхиленню гіпотези 0 завдяки врахуванню всіх особливостей великої вибірки вихідних даних та обчислюється за формулою 2.3:

$$\lambda^2 = D^2 \frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2}, \quad (2.3)$$

де D – максимальна різниця функцій розподілу порівнюємих груп;

де n_1 – довжина першої порівнюваної групи;

де n_2 – довжина другої порівнюваної групи.

Результати розрахунків наведено на рис. 2.14.

Kolmogorov-Smirnov Test (Spreadsheet1)									
By variable Групи									
Marked tests are significant at p < .05000									
variable	Max Neg Diffenc	Max Pos Diffenc	p-value	Mean ЕГ	Mean КГ	Std.Dev. ЕГ	Std.Dev. КГ	Valid N ЕГ	Valid N КГ
Значення	-0,143107	0,00	p < .001	1,931438	2,122924	0,699592	0,757551	598	602

Рис. 2.14. Діалогове вікно програми STATISTICA: проміжні результати розрахунку критерія Колмогорова-Смірнова

З розрахованих показників (рис. 2.14) отримуємо, що критерій Колмогорова-Смірнова за формулою дорівнює $\lambda_{\text{розр.}}^2 = 6,1438$. Порівнюючи розраховане та критичне значення критерію при рівні достовірності $p = 0,05$ ($\lambda_{\text{табл.}}^2 = 0,0785$), відмінності між групою 1 (ЕГ 1 та ЕГ 2) та групою 2 (КГ 1 та КГ 2) є статистично значимими, оскільки $\lambda_{\text{розр.}}^2 > \lambda_{\text{табл.}}^2$. Рівень значимості критерію Колмогорова-Смірнова $p < 0,001$ підтверджує вірність гіпотези H_0 і свідчить про значне розходження між вибірками, яка пов'язана не тільки з різницею в середніх значеннях, а й з розбіжностями у формі розподілу.

Завершальним альтернативним непараметричним критерієм перевірки висунутих гіпотез є критерій Манна-Уїтні. Цей критерій заснований на підрахунку числа інверсій (перестановок) членів в їх загальному упорядкованому ряду, що представляють собою суму індикаторів попарного порівняння величин першої групи з величинами другої групи (формула 2.4).

$$U = n_x n_y + \frac{n_x(n_x + 1)}{2} - T_x, \quad (2.4)$$

де n_x – довжина першої порівнюваної групи;

n_y – довжина другої порівнюваної групи;

T_x – сума рангів першої порівнюваної групи.

Результати розрахунку наведено на рис. 2.15.

Mann-Whitney U Test (Spreadsheet1)									
By variable Групи									
Marked tests are significant at p <,05000									
variable	Rank Sum ЕГ	Rank Sum КГ	U	Z	p-value	Z adjusted	p-value	Valid N ЕГ	Valid N КГ
Значення	333718,0	386882,0	154617,0	-4,22835	0,000024	-4,55072	0,000005	598	602

Рис. 2.15. Діалогове вікно програми STATISTICA: результати розрахунку критерія Манна-Уїтні

З розрахунків (рис. 2.15) бачимо, що критерій Манна-Уїтні дорівнює $U_{\text{розр.}} = 154617,0$. Згідно закону нормального розподілу, чим більша довжина вибірки, тим сильніше вона подібна до нормального закону розподілу величин. Критичне значення критерію Манна-Уїтні для таких великих порівнюваних груп не передбачено, тому покладаємось на показник достовірності ($p = 0,000024$), який менше $0,05$, що підтверджує статистичну значущість розрахованого критерія. З цього можна зробити висновок про наявність розбіжності в середніх двох групах, а отже й прийняття гіпотези 0 – впровадження ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді сприяє зниженню питомої ваги студентів з низьким рівнем формування соціальної активності та поліпшує його розвиток до середнього та високого рівнів.

Загалом, проведені розрахунки за допомогою статистичних методів підтверджують наявність значних розбіжностей між експериментальними (ЕГ 1, ЕГ 2) та контрольними (КГ 1, КГ 2) групами, що в свою чергу підтверджують позитивні зміни у формуванні соціальної активності студентської молоді та ефективність розробленої ССПДД (рис. 2.16, рис. 2.17).

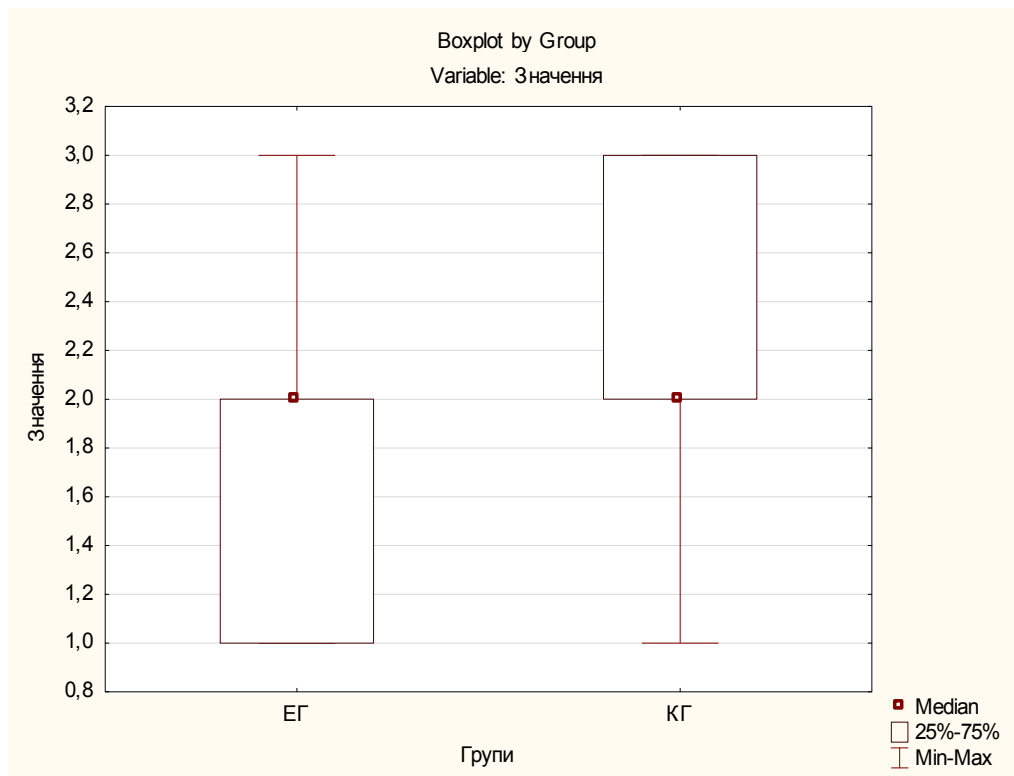

Рис. 2.16. Діаграма розмаху середніх величин експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) та контрольних (КГ 1, КГ 2) груп

На діаграмі розмаху середніх величин (рис. 2.16) для експериментальної та контрольної груп загалом відображені медіана, розмах, мінімум та максимум. За допомогою графічного методу наочно бачимо, що результати контрольних (КГ 1, КГ 2) груп краще, ніж результати експериментальних груп (ЕГ 1, ЕГ 2), оскільки значення розмаху наближаються до 1, тобто до високого рівня формування соціальної активності студентів.

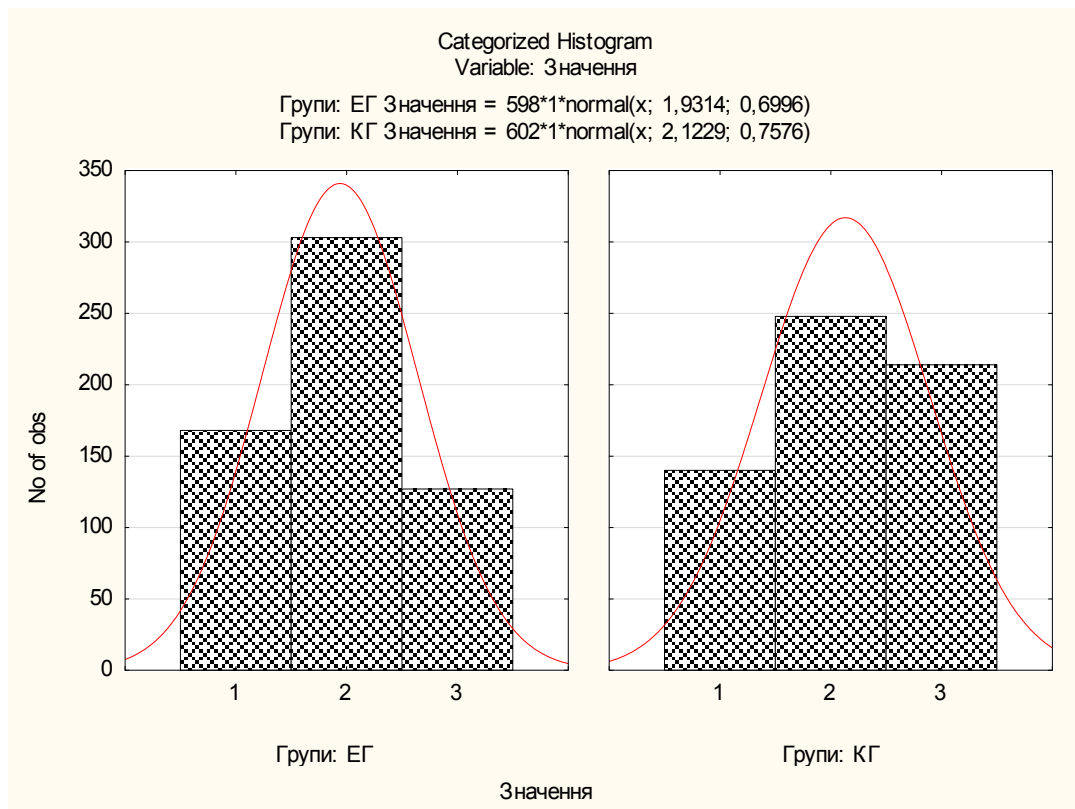

Рис. 2.17. Категоризована діаграма розмаху рівнів формування соціальної активності студентів в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) та контрольних (КГ 1, КГ 2) групах

На категоризованій діаграмі розмаху (рис. 2.17) показано розподіл змінних – експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) та контрольних (КГ 1, КГ 2) груп, що розбиті по групах – рівнях формування соціальної активності (1 – високий, 2 – середній, 3 – низький). На обох графіках видно, що рівень формування соціальної активності студентської молоді у експериментальних групах краще, ніж у контрольних, що підтверджує ефективність розробленої і впровадженої ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді.

Висновки до розділу 2

Для формування соціальної активності студентської молоді за допомогою засобів дозвіллевої діяльності з урахуванням умов розвитку інформаційного суспільства обґрунтовано та розроблено ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді, що базується на: положеннях про соціально-педагогічну діяльність, принципах організації і функціонування соціально-педагогічних систем (відкритість, самоорганізація, саморегуляція, самовідтворення, функціональність, динамічність та ін.). Завдяки гнучкості та динамічності розробленої ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді забезпечується впровадження соціально-педагогічного підходу під час реалізації плану організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів.

ССПДД складається з наступних структурних компонентів: цільовий, суб'єкт-об'єктний, змістовний, технологічно-діяльнісний, результативний.

Метою ССПДД є забезпечення формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Об'єктом системи є студентська молодь. Суб'єктами виступають проректор з виховної роботи, куратори академічних груп, активні викладачі, провідні спеціалісти, органи студентського самоврядування, студентські громадські організації, дозвіллеві центри та ін.

Для досягнення означеної мети було визначено етапи організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності: підготовчий, формуючий. На підготовчому етапі забезпечується підготовка суб'єктів ССПДД до організації і реалізації дозвіллевих практик для студентів згідно плану. Було організовано підготовку за двома рівнями – внутрішній рівень ЗВО та зовнішній рівень. Внутрішній рівень ЗВО передбачав організацію роботи суб'єктів освітньої діяльності ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК (проректори з виховної роботи, куратори академічних груп, активні

викладачі, провідні фахівці, органи студентського самоврядування), з якими було реалізовано такі форми підготовки: наради, консультації, інтерактивна лекція-диспут з використанням мультимедійного обладнання на тему «Я партнер і друг студента. Організація соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів», тренінг на тему «Ефективна комунікація», методична віртуальна нарада на тему «Покращення організації дозвіллевої діяльності студентів», вирішення кейсу. Зовнішній рівень передбачав підготовку студентських громадських організацій та дозвіллевих центрів до організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів. Зокрема зі студентською громадською організацією «Українська асоціація студентів» було організовано та проведено спільно з представниками студентського самоврядування ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК методичну віртуальну нараду на тему «Покращення організації дозвіллевої діяльності студентів» та зустріч з вирішення комунікаційних питань. Серед дозвіллевих центрів було обрано ХДНБ ім. В. Г. Короленка як мультиактивний інформаційний простір реалізації дозвіллевих потреб студентської молоді, з керівництвом і співробітниками якої було проведено робочу зустріч і методичний семінар на тему «Сучасні формати, платформи та сервіси: нові можливості та виклики».

На другому (формуючому) етапі ССПДД було реалізовано комплексну оптимізацію дозвіллевої діяльності студентів на таких рівнях: індивідуальний, груповий, позанавчально-дозвіллевий, відкритого дозвіллевого середовища. На всіх рівнях формування соціальної активності зі студентською молоддю взаємодіяли вже підготовлені на попередньому етапі суб'єкти. Специфіка роботи на індивідуальному підрівні полягала в адресній роботі зі студентами, що забезпечує активізацію їх громадянських і навчально-професійних якостей, а також розвитку ініціативності за допомогою відповідних форм позанавчальної діяльності: тренінг «Я і соціум», онлайн-тестування визначення рівня цифрової грамотності, онлайн-

квест «Я – кіберстудент», XIX Всеукраїнський радіодиктант національної єдності, інтерактивна презентація «Найпопулярніші та безкоштовні види дозвіллевих практик у найбільших містах України – Харків, Київ, Одеса, Львів». На груповому підрівні метою було створення умов для згуртування студентів і забезпечення їх активізації за інтересами за допомогою групових форм соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності (мультиактивна екскурсія до ХДНБ ім. В. Г. Короленка, фотовиставка «Шлях до мрії», творча студія «Музика наших сердець» / «Танцюють всі», майстер-клас «Мистецтво в маси» / «Ми те, що ми їмо», соціальна акція «Разом переможемо»), що сприяло розвитку ініціативності, самостійності й соціальної мобільності. Важливість формування соціальної активності студентів на позанавчально-дозвіллевого рівні виявилась у розбудові самими студентами позанавчальної дозвіллевої діяльності у просторі ЗВО (інтерактивний диспут-вечір «Що в житті залежить від мене?», підготовка концерту до новорічних свят, конкурс студентських проєктів «Ми можемо краще»), що сприяло розвитку ініціативності, креативності й соціальної творчості студентів. Самостійна організація дозвіллевої діяльності студентами на рівні відкритого дозвіллевого середовища з використанням сучасних ІКТ (студентський форум у мобільних додатках «ХДАК.Інфо» і «Мистецтва.News», віртуальна соціальна акція «Філіжанка кави» у соціальних мережах, волонтерський рух «Плоггінг.Kh», ютуб-канал з надання віртуальних дозвіллевих послуг «Віртуальні галереї», віртуальна дозвіллева платформа «Ненудний карантин») посприяла акумуляції і мобілізації потенціалу студентської молоді.

Завдяки тісній взаємодії адміністрації ХНУМ ім. І. П. Котляревського та ХДАК через кураторів академічних груп зі студентами шляхом методу спостереження і бесід відзначено позитивні зрушення у формуванні соціальної активності молодих людей за допомогою організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності. Куратори груп відзначили користь і дієвість спільних

позанавчальних дозвіллевих заходів, що поліпшили рівень соціальної активності студентів за допомогою сучасних дозвіллевих практик, а студенти – як з користю можна проводити вільний час і реалізувати свій потенціал у соціально корисній діяльності.

Серед найцікавіших форм дозвіллевих практик студенти відзначили: онлайн-квест «Я – кіберстудент», створення віртуальних студентських форумів «ХДАК.Інфо» і «Мистецтва.News» у мобільних додатках, інтерактивний диспут-вечір «Що в житті залежить від мене?», проведення віртуальної соціальної акції «Філіжанка кави» у соціальних мережах, створення віртуального дозвіллевого середовища «Ненудний карантин».

Отримані дані повторної діагностики студентської молоді свідчать, що рівень формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності виріс у ЕГ 1 (ХДАК) і ЕГ 2 (ХНУМ ім. І. П. Котляревського) завдяки поліпшенню складових показників (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість) за всіма критеріями (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний) в цілому на 30,26% та 30,31% відповідно. Перевірка ефективності розробленої і реалізованої ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді за допомогою статистичних методів підтвердила наявність істотних змін у експериментальних групах (ЕГ 1, ЕГ 2), на відміну від контрольних (КГ 1, КГ 2), та дозволила зробити висновок, що ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді сприяє зниженню питомої ваги студентів з низьким рівнем формування соціальної активності та поліпшує його розвиток до середнього та високого рівнів, чим підтверджує ефективність розробленої системи.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено результати теоретичного узагальнення та практичного вирішення проблеми формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності, що виявляється в розробці та реалізації ССПДД з формування соціальної активності студентів.

1. На підставі аналізу теоретичних джерел було виявлено, що дослідники різних наукових галузей визначають соціальну активність, зокрема молоді, як якість – комплекс соціально важливих характеристик і особливостей, та як діяльність – ініціювання соціально значущих для суспільства дій. Завдяки розгляду соціальної активності молоді в структурі соціальності соціально-педагогічного підходу уможлиблюється врахування особливостей молоді, особливо в умовах інформаційного суспільства. Розширення соціокультурного середовища спричинило появу нових викликів для молодих людей (інтернет-залежність, віртуальне занурення, кібертероризм і кіберзлочинність, інформаційне навіювання та маніпулювання, споживацтво та ін.), що ускладнює формування соціальної активності. Актуалізується важливість соціально-педагогічного спрямування як внутрішніх особливостей формування молоді, так і зовнішніх (середовище).

2. Студентська молодь як особлива соціальна група вирізняється значним потенціалом для реалізації соціально значущої діяльності, який дозволяє виділити структурні компоненти соціальної активності студентів: система просоціальних цінностей; соціально значущі якості, які є проявом засвоєних цінностей і стимулом реалізації соціальної активності студентів (ініціативність і цілеспрямованість у прийнятті рішень, самостійність й соціальна мобільність у вирішенні поставлених завдань, соціальна творчість і креативність у реалізації соціально корисної діяльності та ін.); позитивно спрямована просоціальна поведінка під час самореалізації у провідних сферах діяльності студентської молоді (громадянська, навчально-професійна, позанавчальна та ін.). Визначивши соціальну

активність студентської молоді як складову соціальності, до критеріїв соціальної активності студентів відносимо: мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний. Обґрунтовано показники (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість) та рівні соціальної активності студентів (високий, середній, низький).

3. Досліджено сучасний стан формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності. На основі діагностики обраних для експериментальної частини дослідження ЗВО було встановлено, що на високому рівні формування соціальної активності знаходиться відносно невелика кількість студентської молоді (ХДАК – 21,53%, ХНУМ ім. І. П. Котляревського – 21,59%, СумДПУ ім. А. С. Макаренка – 22,11%, ХГУ «НУА» – 22,67%). Більшість мають середній – 39,09%, 38,95%, 39,98%, 40,37%, та низький – 39,38%, 39,46, 37,91%, 36,96% – рівні.

4. Доведено позитивний вплив соціально-педагогічної організації дозвіллевого середовища на формування соціальної активності студентської молоді. Вітчизняний та зарубіжний досвід підтверджує трансформацію організації дозвіллевої діяльності в умовах інформаційного суспільства. Віртуалізація дозвіллевих практик знижує актуальність традиційних дозвіллевих практик і інститутів дозвілля, що вплинуло на розробку ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді в умовах інформаційного суспільства. На основі принципів соціально-педагогічних систем було розроблено та організовано ССПДД, яка складається з таких компонентів: цільовий, суб'єкт-об'єктний, змістовний, технологічно-діяльнісний, результативний.

5. Метою ССПДД є забезпечення формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності в умовах інформаційного суспільства. Враховуючи складні взаємозв'язки суб'єктів (проректор з виховної роботи, активні викладачі, куратори академічних груп, провідні спеціалісти, органи студентського самоврядування, студентські громадські організації,

дозвіллеві центри та ін.) і об'єктів (студентська молодь) системи, формування соціальної активності студентів за допомогою соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності умовно розділено на два етапи: підготовчий і формуючий. Підготовчий етап забезпечив ознайомлення й підготовку суб'єктів ССПДД на двох рівнях – внутрішній рівень ЗВО та зовнішній рівень. Завдяки послідовній організації підготовчого етапу суб'єктів системи було ознайомлено з особливостями сучасної організації соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності з формування соціальної активності студентів в умовах інформатизації за допомогою реалізації таких форм: наради, консультації, інтерактивна лекція-диспут з використанням мультимедійного обладнання на тему «Я партнер і друг студента. Організація соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності студентів», тренінг на тему «Ефективна комунікація», методична віртуальна нарада на тему «Покращення організації дозвіллевої діяльності студентів», зустріч з вирішення комунікаційних питань, вирішення кейсу, робоча зустріч, методичний семінар на тему «Сучасні формати, платформи та сервіси: нові можливості та виклики».

Формуючий етап забезпечив комплексну роботу з формування соціальної активності студентів на всіх рівнях: індивідуальний, груповий, позанавчально-дозвіллевий, відкритого дозвіллевого середовища. Завдяки комплексному підходу було забезпечено організацію та реалізацію соціально-педагогічної дозвіллевої діяльності за всіма напрямками за допомогою таких форм: на індивідуальному рівні – тренінг «Я і соціум», онлайн-тестування визначення рівня цифрової грамотності, онлайн-квест «Я – кіберстудент», ХІХ Всеукраїнський радіодиктант національної єдності, інтерактивна презентація «Найпопулярніші та безкоштовні види дозвілевих практик у найбільших містах України – Харків, Київ, Одеса, Львів»; на груповому рівні – мультиактивна екскурсія до ХДНБ ім. В. Г. Короленка, фотовиставка «Шлях до мрії», творча студія «Музика наших сердець» / «Танцюють всі», майстер-клас «Мистецтво в маси» / «Ми те, що ми їмо», соціальна акція «Разом переможемо»;

на позанавчально-дозвіллевому рівні – інтерактивний диспут-вечір «Що в житті залежить від мене?», підготовка концерту до новорічних свят, конкурс студентських проєктів «Ми можемо краще»; на рівні відкритого дозвіллевого середовища – студентський форум у мобільних додатках «ХДАК.Інфо» і «Мистецтва.News», соціальна акція «Філіжанка кави» у соціальних мережах, волонтерський рух «Плогінг.Kh», ютуб-канал з надання віртуальних дозвіллевих послуг «Віртуальні галереї», віртуальна дозвілева платформа «Ненудний карантин».

6. Кількісно-якісний аналіз результатів реалізації ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді дозволяє відзначити позитивну динаміку завдяки поліпшенню складових показників (ініціативність, соціальна мобільність, соціальна творчість) за всіма критеріями (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, діяльнісний): у ЕГ 1 (ХДАК) кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 17,84 в.п., а з середнім і високим рівнем – збільшилась на 11,33 в.п. та 6,52 в.п. відповідно; у ЕГ 2 (ХНУМ ім. І. П. Котляревського) кількість студентів з низьким рівнем зменшилась на 18,63 в.п., а з середнім і високим рівнем – збільшилась на 12,09 в.п. та 6,54 в.п. відповідно. У контрольних групах значних змін не відбулося. Найбільш ефективними та цікавими дозвіллевими заходами виявилися ті, що пов'язані з сучасними ІКТ та їх корисним використанням: онлайн-квест «Я – кіберстудент», створення віртуального студентського форуму «ХДАК.Інфо» і «Мистецтва.News» у мобільних додатках, віртуальна методична конференція на тему «Покращення організації дозвіллевої діяльності студентів», інтерактивний вечір-диспут на тему «Що в житті залежить від мене?», проведення віртуальної соціальної акції «Філіжанка кави» у соціальних мережах, віртуальне дозвіллеве середовище «Ненудний карантин».

7. Якісний аналіз завдяки методу спостереження і бесід з кураторами академічних груп дозволив встановити позитивні зрушення в формуванні соціальної активності студентів завдяки організації соціально-педагогічної

дозвіллевої діяльності. Куратори відзначили користь і дієвість впроваджених позанавчальних дозвіллевих практик, що актуалізувало форми і методи навчально-виховної діяльності ЗВО.

8. Підтверджено ефективність реалізації ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді за допомогою ряду статистичних методів (t-критерій Стьюдента, критерій Колмогорова-Смірнова, критерій Манна-Уїтні), що дозволяє прийняти гіпотезу H_0 – впровадження ССПДД з формування соціальної активності студентської молоді сприяє зниженню питомої ваги студентів з низьким рівнем формування соціальної активності та поліпшує його розвиток до середнього та високого рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Понять природу человека. Санкт-Петербург : Академ. проект, 1997. 256 с.
2. Акимова Л. А. Социология досуга : учеб. пособ. Москва : МГУКИ, 2003. 123 с.
3. Ананьев Б. Г. К психофизиологии студенческого возраста // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы / под ред. Б. Г. Ананьева, Н. В. Кузьминой. Ленинград, 1974. Вып. 2. С. 3—15.
4. Андреева Г. М. Психология социального познания. Москва : Аспект-пресс, 2000. 228 с.
5. Аніщенко А. П. Педагогічні умови соціалізації старшокласників у територіальній громаді : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2010. 20 с.
6. Ануфриев Е. А. Социальная активность личности. Москва : Знание, 1969. 37 с.
7. Арзанов В. І. Психологічні особливості формування здоров'язберігаючої поведінки під час становлення особистості студента // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів», м. Конотоп, 24—25 квіт. 2018 р. Конотоп, 2018. С. 203—207.
8. Ариарский М. А. Прикладная культурология : монография. Изд. 2-е, испр. и доп. Санкт-Петербург : Санкт-Петербург. гос. ун-т культуры и искусств, 2001. 561 с.
9. Асеева О. В. Виртуализация социальной активности молодежи в сетевых сообществах : дисс. ... канд. социол. наук / Белгород. гос. нац. исслед. ун-т. Белгород, 2015. 176 с.
10. Бабахова Е. С. Современные особенности развития социально-культурной активности учащейся молодежи // Аналитика культурологии :

електрон. науч. изд. 2016. Вып. 2. URL: <http://analiculturolog.ru/journal/archive/item/2138-современные-особенности-развития-социально-культурной-активности-учащейся-молодежи.html> (дата звернення: 18.02.2018 р.).

11. Базиленко А. К. Психологічні чинники формування соціальної активності студентської молоді (на прикладі студентського самоврядування) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2018. 305 с.

12. Балабанова Е. С. Социально-психологический подход к исследованию социальной активности молодежи // Знание. Понимание. Умение. 2018. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-psihologicheskiiy-podhod-k-issledovaniyu-sotsialnoy-aktivnosti-molodezhi> (дата звернення: 24.03.2019).

13. Безпалько О. В. Розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні // Вісник психології і педагогіки : електрон. зб. наук. пр. / Пед. ін.-т Київ. ун-ту ім. Б. Грінченка, Ін-т психології і соц. педагогіки Київ. ун-ту ім. Б. Грінченка. Київ, 2012. Вип. 8. URL: https://www.psyh.kiev.ua/Безпалько_О.В._Розвиток_соціальної_активності_особистості_у_дитячому_об'єднанні (дата звернення: 14.09.2018 р.).

14. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Київ. міськ. пед. ун-т ім. Б. Д. Грінченка. Київ : Центр учб. літ., 2009. 207 с.

15. Бекдамирова Л. З. Соціальна активність молоді як чинник становлення молодого громадянина-патріота // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2014. Вип. 18. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp15/Bakdemirova_t.pdf (дата звернення: 14.09.2018 р.).

16. Беленький В. Х. Активные элементы социальной структуры

общества: социально-философские и социально-политические проблемы. Красноярск : ГАЦМИЗ, 1997. 54 с.

17. Беличева С. А., Белинская А. Б. Социально-педагогическая диагностика и сопровождение социализации несовершеннолетних : учеб. пособ. Ростов-на-Дону : Феникс, 2013. 380 с.

18. Беляева Л. А., Беляева М. А. Категории «социальной работы» и «социально-педагогической деятельности» в их взаимосвязи // Понятийный аппарат педагогики и образования : сб. науч. тр. / отв. ред. М. А. Галагузова. Екатеринбург, 1998. Вып. 3. С. 193—199.

19. Бережная И. Ф., Зыкова А. О. Содержание категории «социальная активность» в психологии и педагогике // Вестник Воронежского государственного технического университета. Воронеж, 2012. Т. 8, № 10.2. С. 171—177.

20. Береза Р. П. Формування національної самосвідомості студентів мистецько-педагогічних спеціальностей засобами театралізації народних свят : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2001. 20 с.

21. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва : Педагогика, 1989. 192 с.

22. Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь. Москва : Большая рос. энцикл., 2002. 528 с.

23. Білик О. М. Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Старобільськ, 2018. 46 с.

24. Білик О. М. Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2018. 683 с.

25. Білик О. Соціально-педагогічний супровід соціалізації

іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Вісник Черкаського університету. Сер.: Педагогічні науки. 2016. № 5. С. 18—24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuP_2016_5_5 (дата звернення: 18.06.2018 р.)

26. Біль М. М. Мобільність населення: теоретична сутність і видова різноманітність // Економіка і суспільство : електрон. журн. 2016. Вип. 7. С. 645—652. https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/109.pdf (дата звернення: 14.06.2018 р.).

27. Бірюкова Г. С. Стратегія розвитку творчого потенціалу особистості в умовах глобальної трансформації людства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2013. 20 с.

28. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343 с.

29. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляции / пер. с фр. А. Качалова. Москва : ПОСТУМ, 2015. 240 с.

30. Бойко О. П. Культура дозвілля в суспільстві ризику : монографія. Суми : УАБС НБУ, 2011. 285 с.

31. Брушлинский А. В. Проблема субъекта в психологической науке. Москва : Академ. проект, 2000. 320 с.

32. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Бойчук А. Б., 2012. 212 с.

33. Бурмистрова Е. В. Методика организации досуговых мероприятий : учеб. пособие для СПО. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Юрайт, 2018. 150 с.

34. Буяло Ю. В. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери у студентів з різним проявом репресивного стилю поведінки // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.:

Психологія. 2013. Вип. 52. С. 12—15.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2013_1065_52_4 (дата звернення: 11.04.2019 р.).

35. Буянова Г. В. Громадянська культура як обов'язкова складова формування особистості сучасного студента // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів», м. Конотоп, 24—25 квіт. 2018 р. Конотоп, 2018. С. 39—43.

36. Валиуллина Е. В. Связь онтогенетической рефлексии с уровнем волевого потенциала личности // Вестник общественных и гуманитарных наук. 2020. Т. 1, № 2. С. 66—69.

37. Васильєва М. О. Роль та значення куратора в організації виховної роботи у вищій школі // Проблеми інж.-пед. освіти. 2014. № 42/43. С. 270—274.

38. Васильєва М. П. Проблеми формування соціальної активності студентської молоді в Україні // Сучасні тенденції у підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної галузі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 23 листопада 2018 р. / за ред. М. П. Васильєвої. Харків, 2018. С. 9—11.

39. Васильєва М. П., Подберезський М. К. Технології соціально-педагогічної роботи зі студентською молоддю // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 24, т. 1. С. 41—48.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24%281%29_9 (дата звернення: 31.03.2018 р.)

40. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг : навч. посіб. Харків : Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.

41. Воловик А. Ф., Воловик В. А. Педагогика досуга : учеб. Москва : Флинта : МПСИ, 1998. 240 с.

42. Воробьёв Н. Е. К вопросу о критериях социальной активности // Социальная активность личности. Волгоград, 1976. Вып. 1. С. 8—29.
43. Вульфов Б. З. Комсомол — школа общественной активности старшеклассников. Москва : Знание, 1976. 64 с.
44. Выготский Л. С. Собрание сочинений. В 6 т. Т. 6. Москва : Педагогика, 1984. 400 с.
45. Гавловська А. О. Статус молоді як суб'єкта правового механізму формування та реалізації державних молодіжних програм // *Globalne aspekty Ekonomii Swiatowej Stosunkow Miedzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej*. Czestochowa : Akademia Polonijna. 2016. S. 251—257.
46. Гайдукова И. Б. Виды социального творчества // Учёные записки Российского государственного социального университета. 2011. № 6. С. 170—174.
47. Глухих Н. В. Виды социальной активности студенческой молодежи // Социальная активность молодёжи как условие развития современного общества : сб. науч. тр. по итогам Всерос. соц.-пед. чтений им. Б. И. Лившица, 2—3 февраля 2010 г. / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2010. Ч. 2. С. 77—84.
48. Глухова М. Ф. Инфраструктура молодежной политики: управление организационно-функциональным обеспечением : дис. ... д-ра социол. наук : 22.00.08 / Нижегород. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского. Нижний Новгород, 2012. 330 с.
49. Головатий М. Ф. Соціологія молоді : курс лекцій. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ : МАУП, 2006. 304 с.
50. Головина Г. В. Функции досуговой деятельности как наиболее значимые ее характеристики в аспекте соответствия потребностям членов общества // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер. 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. Майкоп, 2011. № 4. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/funktsii-dosugovoy-deyatelnosti-kak-naibolee-znachimye-ee-harakteristiki-v-aspekte-sootvetstviya-potrebnostyam-chlenov-obschestva> (дата звернення: 23.06.2019 р.).

51. Голоухова Г. Н. Методика и технология работы социального педагога учеб. пособ. Архангельск, 2010. 152 с.

52. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375с.

53. Гончарова О., Калужська Л. Рефлексивний компонент готовності майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2013. № 7. С. 118—122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2013_7_20. (дата звернення: 25.06.2019 р.).

54. Горелов Н. А., Круглов Д. В. Методология научных исследований : учеб. Москва : Юрайт, 2015. 290 с.

55. Грушин Б. А. Возможность и перспективы свободы // Вопросы философии. 1988. № 5. С. 3—18. URL: <https://studfiles.net/preview/4279631/> (дата звернення: 16.02.2018 р.).

56. Гулевська-Черниш А. В. Молодь // Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за ред. І. Д. Звереві. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. С. 150—151.

57. Гура В. В. Проблема развития социальной активности молодежи в виртуальном пространстве // Социально-педагогические проблемы детей и молодежи : сб. науч. тр. Ростов-на-Дону, 2009. С. 16—22.

58. Гурьянова О. А. Самоуправление как фактор развития социальной активности студентов в образовательном учреждении // Социальная активность молодёжи как условие развития современного общества : сб. науч. тр. по итогам Всерос. соц.-пед. чтений им. Б. И. Лившица, 2—3 февраля 2010 г. / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2010. Ч. 2. С. 84—92.

59. Данилов Н. А. Социальная справедливость в информационном обществе: проблема цифрового равенства // Информационное право. 2012. № 2 (29). С. 5—6. URL: <https://justicemaker.ru/view-article.php?id=7&art=3733> (дата звернення: 10.01.2018 р.).

60. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Філософія : підручник. 2-ге вид., допов. і перероб. Харків : Право, 2012. 312 с.

61. Девтеров И. В. Философский анализ феномена интерактивной научной деятельности в Internet (феноменологический, эвристический и прагматический аспекты) : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.09 / Киев. нац. ун-т им. Т. Шевченко. Киев, 2000. 187 л.

62. Дія. Цифрова освіта : сайт / М-во цифр. трансформації України. URL: <https://osvita.diia.gov.ua> (дата звернення: 11.08.2019 р.).

63. Донева О. В. Критерии сформированности социальной ответственности студентов вуза // Фундаментальные исследования. 2014. № 3, ч. 3. С. 580—584. URL: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=33719> (дата звернення: 25.06.2019 р.).

64. Дорохина Р. В. Этические принципы и ценностные установки студенческих корпораций Европы и Северной Америки : монография. Москва : Проспект, 2014. 121 с.

65. Дралюк И. А. Проектная деятельность как средство воспитания социальной активности студентов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Саратов. гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. Саратов, 2005. 168 с.

66. Драч Г. В., Штомпель О. М., Штомпель Л. А., Королев В. К. Культурология : учеб. для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2011. 384 с.

67. Дюмазедье Ж. Культурная революция в организации досуга // Культурно-просветительская работа. Любительская деятельность в сфере досуга. 1989. № 12. С. 31—40.

68. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

69. Енциклопедія Сучасної України. Т. 1. А / голов. редкол.: Дзюба І. М. та ін. Київ : Координац. бюро ЕСУ НАН України, 2001. 824 с.
70. Ерасов Б. С. Социальная культурология : учеб. для студентов высших учеб. заведений. Изд. 3-е, доп. и перераб. Москва : Аспект Пресс, 2000. 591 с.
71. Еремеева Л. И. Досуговая деятельность как фактор саморазвития студенческой молодежи // Вестник Югорского государственного университета. 2017. №1—1. С. 43—48. URL: <https://journals.eco-vector.com/byusu/article/view/7436> (дата звернення: 01.03.2019 р.).
72. Еремина Л. И. Соотношение креативности и социальной активности студентов в социально-преобразующей деятельности // Известия Саратовского университета : новая сер. Сер.: Акмеология образования. Психология развития. 2015. Вып. 2. С. 155—158. URL: https://akmepsy.sgu.ru/sites/akmepsy.sgu.ru/files/12_eremina.pdf (дата звернення: 03.08.2019 р.).
73. Есина В. И. Развитие социальной активности студенческой молодёжи через проектную деятельность : пособ. по орг. воспитат. работы в вузе. Гродно : ГрГУ, 2011. URL: <https://elib.grsu.by/doc/11221> (дата звернення: 18.08.2020 р.).
74. Євдокімова О. О. Соціально-психологічні особливості студентського віку та їх урахування в системі психологічного супроводу // Наука і освіта. 2009. Вип. 1/2. С. 52—56. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/13.pdf.pdf (дата звернення: 13.07.2019 р.).
75. Єфіменко С. Психологічні особливості студентського віку // Наукові записки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. 2012. Вип. 103. С. 140—149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_103_20 (дата звернення: 13.07.2019 р.).
76. Жарков А. Д. Теория и технология культурно-досуговой

деятельности : учеб. для студентов вузов культуры и искусств. Москва : МГУКИ, 2007. 480 с.

77. Житинська М. О. Соціально-педагогічна підтримка життєдіяльності осіб похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 260 с.

78. Заболоцкий В. А. Социальная активность в контексте психолого-педагогической структуры личности // Теория и практика общественного развития. 2015. № 12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-aktivnost-v-kontekste-psiologo-pedagogicheskoy-struktury-lichnosti> (дата звернення: 15.01.2019 р.).

79. Загородній Ю. І. Педагогічні умови політичної соціалізації студентської молоді в умовах великого промислового міста : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2004. 206 с.

80. Зайко А. П. Социальная активность студентов колледжей в социальных сетях: региональный аспект // Известия Уральского федерального университета. Сер. 3: Общественные науки. Екатеринбург, 2017. Т. 12, № 2. С. 106—113.

81. Захаров М. А. Проявление социальной активности молодёжи в субкультурах // Социальная активность молодёжи как условие развития современного общества : сб. науч. тр. по итогам Всерос. соц.-пед. чтений им. Б. И. Лившица, 2—3 февраля 2010 г. / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2010. Ч. 2. С. 106—112.

82. Зверева І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика. Київ : Правда Ярославичів, 1998. 394 с.

83. Згуровський М. З. Загальні тенденції розвитку Інформаційного суспільства в глобальному контексті: трансформації світового устрою // Інформаційне Суспільство. Шлях України : зб. ст. Київ, 2004. С. 109—119.

84. Зенько Н. Н. Социальная активность студентов как критерий их творческой самореализации // Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 151, т. 1. С. 73—77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151%281%29_18 (дата звернення: 14.03.2019 р.).

85. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для студентов по пед. и психол. направлениям и специальностям. Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. Москва : Логос, 2000. 382 с.

86. Зузуля И. В. Социальное здоровье российской молодежи в условиях рискогенности российского общества. Ростов-на-Дону : Антей, 2007. 15 с.

87. Зыкова Г. Н. Философский аспект проблемы социальной активности : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Ленинград. гос. ун-т им. А. А. Жданова. Ленинград, 1983. 16 с.

88. Иванов Д. В. Виртуализация общества: теоретический анализ общественных изменений современного общества. Санкт-Петербург : Петербург. Востоковедение, 2000. 96 с.

89. Информационное общество: проблемы становления и закономерности развития : монография / В. Н. Гончаров, А. М. Ерохин, О. Ю. Колосова и др. Новосибирск : ЦРНС, 2014. 184 с.

90. Ирсалимова С. М. Формирование социальной активности молодежи в системе волонтерской деятельности // Студенческая наука XXI века : материалы X Междунар. студен. науч.-практ. конф., Чебоксары, 30 июня 2016 г. / редкол.: О. Н. Широков и др. Чебоксары, 2016. С. 89—91.

91. Исаева И. Ю. Досуговая педагогика : учеб. пособие. Москва : Флинта : МПСИ, 2010. 200 с.

92. Ївженко Ю. В. Особливості діяльності студентських громадських організацій як фактора формування соціальної активності особистості //

Наукові записки / Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 4. С. 32—36.

93. Інформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку : колектив. монографія / Запоріж. держ. інж. акад. ; за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 282 с.

94. Ірхіна Ю. В. Організація дозвілля студентів у вищих навчальних закладах України як проблема 21 століття // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки. 2019. № 2. С. 107—111.

95. Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі : навч. посіб. / Київ. міжнар. ун-т. Київ : КиМУ, 2008. 86 с.

96. Караман О. Л. Теорія і методика соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2013. 440 с.

97. Качан Г. А., Моторов С. А., Моторова Н. С. Тенденции развития социальной активности молодёжи в условиях вуза // Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. М. Машэрава. 2008. № 2. С. 14—18. <https://lib.vsu.by/jspui/bitstream/123456789/7176/1/14-18.pdf>. (дата звернення: 14.03.2019 р.).

98. Каяшева О. И. Конструктивная личностная рефлексия как основа саморазвития человека // Вестник университета / Гос. ун-т управления. 2015. № 13. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/konstruktivnaya-lichnostnaya-refleksiya-kak-osnova-samorazvitiya-cheloveka> (дата звернення: 22.03.2020).

99. Кірсанов В. В. Теоретико-методологічні та методичні засади педагогічної діагностики організації дозвілля : монографія. Київ : Альтерпрес, 2006. 352 с.

100. Клеман К., Мирясова О., Демидов А. От обывателей к активистам: зарождающиеся социальные движения в современной России.

Москва : Три квадрата, 2010. 678 с., 8 л. ил.

101. Клімкіна Н. Г. Формування соціальної активності підлітків із неповних сімей у навчально-виховному процесі основної школи : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 21 с.

102. Коваленко І. І., Бідюк П. І., Гожий О. П. Вступ до системного аналізу : навч. посіб. Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2004. 148 с.

103. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь : для студентов высш. и сред. пед. учеб. заведений. 2-е изд., стер. Москва : Academia, 2005. 173 с.

104. Колесникова М. В. Педагогические исследования в области социальной активности личности // Вестник Томского государственного университета. 2007. № 298. С. 176—178.

105. Коморникова О. М. Социальная активность и ценностные ориентации // XVIII Международная конференция памяти проф. Л. Н. Когана «Культура, личность, общество в современном мире: Методология, опыт эмпирического исследования», Екатеринбург, 19—20 марта 2015 г. Екатеринбург, 2015. С. 268—274.

106. Кон И. С. Социология личности. Москва : Политиздат, 1967. 383 с.

107. Кондратенко Г. П., Черніков С. Я. Професійне становлення майбутнього фахівця в позанавчальній діяльності вишу // Наукові записки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. Кіровоград, 2013. Вип. 121, ч. 2. С. 33—37.

108. Корниенко Т. В. Культура досуга современной молодежи. Проблемы и перспективы развития // Вестник Казанского государственного университета культуры и искусства. 2016. Вып. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-dosuga-sovremennoy-molodezhi-problemy-i-perspektivy-razvitiya> (дата звернення: 15.03.2019 р.).

109. Косовець В. І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища села : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 23 с.

110. Костюченко М. О. Развитие социальной активности студентов в воспитательном процессе вуза (на примере волонтерской деятельности) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / ФГБОУ ВО «Воронеж. гос. ун-т». Воронеж, 2017. 188 с.

111. Кравцова Т. О. Соціально-педагогічна діяльність із студентською молоддю в умовах соціокультурного середовища ВНЗ // Наукові записки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. Кіровоград, 2012. Вип. 97. С. 150—155.

112. Кравченко А. И. Социология. Москва : Логос, 1999. 254 с.

113. Краткий психологический словарь : научное издание / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., расш., испр. и доп. Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. 512 с.

114. Краткий словарь по социологии /под общ. ред. Д. М. Гвишиани, Н. И. Лапина ; сост.: Э. М. Коржева, Н. Ф. Наумова. Москва : Политиздат, 1989. 479 с.

115. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. для вузів. Київ : Знання, 2006. 311 с.

116. Кулінченко О. С. Соціальна активність молоді як чинник особистісного становлення // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : зб наук. пр. Сер. 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Київ, 2016. Вип. 22. С. 152—159.

117. Кулінченко О. С. Соціальна активність студентів як соціально-педагогічна проблема // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : зб наук. пр. Сер. 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Київ, 2014. Вип. 18. С. 34—39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2014_18_7 (дата звернення:

14.03.2020 р.).

118. Кулінченко О. С. Формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 23 с.

119. Курышева О. В. Психологическая характеристика молодежи как возрастной группы // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 7: Философия. Социология и социальные технологии. 2014. № 1. С. 67—75. URL: <http://psst.jvolsu.com/index.php/ru/component/attachments/download/577> (дата звернення: 22.03.2018 р.).

120. Кустикова Ю. О. Технология формирования социальной активности студента в воспитательной системе вуза // Педагогика искусства. 2013. № 4. С. 368—377. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-formirovanii-sotsialnoy-aktivnosti-molodyh-pedagogov-v-protseste-professionalnoy-deyatelnosti> (дата звернення: 22.03.2020 р.).

121. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. Інформація, ідеологія та утопія // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Київ, 1996. С. 362—380.

122. Лактионова Г. М. Социальная активность старшеклассников крупного города : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.02 / Акад. обществ. наук при ЦК КПСС. Москва, 1990. 25 с.

123. Лапина Т. С. Этика социальной активности личности. Москва : Высш. школа, 1974. 112 с.

124. Лармин О. В. Искусство и молодежь : эстет. очерки. Москва : Молодая гвардия, 1980. 191 с.

125. Левитес Д. Г. Практика обучения: современные образовательные технологии. Воронеж : Модэк ; Москва : Ин-т практ. психологии, 1998. 228 с.

126. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. Москва :

Педагогика, 1983. 274 с.

127. Лисовский В. Л. Советское студенчество : социол. очерки. Москва : Мысль, 1990. 216 с.

128. Лисовский В. Т., Дмитриев А. В. Личность студента. Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1974. 305 с.

129. Литовченко О. Соціалізація і соціальне становлення особистості: теоретична інтерпретація // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер.: Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. 2012. Вип. 6. С. 23—25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknuppcr_2012_6_9 (дата звернення: 21.03.2019 р.).

130. Лиферов Л. А. Формирование социальной активности школьников в процессе трудового обучения и воспитания. Москва : Прометей, 1989. 152 с.

131. Лунева Е. В., Фомичев К. А. Молодежь в информационном обществе : монография. Курган : Изд-во Курган. гос. ун-та, 2014. 136 с.

132. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : МАУП, 2000. 256 с.

133. Максимовська Н. О. Модель анімаційної соціально-педагогічної діяльності зі студентською молоддю у сфері дозвілля // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 3. С. 468—480. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_3_58 (дата звернення: 24.06.2019 р.).

134. Максимовська Н. О. Соціально-педагогічна сутність дозвілля: методологічний аналіз // Вісник Харківської державної академії культури. 2011. Вип. 32. С. 263—270. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2011_32_32 (дата звернення: 24.06.2019 р.).

135. Максимовська Н. О. Теоретичні і методичні засади соціально-педагогічної діяльності зі студентською молоддю у сфері дозвілля : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2015. 559 с.

136. Максимовська Н. О. Розвиток соціальної творчості студентської молоді у сфері дозвілля: анімаційний підхід / Н. О. Максимовська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пробл. виховання. Київ, 2013. Вип. 17, кн. 1. С. 436—447.

137. Максимовський М. І. Розвиток соціальної культури студенської молоді засобами анімаційної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Харків, 2018. 276 с.

138. Мальковская Т. Н. Воспитание социальной активности старших подростков. Ленинград, 1974. 383 с.

139. Мальковская Т. Н. Социальная активность старшеклассников. Москва : Педагогика, 1988. 144 с.

140. Мануйлов Е. Н. Формирование нравственных потребностей и интересов вузовской молодёжи как факторов повышения её социальной активности : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Харьк. гос. ун-т им. А. М. Горького. Харьков, 1984. 15 с.

141. Мануйлов Є. М. Соціальна активність молоді: до проблеми розуміння сутності // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків, 2010. № 3. С. 3—12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialna-aktivnist-molodi-do-problemi-rozuminnya-sutnosti> (дата звернення: 21.01.2019 р.).

142. Манько В. А. Визначення сутності поняття «ініціатива» у науково-педагогічній літературі // Сучасні дослідження : матеріали II Міжнар. конф. (Дніпропетровськ, 20—28 лютого 2006 р.). Дніпропетровськ, 2006. Т. 10. С. 32—35. URL: http://www.rusnauka.com/SND/Pedagogica/5_man_ko.doc.htm (дата звернення: 20.04.2019 р.).

143. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика : учеб. Москва :

Гардаріки, 2005. 269 с.

144. Масуда Е. Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство. Москва : Академія, 1997.

145. Махлуп Ф. Виробництво і розповсюдження знань в США. Москва : Прогрес, 1966. 462 с.

146. Медіна Т. Молодіжна субкультура як фактор соціалізації молоді // Релігія та соціум. 2010. № 1. С. 148—152. URL: <http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1/28.pdf> (дата звернення: 02.03.2020 р.).

147. Мид М. Культура і мир дитинства : зб. творів / пер. з англ. і комент. Ю. А. Асеева. Москва : Наука, 1988. 352 с.

148. Михайловська С. А. Концептуалізація понять «студентська молодь» і «вторична зайнятість» в контексті соціології управління // Вестник Забайкальського державного університету. 2014. № 3. С. 68—74.

149. Михеев А. І. Проблема взаємозв'язку соціальної сутності і активності людини : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.01 / Ленинград. гос. ун-т ім. А. А. Жданова. Ленинград, 1974. 22 с.

150. Моделювання інформаційно-вимірних систем : конспект лекцій для студентів спец. 152 «Метрологія та інформаційно-вимірні техніки» / уклад. Кравченко І. В. Київ : НТУУ «КПІ», 2017. 79 с.

151. Москаленко В. В. Соціалізація особистості : (філос. аспект). Київ : Вища шк., 1986. 199 с.

152. Мудрик А. В. Соціальна педагогіка : навч. для студентів пед. вузів / под ред. В. А. Сластенина. 3-е изд., испр. і доп. Москва : Академія, 2002. 192 с.

153. Муздыбаев К. Психологія відповідальності. Ленинград : Наука, 1983. 240 с.

154. Мурзіна А. В., Солодюк Н. В. Соціальна активність особистості

студентської молоді — пріоритетний напрямок розвитку українського державотворення // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2012. Вип. 4. С. 82—87.

155. Мухина В. С. Фактор места как условие развития личности // *Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество* : учеб. для студентов пед. специальностей / В. С. Мухина. 4-е изд., стер. Москва, 1999. С. 73—81. URL: http://ipkfp.nspu.ru/file.php/1/Mukhina_V.S._Vozrastnaja_psikhologija._-4-e_izd._-M._1999._-456_s.pdf (дата звернення: 12.08.2018 р.).

156. Нечитайло А. А. Патріотичне виховання молоді засобами соціальних мереж у глобальному інформаційному просторі // *Правова інформатика*. 2014. № 4. С. 28—33. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/14naagis.pdf> (дата звернення: 02.03.2020 р.).

157. Нисман О. Ю. Формирование социальной активности студентов в учреждениях среднего профессионального образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Самар. гос. пед. ун-т. Самара, 2006. 179 с.

158. Ніколайчук Н. М. Особистісна зумовленість рефлексії у процесі формування професійної мотивації майбутнього вчителя // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер.: Педагогіка. 2012. № 3. С. 3—7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2012_3_3 (дата звернення: 11.09.2019 р.).

159. Нікулін О. А. Механізми становлення цінностей українського студентства в інформаційному просторі : диплом. робота на здобуття освіт.-кваліфік. рівня «спеціаліст» : 7.03010101 / Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». Київ, 2015. 86 с. URL: <http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/06/Nikulin.pdf> (дата звернення: 12.01.2020 р.).

160. Ніцецька О. М. Вплив психологічних особливостей студентів 1-2 курсів немовних вищих навчальних закладів на процес навчання англійської мови // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2004. Вип. 19. С. 186—190.

161. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. В 2 т. / Т. Ф. Ефремова. Москва : Рус. яз., 2000. 2 т.

162. Овчинникова В. И. Социальная активность и потребности личности: филос.-социол. аспект : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01. Саратов, 1982. 20 с.

163. Олийнык Г. М. Особенности организации образовательно-досуговой деятельности подростков : соц.-пед. подход // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2014. № 9. С. 315—320.

164. Омеляненко В. Л., Кузьминський А. І. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 415 с.

165. Основные тренды кофейного бума в Украине // Delo.ua : новостн. портал Украины. URL: <https://delo.ua/business/osnovnye-trendy-kofejnogo-buma-v-ukraine-340829> (дата звернення: 28.04.2020 р.).

166. Оценки — не главное: 13-летняя украинка раскрыла секреты обучения в школах США, которые всех удивят // Politeka : информ. агентство. URL: <https://politeka.net/news/society/683512-ocenki-ne-glavnoe-13-letnjaja-ukrainka-raskryla-sekrety-obuchenija-v-shkolah-ssha-kotorye-vseh-udivjat> (дата звернення: 21.04.2020 р.).

167. Палаткина Г. В., Азизова Л. В. Структурные компоненты социальной активности студентов // Теория и практика общественного развития. 2012. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/strukturnye-komponenty-sotsialnoy-aktivnosti-studentov> (дата звернення: 31.05.2019 р.).

168. Парсонс Т. Система современных обществ. Москва : Аспект Пресс, 1997. 270 с.

169. Педагогика : учеб. для студентов вузов, пед. специальностей /

под ред. Л. П. Крившенко. Москва : Проспект, 2005. 428 с.

170. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2005. 399 с.

171. Перцовский А. Н. Особенности подготовки волонтеров для работы в учреждениях соцзащиты // Работник социальной службы. 2004. № 5. С. 45—49.

172. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 408 с.

173. Петрова М. Е. Особенности досуговой жизнедеятельности студентов : социол. анализ // Сервис plus. 2011. № 3. С. 43—48. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-dosugovoy-zhiznedeyatelnosti-studentov-sotsiologicheskiiy-analiz-1> (дата звернення: 25.09.2019 р.).

174. Петрушкевич М. С. Особливості розвитку інформаційного суспільства та релігійна комунікація : ст. 2-га // Філософія і політологія в контексті сучасної культури / Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. Дніпропетровськ, 2013. Вип 5. С. 111—116 <http://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/9293/1/Unit-1.pdf> (дата звернення: 28.05.2018 р.).

175. Печериця Н. М. Соціально-педагогічна корекція ейджизму студентської молоді в освітньо-культурному середовищі ЗВО : дис. ... канд. пед. наук (д-ра філософії) : 13.00.05 / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Харків, 2020. 267 с.

176. Пилипчевская Н. В. Изучение социальной активности студентов педагогического вуза: теория и практика // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2008. Вып. 2. С. 15—19. URL: https://vestnik.tspu.edu.ru/ru/archive.html?year=2008&issue=2&article_id=1134 (дата звернення: 03.06.2019 р.).

177. Пішун С. Г. Проблеми формування культурних потреб студентів

та шляхи їх вирішення // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми, 2001. С. 237—244.

178. Поддубный В. А. Социальная активность личности в сфере труда : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / АН УССР, Ин-т философии. Киев, 1977. 24 с.

179. Подласый И. П. Педагогика : 100 вопросов — 100 ответов : учеб. пособ. для вузов. Москва : ВЛАДОС-пресс, 2004. 365 с.

180. Полторак В. А., Прошин Д. В., Бродецкая Ю. Ю. Социология : конспект лекций. Днепропетровск : ДУЕП, 2007. С. 25—34.

181. Попова А. С. Сфера досуга молодежи в современном мире // Молодой ученый. 2014. № 11. С. 220—223. URL <https://moluch.ru/archive/70/12057> (дата звернення: 03.12.2018 р.).

182. Портал харків'янина : сайт міськ. ініціатив. URL: <https://portal.city.kharkov.ua> (дата звернення: 20.01.2020 р.).

183. Почему в американской школе дети чувствуют себя счастливыми и готовы покорять мир : 10 причин // Канал 24 : сайт. URL: https://24tv.ua/ru/blog_media_tag5427 (дата звернення: 21.04.2020 р.).

184. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 21.05.2018 р.).

185. Про волонтерську діяльність : Закон України // Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 21.05.2018 р.).

186. Про громадські об'єднання : Закон України // Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 21.05.2018 р.).

187. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : ред. 02.04.2020, підстава 540-IX // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38—39. Ст. 380.

188. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993 № 2998-ХІІ : ред. станом на 09.08.2019 // Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (дата звернення: 21.05.2018 р.).

189. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII : ред. станом на 20.03.2020 // Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення: 21.05.2018 р.).

190. Прохоренко Т. Г. Соціалізація молоді в інформаційному суспільстві: особливості та ризики // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер.: Політологія. 2016. № 2. С. 128—134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuaup_2016_2_11 (дата звернення: 08.04.2020 р.).

191. Психолого-педагогические проблемы современного социума : коллектив. моног. / К. А. Абульханова и др. ; Москов. пед. гос. ун-т. Москва : МПГУ, 2018. 298 с. URL: <http://www.iprbookshop.ru/79037.html> (дата звернення: 11.01.2019 р.).

192. Рабійчук С. О. Культурно-дозвіллева робота у контексті соціально-педагогічної роботи // Збірник наукових праць Хмельницької національної академії прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького. 2008. № 42, ч. 2. С. 139—141.

193. Ракитянська В. Д. Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка: від ідеалів просвітництва до цифрового світу // Короленківські читання 2019. «Бібліотеки, архіви, музеї: конвергентна цифрова комунікація, крос-медійність, клієнтоорієнтованість» : матеріали ХХІІ Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 24—25 жовтня 2019 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків.

обл. від-ня (філія) ВГО «Укр. бібл. асоц.». Харків, 2020. С. 6—19.

194. Рассказова О. І. Теорія та практика розвитку соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2014. 520 с.

195. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : монографія. Харків : Шейніна О. В., 2012. 468 с.

196. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2005. 44 с.

197. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Луганськ, 2005. 502 с.

198. Рижанова А. О. Соціально-педагогічне сприяння сучасним інтеграційним процесам України та вдосконалення професійної підготовки відповідних фахівців // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». 2015. № 11. С. 98—101.

199. Рижанова А. О. Соціальне виховання як питання національної та глобальної безпеки в умовах інформаційного суспільства // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. Київ, 2006. Вип. 9, кн. 2. С. 16—22.

200. Романцова Я. В., Мкртічян О. А. Організація соціально-педагогічної діяльності в українських ВНЗ : витоки і сучасність // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2016. Вип. 52. С. 187—194.

201. Рубець Л. Соціальний статус студентства як одна з умов формування його духовної самобутності // Науковий блог НаУ «Острозька академія». URL: <https://naub.oa.edu.ua/2013/sotsialnyj-status-studentstva-yak->

odna-z-umov-formuvannya-joho-duhovnoji-samobutnosti (дата звернення: 14.05.2020 р.).

202. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 712 с.

203. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. Москва : Педагогика, 1973. 424 с.

204. Руденко С. Соціальна відповідальність як особистісно-професійна якість майбутнього вчителя // Наукові записки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. Кіровоград, 2013. Вип. 120. С. 279—286.

205. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Луганськ, 2004. 455 с.

206. Свечникова Ю. А. Свободное время в жизни студента // Молодой учёный. 2012. № 2. С. 227—231.

207. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка : курс лекцій. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. 260 с.

208. Серегин А. Н. Методика исследования социальной активности студенческой молодежи // Тезисы докладов и выступлений на III Всероссийском социологическом конгрессе «Социология и общество: пути взаимодействия» / Ин-т социологии РАН, Рос. о-во социологов. Москва, 2008. URL: http://www.isras.ru/publications_bank/1227106570.pdf (дата звернення: 20.01.2020 р.).

209. Сидор І. П. Формування культури дозвілля студентської молоді України // Вісник Черкаського університету. Сер.: Педагогічні науки : зб. наук. пр. 2008. Вип. №121. С. 126—129.

210. Скляр Т. В. Возрастная психология: молодость // Слово : образоват. портал. URL: <http://www.portal->

slovo.ru/pedagogy/44216.php?PRINT (дата звернення: 09.05.2018 р.).

211. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка / сост. под ред. А. Н. Чудинова. Санкт-Петербург : В. И. Губинский, 1910. 676 с.

212. Словарь по социальной педагогике : учеб. пособ. для студентов высш. учеб. заведений / авт.-сост. Мардахаев Л. В. Москва : Академия, 2002. 368 с.

213. Словарь русского языка. В 4 т. / РАН, Ин-т лингвист. исслед. ; под ред. А. П. Евгеньевой. 4-е изд., стер. Москва : Рус. яз. : Полиграфресурсы, 1999. 4 т.

214. Словник української мови. В 11 т. Т. 1. А—В / АН УРСР, Ін-т мовознавства. ім. О. О. Потебні ; ред. тому П. Й. Горещкий та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970. 799 с.

215. Словник української мови. В 11 т. Т. 9. С / АН УРСР, Ін-т мовознавства. ім. О. О. Потебні ; ред. тому П. Й. Горещкий та ін.]. Київ : Наук. думка, 1978. 916 с.

216. Словник української мови. В 11 т. Т. 4. І—М / АН УРСР, Ін-т мовознавства. ім. О. О. Потебні ; ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ : Наук. думка, 1973. 840 с.

217. Смирнова А. А. Педагогические условия развития социальной активности старшеклассников в процессе школьного. Комсомольск-на-Амуре, 2006. 352 с.

218. Смук О., Козубовський М. Соціальні проблеми сучасної молоді України в умовах трансформації політичної та соціально-економічної систем // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 30. С. 159—161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_30_59 (дата звернення: 17.04.2020 р.).

219. Соколова Е. С. Структурный подход к пониманию мотивации

социальной активности молодежи // Знание. Понимание. Умение. 2008. № 2. С. 18. URL: <http://www.zpu-journal.ru/ezpu/2008/2/Sokolova> (дата звернення: 18.04.2020 р.).

220. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество : пер. с англ. / общ. ред. Согомонова А. Ю. Москва : Прлитиздат, 1992. 543 с.

221. Социальная активность личности // Студми : учеб. материалы для студентов. URL: https://studme.org/1333122228602/pedagogika/sotsialnaya_aktivnost_lichnosti (дата звернення: 09.04.2018 р.).

222. Социальная педагогика : учеб. и практикум для акад. бакалавриата / В. С. Торохтий и др. ; под общ. ред. В. С. Торохтия. Москва : Юрайт, 2015. 451 с.

223. Социологический энциклопедический словарь : на рус., англ., нем., франц. и чеш. яз. / Ин-т соц.-полит. исслед., Ин-т социологии ; ред.-координатор Г. В. Осипов. Москва : ИНФРА-М — НОРМА, 1998. 481 с.

224. Социология молодёжи : учеб. пособ. / Ю. Г. Волков, В. И. Добренёв, Ф. Д. Кадария и др. ; под ред. Ю. Г. Волкова. Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. 576 с.

225. Соціалізація // Енциклопедія фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ ; Симферополь, 2013. С. 383—385.

226. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр навч. літ., 2003. 256 с.

227. Соціальна педагогіка : підручник. 5-те вид., перероб. та допов. / за ред. Капської А. Й. Київ : Центр учб. літ., 2011. 488 с.

228. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу : навч.-метод. посіб. для викл. валеології, основ мед. знань та безпеки життєдіяльності, вчителів основ здоров'я, студентів вищ. пед. навч. закл. / за ред. С. В. Страшка. 2-е вид., перероб. і допов. Київ : Освіта України, 2006. 259 с.

229. Спеціалізований туризм : навч. посіб. для студентів закл. вищої освіти спеціальності «Туризм». Київ : Кондор, 2020. 360 с.
230. Стаєнна О. Квест-технологія: гра, пошук, дослідження // Дошкільне виховання. 2019. № 7. С. 3—6.
231. Станкевич Л. П. О типах, формах и уровнях социальной активности личности // Вопросы исторического материализма и критика некоторых концепций буржуазной социологии / Москов. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. Москва, 1969. С. 192—201.
232. Стрюк М. І. Мобільність: системний підхід / М. І. Стрюк, С. О. Семеріков, А. М. Стрюк // Інформаційні технології і засоби навчання. 2015. Т. 49, вип. 5. С. 37—70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_49_5_7 (дата звернення: 11.04.2019 р.).
233. Студент ХХІ века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций : монография / Нар. Укр. акад. ; под. общ. ред. В. И. Астаховой. Харьков : НУА, 2010. 404 с.
234. Ступак О. Ю. Теорія і практика формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Держ. вищ. навч. заклад «Донбас. держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2021. 43 с.
235. Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка : сайт. URL: <https://sspu.edu.ua> (дата звернення: 19.08.2019 р.).
236. Суровенкова М. А. Досуговая деятельность современной студенческой молодежи // Вестник ассоциации вузов туризма и сервиса. 2013. № 1. С. 67—71.
237. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива // Избранные сочинения : в 6 т. Киев, 1979. Т. 1. С. 221—424.
238. Тадаева А. В. Социализация молодежи в условиях современного информационного пространства информационного общества // Духовно-

нравственные ценности и профессиональные компетенции рабочей и учащейся молодежи : сб. тр. VIII Междунар. науч.-практ. конф. Екатеринбург, 2014. С. 233—239.

239. Тадаєва А. В. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2016. 258 с.

240. Тадля О. М. Студентський клуб як колективна форма організації культурно-дозвілєвої діяльності // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2013. Вип. 19, т. 2. С. 234—239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_msshr_2013_19%282%29_51 (дата звернення: 11.04.2020 р.).

241. Тапин Е. В. Внеучебная общественная деятельность как средство развития социальной активности студенческой молодёжи // Социальная активность молодёжи как условие развития современного общества : сб. науч. тр. по итогам Всерос. соц.-пед. чтений им. Б. И. Лившица, 2—3 февраля 2010 г. / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2010. Ч. 2. С. 269—274.

242. Тарасевич Г. Голубой экран смерти. Как сократить жизнь самому себе // Культурология : дайджест / Ин-т научн. информации по обществ. наукам РАН. Москва, 2012. № 2. С. 205—206. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=17880870> (дата звернення: 11.03.2018 р.).

243. Тернопільська В. І., Чіжова Н. В. Мобільність особистості як предмет наукового дослідження // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пробл. виховання. Київ, 2016. Вип. 20, кн. 2. С. 234—243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20%282%29_23 (дата звернення: 11.04.2020 р.).

244. Тертишна О. Кадрове забезпечення органів виконавчої влади та

місцевого самоврядування в Дніпропетровській області // Вісник державної служби України. 2008. № 3. URL: http://nads.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=028F5D0615996172706B940FD9C83485?art_id=151031 (дата звернення: 11.10.2019 р.).

245. Тетерский С. В. Воспитание социальной инициативности детей и молодежи : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Тамбов. гос. ун-т им. Г. Р. Державина. Тамбов, 2004. 39 с.

246. Торохтий В. С. Психология социально-педагогической деятельности // Психолого-педагогические исследования. 2010. Т. 2, № 5. URL: https://psyjournals.ru/psyedu_ru/2010/n5/Torohtiy.shtml (дата звернення: 12.09.2020 р.).

247. Тоффлер Э. Третья волна. / пер. на рус. яз.: А. Мирер, И. Москвина-Тарханова, В. Кулагина-Ярцева и др. // Гуманитарный портал / Центр гуманитар. технологий. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/4821> (дата звернення: 11.04.2018 р.).

248. Трегубов Б. А. Свободное время молодежи: сущность, типология, управление. Санкт-Петербург : СПбУ, 1991. 152с.

249. Тренінг «Ефективна комунікація» // На урок : освіт. проєкт. URL: <https://naurok.com.ua/trening-efektivna-komunikaciya-112699.html> (дата звернення: 23.08.2019 р.).

250. Третьяков Н. Ф. Социальная активность личности. Москва : Педагогика, 2001. 230 с.

251. Троцук И. В., Сохадзе К. Г. Социальная активность молодежи: подходы к оценке форм, мотивов и факторов проявления в современном российском обществе // Вестник Российского университета дружбы народов. Сер.: Социология. 2014. № 4. С. 58—74. URL: <http://journals.rudn.ru/sociology/article/view/6072/5525> (дата звернення: 30.06.2020 р.).

252. Удалова О. Ю. Розвиток у студентів корпоративної соціальної

відповідальності у підприємницькій діяльності // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів», м. Конотоп, 25 квіт. 2018 р. Конотоп, 2018. С. 111—120.

253. Уйсімбаєва М. В. Виховання соціальної активності старшокласників у проєктній діяльності // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. Budapest, 2015. Vol. 3, issue 48. P. 77—80. URL: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/uysimbayeva_m.v._upbringing_of_senior_pupils_social_activity_in_the_project_activities.pdf (дата звернення: 11.04.2019 р.).

254. Ушинский К. Д. Собрание сочинений. В 10 т. Т. 8. Человек как предмет воспитания / Акад. пед. наук РСФСР, Ин-т теории и истории педагогики. Москва ; Ленинград : АПН РСФСР, 1950. 774 с.

255. Фаулз Дж. Р. Аристос / пер. Н. Роговской. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1002442> (дата звернення: 18.04.2018 р.).

256. Федоришина Е. Как чувствуют себя спортклубы в кризис // Минфин : сайт / ООО «МинфинМедиа». URL: <https://minfin.com.ua/2015/05/04/7003568> (дата звернення: 17.05.2019 р.).

257. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. 339 с.

258. Філімонов С. Аналіз понять «дозвілля» в сучасній науковій літературі // Наукові записки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. 2013. Вип. 121, ч. 2. С. 188—192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121%282%29_47 (дата звернення: 19.04.2019 р.).

259. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищ. пед. закл. освіти. Київ : Академвидав, 2002. 528 с.

260. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.
261. Фонд Организации Объединенных Наций в области народонаселения : сайт. URL: <https://www.unfpa.org> (дата звернення: 21.09.2018 р.).
262. Формирование духовной культуры студенческой молодежи / Л. А. Аза, Н. А. Бегека, В. И. Казачков и др. Киев : Вища шк., 1991. 110 с.
263. Формирование социально активной личности : материалы конф. / редкол.: И. И. Купцов (отв. ред.) и др. Рязань : РГПИ, 1990. 193 с.
264. Формирование социально активной личности в условиях развитого социализма / Москов. гос. пед. ин-т им. В. И. Ленина ; под ред. А. П. Петрова. Москва : МГПИ, 1983. 191 с.
265. Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я» / пер. с нем.: Я. М. Коган, И. Д. Ермаков. Москва : Классика, 2014. 192 с.
266. Фромм Э. Душа человека / общ. ред., сост., предисл. П. С. Гуревича. Москва : Республика, 1992. 430 с.
267. Хайкин В. Л. Активность (характеристики и развитие) : учеб.-метод. пособ. / Рос. акад. образования, Москов. психол.-социал. ин-т. Москва : МСПИ ; Воронеж : МОДЭК, 2000. 448 с.
268. Хамзаев Х. Х. Формирование социальной активности учащейся молодежи как проблема современного образования // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. 2015. № 13. С. 403—405.
269. Ханмурзина Р. Р. Формирование социальной активности студентов в процессе культурно-досуговой деятельности: мотивация и новые вызовы // Казанский педагогический журнал. 2013. № 1. С. 86—90. URL: <https://kp-journal.ru/wp-content/uploads/2017/02/2013-1.pdf> (дата звернення: 20.02.2018 р.).
270. Харківська державна академія культури : сайт. URL:

<http://www.ic.ac.kharkov.ua> (дата звернення: 29.08.2019 р.).

271. Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія» : сайт. URL: <http://www.nua.kharkov.ua> (дата звернення: 01.09.2019 р.).

272. Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського : сайт. URL: <http://num.kharkiv.ua> (дата звернення: 27.08.2019 р.).

273. Харланова Е. М. Социальная активность студентов: сущность, понятие // Теория и практика общественного развития. 2011. Вып. № 4. URL: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/4/pedagogika/harlanova.pdf (дата звернення: 14.01.2019 р.).

274. Харченко Л. П. Формування ініціативності студентів молодших курсів у навчальнопізнавальній діяльності // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 27. С. 219—222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_27_74 (дата звернення: 20.03.2020 р.).

275. Харченко С. Я. Значення категорії «соціальність» у пошуках методологічної основи розвитку сучасної соціально-педагогічної науки // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2012. № 3. С. 4—13.

276. Харченко С. Я. Соціалізація дітей і молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 320 с.

277. Хендрик О. Ю. Розвиток соціальності студентів мистецьких спеціальностей засобами хореографії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2014. 235 с.

278. Хоровинников А. А. Экстремизм как социальное явление : философский анализ : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Саратов. гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. Саратов, 2007. 201 с.

279. Чернета С. Соціальна активність особистості як умова розвитку

сучасного українського суспільства // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Педагогічні науки. 2015. № 1. С. 177—180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2015_1_38 (дата звернення: 14.01.2020 р.).

280. Чугунова О. Д. Детское общественное объединение как способ педагогического влияния на социальную активность подростков : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Костром. гос. ун-т им. Н. А. Некрасова. Кострома, 2000. 162 с.

281. Чуприна Л. Соціальні мережі як інструмент реалізації громадських ініціатив // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ : сайт. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1085:sotsialni-merezhi-yak-instrument-realizatsiji-gromadskikh-initsiativ&catid=127&Itemid=460 (дата звернення: 16.02.2020 р.).

282. Чупров В. И. Социология молодёжи на рубеже своего тридцатилетия // Социологические исследования. 1994. № 6. С. 50—57.

283. Шабанов А. Г. Социальная активность молодежи как социопедагогический феномен // Сибирский педагогический журнал. 2010. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-aktivnost-molodezhi-kak-sotsiopedagogicheskiy-fenomen> (дата звернення: 03.06.2019 р.).

284. Шакирова Э. Ф. Сравнение выраженности характеристик социальной активности студентов в условиях педагогического колледжа // Психологическая наука и образование. 2008. № 5. С. 26—36.

285. Шакирова Э. Ф. Формирование социальной активности студентов педагогического колледжа во внеучебной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Москов. гор. психол.-пед. ун-т . Москва, 2010. 197 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-sotsialnoi-aktivnosti-studentov-pedagogicheskogo-kolledzha-vo-vneuchebnoi-deyat> (дата звернення: 14.12.2019 р.).

286. Шамионов Р. М., Григорьева М. В., Григорьев А. В. Волевые качества как предикторы значимости социальной активности студентов // Социальная психология и общество. 2019. Том 10, № 1. С. 18—34. https://psyjournals.ru/social_psy/2019/n1/Shamionov_Grigoryeva_Grigoryev.shtm 1 (дата звернення: 14.01.2020 р.).
287. Шанц Е. А. Инициативность как одно из социально-значимых качеств личности студента в общественно-полезной деятельности // Актуальные вопросы современной педагогики : материалы II Междунар. науч. конф., Уфа, июль 2012 г. Уфа, 2012. URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/60/2570> (дата звернення: 26.03.2019 р.).
288. Шарапов О. Д., Дербенцев В. Д., Семьонов Д. С. Економічна кібернетика : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 231 с.
289. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX—XXI ст.) : монографія. В 2 т. Т. 1. Харків : Основа, 2001. 520 с.
290. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX—XXI ст.) : монографія. В 2 т. Т. 2. Харків : Основа, 2001. 400 с.
291. Шейко В. М. Історико-культурологічні концепції цивілізаційної еволюції в добу глобалізму (кінець XIX — початок XXI ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.02 ; 17.00.01 / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2002. 36 с.
292. Юнг К. Г. Избранное. Минск : Поппури, 1998. 445 с.
293. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
294. Яковлева О. В. Социальная активность студентов в информационной среде // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. 2014. № 171. С. 212—216. URL: https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/171/yakovleva_171_212_216.pdf (дата звернення: 29.07.2019 р.).
295. Якуба Е. А. Социология : учеб. пособ. Харьков : Константа, 1996.

176 с.

296. Яшина Т. В., Вознюк Д. І. Студентська громадська організація як інструмент формування соціальної активності особистості // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів», м. Конотоп, 24—25 квітня 2018 року. Конотоп, 2018. С. 58—64.

297. Alpha Phi Omega : site. URL: <https://apo.org> (дата звернення: 17.07.2019 р.).

298. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting. New York, 1973. 234 p.

299. Bell D. The Social Framework of Information Society // The Computer Age : A Twenty-Year View / Dertouzos M., Moses M. (ed.). Cambridge, 1979. P. 500—549.

300. Bellerbys Colledge in London: site. URL: <https://www.bellerbys.com> (дата звернення: 17.12.2018 р.).

301. Celtic English Academy : site. URL: <https://www.celticenglish.co.uk> (дата звернення: 17.07.2019 р.).

302. Couchsurfing : site / Couchsurfing International, Inc. URL: <https://www.couchsurfing.com> (дата звернення: 01.03.2019 р.).

303. Friedmann G. The Anatomy of Work: Labor, Leisure, and the Implications of Automation. New York : Routledge. 222 p.

304. Go plogging : site / Globalplogging, Inc. URL: <https://www.goplogging.org> (дата звернення: 18.01.2019 р.).

305. Information society // Business dictionary. URL: <http://www.businessdictionary.com/definition/information-society.html> (дата звернення: 07.12.2018 р.).

306. Isazadeh A. Information Society : Concepts and Definitions // WSEAS Transactions on Systems. 2004. Vol. 6, issue 3. P. 1—4. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.534.4919&rep=rep1&...>

ype=pdf (дата звернення: 07.12.2018 р.).

307. Lusk B. Study Finds Kids Take Longer to Reach Adulthood // Daily Herald. 2007. 5 December. URL: https://www.heraldextra.com/news/study-finds-kids-take-longer-to-reach-adulthood/article_3db6743c-35bc-5e6a-a737-938b93f57ac3.html (дата звернення: 25.02.2019 р.).

308. Machlup F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton, 1962. XIX, 416 p.

309. Maslow A. H. Motivation and Personality. New York : Harper & Row, 1954. 411 p.

310. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. Washington : World Future Society, 1983. 165 p. URL: <https://books.google.ru/books?id=ynkmIxF1G3AC&printsec=frontcover&dq=Masuda,+Yoneji,+The+Information+Society:+as+Post-Industrial+Society#v=onepage&q=Masuda%2C%20Yoneji.%20The%20Information%20Society%3A%20as%20Post-Industrial%20Society&f=false> (дата звернення: 31.05.2018 р.).

311. May R. The Art Of Counseling. New York : Amereon Press, 2011. 256 p.

312. Moore N. Issues and Trends : The Information Society // World Information Report, 1997/1998. UNESCO, 1997. P. 271—284.

313. Oxford students // University of Oxford : site. URL: <https://www.ox.ac.uk/students/life/clubs?wssl=1> (дата звернення: 15.07.2019 р.).

314. Petra Anić, Domagoj Roguljić, Domagoj Švegar. What do students do in their free time and why? // Polish Psychological Bulletin. 2017. Vol. 48(4). P. 504—515.

315. PISA 2012 Results: What Makes Schools Successful? Resources, Policies and Practices. Vol. 4 / OESD. 2013. 546 p. URL: <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-volume-IV.pdf> (дата звернення: 08.09.2018 р.).

316. Plogging Bag & T-Shirts by iPlog available today : site. URL: <https://ploggingbag.com> (дата звернення: 18.01.2019 р.).
317. Putnam R. D. Making Democracy Work : Civic Traditions in Modern Italy. Princeton, New Jersey, USA : Princeton University Press, 1994. 122 p.
318. Reinsel D., Gantz J., Rydning J. Data Age 2015. The Digitization of the World: From Edge to Core. An IDC White Paper, 2018. 28 p. URL: <https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf> (дата звернення: 13.03.2019 р.).
319. Richmond International American University in London : site. URL: <https://www.richmond.ac.uk> (дата звернення: 16.07.2019 р.).
320. Scott J., Marshall G. A Dictionary of Sociology. 3 rev. ed. Oxford : Oxford University Press, 2015. Electronic version : URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199533008.001.0001/acref-9780199533008#showmorecontent> (дата звернення: 07.02.2019 р.).
321. Social activities at Bellerbys College in London // Bellerbys College in London : site / URL: <https://www.bellerbys.com/blog/categories/bellerbys-london/bellerbys-college-in-london-social-programmes> (дата звернення: 17.07.2019 р.).
322. Student Activities // Richmond International American University in London : official site. URL: <https://www.richmond.ac.uk/student-life/student-activities> (дата звернення: 10.09.2018 р.).
323. Student life // Tilburg University : site. URL: <https://www.tilburguniversity.edu/education/exchange-programs/studentlife> (дата звернення: 16.07.2019 р.).
324. Swain R. The importance of extra-curricular activities : Prospects. 2017. URL: <https://www.prospects.ac.uk/careers-advice/applying-for-jobs/the-importance-of-extra-curricular-activities> (дата звернення: 22.11.2018 р.).
325. Tilburg University : site. URL: <https://www.tilburguniversity.edu> (дата звернення: 16.07.2019 р.).

326. University of Economics and Human Sciences in Warsaw : site. URL: <http://ufm.vizja.pl> (дата звернення: 16.07.2019 р.).

327. University of Oxford : site. URL: <https://www.ox.ac.uk> дата звернення: 17.12.2018 р.).

328. Webster F. Theories of the Information Society. 2nd Edition. London ; New York. 2002.

329. World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century: Vision and Action and Frame-work For Priority Action for Change and Development in Higher Education // UNESCO : official site. URL: http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm (дата звернення: 17.12.2018 р.).

ДОДАТКИ:

**Определение жизненных ценностей личности (Must-тест)
(П. Н. Иванов, Е. Ф. Колобова)**

Назначение. Данная методика является одной из разновидностей вербальных проективных тестов. Предложенный набор Must-тем позволяет определить пятнадцать жизненных целей-ценностей у лиц послешкольного возраста.

Инструкция. Вам предлагается продолжить напечатанные на выданном бланке предложения. Крайне важно, чтобы мысли, внесенные в бланк, были искренними и принадлежали именно вам. Запишите любые мысли, которые кажутся вам важными как в настоящий момент, так и в целом в вашей жизни.

Лист ответов
Ф.И.О. _____ Пол _____ Возраст _____
Образование _____ Дата _____

Я непременно должен _____
Я непременно должен _____
Я непременно должен _____
Я непременно должен _____
Я непременно должен _____
Я непременно должен _____

Ужасно, если _____
Ужасно, если _____
Ужасно, если _____
Ужасно, если _____
Ужасно, если _____
Ужасно, если _____

Я не могу терпеть _____
Я не могу терпеть _____
Я не могу терпеть _____
Я не могу терпеть _____
Я не могу терпеть _____
Я не могу терпеть _____

Самооцінка психологічної адаптивності

Назначення. Методика дозволяє досліджувати рівень соціально-психологічної адаптивності.

Інструкція. Якщо ви безумовно погоджені з твердженням, напишіть відповідь «да», якщо не погоджені, напишіть відповідь «ні».

Опосник

Група А

1. Я часто испытываю тягу к новым впечатлениям.
2. Мне нравится работа, которая требует быстрого и частого переключения с одной операции на другую, с одного дела на другое.
3. Я могу быстро перейти от покоя (отдыха) к интенсивной деятельности.
4. Я быстро схожусь с новыми людьми.
5. Я быстро засыпаю и пробуждаюсь.
6. Я быстро осваиваюсь в новой обстановке, включаюсь в новое для себя дело.
7. Мне нравится, когда на работе появляются новые люди.
8. Я люблю бывать в новом для себя обществе.
9. Мне приходится слышать от окружающих и друзей, что я человек очень деятельный и подвижный.
10. Новый для меня учебный материал я обычно запоминаю и усваиваю очень быстро, хотя иногда способен так же быстро его забывать.

Група Б

11. Я не люблю заводить новых знакомств.
12. Мне очень трудно расстаться с какой-либо мыслью, в которую я когда-то поверил, хотя много убедительных доводов против этой мысли.
13. Новые навыки в какой-либо деятельности, новые привычки формируются у меня медленно, но зато усваиваются очень прочно.
14. Меня иногда называют флегматичным (или упрекают в медлительности).
15. Я не люблю подвижных игр.

Определение социальной креативности личности

Назначение. Данная методика с помощью самооценки поведения в нестандартных ситуациях жизнедеятельности позволяет определить уровень социальной креативности.

Инструкция. В предложенном ниже бланке вам необходимо по 9-балльной шкале провести самооценку личностных качеств либо частоту их проявления в заданных ситуациях жизнедеятельности.

Опросник

№	Вопросы теста	Шкала оценок
1	Как часто начатое дело вам удается довести до логического конца?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
2	Если всех людей мысленно разделить на логиков и эвристиков, то есть генераторов идей, то в какой степени вы являетесь генератором идей?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
3	В какой степени вы относите себя к людям решительным?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
4	В какой степени ваш конечный «продукт», ваше творение чаще всего отличается от исходного проекта, замысла?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
5	Насколько вы способны проявить требовательность и настойчивость, чтобы люди, которые обещали вам что-то, выполнили обещанное?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
6	Как часто вам приходится выступать с критическими суждениями в чей-либо адрес?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
7	Как часто решение возникающих у вас проблем зависит от вашей энергии и напористости?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
8	Какой процент людей в вашем коллективе чаще всего поддерживают вас, ваши инициативы и предложения? (Один балл — около 10%.)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
9	Как часто у вас бывает оптимистическое и веселое настроение?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
10	Если все проблемы, которые вам приходилось решать за последний год, условно разделить на теоретические и практические, то каков среди них удельный вес практических?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
11	Как часто вам приходилось отстаивать свои принципы, убеждения?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
12	В какой степени ваша общительность, коммуникабельность способствует решению жизненно важных для вас проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
13	Как часто у вас возникают ситуации, когда главную ответственность за решение наиболее сложных проблем и дел в коллективе вам приходится брать на себя?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
14	Как часто и в какой степени ваши идеи, проекты удавалось воплощать в жизнь?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
15	Как часто вам удается, проявив находчивость и даже предприимчивость, хоть в чем-то опередить своих соперников по работе или учебе?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
16	Как много среди ваших друзей и близких людей, считающих вас человеком воспитанным и интеллигентным?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
17	Как часто вам в жизни приходилось предпринимать нечто такое, что было воспринято даже вашими друзьями как неожиданность, принципиально новое дело?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
18	Как часто вам приходилось коренным образом реформировать свою жизнь или находить принципиально новые подходы в решении старых проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

Диагностика лидерских способностей (Е. Жариков, Е. Крушельницкий)

Назначение. Методика позволяет оценить способность человека быть лидером.

Инструкция. Вам предлагается 50 высказываний, на которые требуется дать ответ «да» или «нет». Долго не задумывайтесь над высказываниями. Если сомневаетесь, все-таки сделайте отметку на «+» или «-» в пользу того альтернативного ответа, к которому вы больше всего склоняетесь.

Опросник

1. Часто ли вы бываете в центре внимания окружающих?

- а) да;
- б) нет.

2. Считаете ли вы, что многие из окружающих вас людей занимают более высокое положение по службе, чем вы?

- а) да;
- б) нет.

3. Находясь на собрании людей, равных вам по служебному положению, испытываете ли вы желание не высказывать своего мнения, даже когда это необходимо?

- а) да;
- б) нет.

4. Когда вы были ребенком, нравилось ли вам быть лидером среди сверстников?

- а) да;
- б) нет.

5. Испытываете ли вы удовольствие, когда вам удается убедить кого-то в чем-либо?

- а) да;
- б) нет.

6. Случается ли, что вас называют нерешительным человеком?

- а) да;
- б) нет.

7. Согласны ли вы с утверждением: «Все самое полезное в мире есть результат деятельности небольшого числа выдающихся людей»?

- а) да;
- б) нет.

8. Испытываете ли вы настоятельную необходимость в советнике, который мог бы направить вашу профессиональную активность?

- а) да;
- б) нет.

9. Теряли ли вы иногда хладнокровие в разговоре с людьми?

- а) да;
- б) нет.

10. Доставляет ли вам удовольствие видеть, что окружающие побаиваются вас?

- а) да;
- б) нет.

11. Стараетесь ли вы занимать за столом (на собрании, в компании и т.п.) такое место, которое позволяло бы вам быть в центре внимания и контролировать ситуацию?

- а) да;
- б) нет.

12. Считаете ли вы, что производите на людей внушительное (импозантное) впечатление?

- а) да;
- б) нет.

13. Считаете ли вы себя мечтателем?

- а) да;
- б) нет.

14. Теряетесь ли вы, если люди, окружающие вас, выражают несогласие с вами?

- а) да;
- б) нет.

15. Случалось ли вам по личной инициативе заниматься организацией трудовых, спортивных и других команд и коллективов?

- а) да;
- б) нет.

16. Если то, что вы наметили, не дало ожидаемых результатов, то вы:

- а) будете рады, если ответственность за это дело возложат на кого-нибудь другого;
- б) возьмете на себя ответственность и сами доведете дело до конца.

17. Какое из двух мнений вам ближе?

- а) настоящий руководитель должен сам делать то дело, которым он руководит, и лично участвовать в нем;
- б) настоящий руководитель должен только уметь руководить другими и не обязательно делать дело сам.

18. С кем вы предпочитаете работать?

- а) с покорными людьми;
- б) с независимыми и самостоятельными людьми.

19. Стараетесь ли вы избегать острых дискуссий?

- а) да;
- б) нет.

20. Когда вы были ребенком, часто ли вы сталкивались с властью вашего отца?
- а) да;
б) нет.
21. Умеете ли вы в дискуссии на профессиональную тему привлечь на свою сторону тех, кто раньше был с вами не согласен?
- а) да;
б) нет.
22. Представьте себе такую сцену: во время прогулки с друзьями по лесу вы потеряли дорогу. Приближается вечер и нужно принимать решение. Как вы поступите?
- а) предоставите принятие решения наиболее компетентному из вас;
б) просто не будете ничего делать, рассчитывая на других.
23. Есть такая пословица: «Лучше быть первым в деревне, чем последним в городе». Справедлива ли она?
- а) да;
б) нет.
24. Считаете ли вы себя человеком, оказывающим влияние на других?
- а) да;
б) нет.
25. Может ли неудача в проявлении инициативы заставить вас больше никогда этого не делать?
- а) да;
б) нет.
26. Кто, с вашей точки зрения, истинный лидер?
- а) самый компетентный человек;
б) тот, у кого самый сильный характер.
27. Всегда ли вы стараетесь понять и по достоинству оценить людей?
- а) да;
б) нет.
28. Уважаете ли вы дисциплину?
- а) да;
б) нет.
29. Какой из следующих двух руководителей для вас предпочтительнее?
- а) тот, который все решает сам;
б) тот, который всегда советуется и прислушивается к мнениям других.
30. Какой из следующих стилей руководства, по вашему мнению, наилучший для работы учреждения того типа, в котором вы работаете?
- а) коллегиальный;
б) авторитарный.
31. Часто ли у вас создается впечатление, что другие злоупотребляют вами?
- а) да;
б) нет.
32. Какой из следующих портретов больше напоминает вас?
- а) человек с громким голосом, выразительными жестами, за словом в карман не полезет;
б) человек со спокойным, тихим голосом, сдержанный, задумчивый.
33. Как вы поведете себя на собрании и совещании, если считаете свое мнение единственно правильным, но остальные с вами не согласны?
- а) промолчите;
б) будете отстаивать свое мнение.
34. Подчиняете ли вы свои интересы и поведение других людей делу, которым занимаетесь?
- а) да;
б) нет.
35. Возникает ли у вас чувство тревоги, если на вас возложена ответственность за какое-либо важное дело?
- а) да;
б) нет.
36. Что бы вы предпочли?
- а) работать под руководством хорошего человека;
б) работать самостоятельно, без руководителей.
37. Как вы относитесь к утверждению: «Для того чтобы семейная жизнь была хорошей, необходимо, чтобы решение в семье принимал один из супругов?»
- а) согласен;
б) не согласен.
38. Случалось ли вам покупать что-либо под влиянием мнения других людей, а не исходя из собственной потребности?
- а) да;
б) нет.
39. Считаете ли вы свои организаторские способности хорошими?
- а) да;
б) нет.
40. Как вы ведете себя, столкнувшись с трудностями?
- а) опускаете руки;
б) появляется сильное желание их преодолеть.
41. Упрекаете ли вы людей людям, если они этого заслуживают?
- а) да;
б) нет.
42. Считаете ли вы, что ваша нервная

- система способна выдержать жизненные нагрузки?
а) да;
б) нет.
43. Как вы поступите, если вам предложат реорганизовать ваше учреждение или организацию?
а) введу нужные изменения немедленно;
б) не буду торопиться и сначала все тщательно обдумаю.
44. Сумете ли вы прервать слишком болтливого собеседника, если это необходимо?
а) да;
б) нет.
45. Согласны ли вы с утверждением: «Для того чтобы быть счастливым, надо жить незаметно»?
а) да;
б) нет.
46. Считаете ли вы, что каждый человек должен сделать что-либо выдающееся?
а) да;
б) нет.
47. Кем бы вы предпочли стать?
а) художником, поэтом, композитором, ученым;
б) выдающимся руководителем, политическим деятелем.
48. Какую музыку вам приятнее слушать?
а) могучую и торжественную;
б) тихую и лирическую.
49. Испытываете ли вы волнение, ожидая встречи с важными и известными людьми?
а) да;
б) нет.
50. Часто ли вы встречали людей с более сильной волей, чем ваша?
а) да;
б) нет.

Изучение способности к самоуправлению в общении

Назначение. Предназначен для определения мобильности, адаптивности в различных ситуациях общения. Опросник опубликован в 1979 г. в книге «Психологические механизмы регуляции социального поведения».

Инструкция. Ниже приведены высказывания, касающиеся различных ситуаций в общении. Все высказывания различны, по смыслу не совпадают, поэтому внимательно вчитайтесь в каждое из них, перед тем как отвечать. Если высказывание «верно» или «скорее верно» по отношению к вам, поставьте букву «В» рядом с соответствующим номером высказывания. Важно, чтобы вы отвечали искренне и честно.

Опросник

1. Я считаю, что имитировать поведение других людей трудно.
2. В моем поведении чаще всего отражается то, что я думаю и в чем я убежден на самом деле.
3. На вечеринках, в различных компаниях я не пытаюсь делать или говорить то, что приятно другим.
4. Я могу защищать только те идеи, в которые сам верю.
5. Я могу произносить речи экспромтом даже на те темы, по которым не имею почти никакой информации.
6. Я полагаю, что умею проявлять себя так, чтобы произвести впечатление на людей или развлечь их.
7. Если я не уверен, как следует себя вести в определенной ситуации, я начинаю ориентироваться на поведение других людей.
8. Возможно, из меня получился бы неплохой актер.
9. Я редко нуждаюсь в советах друзей при выборе книг, музыки или фильмов.
10. Другим порой кажется, что я переживаю более глубокие эмоции, чем это есть на самом деле.
11. Я смеюсь над комедией больше, когда смотрю ее вместе с другими, чем когда смотрю ее один.
12. В группе людей я редко являюсь центром внимания.
13. В различных ситуациях с разными людьми я веду себя совершенно по-разному.
14. Мне не очень легко добиться того, чтобы другие почувствовали ко мне симпатию.
15. Даже если я не в духе, часто делаю вид, что приятно провожу время.
16. Я не всегда на самом деле такой, каким кажусь.
17. Я не стану специально высказывать мнение или изменять поведение, когда мне хочется кому-то понравиться или добиться расположения.
18. Я считаю себя человеком, способным развлечь.
19. Чтобы понравиться, наладить отношения с людьми, я стараюсь прежде всего делать именно то, что от меня ожидают.
20. Я никогда не проявлял себя особенно успешно, если играл с другими в игры, требующие смекалки или импровизированных действий.
21. Я испытываю затруднения, когда пытаюсь менять свое поведение так, чтобы оно соответствовало взглядам различных людей и ситуациям.
22. Во время вечеринок я предоставляю другим возможность шутить и рассказывать истории.
23. В компаниях я чувствую себя несколько неловко и не проявляю себя достаточно хорошо.
24. Если это потребует для какого-то правого дела, я могу любому, глядя прямо в глаза, сказать неправду и при этом сохранить бесстрастное выражение лица.
25. Я могу сделать так, чтобы окружающие были со мною дружелюбны, даже если эти люди мне не нравятся.

Самооценка творческого потенциала личности

Назначение. Предназначен для определения самооценки творческого потенциала и креативности личности.

Инструкция. Просим вас дать свои ответы на предложенные вопросы. Для этого в бланке ответов рядом с номером вопроса проставьте свой ответ в буквенной форме.

Опросник

1. Считаете ли вы, что окружающий мир может быть улучшен?
  - а) да;
  - б) нет;
  - в) да, но только кое в чем.
2. Думаете ли вы, что сами сможете участвовать в значительных изменениях окружающего мира?
  - а) да, в большинстве случаев;
  - б) нет;
  - в) да, в некоторых случаях.
3. Считаете ли вы, что некоторые из ваших идей вызовут значительный прогресс в той сфере деятельности, которую вы выбрали?
  - а) да;
  - б) откуда у меня могут быть такие идеи;
  - в) может быть, и не значительный прогресс, но кое-какой успех возможен.
4. Считаете ли вы, что в будущем станете играть столь важную роль, что сможете что-то принципиально изменить?
  - а) да;
  - б) очень маловероятно;
  - в) может быть.
5. Когда вы решаете что-то сделать, уверены ли вы в том, что дело получится?
  - а) конечно;
  - б) часто охватывают сомнения, смогу ли сделать;
  - в) чаще уверен, чем не уверен.
6. Возникает ли у вас желание заняться каким-то неизвестным для вас делом, в котором в данный момент вы некомпетентны, то есть совершенно его не знаете?
  - а) да, все неизвестное привлекает меня;
  - б) нет;
  - в) все зависит от самого дела и обстоятельств.
7. Вам придется заниматься незнакомым делом. Испытываете ли вы желание добиться в нем совершенства?
  - а) да;
  - б) что получается, то хорошо;
  - в) если это не очень трудно, то да.
8. Если дело, которое вы не знаете, вам нравится, хотите ли вы знать о нем все?
  - а) да;
  - б) нет, надо учиться самому главному;
  - в) нет, я только удовлетворю свое любопытство.
9. Если вы терпите неудачу,
  - а) то какое-то время упорствуете, даже вопреки здравому смыслу;
  - б) сразу махнете рукой на эту затею, как только увидите нереальность;
  - в) продолжаете делать свое дело, пока здравый смысл не покажет непреодолимость препятствий.
10. Профессию нужно выбирать исходя из:
  - а) своих возможностей и перспектив для себя;
  - б) стабильности, значимости, нужности профессии, потребности в ней;
  - в) престижа и преимуществ, которые она обеспечит.
11. Путешествуя, могли бы вы легко ориентироваться на маршруте, по которому уже

прошли?

- а) да;
- б) нет;
- в) если местность понравилась и запомнилась, то да.

12. Можете ли вы вспомнить сразу же после беседы все, что говорилось во время нее?

- а) да;
- б) нет;
- в) вспомню все, что мне интересно.

13. Когда вы слышите слово на незнакомом языке, можете ли вы его повторить по слогам без ошибок, даже не зная его значения?

- а) да;
- б) нет;
- в) повторю, но не совсем правильно.

14. В свободное время вы предпочитаете:

- а) остаться наедине, поразмышлять;
- б) находиться в компании;
- в) мне безразлично, буду ли я один или в компании.

15. Если вы занимаетесь каким-то делом, то решаете прекратить его только тогда:

- а) когда дело закончено и кажется вам отлично выполненным;
- б) когда вы более-менее довольны выполненным;
- в) когда дело кажется сделанным, хотя его еще можно сделать лучше. Но зачем?

16. Когда вы одни, то вы:

- а) любите мечтать о каких-то, возможно, абстрактных вещах;
- б) любой ценой пытаетесь найти себе конкретное занятие;
- в) иногда любите помечтать, но о вещах, которые связаны с вашими делами.

17. Когда какая-то идея захватывает вас, то вы станете думать о ней:

- а) независимо от того, где и с кем находитесь;
- б) только наедине;
- в) только там, где тишина.

18. Когда вы отстаиваете какую-то идею, то:

- а) можете отказаться от нее, если аргументы оппонентов покажутся вам убедительными;
- б) останетесь при своем мнении, если сопротивление окажется слишком сильным.

Диагностика коммуникативных и организаторских склонностей (КОС-2)

Назначение. Данная методика предназначена для выявления коммуникативных и организаторских склонностей личности (умение четко и быстро устанавливать деловые и товарищеские контакты с людьми, стремление расширять контакты и т.д.).

Инструкция. Методика содержит 40 вопросов, на которые следует ответить «да» или «нет». Вам обязательно нужно ответить на вопрос, даже если Вы затрудняетесь в выборе ответа.

Опросник

1. Есть ли у вас стремление к изучению людей и установлению новых знакомств?
2. Нравится ли вам заниматься общественной работой?
3. Долго ли вас беспокоит чувство обиды, причиненной вам кем-либо из ваших товарищей?
4. Всегда ли вам трудно ориентироваться в создавшейся критической ситуации?
5. Много ли у вас друзей, с которыми вы постоянно общаетесь?
6. Часто ли вам удается склонить большинство своих товарищей к принятию ими вашего мнения?
7. Верно ли, что вам приятнее и проще проводить время за книгами или за каким-нибудь другим занятием, чем с людьми?
8. Если возникли некоторые помехи в осуществлении ваших намерений, легко ли вам отказаться от своих намерений?
9. Легко ли вы устанавливаете контакты с людьми, которые старше вас по возрасту?
10. Любите ли вы придумывать или организовывать со своими товарищами различные игры и развлечения?
11. Трудно ли вам включаться в новые для вас компании (коллективы)?
12. Часто ли вы откладываете на другие дни дела, которые нужно было выполнить сегодня?
13. Легко ли вам удается устанавливать контакты и общаться с незнакомыми людьми?
14. Стремитесь ли вы добиться того, чтобы ваши товарищи действовали в соответствии с вашим мнением?
15. Трудно ли вы осваиваетесь в новом коллективе?
16. Верно ли, что у вас не бывает конфликтов с товарищами из-за невыполнения ими своих обещаний, обязательств, обязанностей?
17. Стремитесь ли вы при удобном случае познакомиться и побеседовать с новым человеком?
18. Часто ли при решении важных дел вы принимаете инициативу на себя?
19. Раздражают ли вас окружающие люди и хочется ли вам побыть одному?
20. Правда ли, что вы плохо ориентируетесь в незнакомой для вас обстановке?
21. Нравится ли вам постоянно находиться среди людей?
22. Возникает ли у вас раздражение, если вам не удастся закончить начатое дело?
23. Испытываете ли вы затруднение, если приходится проявить инициативу, чтобы познакомиться с новым человеком?
24. Правда ли, что вы утомляетесь от частого общения с товарищами?
25. Любите ли вы участвовать в коллективных играх?
26. Часто ли вы проявляете инициативу при решении вопросов, затрагивающих интересы ваших товарищей?
27. Правда ли, что вы чувствуете себя неуверенно среди незнакомых людей?
28. Верно ли, что вы редко стремитесь доказать свою правоту?
29. Полагаете ли вы, что вам не представляет особого труда внести оживление в малознакомую группу?
30. Принимаете ли вы участие в общественной работе в школе (на производстве)?
31. Стремитесь ли вы ограничить круг своих знакомых?
32. Верно ли, что вы не стремитесь отстаивать свое мнение или решение, если оно не сразу было принято товарищами?
33. Чувствуете ли вы себя непринужденно, попав в незнакомый коллектив?
34. Охотно ли вы приступаете к организации различных мероприятий для своих товарищей?
35. Правда ли, что вы не чувствуете себя достаточно уверенным и спокойным, когда приходится говорить что-либо большой группе людей?

36. Часто ли вы опаздываете на деловые встречи, свидания?
37. Верно ли, что у вас много друзей?
38. Часто ли вы оказываетесь в центре внимания своих товарищей?
39. Часто ли вы смущаетесь, чувствуете неловкость при общении с малознакомыми людьми?
40. Правда ли, что вы не очень уверенно чувствуете себя в окружении большой группы своих товарищей?

**Диагностика перцептивно-интерактивной компетентности
(модифицированный вариант М. Фетискина)**

Назначение. Методика предназначена для изучения личностной готовности к формированию интегративных критериев интерактивной компетентности в пределах малых групп стабильного и временного типа.

Инструкция. По пятибалльной системе оцените особенности межличностного взаимодействия в вашей группе: 5 – всегда; 4 – почти всегда; 3 – трудно сказать; 2 – редко; 1 – никогда.

Опросник

1. Я хорошо разбираюсь в людях.
2. Многие делятся со мной своими секретами.
3. Я хорошо знаю стороны моих друзей.
4. Я хорошо знаю вкусы и привычки членов своей группы.
5. Стремлюсь понять, что за человек рядом со мной.
6. Многие понимают меня с полуслова.
7. Я легко нахожу общий язык с окружающими.
8. Обычно я легко угадываю, в каком настроении мои друзья.
9. Мои идеи положительно оцениваются окружающими.
10. Стремлюсь к тому, чтобы другие всегда легко и быстро могли понять меня.

Оценка уровня творческого потенциала личности

Назначение. Методика предназначена для самооценки респондентом творческого потенциала.

Инструкция. Вам предложено 10 тестовых вопросов с предложенными вариантами ответов. Выберите один из предложенных вариантов «а», «б» или «в».

Опросник

Считаете ли вы, что окружающий мир может быть улучшен?

- а) да;
- б) нет;
- в) да, но только кое в чем.

Думаете ли вы, что сами сможете участвовать в значительных изменениях окружающего мира?

- а) да, в большинстве случаев;
- б) нет;
- в) да, в некоторых случаях.

Считаете ли вы, что некоторые из ваших идей вызовут значительный прогресс в той сфере деятельности, которую вы выбрали?

- а) да;
- б) откуда у меня могут быть такие идеи;
- в) может быть, и не значительный прогресс, но кое-какой успех возможен.

Считаете ли вы, что в будущем станете играть столь важную роль, что сможете что-то принципиально изменить?

- а) да;
- б) очень маловероятно;
- в) может быть.

Когда вы решаете что-то сделать, уверены ли вы в том, что дело получится?

- а) конечно;
- б) часто охватывают сомнения, смогу ли сделать;
- в) чаще уверен, чем не уверен.

Возникает ли у вас желание заняться каким-то неизвестным для вас делом, в котором в данный момент вы некомпетентны, то есть совершенно его не знаете?

- а) да, все неизвестное привлекает меня;
- б) нет;
- в) все зависит от самого дела и обстоятельств.

Вам придется заниматься незнакомым делом. Испытываете ли вы желание добиться в нем совершенства?

- а) да;
- б) что получается, то хорошо;
- в) если это не очень трудно, то да.

Если дело, которое вы не знаете, вам нравится, хотите ли вы знать о нем все?

- а) да;
- б) нет, надо учиться самому главному;
- в) нет, я только удовлетворю свое любопытство.

Если вы терпите неудачу,

- а) то какое-то время упорствуете, даже вопреки здравому смыслу;
- б) сразу махнете рукой на эту затею, как только увидите нереальность;
- в) продолжаете делать свое дело, пока здравый смысл не покажет непреодолимость

препятствий.

Профессию нужно выбирать исходя из:

- а) своих возможностей и перспектив для себя;
- б) стабильности, значимости, нужности профессии, потребности в ней;
- в) престижа и преимуществ, которые она обеспечит.

Опитування: «Формування соціальної активності студентської молоді у дозвіллевій діяльності»

Шановний друже!

Пропонуємо Вам пройти опитування та відповісти на запропоновані питання, які є анонімними та допоможуть усвідомити молодіжні прагнення та можливості.

Дякуємо за Ваш вклад та участь у науковому дослідженні!

Інструкція:

Будь ласка дайте відповіді на запропоновані питання, обравши один варіант з наведених.

На питання з позначкою *можна обрати декілька відповідей.

- 1. Більшість свого часу я витрачаю на:**
  - а) навчання;
  - б) роботу;
  - в) розваги.
- 2. Головним джерелом мого прибутку є:**
  - а) допомога батьків;
  - б) заробітна плата;
  - в) стипендія.
- 3. Для досягнення успіху у житті мені може сприяти:**
  - а) самоосвіта;
  - б) вступ до політичної партії;
  - в) активна громадська робота (волонтерство, боротьба за захист довкілля та інше);
  - г) одруження;
  - д) допомога родичів і знайомих.
- 4. Якщо у закладі вищої освіти, де я навчаюсь, запропонують прийняти участь у святковому концерті, я:**
  - а) охоче погоджусь і буду активно приймати участь в організації концерту;
  - б) погоджусь, якщо участь у концерті надасть мені певні привілеї (підвищення рейтингу, оцінки або інше);
  - в) не погоджусь, бо мені не цікаво витратити свій час марно.
- 5. У вільний від навчання час я:**
  - а) збираю друзів або одногрупників на прогулянку/кіно/театр/інше;
  - б) обираю до якої пропозиції від друзів пристати, щоб весело провести час;
  - в) відпочиваю наодинці, не люблю шумні компанії.
- 6. * У закладі вищої освіти, де я навчаюсь, я брав/беру участь у:**
  - а) патріотичні заходи;
  - б) студентське самоврядування;
  - в) наукові конференції.
- 7. Серед наведених заходів я би обов'язково прийняв участь у:**
  - а) політичній акції на користь населення вашої країни;
  - б) мітингу щодо захисту довкілля;
  - в) волонтерському руху;
  - г) не прийняв би участь у жодному з них.
- 8. Під час ігри у настільну / комп'ютерну гру я:**
  - а) завжди доходжу до кінця, навіть якщо програю;
  - б) не дограю, бо, якщо бачу свою можливу поразку, не хочу витратити не це свій час;
  - в) не люблю ігри.
- 9. Якщо б у мене була можливість організувати будь-яке позанавчальне об'єднання, то я:**
  - а) організував дебатний клуб;
  - б) створив віртуальну групу у соціальних мережах, де студенти могли обмінюватися інформацією та публікувати фото та відео;
  - в) організував творчий осередок, де проводились би різні майстер-класи та долучались всі охочі студенти;

- г) не створював би нічого, і так все добре.
- 10. Якби друзі попросили організувати студентське свято, то я запропонував би:**
- а) провести його у нічному клубі;
- б) організувати пішу прогулянку по цікавим і визначним пам'яткам міста з екскурсією та пікніком;
- в) організувати благодійну акцію у дитячому будинку.
- 11. Якби у мене був 1000000 дол. США, я би реалізував такий проєкт:**
- а) відкриття заводу з переробки відходів у органічне добриво;
- б) встановлення хатинок для безхатніх тварин у місті;
- в) відкриття розважального центру для студентів.
- 12. * У вільний час я люблю користуватись такими соціальними мережами:**
- а) Instagram;
- б) Facebook;
- в) Вконтакте;
- г) Однокласники;
- д) LinkedIn;
- е) TikTok;
- ж) інші.
- 13. * Я використовую Інтернет та соціальні мережі для:**
- а) спілкування с друзями;
- б) постінг фото / відео;
- в) пошук інформації;
- г) онлайн-шопінг;
- д) перегляд фото, відео, прослуховування музики;
- е) ведення блогу / влогу;
- ж) інше.
- 14. У соціальних мережах я:**
- а) завжди можу опублікувати / поширити пост про допомогу;
- б) не публікую/поширюю нічого, бо вважаю, що це шахрайство;
- в) ніколи не публікую / поширюю пости.
- 15. Інформаційно-віртуальний простір для мене:**
- а) можливість ініціювати соціальні зміни та згуртувати однодумців;
- б) можливість постійно отримувати інформацію для навчання;
- в) можливість розважатися;
- а) інше _____.
- 16. У Інтернет-середовищі я:**
- б) завжди розумію, коли інформація є маніпулятивною;
- в) намагаюся розвінчати неправдиву інформацію;
- г) мені байдуже, якої якості інформація;
- д) інше _____.
- 17. За допомогою сучасних інформаційних технологій можна:**
- а) виявити колективну творчість;
- б) долучитися до цікавих спільнот;
- в) само реалізуватися;
- г) просунути власну ідею;
- д) потрапити під негативний вплив;
- е) інше _____.
- 18. Під час перебування в Інтернеті та соціальних мережах я:**
- а) виявляю відповідальність за інформацію, яка розповсюджується;
- б) реалізую власні прагнення у вільний час;
- в) почуваюся вільно та не слідкую за якістю інформації;
- ж) інше _____.

Дякуємо за Ваші відповіді!

План реалізації системи соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності з формування соціальної активності студентської молоді

Підготовчий етап

Внутрішній рівень ЗВО:

1. Нарада із адміністрацією ЗВО.

Мета: узгодження організаційних питань із проректором з виховної роботи, кураторами академічних груп та провідними спеціалістами ЗВО.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, соціальний педагог.

2. Консультації із кураторами академічних груп і активними викладачами з питань реалізації ССПДД.

Мета: налагодження комунікаційного процесу із кураторами академічних груп та їх якісна інформаційна підготовка.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, соціальний педагог.

3. Інтерактивна лекція-диспут з використанням мультимедійного обладнання на тему «Я партнер і друг студента. Організація соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності студентів».

Мета: вмотивування кураторів академічних груп у процес формування соціальної активності студентської молоді за допомогою соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Відповідальний: соціальний педагог.

4. Тренінг на тему «Ефективна комунікація».

Мета: опанування кураторами академічних груп та викладачами прийомів та навичок взаєморозуміння та ефективного слухання, що посприяє активізації творчого підходу в реалізації дозвілєвих практик для студентської молоді.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, соціальний педагог.

5. Методична віртуальна нарада на тему «Покращення організації дозвілєвої діяльності студентів».

Мета: встановлення партнерських взаємовідносин органів студентського самоврядування ЗВО із студентськими громадськими організаціями для вирішення питань з організації дозвілєвої діяльності студентів.

Відповідальний: органи студентського самоврядування, студентські громадські організації, куратори академічних груп.

6. Вирішення кейсу.

Мета: вмотивування учасників студентського самоврядування до креативного вирішення проблеми організації дозвілєвої діяльності студентів.

Відповідальний: органи студентського самоврядування, куратори академічних груп, соціальний педагог.

Зовнішній рівень:

1. Методична віртуальна нарада на тему «Покращення організації дозвілєвої діяльності студентів»

Мета: встановлення партнерських взаємовідносин органів студентського самоврядування ЗВО із студентськими громадськими організаціями для вирішення питань з організації дозвілєвої діяльності студентів.

Відповідальний: органи студентського самоврядування, студентські громадські організації, куратори академічних груп.

2. Зустріч з вирішення комунікаційних питань.

Мета: поліпшення комунікаційного процесу між органами студентського самоврядування ЗВО та студентськими громадськими організаціями для вирішення питань з організації дозвілєвої діяльності студентів.

Відповідальний: органи студентського самоврядування, студентські громадські організації.

3. Робоча зустріч.

Мета: організація співпраці з керівництвом та співробітниками дозвілєвого центру та визначення напрямів роботи з організації соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності з

формування соціальної активності студентської молоді.

Відповідальний: керівництво дозвілєвого центру, куратори академічних груп, викладачі, соціальний педагог.

4. Методичний семінар на тему «Сучасні формати, платформи та сервіси: нові можливості та виклики».

Мета: ознайомлення співробітників дозвілєвого центру з сучасними інформаційними платформами та способами їх використання у соціокультурному просторі для задоволення дозвілєвих потреб студентів.

Відповідальний: керівництво дозвілєвого центру, соціальний педагог.

Формуючий етап

Індивідуальний рівень:

1. Тренінг «Я і соціум».

Мета: розкрити особистісну сутність кожного студента, їх якості, допомогти їм опанувати власні ресурси для співпраці з іншими членами суспільства та реалізації соціально корисної діяльності.

Відповідальний: куратори, соціальний педагог.

2. Онлайн-тестування визначення рівня володіння навичками роботи з інформаційними технологіями й інформацією.

Мета: визначення рівня загальної цифрової грамотності.

Відповідальний: куратори, органи студентського самоврядування.

3. Онлайн-квест на тему «Я – кіберстудент».

Мета: розвиток та поліпшення інформаційної грамотності та соціальності студентів.

Відповідальний: куратори.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, органи студентського самоврядування.

4. Участь у ХІХ Всеукраїнському радіодиктанті національної єдності.

Мета: згуртування студентів, розвиток у них патріотичності, ініціативності та активності за допомогою перевірки української писемної грамотності.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, куратори, органи студентського самоврядування.

5. Ознайомлення з дозвілєвими практиками за допомогою презентації «Найпопулярніші та безкоштовні види дозвілєвих практик у великих містах України – Харків, Київ, Одеса, Львів».

Мета: урізноманітнення організації власної дозвілєвої діяльності самими студентами шляхом пошуку нових для них інститутів культури.

Відповідальний: соціальний педагог, куратори.

Груповий рівень:

1. Екскурсія до ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Мета: сприяння саморозвитку студентів шляхом пізнавально-візуальної лекції.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, куратори, працівники ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

2. Краєзнавчий захід у відділі «Україніка» ім. Т.Г. Шевченка ХДНБ ім. В. Г. Короленка у форматі відеолекції «Краю мій, Слобожанщино!»

Мета: сприяння самоосвіті студентів за допомогою візуальної мультимедійної лекції про рідне місто та дискусії після.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, куратори, працівники ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

3. Онлайн-вікторина «Харківщина в цікавих подіях і фактах»

Мета: активізація пізнавальної активності студентів за допомогою інформаційних технологій.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, куратори, працівники ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

4. Фотовиставка «Шлях до мрії».

Мета: згуртування та розгорнення комунікативних зв'язків студентів шляхом спільного творчого проєкту.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, органи студентського самоврядування.

5. Організація і робота в творчих студіях «Танцюють всі» / «Музика наших сердець».

Мета: згуртування студентів і налагодження комунікативних зв'язків за допомогою творчих

об'єднань.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, куратори, органи студентського самоврядування, студентські громадські організації.

6. Майстер-клас «Ми те, що ми їмо» / «Мистецтво в маси»

Мета: згуртування студентів з метою творчої самореалізації.

7. Соціальна акція «Разом перемаємо» (до всесвітнього дня боротьби зі СНІДом).

Мета: розвиток ініціативності, соціальної відповідальності, соціальної творчості, комунікабельності, толерантності студентів за допомогою організації соціально корисного інформаційно-пізнавального заходу.

Відповідальний: соціальний педагог, органи студентського самоврядування, студентські громадські організації.

Позанавчально-дозвіллевий рівень:

1. Методична віртуальна нарада керівників органів студентського самоврядування та їх членів на тему «Покращення організації дозвіллевої діяльності студентів».

Мета: обговорення та аналіз дозвіллевої діяльності студентів з метою її урізноманітнення.

Відповідальний: органи студентського самоврядування.

2. Інтерактивний диспут-вечір на тему «Що в житті залежить від мене?».

Мета: розвитку толерантності, ввічливості, ініціативності, соціальної відповідальності та ораторських здібностей студентів за допомогою організованого виступу учасників.

Відповідальний: куратори, соціальний педагог.

2. Організація та підготовка святкових програм для концертів з нагоди святкування новорічних свят.

Мета: розвиток ініціативності, відповідальності, вмотивованості та соціальної творчості студентів за допомогою інструментів дозвіллевої діяльності.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, органи студентського самоврядування, провідні фахівці ЗВО.

3. Конкурс студентських проектів «Ми можемо краще».

Мета: розвиток соціальної відповідальності, комунікативних навичок, ініціативності, цілеспрямованості, наполегливості, інформаційно-технологічних навичок роботи з сучасними ІКТ студентів за допомогою самостійної реалізації проектної діяльності.

Відповідальний: проректор з виховної роботи, куратори, органи студентського самоврядування.

Рівень відкритого дозвіллевого середовища:

1. Віртуальний форум «ХДАК.Інфо», «Мистецтва.News».

Мета: об'єднання студентів, оптимізація їхнього комунікативного простору, розвиток товариськості, толерантності, пізнавальної активності, ініціативності у віртуальному просторі.

Відповідальний: куратори, органи студентського самоврядування.

2. Віртуальна соціальна акція «Філіжанка кави» у соціальних мережах.

Мета: розвиток гуманності, соціальної відповідальності та почуття взаємодопомоги у студентів за допомогою організації допомоги у віртуальному просторі безхатнім тваринкам, переводячи кошти власноруч, закликаючи інших, поширюючи повідомлення.

Відповідальний: соціальний педагог, студентські громадські організації.

3. Мобільна волонтерська спілка «Плогінг.Кн».

Мета: згуртування студентів із метою збереження навколишнього середовища, що сприяє розвитку ініціативності, фізичної активності, доброзичливості, креативності, інформаційної обізнаності та ін.

Відповідальний: соціальний педагог, куратори.

4. Віртуальне дозвіллеве середовище «Ненудний карантин».

Мета: організація дозвіллевої діяльності студентів у віртуальному середовищі в умовах самоізоляції.

Відповідальний: соціальний педагог, куратори.

Тренінг на тему «Я і соціум»

Мета: сформувати у студентів прагнення до самопізнання, усвідомлення власних ресурсів і можливостей; мотивувати студентів до соціальної активності.

Обладнання : картки з завданнями, клубок ниток, ватман і фломастер.

Час проведення : 1,5 години.

Хід тренінгу

I. Організаційний момент.

II. Мотивація.

Вступне слово ведучого

Сьогодні ми розпочнемо цикл занять, які покликані допомогти вам адаптуватись до сучасного суспільства і визначити в ньому своє місце.

Ви будете виконувати різні завдання, співпрацювати в мобільних групах, а для того, щоб співпраця була успішною, нам необхідно згадати правила співпраці, які буде необхідно ОБОВ'ЯЗКОВО виконувати.

(Студенти пропонують, погоджують, а ведучий записує на ватмані, який стане обов'язковим атрибутом упродовж тренінгу).

Правила поведінки в тренінговій групі (плакат №1)

(записуються на ватмані і будуть використовуватися в подальшій роботі як нагадування раніше обговореного).

1. Спілкування за принципом «тут і тепер». *(Під час тренінгу всі говорять тільки про те, що хвилює їх саме зараз, і обговорюють те, що відбувається з ними в групі.)*

2. Конфіденційність всього, що відбувається. *(Все, що відбувається під час тренінгу, ні під яким приводом не розголошується і не обговорюється поза тренінгу.)*

3. Персоніфікація висловлювань. *(Безособові слова і вирази типу «Більшість людей вважають, що...», «Деякі з нас думають...» замінюємо на «Я вважаю, що...», «Я думаю...».)*

4. Щирість у спілкуванні. *(Під час тренінгу говорити тільки те, що думаєш і відчуваєш.)*

5. Повага до співрозмовника. *(Говоримо тільки по одному. Коли хтось говорить, то ми його уважно слухаємо і не перебиваємо, даючи можливість висловитися.)*

III. Основна частина

1. Вправа «Знайомство».

Давайте познайомимось один з одним знов. Для цього пропоную кожному до власного ім'я додати три слова - прикметника, які, на вашу думку, вам найбільше притаманні (наприклад «я Інна – весела, дружня і кмітлива»).

2. Вправа «Торбинка асоціацій».

Коли ми говоримо «соціум», у кожного з вас виникають певні асоціації. На дошці написане слово «соціум», воно розміщене над «Торбинкою асоціацій». Будь ласка, на стікерах напишіть слова, які асоціюються у вас із цим словом. Чим більше буде слів, тим повніше ми розкриємо значення цього слова. *(Свої асоціації учасники записують на стікерах і розміщують в «Торбині асоціацій», озвучуючи їх).*

Очікувані варіанти відповіді: навколишнє середовище, люди, які нас оточують, простір свободи, місце спілкування, тощо.

3. Вправа «Гора проблем».

Проблемне питання: З якими проблемами в соціумі ви, сучасні підлітки, стикаєтесь?

Приблизні проблеми, які оголошують учні і доповнює уточненнями вчитель, записуючи їх на ватмані : Плакат №2.

Гора проблем

4. Тест «Сім «Я» людини».

Ведучий: Як вважаєте чи важливо людині розуміти себе і як це допомагає (а може заважає) йому жити в суспільстві, почувати себе в ньому комфортно. То ж пропоную вам **тест «Сім «Я» людини»**.

Тест «Сім «Я» людини»

	<p>Інструкція:</p> <p>Подивіться на цю людську фігуру, вона складається з семи частин, семи людей, об'єднаних в єдине ціле.</p> <p>Ваше завдання — виділити ту з форм, яка здається вам найбільш важливою, основною. Можливо, ви виділите не одну постать, а дві або кілька, це на ваш розсуд. (Виконують завдання (2-3 хвилини).</p> <p>Для того, щоб вам став зрозумілий сенс цього тесту, тепер розшифрую вам значення кожного символу. Одна людина складається з семи так званих оболонок, семи життєво важливих елементів. Зупинимось на кожній оболонці окремо.</p>
--	--

Ключ до тесту:

- ПЕРША ОБОЛОНКА, ЗОВНІШНЯ – це людина громадська, тобто відображає відношення людини з суспільством, з його безпосереднім оточенням. Якщо ви ЗАФАРБУВАЛИ ЦЮ ОБОЛОНКУ, то можна говорити про те, що у вашому житті велику роль відіграє соціальний статус, структура, положення в суспільстві, матеріальні цінності та блага цивілізації.

- ОБОЛОНКА ДРУГА – це власне особистість людини, накопичений життєвий досвід,

його ставлення до добра і зла, життєві установки, виховання і закладені в нього батьками моральні цінності. Якщо ви ВИДІЛИЛИ ЦЮ ОБОЛОНКУ, то для вас на першому місці стоїть душа людини, духовні цінності.

• **ОБОЛОНКА ТРЕТЯ** – високі помисли людини, його мрії, закладений у ньому творчий потенціал. Якщо ви ЗАФАРБУВАЛИ ЦЮ ОБОЛОНКУ, то ви, безсумнівно, є натурою творчою, багатообдарованою, ви цінуєте навколишній світ і вмієте насолоджуватися його красою, не намагаючись витягти з неї користь. Ви естет, художник і поет.

• **ОБОЛОНКА ЧЕТВЕРТА, ВНУТРІШНЯ** – це інтелект людини, ерудиція, здатність до тверезого сприйняття світу, адекватність оцінки і здоровий глузд. Якщо ви ВИДІЛИЛИ ЦЮ ОБОЛОНКУ, то ви в повній мірі володієте всіма перерахованими якостями і в інших людях цінуєте те саме.

• **ОБОЛОНКА П'ЯТА, ВНУТРІШНЯ** – це область людських почуттів, емоції. Якщо ви ЗАФАРБУВАЛИ ЦЮ ОБОЛОНКУ, то ви живете, насамперед почуттями, ви сприймаєте світ серцем, для вас на перше місце виходять стосунки з людьми, ваші враження від світу. Ви ненавидите холодну розважливність і за щирість готові пробачити людині будь-яку завдану вам образу.

• **ОБОЛОНКА ШОСТА, ВНУТРІШНЯ** – це жіночність або мужність, чуттєвість.

• **ОБОЛОНКА СЬОМА, ВНУТРІШНЯ** – імпульсивність, суперечливість, схильність до сумнівів. В кожній людині сидить чортик, і якщо ви ВИДІЛИЛИ ЦЮ ОБОЛОНКУ, то у вас він дуже сильний.

Дискусія: Чи дізнались щось нове про себе? Чи погоджуєтесь ви з висновками тесту?

Загальний висновок: Ми всі виявились різними, але маємо співіснувати в одному суспільстві.

5. Соціальна гра «Взаємодія».

Ведучий: Кожному з нас треба вміти взаємодіяти в суспільстві.

Клас розбивається на трійки. У кожній трійці обов'язки розподіляються наступним чином. Перший учасник грає роль «глухого і німого»: він нічого не чує, не може говорити, але в його розпорядженні – зір, а також жест і пантоміма. Другий грає роль «глухого і паралітика». Він може говорити і бачити. Третій – «німий». Він здатний тільки чути і показувати.

Усій трійці пропонуються завдання (на вибір):

- домовитися про місце зустрічі;
- у який колір фарбувати будинок;
- про подарунок імениннику.

Обговорення: Що допомогло прийти до спільного рішення, взаєморозуміння? Як почували себе в певній ролі? Що було найважчим?

6. Вправа «Єднальна нитка»

Цілі: стимулювання усвідомлення змін, що відбулися в групі; створення умов, що сприяють формуванню почуття власної значущості в учасників групи.

Процедура проведення. Члени групи, сидячи в колі, передають один одному клубок ниток, супроводжуючи це висловлюваннями, що починаються зі слів: « Я вдячний тобі за те...».

III. Заключна частина.

Рефлексія тренінгу:

Що найбільше запам'яталося, сподобалося у тренінгу?

Які питання, що порушувалися на тренінгу, були найбільш актуальними та цікавими?

Як ви збираєтесь використовувати те, чого навчилися сьогодні?

Онлайн-квест «Я – кіберстудент»

1. Багато відомих людей хотіли пройти цей шлях і бути першовідкривачами. Розгляньте хмару слів і знайдіть імена й прізвища тих людей, які якось пов'язані з нашим віртуальним світом. Дізнайтеся, яких вершин вони досягли і чому стали відомі в комп'ютерних колах?

За кожного правильно названого персонажа ви отримаєте по 1 балу, за правильно названі досягнення – ще 2 бали.

Який логотип захований в хмарі слів? – 2 бали.

2. У цій цивілізованій і високорозвиненій країні зараз 45-й президент. Тут широко використовуються комунікаційні технології. Але колись давно було 4 дуже важливих комп'ютера. Розшифруйте картинку і дайте відповідь на питання:

Якщо ви розшифрували питання – отримаєте 3 бали, якщо ви правильно відповіли на питання – ще 3 бали.

* Питання: Як називалася перша глобальна комп'ютерна мережа і в якому році вона була створена?

3. Прослухайте інтерв'ю Стіва Джобса пройшовши за цим посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=rcFjTPuVxRw>. Назвіть 3 історії, які він розповів. Яку головну ідею переслідував автор, розповідаючи ці історії?

Відповідь внесіть у графу нижче.

За кожен правильно названу історію ви отримуєте по 1 балу. За правильно розпізнану головну ідею ви отримуєте 5 балів.

4. Зберіть історичні аспекти по питанню.

Дайте відповідь на питання: Які загрози виникають в суспільстві?

Відповідь впишіть у рядок нижче.

Інформацію можна знайти за посиланнями:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/Интернет-зависимость>

<http://security.mosmetod.ru/internet-zavisimosti/73-zavisimost-ot-sotsialnykh-setej-epidemiya-xxi-veka>

https://ru.wikipedia.org/wiki/Зависимость_от_компьютерных_игр

Ключ:

1. Робертс, Джозеф, Лоуренс.

2. Перший сервер ARPANET було встановлено 1 вересня 1969 року у Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі.

3. Перша історія – як Стів Джобс покинув коледж і записався на уроки каліграфії, що допомогло йому створити шрифти на MAC.

Друга історія – як Стіва Джобса звільнили з його з компанії Apple, яку він заснував, що сприяло створенню PixarNext, а також знайшов свою другу половинку.

Третя історія – якби вас спитали, чи хочете ви робити те, що збираєтесь сьогодні, ви б зробили це? Коли Стіву Джобсу встановили діагноз рак, він і далі робив справу всього свого життя.

Висновки: 1) Отримуйте нові знання, ви не знаєте, де і коли вони вам знадобляться.

2) Не втрачайте віри та любіть свою справу.

3) Життя коротке, робіть те, що ви любите й не гайте час, що вам даний.

4. Залежність від соціальних мереж, залежність від комп'ютерних ігор, інтернет-залежність та ін.

Інформаційна складова інтерактивної презентації на тему «Найпопулярніші та безкоштовні види дозвілєвих практик у найбільших містах України – Харків, Київ, Одеса, Львів»

Київ:

Галерея «АртПричал»

На базі галереї часто проводять різні заходи, починаючи з вечірніх мильоні (южноамериканський танець) і закінчуючи традиційною виставкою живопису, графіки і інших напрямків в мистецтві. Застать тут подія, на якій при вході до вас не потрібні квитки, можна досить часто.

Где: ул. Набережно-Крещатицкая 10, причал № 2.

Когда: каждый день, 11:00 - 23:00.

PinchukArtCentre

PinchukArtCentre — это международный центр современного искусства XXI столетия, открытая платформа для художников, искусства и общества.

Новаторский подход арт-центра направлен на динамическое комбинирование создания новых работ, их представление и собирание произведений искусства, объединяя национальную идентификацию и международные вызовы.

Где: ул. Большая Васильковская/Бассейная 1/3-2, блок А.

Когда: вторник-воскресенье 12:00 - 21:00 (понедельник – выходной).

Платформа «Изоляция»

Платформа «Изоляция» — платформа культурных инициатив. Это мультидисциплинарный культурный проект, открытый для всех видов творческого выражения. В ее расположении есть Izone — свободное пространство, где проводят конференции, мастер-классы, лекции и пр. Здесь, как правило, проходят платные мероприятия для представителей разных профессий. А пройти на выставки самой «Изоляции» можно без билета — они бесплатны.

Где: ул. Набережно-Луговая, 8.

Когда: понедельник-пятница, 10:00 - 18:00.

Музей метрополитена

В музее метрополитена необходимо просто заранее договориться об экскурсии. Вам расскажут об истории красной, синей и зеленой веток, а также поделятся тайнами заброшенных станций и других недостроенных линий метро.

Где: проспект Победы, 35.

Когда: понедельник-пятница, 10:00-17:00.

Музей под грифом «Секретно»

Больше о запретах и тайнах можно узнать в музеях внешней разведки и СБУ абсолютно бесплатно. Здесь вы узнаете о военных разведчиках, которые были задержаны советскими агентами, а также об ухищрениях наркоторговцев. С момента независимости Украины музеи пополняются новыми экспонатами — некоторые запреты СССР перестали быть действительными. Один экспонат в музее СБУ вызывает наибольший интерес — целый мешок героина.

Где: ул. Нагорная, 24/1.

Когда: по предварительной записи (тел. 044 451 99 32).

Парк имени Тараса Григорьевича Шевченко

Парк имеет статус «Парк-памятник садово-паркового искусства местного значения». Расположен вблизи главного «красного» корпуса Киевского национального университета им. Т.Г. Шевченко. В парке стоит один из символов украинской столицы — памятник в честь великого поэта и культурного деятеля Тараса Шевченко. На территории парка есть отличная детская площадка, оборудованная горками, качелями, каруселями, песочницами. Здесь есть велопрокат и одна из немногих в городе бесплатных велопарковок, фонтан, бювет, в котором можно бесплатно попить артезианскую воду, туалет. Желая воспользоваться бесплатным интернетом можно настроить здесь свой гаджет на открытую для свободного доступа парковую сеть Wi-Fi Free Zone.

Где: ул. Терещенковская, 10.

Когда: круглосуточно.

Роллердром в «Караване»

В столичном ТРЦ «Караван» есть бесплатный роллердром. Для входа необходимо просто иметь собственные ролики и при надобности защиту. По желанию можно взять инструктора, но урок уже обойдется от 75 грн. Если собственного «транспорта» нет — не беда. Следите за акциями и мероприятиями роллердрома на сайте — организаторы иногда устраивают бесплатные заезды по случаю праздников.

Где: ул. Луговая, 12.

Когда: ежедневно, 10:00 - 22:00.

Парк «Киото»

Чистый воздух, надводные мостики, бутоны вишни и даже своя маленькая Фудзи — на левом берегу расположился красивый кусочек Японии. Здесь понравится не только маленькому поклоннику аниме. У пруда можно удобно расположиться и отдохнуть, на лужайках — поиграть с фрисби. В сезон цветения сакур аллея перевоплощается в апрельский квартал Осаки или Токио, усеянный розовыми лепестками.

Где: ул. Киото, 21.

Когда: круглосуточно.

SkyFamilyPark

По выходным за вход берут 30 грн, а по будним дням вход свободен. Sky Family Park — место, где можно провести досуг с интересом всей семьей. Для ребенка функционируют разные аттракционы и развлечения: начиная от бассейна с надувными единорогами и заканчивая оrep air роллердромом. Также на территории парка проходят мастер-классы: плетения косичек, танцев, кулинарии и пр.

Где: проспект Генерала Ватутина, 2.

Когда: понедельник — выходной; будни 10:00 - 22:00, выходные 10:00 - 23:00.

Главная астрономическая обсерватория

В глубине Голосеевского леса расположилась главная обсерватория столицы. Здесь можно буквально прикоснуться к звездам. Сюда легко попасть бесплатно по предварительной договоренности — экскурсии проводят для групп от 5 человек. В здании находятся старейшие телескопы и разные приборы для изучения космоса и небесных тел. Вряд ли ребенок и даже взрослый откажется от возможности заглянуть в окуляр телескопа и понаблюдать за таинственным миром звезд.

Где: ул. Академика Заболотного, 27.

Когда: понедельник-пятница, 09:00 - 18:00.

Львов:

Туристический Информационный Центр

Туристический Информационный Центр — это удобное начало отдыха, поскольку здесь вы сможете взять бесплатную карту города и перечень событий на сегодня.

Где: пл. Рынок, 1.

Когда: зимний период (октябрь-апрель): ежедневно 9:00 - 18:00;

летний период (май-сентябрь): ежедневно 9:00 - 20:00.

Площадь Рынок

Площадь Рынок — здесь есть бесплатный Wi-Fi. Заходите на www.lviv.travel и в рубрике «**Чем заняться**» бесплатно скачиваете двухчасовую экскурсию о Львове.

Где: пл. Рынок, 1.

Когда: круглосуточно.

«Высокий Замок»

Самая высокая точка города Льва — «Высокий Замок». Хотя многие ожидают увидеть средневековый замок, однако небольшие развалины стены оборонительных стен Львова, и замечательный смотровая площадка просто не сможет оставить вас без впечатлений! Рядом вы имеете возможность подняться на еще одну точку — «Лысую Гору», о которой ходят разные легенды и слухи.

Где: ул. Высокий Замок, 1.

Когда: круглосуточно.

Арт центр Дзига

Арт-центр Дзига — легендарный центр современного искусства, 25 лет питает культуру

настоящего Львова. Это пространство свободы, экспериментов и креативной коммуникации, где рождаются новые идеи, которые впоследствии становятся историей.

«Дзига» каждые 2 недели проводит новую выставку современных художников — от фотоискусства и живописи до причудливых инсталляций и перформансов.

Где: ул. Армянская, 35.

Когда: понедельник-воскресенье, 10:00 - 24:00.

Парк им. И. Франко

Парк им. И. Франко — памятник садово-паркового искусства и занесен в Список мирового культурного наследия ЮНЕСКО. Четыреста лет назад на этом месте были городские поля, но позднее эта земля перешла в частные руки. В конце XVI века богатый львовский мещанин Ян Шольц-Вольфович заложил здесь парк, потратив на его благоустройство 1600 золотых. Впоследствии он выдал свою дочь замуж за итальянца Антонио Массари, посла Венецианской республики во Львове, и парк перешел к его зятю. Массари упорядочил парк на итальянский манер. В 1855 г. парк опять перешел в собственность города и таким образом стал одним из старейших муниципальных парков Восточной Европы.

Где: ул. Университетская.

Когда: круглосуточно.

Стрыйский парк

Красивый и самый большой в городе парк, излюбленное место прогулок львовян. Здесь есть прекрасный пруд с лебедями, застекленная оранжерея с тропическими растениями, искусственные замковые развалины, памятник первому футбольному матчу в Украине, а также детская железная дорога и другие интересные объекты.

Где: улицы Парковая и Стрыйская.

Когда: круглосуточно.

Региональный ландшафтный парк «Знесіння»

Региональный ландшафтный парк «Знесіння» — объект природно-заповедного фонда Украины. Создание в 1991 году парка площадью 312 га дало уникальную возможность совместить типичную для городских парков функцию отдыха с туризмом, а также с охраной и изучением естественно-исторической окружающей среды.

Где: ул. Новознесенская, 32.

Когда: круглосуточно.

Одесса:

Парк им. М. Горького

Парк имени Горького — место, где можно бродить, дыша свежим воздухом, и рассматривать кроны деревьев целый день. Большое количество уютных скамеек и уголков. В парке Горького, как минимум, пять бесплатных детских площадок с горками, качелями и турниками. Среди других развлечений — поле для мини-гольфа (35 гривен). Также в парке есть бювет с чистой артезианской водой (вход со стороны ул. Космонавтов), он работает с 8.00 до 20.00, и набрать здесь воды можно абсолютно бесплатно.

Где: ул. Космонавтов, 17А.

Когда: круглосуточно.

Центральный парк культуры и отдыха им. Т.Г. Шевченко

Парк имени Шевченко — одно из самых любимых мест одесситов. Первое дерево в парке посадил российский император Александр II. Крупнейший парк города простирается по Трассе здоровья до самой Аркадии. Визитная карточка парка и Одессы в целом — Памятник неизвестному матросу.

Где: ул. Маразлиевская, 1.

Когда: круглосуточно.

Парк Победы

Парк Победы одесситы считают самым разнообразным и ухоженным. Здесь же можно найти множество развлечений — как платных, так и бесплатных. Одна из достопримечательностей парка — прекрасное искусственное озеро, где можно наблюдать за черепашками, которые живут в водоеме, утками, которые часто прилетают в парк, и лебедями. Зимой озеро превращается в бесплатный каток — здесь катаются на коньках или играют в хоккей.

Где: просп. Шевченко.

Когда: круглосуточно.

Пляжи (Аркадия, Ланжерон, Золотой Берег, Отрада)

Прогулявшись по паркам города, легко добраться до морского побережья. Каждый пляж города — Аркадия, Ланжерон, Золотой Берег, Отрада — имеет свой характер. Кстати, попав на Ланжерон, можно абсолютно бесплатно поздороваться с дельфинами, которые обитают в местном дельфинарии. Для этого надо только зайти в холл и пройти к круглому окошку бассейна.

Где: береговая линия.

Когда: круглосуточно.

Старый город (ул. Дерибасовская, ул. Гоголя, Приморский бульвар)

Центр города — особая Одесса, настоящая. И он не ограничивается известной всем улицей Дерибасовской — кроме нее можно прогуляться тихонькой улицей Гоголя, насладиться Приморским бульваром, посетить несколько замечательных и ярких одесских дворики. Особое внимание хотелось бы обратить на такие прекрасные памятники истории и архитектуры как Пассаж и Одесский национальный академический театр оперы и балета.

Где: ул. Дерибасовская, ул. Гоголя, Приморский бульвар.

Когда: круглосуточно.

Харьков:

Центральный парк культуры и отдыха им. М. Горького

Парк имени Горького в Харькове — уникальный, один из самых крупных (около 130 га) в Европе развлекательных центров под открытым небом. Атракционы и большинство развлечений — платные, но есть и бесплатные развлечения. Например, есть площадки для занятий спортом, баскетболом и волейболом, можно совершенно бесплатно посетить зоомагазин ZOO Land, который напоминает мини-зоопарк. Если есть ролики/скейт/велосипед, можно покататься в парке и специально обустроенных местах, также можно провести время в беседках у озера с утками и лебедями и просто получить удовольствие от красиво оформленного ландшафта и скульптур.

Где: ул. Сумская, 81.

Когда: каждый день (ночью парк закрывают).

Фельдман Экопарк

Фельдман Экопарк — это многосторонний благотворительный проект, который объединяет в себе заботу и помощь животным, терапию для детей с особыми потребностями, реабилитационную, научно-исследовательскую и образовательную базы, а также досуг для тех, кто любит природу. Круглый год проводятся спортивно-развлекательные праздники, познавательные экскурсии, в том числе с сурдопереводом, прогулки по контактными зонам, где питомцев можно покормить, погладить, насладиться их удивительным пением и многое другое.

Где: Харьковская область, Дергачевский район, поселок, Лесное, ул. Киевское шоссе, 12.

Когда: понедельник-пятница, 10:00 - 18:00; суббота-воскресенье, 10:00 - 20:00.

ЕрмиловЦентр

ЕрмиловЦентр — это современный выставочный центр. Здесь постоянно проходят выставки, концерты, лекции, перформансы, фестивали. Большинство мероприятий проводится бесплатно. Но будьте готовы к тому, что очередная экспозиция может оказаться не совсем стандартной или довольно экстравагантной.

Где: пл. Свободы, 4.

Когда: вторник-воскресенье, 12:00 - 20:00.

Муниципальная галерея

Харьковская муниципальная галерея является образцом современной платформы для реализации творческих инициатив художников и других представителей культурной диаспоры города. Наряду с выставками здесь проходят лекции, мастер-классы и встречи с художниками.

Где: ул. Чернышевского, 15.

Когда: понедельник-суббота, 11:00 - 19:00.

Литературный музей

Харьковский литературный музей в последние несколько лет сделал колоссальный скачок в развитии. На сегодняшний день здесь регулярно проводят встречи с писателями, увлекательные публичные чтения, литературные пикники и презентации. Так, возле музея второй год работает книжная клумба — место, где можно отдохнуть и насладиться чтением книг.

Где: ул. Багалея, 6.

Когда: понедельник-пятница, 10:00 - 17:00.

Мультимедійні матеріали інтерактивної лекції на тему «Я партнер і друг студента.
Організація соціально-педагогічної дозвілєвої діяльності студентів»

Слайд 1:

Слайд 2:

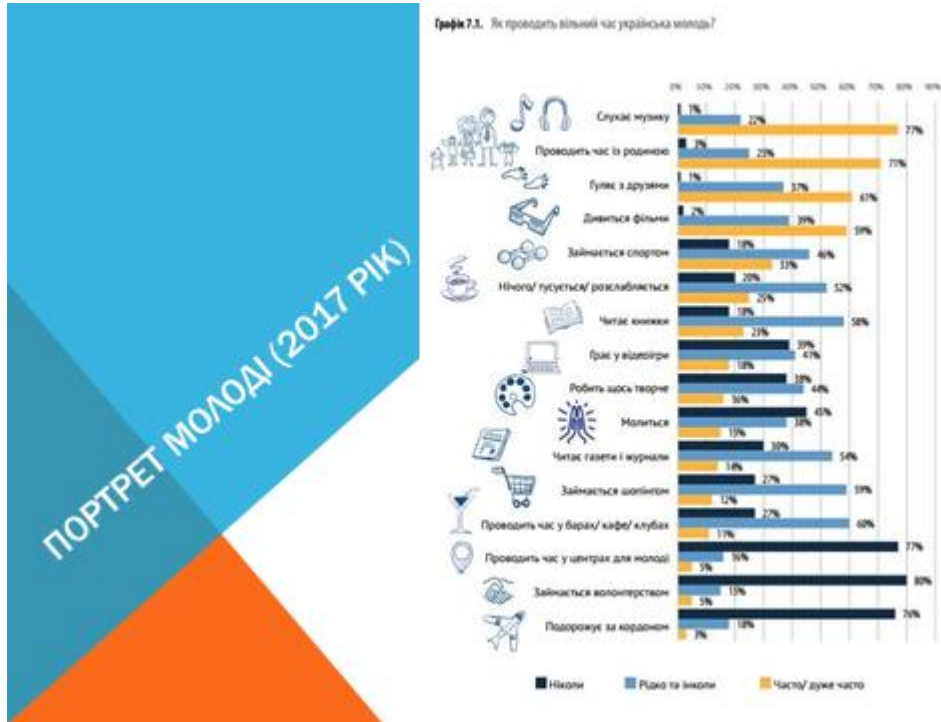
**МЕТА – ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ З ЇХ
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ**

Завдання:

- 1) Встановлення партнерських відносин між куратором і студентом
- 2) Вмотивування студентів до участі у позанавчальній діяльності
- 3) Організація актуальних соціально-педагогічних дозвілєвих практик з урахуванням особистісних дозвілєвих потреб студентів

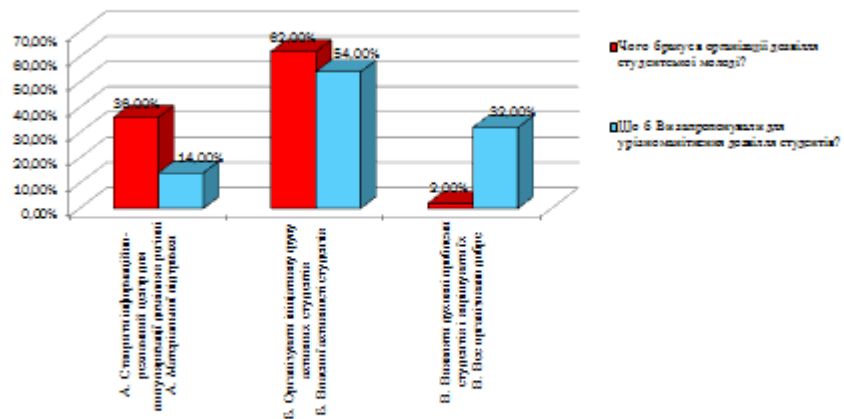

Слайд 3:

Слайд 4:

ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ (2019 РІК)

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ:

- 1) Що куратор може зробити для організації соціально-педагогічної дозвівкової діяльності з формування соціальної активності студентів?
- 2) Які актуальні форми і методи організації дозвівкової діяльності студентів?
- 3) Які сучасні ІКТ ви можете залучити у позанавчальному просторі ЗВО?
- 4) Які дозвівкові практики ви реалізували за останній навчальний рік? Що студентам сподобалось найбільше?
- 5) Що ви можете запропонувати для актуалізації позанавчального дозвівкового простору студентів?

Кейс

На сьогоднішній день інформаційні технології проникли у всі сфери життєдіяльності молоді, особливо студентів. Статистика свідчить, що 56% усього населення світу є користувачами мережі Інтернет, серед яких 46% є активними користувачами соціальних мереж. Вагому частку серед них складають саме молоді люди у віці 16–24 років. Така діджиталізація вплинула й на студента Івана, що навчається в престижному Університеті Х. Позанавчальний простір Університету Х представлений різноманітними гуртками за різними спрямуваннями (спів, танці, спорт та ін.), органами самоврядування, а також має гарний аудиторний фонд для самореалізації у них. Проте, відвідування гуртків знаходиться на низькому рівні. Високе навчальне навантаження та знижений природній комунікаційний процес через занурення у соціальні мережі знижують соціальну активність Івана, що призводить до апатії, погіршення морального і фізичного здоров'я, соціальної замкнутості та ін. Як допомогти Івану та іншим студентам Університету Х стати соціально активними молодими людьми, здатними до саморозвитку та самоактуалізації? Які шляхи модернізації простору Університету Х Ви можете запропонувати?

Мультимедійні матеріали до методичного семінару «Сучасні формати, платформи та сервіси: нові можливості та виклики»

Слайд 1:

Слайд 2:

ПОШТОВИЙ СЕРВІС GMAIL – МИГТЄВА КОМУНІКАЦІЯ

Електронна пошта – необхідний інструмент комунікації. Gmail надає можливість ділитися малюнками, презентаціями, тестами тощо, які знаходяться у вашому хмарному сховищі.

Слайд 3:

GOOGLE-ФОРМИ – ВЛАСНІ ОПИТУВАЛЬНИКИ

Ця платформа надає можливість створювати опитувальники, вікторини та навіть анкетування.

Слайд 4:

GOOGLE-ПРЕЗЕНТАЦІЇ – СУПРОВІДНИК ДО КОЖНОГО ЗАХОДУ

Можливості сервісу не поступаються відомим презентаціям PowerPoint. Окрім того, вся інформація миттєво зберігається у вашому хмарному сховищі, тож раптове вимкнення світла або пристрою не завадить вашій роботі! Створення слайдів, анімовані зображення, вставка відеоробіт, анімація до слайдів – усе це втілюється у Google-презентаціях.

Слайд 5:

FACEBOOK

Facebook – найпопулярніша соціальна мережа у світі. Кількість її користувачів наближується до двох мільярдів. Для багатьох вона стала найзручнішим способом спілкування з близькими, замінила електронну пошту та стала головним джерелом інформації та новин.

Слайд 6:

INSTAGRAM

Instagram дозволяє популяризувати діяльність серед молоді. Користувачі можуть завантажувати фотографії та короткі відеозаписи, стежити за стрічками інших користувачів та зображення географічних позначок з назвою місця.

